

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

XIV. YÜZYILA AİT *RİSÂLETÜ'L-İSLÂM* ADLI
ESERİN 1b-40a YAPRAKLARI ÜZERİNDE DİL
İNCELEMESİ
(GİRİŞ-İNCELEME-METİN-DİZİN)

Cansu Damla MUDARA
2501210117

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ Aşlı ZENGİN

İSTANBUL-2024

ÖZ

XIV. YÜZYILA AİT *RİSÂLETÜ'L-İSLÂM* ADLI ESERİN 1b-40a YAPRAKLARI ÜZERİNDE DİL İNCELEMESİ (GİRİŞ-İNCELEME-METİN- DİZİN)

CANSU DAMLA MUDARA

Bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılmış *Risâletü'l-İslâm* adlı mensur bir ilmihal kitabı yazım, ses ve yapı özellikleri bakımından incelenmiştir. Çalışma, Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi Yazma Eserler Koleksiyonunda yer alan *Risâletü'l-İslâm*'ın 1b-40a sayfaları doğrultusunda oluşturulmuştur. Çalışmamızda nüshanın dijital ortamda taranmış görüntülerinden yararlanılmıştır.

Çalışma *Giriş*, *Dil İncelemesi*, *Metin* ve *Dizin* olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın *Giriş* bölümünde Eski Anadolu Türkçesinin gelişim seyri kısaca ele alınıp hakkında genel bilgiler verilmiştir. Ardından çalışılan eserin konusu, nüshaları ve üslubu tavsif edilmiştir. Birinci bölüm olan *Dil İncelemesi* bölümünde çalışılan eserin ses ve şekil özellikleri tespit edilerek örneklendirilmiştir. İkinci bölümde çeviri yazılı olarak metne yer verilmiştir. Üçüncü bölüm ise çalışmanın dizin bölümünü oluşturmaktadır. Ayrıca özel adlar için “Özel Adlar Dizini” oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, *Risâletü'l-İslâm*, ses bilgisi, şekil bilgisi, söz varlığı.

ABSTRACT

LANGUAGE EXAMINATION ON PAGES 1b-40a OF *RİSÂLETÜ'L-İSLÂM* WRITTEN IN THE 14th CENTURY (INTRODUCTION-GRAMMAR-TEXT- INDEX)

CANSU DAMLA MUDARA

In this study, a prose catechism book called *Risâletü'l-İslâm*, written in the Old Anatolian Turkish period was examined in terms of its writing, phonetic and structural features. The study was created in line with the 1b-40a pages of *Risâletü'l-İslâm*, which is in the Manuscripts Collection of Koç University Suna Kıraç Library. Digital images of the manuscript were utilized throughout the study.

The study consists of four Chapters: Introduction, Language Examine, Text and Index. In the introduction chapter of the study, the developmental period of Old Anatolian Turkish are briefly explained and includes general information about Old Anatolian Turkish. Then subject, the copies of the manuscript which is studied and wording of this text are described. In the first section, Language Examine, the phonetical and the morphological characteristics of the text are determined and exemplified. In the second section, the text is included with transcription. The third section is the index section of the study. In addition, a “Proper Names Index” has been created for proper names.

Keywords: Old Anatolian Turkish, *Risâletü'l-İslâm*, phonetics, morphology, vocabulary.

ÖN SÖZ

Eski Anadolu Türkçesi, Batı Türkçesinin 13-15. yüzyılları arasında gelişme gösteren ilk basamağıdır. Edebî eser bakımından mahsullerini 13. yüzyıl itibariyle toplayabildiğimiz ve 15. yüzyıla değin varlığını sürdüren Eski Anadolu Türkçesi, Oğuz Türkçesinin ilk olarak yazıya geçirilmiş biçimi ve Anadolu’da Oğuz Türkçesine dayalı olarak kurulup gelişen bir yazı dili devresinin adıdır.

Yapmış olduğumuz çalışmada ele alınan *Risâletü’l-İslâm* adlı eser, Şinasi Tekin tarafından tanıtıldığı ve üzerinde başka bir çalışmanın bulunmadığı bir ilmihal kitabıdır. *Risâletü’l-İslâm* genel olarak Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini taşıyıp sahabe rivayetlerine yer veren ve Hz. Muhammed kıssalarını ve hadislerini içeren mensur bir eserdir. Bunun yanında İslamiyet’in gerekleri, ibadet, günah ve sevap gibi kavramlar yalın bir üslupla eserde işlenmiştir.

Çalışmamızda, *Risâletü’l-İslâm*’ın dil ve üslubunun son derece sade olması nedeniyle Türkiye Türkçesine aktarılmasına gerek duyulmamış, söz konusu eserin yalnızca çeviri yazısı verilerek bir dil incelemesi yapılmıştır. Çalışmamız *Giriş* ve *Sonuç* bölümleri dışında *Dil İncelemesi*, *Metin* ve *Dizin* olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde Eski Anadolu Türkçesinin tarihî seyri hakkında kısaca bilgi verilmiş, ardından eserin yazıldığı dönem, eserin konusu ve kapsamı açıklanmıştır.

Dil İncelemesi bölümü kendi içinde *Ses Bilgisi* ve *Şekil Bilgisi* olmak üzere iki ana başlığa ayrılmıştır. Bu bölümde eserin ses ve şekil bilgisi, Eski Anadolu Türkçesi kapsamında incelenerek verilmiştir. *Dil İncelemesi* çalışmasında yer alan örneklerin metnin karakteristik özelliklerini ortaya koyan örneklerden seçilmesine gayret edilmiş, bu örneklerin metinde bulunması açısından sıra ve numarası belirtilmiştir.

Metin bölümünde *Risâletü’l-İslâm*’ın Koç Üniversitesi nüshasına dayanılarak 1b-40a yapraklarının çeviri yazısı verilmiştir. Yazmanın çeviri yazısı yapılırken sayfa numaraları köşeli parantez, satır numaraları parantez içinde gösterilmiştir. Eserin ilk sayfası, başlığın yer alması nedeniyle 12, diğer sayfaların tamamı 13

satırdan oluşmuştur. Metinde geçen ayet, hadis ve Arapça ibarelerin de çeviri yazısı yapılmıştır. Metnin anlaşılabilir olması amacıyla dipnotta ayet, hadis ve Arapça ibarelerin anlamları verilip noktalama işaretleri kullanılmıştır.

Dizin bölümü, metinde geçen Arapça ayet ve diğer ibareler dışında, kelimelere ve bu kelimelerin metinde kazandıkları anlamlarına yer vermektedir. Bir kelimenin metin içerisinde birden fazla anlamı bulunmuşsa bunlar dizinde numaralandırılarak maddelendirilmiş, alıntı kelimelerin hangi dilden oldukları belirtilmiştir. Birleşik fiil ve tamlamalar madde başlarının altında, alt madde olarak gösterilmiştir. Bu bölüm hazırlanırken Ceval Kaya'nın "Cibakaya" adlı dizin programından yararlanılmıştır. Ayrı olarak "Özel Adlar Dizini" oluşturulmuş ve metinde geçen özel kişi ve yer adları maddelendirilmiştir.

Sonuç bölümünde çalışma neticesinde eser üzerinde tespit edilen ayırt edici özelliklere ve elde edilen değerlendirmelere yer verilmiştir.

Çalışmanın sonuna metinde yer alan kelimelerin istatistikî dökümü eklenmiştir.

Bu metinde çalışmamı sağlayan, çalışmanın her aşamasında yardımlarını esirgemeyen, yol gösteren ve araştırma sürecimi kolaylaştıran değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Aslı ZENGİN'e; metni okurken aynı odada metnimize maruz kalan ve dizin oluşturmamda bana yol gösteren sevgili hocam Dr. Öğr. Üyesi Ümran ERDOĞAN'a teşekkür etmeyi borç bilirim.

Cansu Damla MUDARA

İstanbul, 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖN SÖZ.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
İŞARETLER LİSTESİ	xiv
TRANSKRİPSİYON HARFLERİ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DİL İNCELEMESİ

1. SES BİLGİSİ	31
1.1. Yazım Özellikleri	31
1.1.1. Ünlülerin Yazımı.....	30
1.1.1.1. /a/ ve /e/ Ünlüleri	32
1.1.1.2. Yuvarlak Ünlüler	32
1.1.1.3. /ı/ ve /i/ Ünlüleri	33
1.1.1.4. Kapalı e (é)	33
1.1.2. Ünsüzlerin Yazımı.....	34
1.1.2.1. /ç/ Ünsüzü.....	34

1.1.2.2. /p/ Ünsüzü.....	35
1.1.2.3. /t/ Ünsüzü.....	35
1.1.2.4. /s/ Ünsüzü.....	36
1.1.2.5. /ñ/ ve /ng/ Ünsüzü.....	36
1.2.Ses Özellikleri.....	38
1.2.1.Kalınlık-İncelik Uyumu	38
1.2.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu.....	38
1.2.2.1. Köklerde Dudak Uyumsuzluğu	40
1.2.2.2. Eklerde Dudak Uyumsuzluğu	41
1.2.2.2.1.Yuvarlak Ünlülü Ekler ile Oluşan Uyumsuzluk	41
1.2.2.2.2.Düz Ünlülü Ekler ile Oluşan Uyumsuzluk	43
1.2.3.Ünsüz Uyumu	44
1.2.4.Ünlü-Ünsüz Uyumu	45
1.3.Ses Olayları	48
1.3.1.Ünlüler	48
1.3.1.1. Ünlü Değişimleri	48
1.3.1.1.1.Yuvarlaklaşma (<i>ı>u, i>ü</i>).....	48
1.3.1.1.2. Düzleşme (<i>u>ı, ü>i</i>).....	48
1.3.1.1.3.Daralma (/o>/u/, /ö>/ü/, /e>/i/)	50
1.3.1.1.4.İncelme (/ı>/i/, /o>/ö/, /u>/ü/, /a>/e/)	51
1.3.1.1.5.Kalınlaşma (/i>/ı/).....	51
1.3.1.2. Ünlü Türemesi	51
1.3.1.3. Ünlü Düşmesi	52
1.3.1.4. Ünlü Birleşmesi	52
1.3.2.Ünsüzler	53
1.3.2.1. Ünsüz Değişimleri	53
1.3.2.1.1./b/ > /p/ Değişimi	54
1.3.2.1.2./b/ > /v/ Değişimi	54
1.3.2.1.3./d/ > /y/ Değişimi	54
1.3.2.1.4./t/ > /d/ Değişimi	55
1.3.2.1.5./k/ > /g/ Değişimi	57
1.3.2.1.6./k/ > /ğ/ Değişimi	58
1.3.2.1.7./ğ/, /g/ > /v/ Değişimi	58
1.3.2.2. Ünsüz Düşmesi	59
1.3.2.2.1./b/ Düşmesi.....	59
1.3.2.2.2./l/ Düşmesi	59
1.3.2.2.3.Kelime Başı /y/ Sesi	59

1.3.2.2.4./ğ/ /g/ Düşmesi	61
1.3.2.3. Ünsüz Türemesi	62
1.3.2.3.1./y/ ve /n/ Türemesi	62
1.3.2.3.2./v/ Türemesi	62
1.3.2.3.3.Ünsüz İkizleşmesi	62
1.3.2.4. Ünsüz Benzeşmesi	62
1.3.2.5. Göçüşme	63
1.3.2.6. Hece Düşmesi	63
2. ŞEKİL BİLGİSİ	63
2.1.Ad	63
2.1.1.Ad Çekim Ekleri	64
2.1.1.1. Çokluk Eki	64
2.1.1.2. İyelik Ekleri	64
2.1.1.3. Ad Hâl Ekleri	65
2.1.1.3.1.Yalın Hâl	66
2.1.1.3.2.Belirtme Hâli Eki	66
2.1.1.3.3.Yönelme Hâli Eki	67
2.1.1.3.4.Bulunma Hâli Eki	67
2.1.1.3.5.Ayrılma Hâli Eki	68
2.1.1.3.6.İlgi Hâli Eki	68
2.1.1.3.7.Eşitlik Hâli Eki	68
2.1.1.3.8.Vasıta Hâli Eki	69
2.1.1.4. Aitlik Eki	70
2.1.2.Yapım Ekleri	70
2.1.2.1. Addan Ad Yapan Ekler	70
2.1.2.2. Fiilden Ad Yapan Ekler	71
2.2.Zamir	72
2.2.1.Kişi Zamirleri	72
2.2.2.Dönüşlülük Zamiri	74
2.2.3.İşaret Zamirleri	74
2.2.4.Belirsizlik Zamirleri	74
2.2.5.Soru Zamiri	74
2.2.6.Bağlama Zamiri	74
2.3.Sıfat	75
2.3.1.Niteleme Sıfatları	75
2.3.2.Belirtme Sıfatları	75

2.3.2.1. İşaret Sıfatları	75
2.3.2.2. Belirsizlik Sıfatları.....	76
2.3.2.3. Soru Sıfatları.....	76
2.3.2.4. Sayı Sıfatları	76
2.4.Zarf	76
2.4.1.Zaman Zarfı	77
2.4.2.Miktar Zarfları	77
2.4.3.Durum Zarfları.....	77
2.5.Edat.....	77
2.5.1.Çekim Edatları	78
2.5.2.Bağlama Edatları.....	80
2.5.3.Ünlem Edatları.....	81
2.6.Fiil	82
2.6.1.Fiil Yapım Ekleri	82
2.6.1.1. Addan Fiil Yapan Ekler	82
2.6.1.2. Fiilden Fiil Yapan Ekler	83
2.6.2.Fiil Çekim Ekleri	84
2.6.2.1. Kişi Ekleri.....	84
2.6.2.1.1.Zamir Kökenli Kişi Ekleri	84
2.6.2.1.2.İyelik Kökenli Kişi Ekleri	86
2.6.2.2. Bildirme Kipleri.....	87
2.6.2.2.1.Geniş Zaman Eki	87
2.6.2.2.2.Şimdiki Zaman Eki.....	87
2.6.2.2.3.Görülen Geçmiş Zaman Eki	88
2.6.2.2.4.Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki	88
2.6.2.2.5.Gelecek Zaman Eki	88
2.6.2.3. Tasarlama Kipleri	89
2.6.2.3.1.Emir Kipi.....	89
2.6.2.3.2.Şart Kipi	90
2.6.2.3.3.İstek Kipi	90
2.6.2.3.4.Gereklilik Kipi.....	90
2.6.3.Ek-Fiil	90
2.6.4.Birleşik Fiiller	92
2.6.4.1. Ad + Yardımcı Fiil	92
2.6.4.2. Fiil + Zarf-fiil Eki + Yardımcı Fiil	93
2.6.5.Fiilimsiler.....	93
2.6.5.1. Ad-fiil	94

2.6.5.2.	Sıfat-fiil.....	94
2.6.5.3.	Zarf-fiil	95

İKİNCİ BÖLÜM

METİN	97

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİZİN	131

ÖZEL ADLAR DİZİNİ	248

SONUÇ.....	259

KAYNAKÇA	265

TIPKIBASIM	274

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 0.1.: Kullanım farkları.....	13
Tablo 1.1.: Ad hâl eklerinin birbirleri yerine kullanımı.....	69
Tablo 1.2.: Birinci tipteki şahıs ekleri	85
Tablo 1.3.: İkinci tipteki şahıs ekleri.....	86

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 0.1.: Topkapı Sarayı nüshası H.201-266	14
Şekil 0.2.: Koç Üniversitesi nüshasının ilk sayfası.....	20
Şekil 0.3.: Koç Üniversitesi nüshasının son sayfası	21
Şekil 0.4.: Topkapı Sarayı nüshasının ilk sayfası	22
Şekil 0.5.: Topkapı Sarayı nüshasının son sayfası.....	23
Şekil 0.6.: Millî Kütüphane nüshasının ilk sayfası	24
Şekil 0.7.: Millî Kütüphane nüshası 141b / 142a	24
Şekil 0.8.: Millî Kütüphane nüshasının son sayfası.....	25
Şekil 4.1.: Metindeki kelimelerin istatistikî dökümü sütun grafiği	264
Şekil 4.2.: Metindeki kelimelerin istatistikî dökümü daire grafiği.....	264

KISALTMALAR LİSTESİ

A	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Nüshası
Ar.	: Arapça
a	: Yazma nüshadaki yaprağın ön yüzü
a.g.e.	: Adı geçen eser
a. mlf.	: Aynı Müellif
b	: Yazma nüshadaki yaprağın arka yüzü
bk.	: Bakınız
C	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DLT	: Dîvânu Lugâti't-Türk
Ed.	: Editör
EDPT	: An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish
E.T.	: Eski Türkçe
Far.	: Farsça
Fr.	: Fransızca
H	: Topkapı Sarayı Nüshası
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İ	: İstanbul Millet Kütüphanesi Nüshası
K	: Koç Üniversitesi Nüshası
M	: Millî Kütüphane Nüshası
S	: Sayı
s.	: Sayfa
Soğd.	: Soğdca
vb.	: Ve benzeri

İŞARETLER LİSTESİ

+	: Ad tabanına gelen ekleri gösterir.
-	: Fiil tabanına gelen ekleri gösterir.
<	: Kelimenin sonraki şeklini gösterir.
>	: Kelimenin önceki şeklini gösterir.
~	: Yer alan eş değer/denk işlevdeki yapıları gösterir.
/	: Dizinde satır numaralarını gösterir.
[]	: Yaprak numaralarını gösterir.
(?)	: Tereddütlü ifadeleri gösterir.

TRANSKRİPSİYON HARFLERİ

ء	‘
آ	a, ā
ا	a, e
ب	b, p
پ	p
ت	t
ث	ṯ
ج	c, ç
چ	ç
ح	ḥ
خ	ḫ
د	d
ذ	ḏ
ر	r
ز	z
س	s
ش	ṣ
ص	ṣ
ض	ẓ, ḏ
ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	‘
غ	ġ
ف	f
ق	q
ك	k, g, ŋ
ل	l
م	m

ن	n
نڭ	ng
و	v, o, ö, u, ū, ü
ه	h, a, e
ة	t
ى	y, ı, i, ī

GİRİŞ

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ

Batı Türkçesi, 11. yüzyıldan günümüze değin Kuzey ve Güney Azerbaycan, Kuzey Irak ve Kuzey Suriye, Anadolu, Kıbrıs, Ege adaları, Balkanlar, Kırım Hanlığı ve Kuzey Afrika’da kullanılan dildir.¹ Batı Türkçesinin ilk devrini, Anadolu’da Oğuzcaya dayalı gelişme gösteren yazı dili olarak Eski Anadolu Türkçesi teşkil etmektedir. Eski Anadolu Türkçesinin başlangıcını belirleyen eserlerin tamamına ulaşamadığından inkişafı ile ilgili kesinlik bulunmamaktadır ancak 15. yüzyılın ortalarında Osmanlı Devleti’nin sınırlarının genişlemesi ve siyasî birliğin kurulmasıyla beraber Osmanlı Türkçesine geçiş olarak kabul edilen dönem, Eski Anadolu Türkçesinin son yılları olarak kabul edilmektedir.²

Eski Anadolu Türkçesi, araştırmacılar tarafından çeşitli adlandırmalarla anılmaktadır. S. Çağatay “Eski Osmanlıca”³ terimini tercih ederken Faruk K. Timurtaş ve H. Develi “Eski Türkiye Türkçesi”⁴ terimini kullanmıştır. Ahmet B. Ercilasun Azerbaycan’ı da kapsamak amacıyla “Eski Oğuz Türkçesi”⁵ terimini kullanmayı teklif etmiştir. Ancak araştırmacıların büyük çoğunluğu “Eski Anadolu Türkçesi”⁶ olarak adlandırmıştır.

Eski Anadolu Türkçesi, Anadolu’da meydana gelen siyasî ve sosyal gelişmeler dolayısıyla araştırmacılar tarafından sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. 13. yüzyıl ortalarından 15. yüzyıla kadar devam eden bu yazı dilini “Eski Türkiye

¹ Ahmet Bican Ercilasun, **Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, 20. baskı, Ankara, Akçağ Yayınları, 2019, s.429.

² Mustafa Özkan, **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2009, s. 53.

³ Saadet Çağatay, “Eski Osmanlıca Üzerine Bazı Notlar”, **Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler**, Ankara, 1978, s. 297-312.

⁴ Faruk Kadri Timurtaş, **Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 2157, 1977; Hayati Develi, “Eski Türkiye Türkçesi Ağzılarının Sınıflandırılmasında Morfolojik Esaslar”, **Türkbilg**, S. 2002/4, s. 117-124.

⁵ Ercilasun, **a.g.e.**, s.430.

⁶ Zeynep Korkmaz, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar I-II [e-kitap]**, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2023; Hatice Şahin, **Eski Anadolu Türkçesi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2003; Gürer Gülsevin & Erdoğan Boz, **Eski Anadolu Türkçesi**, 5. baskı, Ankara, Gazi Kitabevi, 2022; Özkan, **a.g.e.**; Kazım Köktekin, **Eski Anadolu Türkçesi**, Erzurum, Fenomen Yayınları, 2008.

Türkçesi” olarak adlandıran F. K. Timurtaş’ın tasnifi bu alandaki çalışmalarının başında gelir. 13. yüzyıl Türkçesini “Eski Anadolu Türkçesi”, 14-15. yüzyılların Türkçesini ise “Eski Osmanlı Türkçesi” olarak alt başlıklara ayırarak Türkiye Türkçesinin devrelerini aşağıdaki biçimde sıralamıştır:

I.	Tarihî Türkiye Türkçesi	XIII - XX. yüzyıllar
1.	Eski Türkiye Türkçesi	XIII - XV. yüzyıllar
a.	Eski Anadolu Türkçesi	(XIII. yüzyıl)
b.	Eski Osmanlı Türkçesi	(XIV - XV. yüzyıllar)
2.	Osmanlı Türkçesi	XVI - XX. yüzyıllar
a.	Klâsik Osmanlı Türkçesi	(XVI - XIX. yüzyıllar)
b.	Yeni Osmanlı Türkçesi	(XIX - XX. yüzyıllar)
II.	Yeni Türkiye Türkçesi	XX. yüzyıl ⁷

Devam eden yıllarda araştırmacıların genel bir sınıflandırma yapmasıyla Eski Anadolu Türkçesi; Selçuklu Dönemi Türkçesi, Anadolu Beylikleri Dönemi Türkçesi ve Klasik Osmanlı Türkçesi olmak üzere üç alt döneme ayrılmıştır.⁸

Eski Anadolu Türkçesi Dönemleri

1. Selçuklu Dönemi

Eski Anadolu Türkçesinin başlangıcı kabul edilen ilk devre Selçuklular Dönemi Türkçesidir. Bu dönem, Oğuzcaya dayalı eserlerin verildiği Batı Türkçesinin ilk yazılı devresini oluşturur. Oğuzların 11. yüzyılda ortak edebî yazı dili dışında kendi lehçelerine dayanan bir yazı dilinin varlığı kesin olmamasına rağmen dönemin

⁷ Faruk Kadri Timurtaş, **Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük**, s. VIII.

⁸ Mustafa Özkan, **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, s. 53.; Zeynep Korkmaz, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar I-II [e-kitap]**, s. 419; Reşit Rahmeti Arat, “Anadolu’da Türk Yazı Dilinin İnkişafına Dair”, **V. Türk Tarih Kongresi**, Ankara, 1960, s. 225-232; Mecdut Mansuroğlu, “Anadolu’da Yazı Dilinin Başlaması ve Gelişmesi”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, 1951, s. 215-229.

Oğuzcasıyla ilgili bilgilere Kaşgarlı Mahmud'un *Dîvânu Lugâti't-Türk* eseriyle ulaşabiliyoruz.⁹

Bu dönem ile ilgili araştırmacıların çeşitli görüşleri olmuştur. Eski Anadolu Türkçesiyle ilgili pek çok çalışması bulunan Z. Korkmaz; Oğuzların, Göktürklerin tarihine paralel olarak 6. yüzyıldan itibaren tarih sahnesinde yer aldığını, 11. yüzyıla değin varlıklarını siyasî şekilde Göktürk (552-745), Uygur (745-840) ve Karahanlı (912-1212) Türk devletlerine bağlı etnik bir kol olan büyük bir Türk kavmi olduğu belirtmiştir.¹⁰ 11-13. yüzyıllar arasında Oğuzların Orta Asya'daki varlıklarını belirginleştirmesi, kısmen yerleşik hayata geçmesi ve Selçuklu devletlerinin kuruluşunu hazırlaması söz konusudur. Orta Asya'dan batıya uzandıkça güçlenmeye başlamış, Selçuklu Devleti'nin batıya doğru gerçekleştirdiği göçlerle Oğuzların nüfusunun yayıldığını açıklayan Z. Korkmaz, Oğuzcanın bu döneminin Karahanlı yazı dilinden ayrılmaya başladığı ve karakteristik özelliklerinin öne çıktığı karışık dilli bir dönem olduğunu belirtir.¹¹ Ortak yazı dili kabul edilen Karahanlı Türkçesinden hangi noktada ayrıldığı tam olarak bilinmese ve 11. yüzyıl sonunda genel haliyle konuşma dili sınırlarını aşamamış olsa da bu devirlerde Oğuzcanın yazı dili olarak gelişime başladığı düşünülmektedir.¹²

V. Türk, Ş. Doğan ve Y. Şerifoğlu, ortak neşriyatlarında Eski Anadolu Türkçesi ile ilgili şu görüşe yer vermişlerdir:

Eski Anadolu Türkçesi veya Eski Oğuz Türkçesi olarak adlandırılan bu dönem 13. ve 15. yüzyıllar arasında Oğuz Türklerinin kendi ağız özellikleri temelinde kurup geliştirdikleri yazı dilidir. Türkçenin Batı kolunu oluşturan bu sahada Oğuz Türklerinin 11. yüzyıldan itibaren görülmeye başlandığı bilinmektedir. Oğuz

⁹ Güner Gülsevin & Erdoğan Boz, **Eski Anadolu Türkçesi**, s. 5.

¹⁰ Zeynep Korkmaz, "Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri", **Türk Dili Araştırmaları Yılığ - Belleten**, C. 54, S. 2004/2, s. 100.

¹¹ Zeynep Korkmaz, "XI.-XII. Yüzyıllar Arasında Oğuzca", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar I-II [e-kitap]**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları 2023, s. 268-273.

¹² Zeynep Korkmaz, "Kaşgarlı Mahmud ve Oğuz Türkçesi", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar I-II [e-kitap]**, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2023, s. 241-253.

Türkçesinin 11. yüzyıldan 13. yüzyıla kadarki gelişimi hakkındaki bilgiler bu döneme ait yazılı kaynakların günümüze ulaşabilenlerinin çok az olması nedeniyle yetersizdir. Bu dönemden kalan eserler sayı bakımından oldukça azdır ve eserlerin bir kısmında hem Doğu hem de Batı Türkçesinin dil özellikleri bir arada bulunduğu için bunlar karışık dilli eserler olarak adlandırılır.¹³

Selçuklu Dönemi'nin 11. yüzyıl sonlarından 13-14. yüzyıla değin ortaya konan eserlerin dilinin Oğuzca unsurlar barındırmakla beraber Karahanlı Türkçesi ve Kıpçak Türkçesi özelliklerinin de bulunması, bu eserlerin “karışık dilli eserler” olarak adlandırılmasını sağlamıştır. Yazılış alanları Harezmi ve Anadolu arasına giren¹⁴ *Behcetü'l-Hadâik*¹⁵, *Kıssa-i Yusuf*¹⁶, *Kudûrî Tercümesi*¹⁷ Karahanlı Türkçesinin özellikleri bakımından paralellik göstermektedir.¹⁸ Daha sonra yazılan *Kitab-ı Feraiz*¹⁹ ve Mehmed Balî tarafından Anadolu Türkçesine çevrilen *Kitab-ı Güzîde*²⁰ gibi eserler üzerine yapılan incelemeler bu eserlerin farklı şive özellikleri taşıdığını göstermektedir. Örneğin Doğu Türkçelerinde kullanılan *bol-* ile Batı Türkçesinde kullanılan *ol-* fiilinin aynı eserde yan yana kullanıldığı görülmüştür.²¹ Bu durumdan dolayı söz konusu eserler araştırmacıların çoğunluğunca “karışık dilli eserler” olarak adlandırılmıştır. Bu ikili kullanımı Ş. Tekin “olga-bolga meselesi” olarak ele alırken F. S. Barutcu Özönder Harezmi Türkçesi için Karahanlı Türkçesi ile Eski Türk yazı dili üzerine temellenen Kıpçak, Kanglı ve Oğuz boylarının

¹³ Vahit Türk & Şaban Doğan & Yasin Şerifoğlu, *Eski Anadolu Türkçesi Dersleri*, İstanbul, Kesit Yayınları, 2011, s. 10.

¹⁴ Zeynep Korkmaz, “Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri”, s.102.

¹⁵ Mustafa Canpolat, *Behcetü'l-hadâik fî mev'izeti'l-halâik*, Doktora Tezi, Ankara, 1960; a. mlf., “Behcetü'l-hadâik'in Dili Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı -Belleten*, 1967, s. 165-175.

¹⁶ Ali Cin, *Türk Edebiyatının İlk Yûsuf ve Züleyhâ Hikâyesi Ali'nin Kıssa-yı Yûsuf'u*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

¹⁷ Zeynep Korkmaz, “Eski Bir Kudûrî Tercümesi”, *XI. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler*, Ankara, 1968, s. 225-231.

¹⁸ Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, s. 59.

¹⁹ Şinasi Tekin, “1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili Tarihinde ‘Olga-bolga’ Sorunu”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, C. 21-22, S. 1973-1974, 1974, s. 59-157.

²⁰ Korkmaz, “a.g.e.”; *Millet Kütüphanesi*, Ali Emîrî, Şer'iyye, 379.

²¹ Ali Akar, *Türk Dili Tarihi*, Ötüken Neşriyat, 5. baskı, İstanbul, 2012, s. 233.

konuşma dilinin yazıya geçirildiği dil için “karma dil”²² terimini kullanmayı tercih etmiştir.²³

R. R. Arat, Batı Türkçesine ait en eski metinlerin 13. yüzyılın ikinci yarısında oluşturulduğunu belirtir. Arat ile birlikte M. Ergin ve Z. Korkmaz gibi bazı Türkologlar, Oğuzcanın Harezmi sahasında ortaya çıktığını ve Anadolu’da edebî bir dil haline geldiğini savunmakta ve bu dönemi “geçiş dönemi” olarak tanımlamaktadır. Bu dönemin bir “geçiş dönemi” olduğu fikrine karşı çıkan Ş. Tekin, Oğuzcanın 13. yüzyılın başında ne şekilde ortaya çıktığı ve Anadolu şairlerinin eserlerinde “karışık dilli eser”lerde bulunan özelliklerin neden yer almadığı sorgulamıştır.²⁴ Ş. Tekin, Haçlı Savaşları sonrası Türklerin 13. yüzyılda toplandığını ve kültür olarak Farsçayı benimsediğini belirtmiştir. 13-14. yüzyılda kuruluşunu yaşayan Oğuz yazı dili Türk ve İran alimlerinin Anadolu’da halka hitap eden eserler vermek amacıyla oluşturduğu metinler ile 15. yüzyıldan itibaren tamamen oturmuştur.²⁵

“Karışık dilli eserler” ile ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Araştırmacılar genel olarak iki görüş etrafında toplanmıştır. İlk olarak telif yeri ve tarihi bilinmeyen “karışık dilli eserler”in, Oğuzca ve Oğuzca dışı özellikler barındırmaları dolayısıyla Karahanlı Türkçesi ile Oğuz-Türkmen özelliklerine dayanan Eski Anadolu Türkçesi arasında geçiş sağlayan eserler olarak kabul edildiği belirtilmiştir.²⁶ İkinci olarak da karışık dil unsurları barındıran eserlerin geçiş dönemi eserleri olmasından ziyade

²² F. Sema Barutcu Özönder, “Doğu Türk Yazı Dili Edebî Çevresi ve Timür”, **Türklük Bilgisi Araştırmaları - Ağâh Sırrı Levend Hatıra Sayısı**, C. III, Harvard 2000, s. 290.

²³ Fatih Bakırcı, **Tefsirü'l-Kur'an (80b-120b) Giriş - Metin - Dizin - Tıpkıbasım**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 14.

²⁴ Tekin, “a.g.e.”, s. 67.

²⁵ Aslı Uygun, **Karışık Dilli Bir Kur'an Çevirisi Yazamanın 144b-183a Yaprakları Üzerinde Dil İncelemesi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s.8-9.

²⁶ Reşit Rahmeti Arat, “Anadolu’da Yazı Dilinin Tarihi İnkişafına Dair”; Zeynep Korkmaz, “Eski Türkçede Oğuzca Belirtiler”, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar I-II [e-kitap]**, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2023, s.205-216; Leyla Karahan, “Oğuzcanın Anadolu’da Yazı Dili Olma Sürecine Dair Düşünceler”, **Âşık Paşa ve Anadolu’da Türk Yazı Dilinin Oluşumu Sempozyumu**, 2013, Kırşehir, s. 219-228; Mustafa Canpolat, “Behcetü'l-hadâik’in Dili Üzerine”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten**, 1967, s. 165-175.

farklı bölgelerde istinsah edilmiş yahut müstensihlerin ağız özelliklerini yansıtmış olduğu ileri sürülmüştür.²⁷

“Karışık dilli eser”lerin Karahanlı Türkçesi ile Eski Anadolu Türkçesi arasında geçiş evresi olduğu görüşüne katılan Z. Korkmaz, G. Doerfer’in Halaç Türkçesi ile ilgili çalışmalarından²⁸ etkilenecek görüşünü değiştirmiş ve karışık dilli eserler ile ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır:

XI-XIII. yüzyıllar arasındaki Selçuklu dönemini temsil eden eserler, bir yandan Batı Oğuzcasını bir yandan da Doğu Oğuzcasını yansıtan ürünlerdir. Bu bakımdan XI-XIII. yüzyıllar Oğuzcası, her ne kadar kendi içinde en az iki temel ağız bölgesi oluşturan bir yapılanma sergilemekte ise de sonuç olarak her ikisi de doğrudan doğruya Oğuz Türkçesi temelindeki farklı şekillenmelerden kaynaklandığı için artık bu dönem dilinin, Doğu Türkçesinden Batı Türkçesine uzanan bir geçiş evresi olarak değil doğrudan doğruya Oğuzcanın kendi içindeki farklı biçimlenme süreçlerinin ortaya koyduğu birer ayrılık olarak değerlendirilmesi gerekir. Bu nedenle de şimdiye kadar kullanılagelen ve değişik bir anlam taşıyan karışık dilli eserler terimi bırakılarak bunun yerine tarihi gelişme ve biçimlenme süreçlerine uygun düşen Selçuklu Türkçesi Ağızları teriminin kullanılması yerinde olur diye düşünüyoruz. Böylece siyasi açıdan farklı birer yapıyı temsil eden Selçuklu dönemi ile Anadolu Beylikleri döneminin dil yapıları da birbirinin devamı niteliğinde bir bütün olarak ele alınabilir.²⁹

Selçuklular Dönemi’nin başlıca eserleri şunlardır:³⁰ Ahmed Fakih’in *Çarh-nâme*³¹ ve *Kitâbu Evsâf-ı Mesâcidi’ş-Şerife*³²’si; Sultan Veled’in *İbtida-nâme*,

²⁷ Şinasi Tekin, “1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili Tarihinde ‘Olğa-bolğa’ Sorunu”, s. 63

²⁸ Gerhard Doerfer, “Halaçça Orta İran’da Arkaik Bir Türk Dili”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten**, C. 34, S. 133, Ocak 1970, s. 17-58.

²⁹ Zeynep Korkmaz, **Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013.

³⁰ Ali Akar, **Türk Dili Tarihi**, s.238.

³¹ Mecdut Mansuroğlu, **Ahmed Fakih-Çarh-nâme**, İstanbul, 1956.

Rebab-nâme ve *Divan*'ında yer alan Türkçe beyit ve manzumeleri³³; Şeyyad Hamza'nın *Yusuf u Zeliha*³⁴, *Dastan-ı Sultan Mahmud*'u ve şiirleri³⁵; Hoca Dehhanî'nin şiirleri³⁶; Yunus Emre'nin *Risâletü'n-Nushiyye*³⁷'si ve *Divan*³⁸,¹ gibi.

2. Anadolu Beylikleri Dönemi

Anadolu siyasi tarihinde Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından Osmanlı Beyliği'nin güçlü bir devlet haline gelmesine kadar uzanan dönem Beylikler Dönemi olarak adlandırılır.³⁹ 13. yüzyıl Moğol istilasının Anadolu'ya doğru Oğuz-Türkmen göçüne yol açmasıyla 14. yüzyıldan itibaren Oğuzca, Eski Uygur Türkçesinin kalıntılarını bırakmış ve kendi lehçesine dayalı yeni bir yazı dili haline gelmiştir.

Din ve medrese dili olarak Arapçayı, edebî dili olarak Farsçayı kullanan Selçuklu Dönemi üzerine gelmiş olan Anadolu Beylikleri Dönemi doğrudan Türkçeye dayalı bir yazı diline geçiş dönemidir. Selçukluların yalnızca halka yararlı olacak eserleri Türkçe yazma eğilimine karşı, bu dönem Türkçeyi bütünü ile yazı dili haline getirmeyi hedeflemiştir.⁴⁰

Anadolu Selçuklu Devleti'nde I. Alâeddin Keykubad zamanında (1220-1237) kuvvetlenen merkezî otorite, onun ölümünden sonra yeniden bozuldu. Alâeddin Keykubad'ın ölümünden sonra ortanca oğlu İzzeddin Kılıcarslan ile büyük oğlu Gıyaseddin Keyhusrev arasında amansız bir mücadele başladı. II. Gıyaseddin

³² Hasibe Mazıoğlu, *Ahmed Fakih-Kitâbu Evsâf-ı Mesâcidi's-şerîfe*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1974

³³ Mecdut Mansuroğlu, *Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri*, İstanbul, 1958.

³⁴ Dehri Dilçin, *Şeyyad Hamza Yusuf ve Zeliha*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1946; Ümit Özgür Demirci & Şenol Korkmaz, *Yusuf u Zeliha*, İstanbul, Kaknüs Yayınları 2008; Osman Yıldız, *Yusuf ve Zeliha*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2008.

³⁵ Mecdut Mansuroğlu, "Anadolu Metinleri, XIII, Asır, I. Şeyyad Hamza", *Türk Mecmuası*, VII-VIII, 1940-1941, s. 95-101.

³⁶ Mecdut Mansuroğlu, *Dehhanî ve Manzumeleri*, İstanbul, 1947.

³⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre Risâletü'n-nushiyye ve Divan*, İstanbul, 1965; Mustafa Tatçı, *Risâletü'n-nushiyye (Tenkitli Metin)*, İstanbul, 2008.

³⁸ Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı I-II (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Ankara, 1990.

³⁹ Zeynep Korkmaz, "Anadolu Yazı Dilinin Tarihi Gelişmesinde Beylikler Devri Türkçesinin Yeri", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I-II [e-kitap]*, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2023, s. 419.

⁴⁰ Korkmaz, "a.g.e.", s.420.

Keyhusrev'in tecrübesiz kişilerle iş birliği yapması, devletin yönetim mekanizmasının bozulmasına yol açtı. Devletin bu zayıf durumundan yararlanan büyük Türkmen kitlesi "Babaîler İsyanı" denilen bir ayaklanma başlattılar. Öte yandan Yakınoğlu'da hissedilir bir baskı kuran Moğollar, Selçuklu Devleti'nin bu karışıklığından yararlanarak harekete geçtiler ve 1243 yılında Köseadağ Savaşı'yla Anadolu Selçuklu Devleti'ni mağlup ettiler. Bu yenilgiyle hızlı bir çöküş devresine giren Anadolu Selçukluları Moğollar'a bağlı bir devlet haline geldi ve Anadolu'nun hakimiyeti Moğollar'ın eline geçti. ... XIII. yüz yılın sonlarına doğru Moğol baskısının zayıflamasından yararlanan uç kuvvetleri olarak yerleştirilen Türkmen beyleri, yavaş yavaş Selçuklular'la münasebetlerini keserek kendi adlarına bağımsız beylikler kurmaya başladılar. Anadolu Selçuklu Devleti'nin hakimiyeti altındaki topraklarda kurulan bu beylere "Anadolu beylikleri" (tavâif-i mülûk) adı verilmektedir.⁴¹

Anadolu Beylikleri Dönemi dilinin özelliği, Arapça ve Farsçaya karşı Türkçeyi hâkim kılmayı hedefleyerek Türkçeye karşı millî bilinç oluşturmastır. Bu dönemde Türkçe eserler verilmiş, Kur'an tercümeleri, peygamber kıssaları, evliya tercümeleri, destanlar, tıpla ilgili eserler gibi çeşitli telif ve tercüme eser ortaya konmuştur.

Anadolu Beylikleri Dönemi'nde kaleme alınmış başlıca eserler şunlardır:⁴² Gülşehri'nin *Mantıku't-Tayr*⁴³'ı; Âşık Paşa'nın *Garibnâme*⁴⁴'si ve *Fakrnâme*⁴⁵'si, Ahmedî'nin *İskendernâme*⁴⁶ ve *Cemşid ü Hurşid*⁴⁷'i; Hoca Mesûd'un *Süheyl ü*

⁴¹ Mustafa Özkan, "Türkçenin Anadolu'da Yazı Dili Olarak Gelişmesi", *Türkiyat Mecmuası*, C. 24/Bahar, 2014, s. 65-66.

⁴² Ali Akar, *Türk Dili Tarihi*, s.256.

⁴³ Agâh Sırrı Levend, *Gülşehrî ve Mantıku't-Tayr*, Ankara, 1952; Kemal Yavuz, *Gülşehrî'nin Mantıku't-tayr'ı (Gülşen-nâme)-Metin ve Günümüz Türkçesine Aktarma*, Ankara, Kırşehir Valiliği Yayınları, 2007.

⁴⁴ Kemal Yavuz, *Âşık Paşa Garib-nâme Tıpkıbasım-Karşılaştırmalı Metin-Aktarma C. I-IV*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.

⁴⁵ Agâh Sırrı Levend, "Âşık Paşa'nın Bilinmeyen İki Yeni Mesnevisi, Fakrnâme ve Vasef-i Hal", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten* 1953, s. 205-225.

⁴⁶ İsmail Ünver, *Ahmedî İskender-nâme-İnceleme-Tıpkıbasım*, Ankara, 1983.

⁴⁷ Mehmet Akalın, *Cemşid ü Hurşid, İnceleme-Metin*, Ankara 1975.

*Nevbahar*⁴⁸, *Ferhengnâme-i Sa'dî Tercümesi*⁴⁹ ve *Kelile ve Dimne* tercümesi⁵⁰; Şeyhoğlu'nun *Hurşidnâme*⁵¹, *Marzubannâme*⁵², *Kabusnâme*⁵³ ve *Kenzü'l-küberâ ve Mehekkü'l-ulemâ*⁵⁴, s1; Kadı Burhaneddin'in *Divan*⁵⁵, 1; Erzurumlu Darîr'in *Yusuf u Zeliha*⁵⁶, s1; Kul Mesûd'un *Kelile ve Dimne*⁵⁷, si; Eski Anadolu Türkçesinin en önemli dil metinlerinden biri olan *Dede Korkut Hikayeleri*⁵⁸ ve son olarak tıp kitapları⁵⁹.

3. Klasik Osmanlı Türkçesi

15. yüzyılla beraber Osmanlıların, Anadolu'da bulunan beyliklerin çoğunu iradeleri altına alması nedeniyle Eski Anadolu Türkçesinin bu dönemi Osmanlılar Dönemi olarak adlandırılmaktadır. Beylikler Dönemi Türkçesi ile pek bir farklı

⁴⁸ Cem Dilçin, *Mes'ûd Bin Aḥmed Süheyl ü Nev-bahâr İnceleme-Metin-Sözlük*, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, S 51, 1991; Semih Tezcan, *Süheyl ü Nev-bahar Üzerine Notlar*, Ankara, Simurg Yayınları, 1994.

⁴⁹ Kilisli Rif'ad & Veled Çelebi, *Ferheng-nâme-i Sa'dî Tercümesi*, İstanbul, 1340.

⁵⁰ Carl Brockelmann, "Kelile ve Dimne", *İslam Ansiklopedisi*, C. VI, s. 552-558.

⁵¹ Hüseyin Ayan, *Şeyhoğlu Mustafa, Hurşid-nâme (Hurşid-i Feraḥşad)*, Erzurum, 1979.

⁵² Zeynep Korkmaz, *Sadru'd-din Şeyhoğlu, Marzubannâme Tercümesi (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, Ankara, DTCF yayınları, 1973; a.mlf., "Kabusnâme ve Marzubannâme Çevirileri Kimindir?", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 1966, s. 267-275;

⁵³ Zeynep Korkmaz, "Eski Anadolu Türkçesiyle Bir Kabusnâme Çevirisi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 1969, s. 195-200; a.mlf., "Kabusnâme ve Marzubannâme Çevirileri Kimindir?", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 1966, s. 267-275.

⁵⁴ Kemal Yavuz, *Şeyhoğlu Kenzû'l-küberâ ve Mehekkü'l-ulemâ*, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1991.

⁵⁵ Muharrem Ergin, *Kadı Burhaneddin Divanı*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1980.

⁵⁶ Leyla Karahan, *Erzurumlu Darîr Kıssa-i Yûsuf (Yûsuf u Züleyhâ) (İncelem-Metin-Dizin)*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994.

⁵⁷ Zehra Toska, *Türk Edebiyatında Kelile ve Dimne Çevirileri ve Kul Mesud Çevirisi*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 1989.

⁵⁸ Kilisli Rifat, *Kitab-ı Dede Korkut Âla Lisan-ı Taife-i Oğuzân*, İstanbul 1332; Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı I (Giriş, Metin, Tıpkıbasım)*, Ankara, 1958; a. mlf., *Dede Korkut Kitabı II (İndeks, Gramer)*, Ankara, Türk Dil Kurumu, 1963; Hayati Develi, *Dede Korkut Hikâyeleri*, İstanbul, Alkım Yayınları 159, 2006.

⁵⁹ Adnan Derin, "Tuhfe-i Mübarizî Metin-Gramer-Notlar-Sözlük", Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1987; Meriç Güven, "Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Tıp Yazmalarındaki Türkçe Organ Adları Üzerine Bir İnceleme", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S 26, s. 109-141; Mustafa Canpolat & Zafer Önler, *Edviye-i Müfrede, Metin-Sözlük*, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2000; Şaban Doğan, "Eski Oğuz Türkçesinde Tıp Dilinin Oluşumu ve Özellikleri", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2010, s. 313-373; a.mlf., *Terceme-i Akrahâdîn - Sabuncuoğlu Şerefeddin (Giriş - İnceleme - Metin - Dizinler)*, Sakarya, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 2009; Zafer Önler, "XIV-XV. Yüzyıl Türkçe Tıp Metinlerinin Dili ve Söz Varlığı", *Kebikeç*, S 6., 1998.

bulunmamakla beraber bu dönemde de gerek Osmanlı sarayında gerekse Karamanoğulları ve Candaroğulları nüfuzu altında birçok eser ortaya konmuştur.⁶⁰

Ahmed-i Dâî'nin *Çengnâme*⁶¹'si *Türkçe Divan*⁶²'ı, *Miftahu'l-Cenne*⁶³'si ve *Tıbb-ı Nebevî*⁶⁴'si; Şeyhî'nin *Harnâme*⁶⁵'si ve *Hüsrev ü Şirin*⁶⁶'i; Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necât*⁶⁷'ı, Şirvanlı Mahmut'un *Tuhfe-i Murâdî*⁶⁸'si ve *Kemaliyye*⁶⁹'si, Musa Abdi'nin *Camasb-nâme*⁷⁰'si, Abdülvasi Çelebi'nin *Halil-nâme*⁷¹'si, Ahmed Bîcan'ın *Envârü'l-Âşıkîn*⁷²'i ve *Dürr-i Mekkûn*⁷³'u; Kâdî-i Manyâs'ın *Gülistan Tercümesi*⁷⁴; Sinan Paşa'nın *Tazarru'nâme*⁷⁵'si ve *Maarifnâme*⁷⁶'si gibi eserler dönemin başlıca eserleri olarak öne çıkmaktadır.

Eski Anadolu Türkçesi Ağzıları

Oğuzcanın diğer Türk yazı dillerinden ayrı bir yazı dili olarak 13-16. yüzyıllarda varlığını sürdürdüğü bilinmektedir. İran, Azerbaycan, Irak, Suriye, Anadolu ve Balkanlarda geniş bir sahaya yayılan Oğuzca, kendi içinde siyasi birliği

⁶⁰ Gürer Gülsevin & Erdoğan Boz, *Eski Anadolu Türkçesi*, s. 15.

⁶¹ Gönül A. Tekin, "Çengnâme, Ahmed-i Dâî", *Sources of Oriental Languages & Literatures* 16, *Turkish Sources XIV*, Harvard Univesity, 1992.

⁶² Mehmet Özmen, *Ahmed-i Dâî Divanı (Metin-Gramer-Tıpkıbasım)*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2001.

⁶³ Gürer Gülsevin, *Ahmed-i Dâî Miftahu'l-cenne (Metin-Dil Özellikleri-Söz Dizimi)*, Malatya, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora tezi, 1989.

⁶⁴ Önder Çağırın, *Ahmed-i Dâî Tıbb-ı Nebevî (Metin-Dil Özellikleri-Söz Dizimi)*, Malatya, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora tezi, 1992.

⁶⁵ Faruk Kadri Timurtaş, *Şeyhî'nin Harnâme'si*, İstanbul, 1971.

⁶⁶ Faruk Kadri Timurtaş, *Şeyhî'nin Husrev ü Şirin'i-İnceleme-Metin*, İstanbul, 1963.

⁶⁷ Faruk Kadri Timurtaş, *Süleyman Çelebi-Mevlid*, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1980.

⁶⁸ Mustafa Argunşah, *Muhammed b. Mahmud Şirvanî Tuhfe-i Murâdî, İnceleme-Metin-Dizin*, İstanbul, 1989.

⁶⁹ Muhammet Yelten, *Şirvanlı Mahmud Kemâliyye Giriş-İnceleme-Cümle Bilgisi-Metin- Sözlük*, İstanbul, 1993.

⁷⁰ Şerif Ali Bozkaplan, *Camasb-nâme Dil Özellikleri-Kısmî Transkripsiyon-Söz Dizimi*, Malatya, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora tezi, 1989.

⁷¹ Abdülkadir Karahan, "XV. Yüzyıl Osmanlı Dinî Edebiyatında Mesneviler ve Abdülvâsi Çelebi'nin Halil-nâmesi", *Estratto Dagli Atti, Del III. Conresso Di Studi Arabic İslamici*, (Ravello 1966) Napoli, 1967.

⁷² Arslan Tekin & Melek Tekin, *Ahmed Bican Yazıcıoğlu Envârü'l-Âşıkîn*, Bedir Yayınları, 1983.

⁷³ Ahmet Demirtaş, *Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân Dürr-i Mekkûn*, İstanbul, Akademik Kitaplar, 2009.

⁷⁴ Mustafa Özkan, *Mahmûd b. Kâdî-i Manyâs Gülistan Tercümesi*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1993.

⁷⁵ *Tazarruat-ı Sinan Paşa*, Kütüphane-i Ebuzziya, 3. Tabı, İsyambul 1309; Mertol Tulum, *Sinan Paşa Tazarru' nâme*, İstanbul, 1968.

⁷⁶ Sinan Paşa *Maarifnâme*, haz.İ. Hikmet Ertaylan İstanbul, 1961.

bulunmadığından diyalektlere ayrılmıştır. Konuşma dilindeki diyalektlerin zamanla gelişmesi 17. yüzyıldan itibaren farklı yazı dili şekillerinin oluşmasında etkili olmuştur.⁷⁷

G. Gülsevin, ortak bir siyasi otorite bulunmadığından müellif ve müstensihlerin kendi ağız özelliklerini veya yaşadıkları kültürel çevrenin ağız özelliklerini eserlerine yansıttıklarını ve kimi zaman bir eserde aynı ses, ek ya da kelimenin farklı kullanımlarıyla karşılaşılabilirdiğini belirtmiştir.⁷⁸

Z. Korkmaz, ağız farklılıklarıyla ilgili eserlerdeki ortak özelliklerin standart bir yazı dili oluşturup Türkiye Türkçesine uzanan temeli hazırladığını bununla beraber beylikten beyliğe ve eserden esere değişim gösteren özelliklerin, ayrılıkların bulunduğunu belirtir. Bu ayrılıkların kaynağı olarak 11-13. yüzyıllardaki göçlerle Anadolu'ya Oğuz boyları dışında az sayıda Kıpçak, Çiğil, Kanglı gibi Türk boylarının da göç etmesi, 24 Oğuz boyunun arasında başlangıcından beri birtakım ağız ayrılıklarının bulunmasının altını çizmiştir.⁷⁹

L. Karahan, her yazı dilinin bir ağız temelinde, başlangıcında içinde bulunduğu lehçenin bir ağız durumunda oluştuğunu belirtip Eski Anadolu Türkçesinin bir imtiyazlı ağız temelinde oluştuğunu ve başka ağız, lehçe ve dillerin etkisiyle geliştiğini ileri sürer. 24 Oğuz boyundan 23'ünün Anadolu'ya yerleşmesi her boyun ağız özelliklerinin farklılaşabildiğini gösterir. Bu bağlamda fonetik özellikleri inceleyerek ağızları iki temel gruba ayırır. Birinci grup Eski Anadolu Türkçesine özgü ve önceki yazı dillerinde bulunmayan özellikleri, ikinci grup Eski Anadolu Türkçesi ve önceki yazı dillerinin ortak özelliklerini kapsar.⁸⁰

H. Develi, karışık dilli eserleri dışarıda bırakarak Eski Anadolu Türkçesinde 13-15. yüzyıllar arasında üç ağız grubu olduğunu tespit etmiştir. Bu ağız gruplarını

⁷⁷ Hayati Develi, "Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılmasında Morfolojik Esaslar". s.436.

⁷⁸ Gürer Gülsevin, "Eski Anadolu Türkçesinin Oluşumu", **XIV.-XV. Yüzyıllar Türk Dili**, Ed. Vahit Türk & Erdoğan Boz, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2013, s. 48-49.

⁷⁹ Zeynep Korkmaz, **Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi**, s. 108.

⁸⁰ Leylâ Karahan, "Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda Yazı Dili-Ağız İlişkisi", **Turkish Studies**, C I/1, Summer 2006, 2006, s. 9-18.

genel itibariyle ses bilgisi düzleminde değerlendirmiş, alt grupların belirlenmesinde şekil bilimsel ve sözcük bilimsel verilerden yararlanmıştır.⁸¹ Ses bilgisi düzleminde değerlendirdiği ağız gruplarını şu şekilde açıklamıştır:

1. Birinci Ağız Grubu: Kelime içinde ve sonunda /k/ sesinin muhafaza edilmesi, dil uyumunun sağlanması, *ben* zamiri ve *gibi* edatıyla karakterize edilmiştir. Kelimede /k/ > /g/ değişimini ve kelime başında /b/ > /p/ değişimini gösterir. Ayrıca *dahı* edatının *dağı* biçiminde yer aldığı gözlemlenmiştir. Anadolu'nun batısına yayılmıştır ve Kuzeydoğu Anadolu/Karadeniz ağızlarına yakınlık göstermektedir. Türkiye Türkçesi bu ağız etrafında gelişim göstermiştir.
2. İkinci Ağız Grubu: Kelime içinde ve sonunda /k/ > /h/ değişimi ve dil uyumsuzluğu temayülü bu grubun karakteristik özelliğidir. Ayrıca *gibi* ~ *bigi* göçüşmesi bu grubu alt-ağız gruplara ayırmıştır. Orta Anadolu'dan Azerbaycan'a yayılma göstermiştir.
3. Üçüncü Ağız Grubu: Kelime başında /k/ > /h/ değişimi ve *men* zamiri, dil uyumsuzluğu temayülü, *kimi* ve *tek* edatlarıyla karakterize edilmiştir. Kelime içinde /k/ > /h/ değişimi ve kimi eklerdeki dil uyumsuzluğu ile ikinci ağız grubuyla yakınlaşır. Tebriz, Şirvan ve Bağdat sahasında yayılma göstermiştir.⁸²

Eski Anadolu Türkçesi ağızları ve ağız unsurlarını barındıran eserler ile ilgili pek çok çalışma ortaya konmuştur. Yapılan çalışmalar müellif ve müstensihlerin kaleme aldıkları eserlerde kendi ağız özelliklerini yansıttıklarını, bu nedenle aynı eserin farklı müstensihler tarafından oluşturulan nüshalarında ağız özelliklerine bağlı olarak farklılıklar bulunabileceğini ortaya koymuştur.

⁸¹ Hayati Develi, "Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılması", *Turkish Studies*, C III/3, Bahar, 2008, 212-230.

⁸² Develi, "a.g.e.", s.225.

Üzerine çalıştığımız *Risâletü'l-İslâm* adlı eserde Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özellikleri görülürken Koç Üniversitesi nüshası (K) ile Topkapı Sarayı nüshası (H) arasında ağız özelliği kabul edilen farklı kullanımlar yer almaktadır:

Özellik	K Nüshası	H Nüshası
Dil uyumu	<i>çıbuğı</i> (33b/10),	<i>çıbığı</i> (H.201-061/b2)
Dil uyumu	<i>tanuklık</i> (11b/4) ⁸³	<i>tanukluk</i> (H.201-022/b1)
Dil uyumu	<i>tekebbürlük</i> (11a/9)	<i>tekebbürlük</i> (H.201-022/a2)
Farklı gösterim	<i>kanğı</i> (9b/7)	<i>kankı</i> (H.201-019/b7)
Farklı gösterim	<i>küçük</i> (36b/3)	<i>kiçük</i> (H.201-066/b8)
Farklı gösterim	<i>keliciler</i> (21b/5)	<i>keleciler</i> (H.201-039/a6)
/k/ > /h/ sızıcılaşması	<i>yoğsullar</i> (4b/1)	<i>yoksulları</i> (H.201-009/b8)
/k/ > /h/ sızıcılaşması	<i>koğusu</i> (26a/8).	<i>koğusun</i> (H.201-047/a5)
Farklı kelime kullanımı	<i>koğa</i> (36a/10)	<i>delvi</i> (H.201-066/b3)

Tablo 0.1.: Kullanım farkları

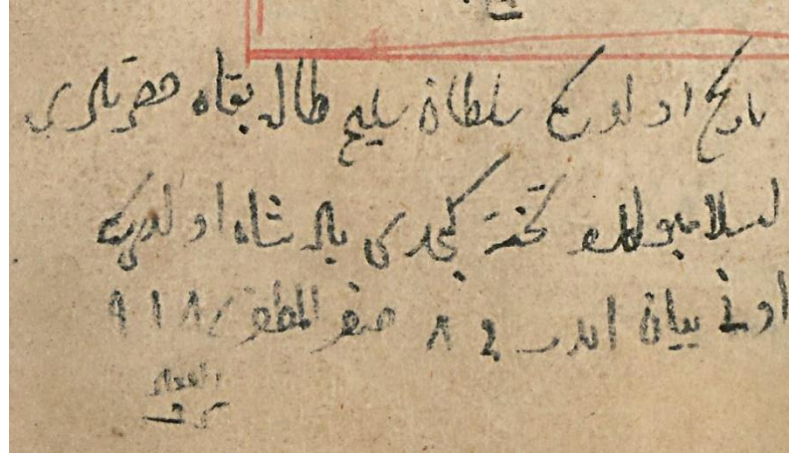
RİSÂLETÜ'L-İSLÂM

Eserin Yazarı ve Yazılış Tarihi

Üzerine çalıştığımız *Risâletü'l-İslâm* adlı eserin tespit edilen beş nüshası bulunmaktadır.⁸⁴ Nüshalar üzerinde yapılan incelemelerde eserin telif ve istinsah tarihi ile müellif ve müstensih hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Yalnızca Topkapı Sarayı nüshasının son sayfasında müstensihe ait olmayan, sayfa kenarına yan şekilde yazılmış bir not bulunmaktadır:

⁸³ “Şahitlik” anlamında kullanılan *tanuklık* kelimesi K nüshasında 4 yerde *tanukluk*, 2 yerde *tanuklık* olarak geçip iki biçimde de kullanılırken H nüshasında tek biçimde *tanukluk* olarak kullanılmaktadır.

⁸⁴ Ömer Güven, “Risâletü'l-İslâm Adlı Eserden Tarama Sözlüğüne Katkılar”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S 39, s. 317.

Şekil 0.1.: Topkapı Sarayı nüshası H.201-266

(¹) *Tārīh olur ki Sulţān Selīm ĩāle beķāhu ĥazretleri* (²) *İslāmbolda tahta geçdi, pādīşāh oldu.* (³) *Onı beyān ider. Fî 8 şaferü'l-muzaffer sene 918.* (⁴) *Brūsā.*

Bu kayıttan anlaşılacağı üzere Topkapı Sarayı nüshası Yavuz Sultan Selim'in sağlığında bir okuyucunun elinde bulunmaktaydı. Kayıttaki yer alan 8 Safer 918 tarihi 25 Nisan 1512 Pazar gününe tekabül etmektedir. Buna göre nüsha bu tarihten sonraki ve Yavuz Sultan Selim'in ölüm tarihi olan 22 Eylül 1520'den önceki bir zamanda Bursa'da bir okuyucunun elinde yer almaktaydı. Bu bilgilere göre Topkapı Sarayı nüshasının 1499-1512 yılları arasında istinsah edildiği düşünülmektedir.

Ş. Tekin, eserin hangi zamanda oluşturulduğunu tespit etmek amacıyla kâğıt imalatına⁸⁵ ve yazmanın filigranına⁸⁶ dikkat çeker. Ayrıca eserin düzenlendiği tarihin tespiti yapılırken dikkat edilmesi gereken bulguları şu şekilde açıklamıştır:

⁸⁵ İslam ülkelerinde eskiyen kâğıt imalatçılığı, Avrupa'dan kâğıt ithal etmek daha ekonomik bir hal alınca gittikçe azalmıştır. Bu nedenle 13. yüzyıla birlikte İslam dünyasında kullanılan kâğıtların pek çoğu Avrupa'dan ithal edilmiştir.

⁸⁶ Kâğıt imal edilirken kâğıt tabakası büyüklüğünde kasnaklı elek yapılır. Bu eleğe tellerin bir kısmı aralıklı bir kısmı sıkı örülür veya dikilir. Sıvı duran kâğıt hamuru bu elekte az tutunabildiğinden kâğıdın bir kısmı tellerin yerine göre ince olur. Bu durumda imalatçı çeşitli nedenlerle imal ettiği her tabaka kâğıda telleri şekillendirerek istediği bir işareti yerleştirir. Kâğıt tabakası ışığa tutulduğunda imalatçının yapmış olduğu işaretin resmi görülür. Bu resim kâğıdın filigranı olarak anılır. Bu filigranların kayıt altına alındığı kataloglar bulunmaktadır. Hacimli filigran kataloglarının ilki İsviçreli arşivci ve âlim Charles-Moïse Briquet'e aittir.

Bilindiği gibi üzerinde kesin bir tarih veya “...den önceki, ...den sonraki bir tarihte” şeklinde tarihlendirebileceğimiz dolaylı herhangi bir kayıt bulunmayan yazmaların tarihlendirebilmesi için yazı şekilleri, mürekkep cinsi ile cildin biçimi ve üzerindeki süslemeler vb. vb. ölçü olarak kullanılır. Bu tarzdaki bir tarihlendirmeden ancak uzunca zaman kesitleri çıkarılabilir: “filân hükümdarın hükümdarlık devrinde”, “filân yüzyılın ilk yarısında vb.” Daha da muğlak bir şekilde: “Selçuk devri”, “Beylikler devri” vb. vb. gibi. Bu takdirde, daha kesin bir tarih bulmak için şu yola başvurulur: Yazmanın “filigranı” tesbit edilir ve bu filigran, mevcut Filigran Kataloglarında bulunup yazmanın kâğıdının imâl tarihi tesbit edilir.⁸⁷

Bu bilgiler ışığında Topkapı Sarayı nüshasının ve Koç Üniversitesi nüshasının filigranları şu şekilde açıklanabilir:

Topkapı Sarayı nüshasının filigranı üzerinde iki tane harf bulunan yıldızlı bir eldir. Bu filigran, İsviçreli arşivci ve âlim olan C. M. Briquet’in katalogunda⁸⁸ aynen görülmüş, sonucunda da 1499-1502 yılları arasında Cenova’da imal edilmiş kâğıtlardan olduğu tespit edilmiştir. Bu tespite göre Topkapı Sarayı nüshasının 1499’dan sonraki bir tarihte istinsah edildiği düşüncesi desteklenmektedir.

Koç Üniversitesinde bulunan nüshada filigran olarak elinde çomak bulunan daire içinde bir insan tespit edilmiştir. Ş. Tekin’in yaptığı araştırmada bu filigranın aynısı bir şekil bulunmamıştır. Şeklin benzeri C. M. Briquet’in katalogunda⁸⁹ 16.

⁸⁷ Şinasi Tekin, “XIV’üncü Yüzyıla Ait Bir İlmi Hâl Risâletü’l-İslâm”, **Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes**, Wiener, Band, 76, Wien, 1986, s. 280.

⁸⁸ Charles-Moïse Briquet, **Las Filigranes, Dictionnaire Historique des Marques du Papier dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600 avec 39 figures dans le texte et 16,112 Facsimilés de filigranes**, 3 Cilt, 2. baskı: Hacker Art Books, New York 1966.

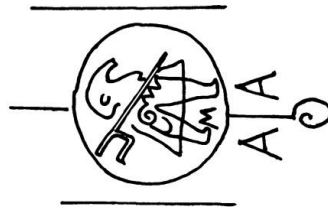
* Şinasi Tekin, bu filigranı çizip kendisine gönderenin Zeren Tanındı olduğunu belirtmiştir.

⁸⁹ Briquet, **a.g.e.**.

yüzyılın ikinci yarısındaki İtalyan kâğıtlarda görülmüştür. Buna göre Koç Üniversitesi nüshasının 1600'den önceki bir tarihte istinsah edildiği düşünülmüştür. Ancak nüshanın Topkapı Sarayı nüshasıyla kıyası yapıldığında bu nüshadan önce istinsah edildiği görülmektedir. Ayrıca 2a'da adı geçen ve eserin ithaf edildiği kişi olan *Ya'kūb bin Yaḥṣī Beg*'in⁹⁰ taşıdığı ünvanlara bakılarak 15. yüzyıldan önceki bir tarihte istinsah edildiği düşünülmektedir.

Eserin İthaf Edildiği Bey ve Dönemi

Eserin girişinde, sayfa 2a'da, yazmanın övgüler eşliğinde *Ya'kūb bin Yaḥṣī Beg*'e ithaf edildiğini görüyoruz. Ş. Tekin, bu övgü sözlerini sıralayarak şu şekilde açıklar:⁹¹ “Büyük efendi” anlamına gelen *ḥüdāvendigār-ı ā'zam* ünvanının Selçuklular dönemi ile Anadolu Beyliklerinin ilk dönemi arasında devlet adamlarına hitap ederken kullanılması⁹² *Ya'kūb bin Yaḥṣī Beg*'in Selçuklular devri ile Anadolu Beyliklerinin ilk devirleri arasında yaşadığını göstermektedir. “Kendisine hizmet edilen büyük insanoğlu” anlamına gelen *maḥdūm-zāde-i mu'azzam* ünvanı Selçuklu devlet adamlarına hitap ederken kullanıldığı gibi vezirler, hocalar, yüksek mevkide bulunan kimseler için kullanılan ünvanlardan biridir.⁹³ *Zeynü'l-ümerā* ünvanı ise devlet ve esnaf teşkilatında görevli kethüdâbaşına hitap etmek için kullanılmaktaydı.⁹⁴ “İyi, mükemmel” anlamına gelen *yaḥṣī*'nin ise ünvan ve kişi adı olarak 11. yüzyıldan itibaren Oğuz bölgesinde kullanıldığı görülmektedir. Topkapı

⁹⁰ Topkapı Sarayı nüshası 2a/8-9'da “*Ya'kūb Beg bin Baḥṣī*” olarak geçer. Ancak Oğuz bölgesinde *baḥṣī* kullanılmaması ve *yaḥṣī* ile *baḥṣī* arasında ilgi bulunmaması nedeniyle nokta eksikliğinden *baḥṣī* biçiminde okunduğu düşünülmektedir.

⁹¹ Şinasi Tekin, “XIV'üncü Yüzyıla Ait Bir İlm-i Hâl Risâletü'l-İslâm”, s. 287.

⁹² Adnan Sadık Erzi, **Selçukiler Devrine âid İnşâ Eserleri**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yayınları, Nr.40, Ankara, 1963, Gunyet s. 5, 6 - Rusum s. 5, 6.

⁹³ Erzi, **a.g.e.**, s. 4-10.

⁹⁴ Erzi, **a.g.e.**, Rusum s. 9.

Sarayı nüshasında okunan *bahşî*⁹⁵ ünvanının Oğuz bölgesinde kullanılmaması nedeniyle *yahşî* ile hiçbir bağlantısı görülmemektedir.⁹⁶

Selçuklu beyleri ve 13-14. yüzyıl Anadolu Beyliklerinde Yakup ve Yahşi adlarına sıklıkla rastlanmaktadır. Bunlardan bir tanesi Karasioğullarından Yahşi Han'ın kendisidir. Yahşi Han'ın, *Risâletü'l-İslâm*'ın ithaf edildiği Yakup Bey'in babası olduğu düşünülmektedir.⁹⁷ Balıkesir merkezli beylik kuran ve ölümünün 1328'den önceki bir zamanda olduğu düşünülen Karası Bey'in Yahşi Han ve Demirhan Bey adında iki oğlu bulunmaktaydı. Karası Bey'in ölümünden sonra Yahşi Bey, Ege'ye yayılmak amacıyla Bergama'ya gitmiştir. Bergama emiri olarak görev yaptığı zamanlarda, 1341 ve 1342 yıllarında, iki defa Gelibolu'ya asker çıkarmaya teşebbüs ettiği bilinmektedir. Daha sonrası içinse Yahşi Bey ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılmamaktadır.⁹⁸ Ancak Karasioğullarında Yahşi Han adının altında bir Beylerbeyi zikredilmesi, Yahşi Han'ın bir oğlu olduğu ihtimalini ortaya çıkarmıştır.⁹⁹

Bu Beylerbeyi adını taşıyan kimsenin metnimizde adı geçen Yakup Bey olabileceğini tahmin edilmektedir. Karası Bey'in 1328 dolaylarındaki ölümü ve Yahşi Han ile ilgili 1342'den sonra bir bilgi bulunmamasından yola çıkılarak Yahşi Han'ın oğlu olduğu düşünülen Beylerbeyi'nin 1328-1342 yıllarında Bergama'da bulunduğu inanılmaktadır. Bu Beylerbeyi'nin, eserin ithaf edildiği Yakup Bey olması ihtimali göz önüne alındığında *Risâletü'l-İslâm*'ın da bu yıllarda oluşturulup Yahşi Bey oğlu Yakup Bey'e sunulduğu tahmin edilmektedir.

Bir diğer ihtimal de 1311'de Lârende'de (Karaman) ölen Mahmud bin Karaman'ın oğlu Yahşi Bey'in metnimizde adı geçen Yakup Bey'in babası olmasıdır. Eflâkî tezkiresinde Yahşi Han olarak yer alan Yahşi Bey, Konya'da

⁹⁵ Ahmet Temir, "Türkçe ile Moğolca Arasındaki İlgiler", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C XIII, S 1-2, Mart-Haziran 1955, s.13; Gerhard Doerfer, **Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen**, Wiesbaden 1965; Osman Nedim Tuna, "Osmanlıcada Moğolca Ödünç Kelimeler", **Türkiyat Mecmuası**, C XVII, İstanbul, 1972, s. 209-250.

⁹⁶ Şinasi Tekin, "XIV'üncü Yüzyıla Ait Bir İlm-i Hâl Risâletü'l-İslâm", s. 288.

⁹⁷ Şinasi Tekin, "XIV'üncü Yüzyıla Ait Bir İlm-i Hâl Risâletü'l-İslâm", s. 288.

⁹⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, 2. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1969, s.99.

⁹⁹ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.102.

Karaman Beyliğinin ilk emiri olarak bulunmuş, 1315 yılında İlhanlı ordusu karşısında şehit olmuştur.¹⁰⁰ Ancak kaynaklarda Yahşi Bey'in oğulları ile ilgili bir kayıt bulunmamaktadır.

Eserin Konusu

Dinî, tasavvufî ve ahlakî bir eser olan *Risâletü'l-İslâm*, 14. yüzyılda oluşturulduğu düşünülen bir ilmihal kitabıdır. Kitapçı Râif Yelkenci'ye ait olduğu sayfa kenarlarına alınan kayıttan anlaşılan *Risâletü'l-İslâm*, İmamzade'nin *Şir'atü'l-İslâm*¹⁰¹ adlı eserinden hareketle derleme yoluyla oluşturulmuş olduğu düşünülen din eğitime ışık tutacak bir eserdir.¹⁰²

Risâletü'l-İslâm büyük oranda sahabe rivayetleriyle ilerleyen, Hz. Muhammed kıssalarını ve ibret verici hadisleri içeren bir eserdir. Bu rivayetler ve kıssalar kişinin ahlakî doğruluğu, güzel ahlakın yüceltilmesi, ibadet etmenin önemi ve doğru ibadetin gerekleri, günah işlemenin zararı, nefsin günahlardan arındırılması, iyilik ve sevap işlemenin faydaları, namaz kılmanın gerekleri ve önemi, cehennem azabı gibi konuları işlemektedir. Eserin başında “*İşbu risâleyi 'Arabîden Türkîye dönderdük ve kaleme getürdük.*” şeklinde geçen ibare eserin tercüme olduğunu göstermektedir.

Eserin Nüshaları

Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Risâletü'l-İslâm*'ın beş nüshası bulunmaktadır: Koç Üniversitesi Yazmalar Koleksiyonu, Numara MS 367; Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, Numara H.201; Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Numara 06 Mil Yaz A 8040; İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Bölümü Tarih 945, 36a-69a arasındaki yapraklar; Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Mustafa Con A 262/III, 110b-175a arasındaki yapraklar. Çalışmamızda Koç Üniversitesi nüshası esas alınmıştır.

¹⁰⁰ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.102.

¹⁰¹ Bir ilmihal ve ahlak kitabı olup Osmanlı âlimleri arasında çok rağbet görmüş, çeşitli şerh ve tercümeleri yapılmıştır.

¹⁰² Şinasi Tekin, “XIV'üncü Yüzyıla Ait Bir İlm-i Hâl Risâletü'l-İslâm”, s. 279.

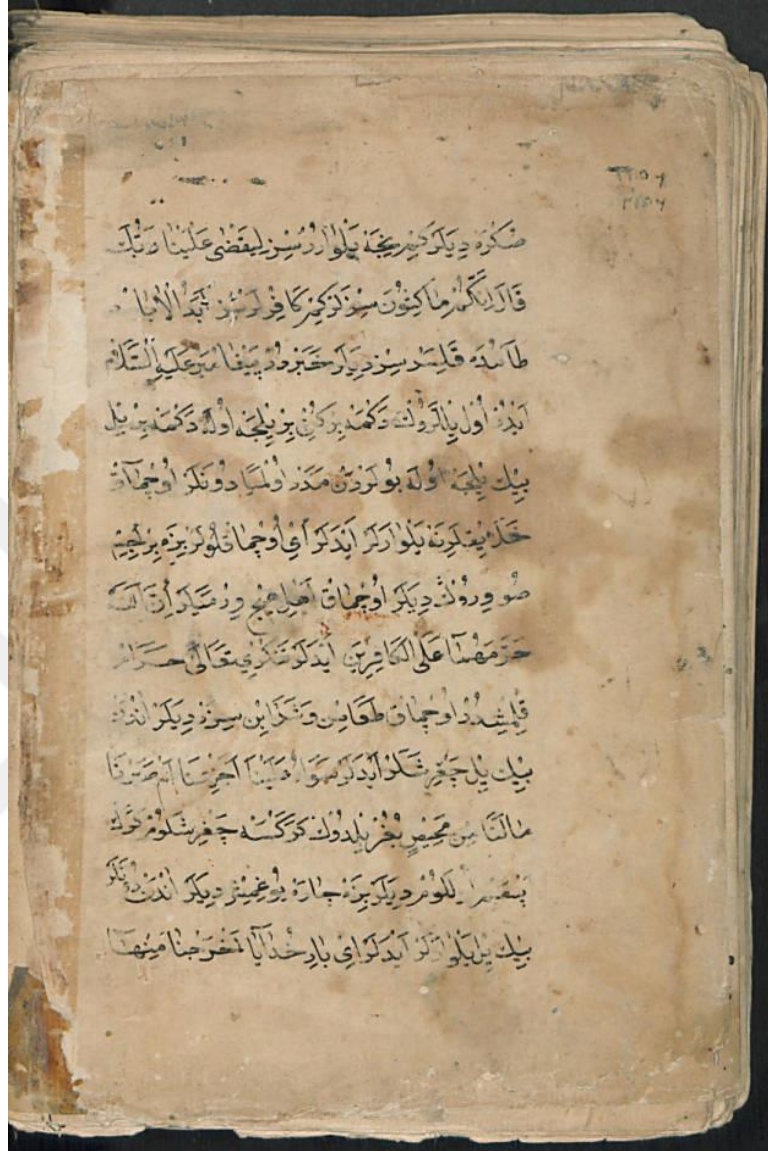
Koç Üniversitesi Nüshası (K)

Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi Yazma Eserler Koleksiyonunda yer alan “Risâletü’l-İslâm MS 367” başlıklı nüshanın eserin ana nüshası olduğu düşünölmektedir. Yazma, kütüphaneye merhum Prof. Dr. Şinasi Tekin tarafından bağışlanmıştır. Yazma 14x13 cm ebadında; şemseli kahverengi deri, muhtemelen kaybolan arka kapak yerine tamir yoluyla yeşil bez kaplı ve mıklepli mukavva kapak takılmış; krem rengi, orta kalın, aharlı, suyollu, filigranlı kâğıda 140x77 mm yazı alanı boyutu ve 13 satırlı; harekeli nesihle yazılmıştır. Yazmanın başı ve sonu 1b - 256b olup başlığı kırmızı mürekkepli *Hāzā Kitāb-ı Risāle-i İslāmiyye* şeklindedir.

Nüshanın sondan eksikliği bulunduğundan istinsah kaydına ve müellifin adına rastlanamamaktadır. Eser üzerinde yahut içeriğinde bir tarih bulunmadığından oluşturulma zamanı da bilinmemektedir. Ancak eserin gramatikal özellikleri Eski Anadolu Türkçesinin 14. yüzyıl dolaylarına işaret etmektedir. Sayfa reddâdelerinin birbiriyle uymaması pek çok yaprağın kaybolduğunu gösterse de diğer nüshalar arasından eksikliği en az bulunan nüshadır. Bu nedenle çalışmada Koç Üniversitesi nüshası incelenmek için uygun görölmüştür.

Şekil 0.2.: Koç Üniversitesi nüshasının ilk sayfası

Şekil 0.3.: Koç Üniversitesi nüshasının son sayfası

Topkapı Sarayı Nüshası (H)

Eserin ikinci nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığında yer alan H.201 numaralı nüshadır. Yazma 205x145 mm ebadında, kahverengi deri fersude ciltli, aharlı kâğıda 9 satırlı, harekeli nesihle yazılmıştır. Söz başları ve cetveller kırmızı mürekkeple yazılmış, başlığı kırmızı mürekkepli *Hāzā Kitāb-ı Risāletü'l-İslām* şeklindedir.

Harekeli nesihle yazılmış olan bu nüsha da oldukça açık, temiz ve okunaklıdır. Koç Üniversitesi nüshası ile aynı şekilde başlayıp ağız farkları dışında büyük oranda benzerlik göstermektedir. Bu nedenle Koç Üniversitesi nüshasından geçirilerek yazıldığı, dolayısıyla daha sonraki bir zamanda oluşturulduğu düşünülmektedir. Müstensih yazmayı geçirirken yapraklar arasında sıralama hatasına düşmüş, yer yer kelime ve cümle atlamaları yapmıştır. Bunların kasıtlı olarak kısaltmaya gitmek için mi kazara mı yapıldığı bilinmemektedir. Ayrıca kimi kelimelerin iki nüshada farklı yazım biçimlerinde yahut farklı kelimelerin aynı anlama gelecek şekilde kullanımı söz konusudur.

Şekil 0.4.: Topkapı Sarayı nüshasının ilk sayfası

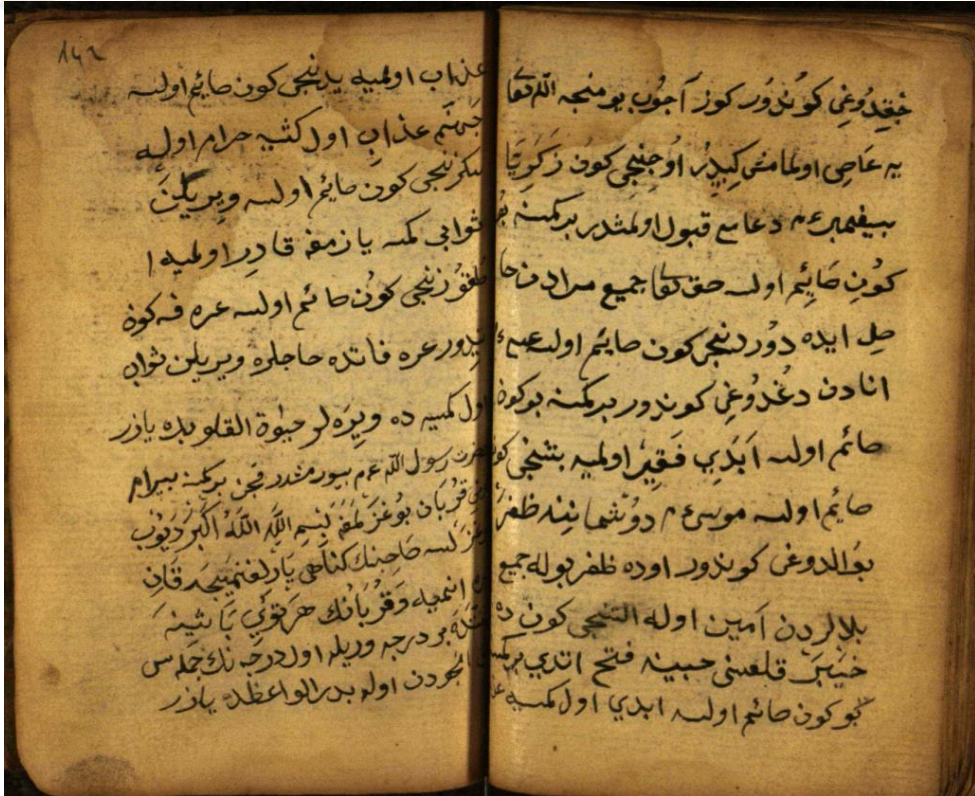
Şekil 0.5.: Topkapı Sarayı nüshasının son sayfası

Millî Kütüphane Nüshası (M)

Eserin üçüncü nüshası Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda yer alan 06 Mil Yaz A 8040 numaralı nüshadır. 140x95 - 100x55 mm ebadında, 145 yapraklı, abadî kâğıda 9 satırlı, harekeli nesihle başlayıp harekesiz özensiz bir yazıyla karışık devam etmiştir. Sırtı ve kapak çevreleri koyu kahverengi meşin mukavva ciltli olup söz başları kırmızı mürekkeple yazılmış, yaprakları eski ve koyu renklidir. Başlığı *Hazā el-Kitābu Risāletü'l-İslām* şeklindedir. İlk iki nüsha ile benzer başlasa da aynı doğrultuda ilerlemediği görülmüş, bu nedenle üzerinde durulmamıştır.

Şekil 0.6.: Millî Kütüphane nüshasının ilk sayfası

Şekil 0.7.: Millî Kütüphane nüshası 141b / 142a

Şekil 0.8.: Millî Kütüphane nüshasının son sayfası

İstanbul Millet Kütüphanesi Nüshası (İ)

İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Bölümü Tarih 945'te, bir mecmuanın 36a ile 69a yaprakları arasında yer almaktadır. Bu nüsha diğerlerine göre oldukça eski olup harekeli nesihle 13 satır olarak yazılmıştır.¹⁰³

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Nüshası (A)

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Müstafa Con A 262/III'te, bir mecmuanın 110b ile 175a yaprakları arasında yer almaktadır. Harekeli nesihle 15 satır olarak yazılmıştır.¹⁰⁴

¹⁰³ Ömer Güven, "Risâletü'l-İslâm Adlı Eserden Tarama Sözlüğüne Katkılar", s. 318.

¹⁰⁴ Güven, "a.g.e.", s. 318.

Ayrı birer yazma olarak incelenen üç nüsha mukayese edildiğinde şöyle bir sonuç çıkar: Toplam 146 yaprak olan Millî Kütüphane nüshası, başlangıcı dışında diğer iki nüsha ile benzerlik göstermemektedir. Eserin sonuna yaklaşırken, 130. yaprakta müstensihin yazısı değişmiş, yer yer harekeli nesih bırakılmış, özensiz yazılmıştır. Toplam 257 yaprak olan Topkapı Sarayı nüshası ile toplam 256 yaprak olan Koç Üniversitesi nüshası küçük kelime farkları dışında büyük oranda birbiriyle örtüşmektedir.

Çalışmamızda Koç Üniversitesi nüshasını esas almamızın nedenleri şöyle sıralanabilir: Öncelikle Koç Üniversitesi nüshası da Topkapı Sarayı nüshası da ortadan ve sondan eksiktir. Ancak çalışmamızda ilk 40 yapraklık kısım kullanıldığından bu bir sorun teşkil etmemiştir. Topkapı Sarayı nüshasının çalıştığımız kısımlarına bakıldığında yer yer değiştirilmiş yahut muhafaza edilirken karıştırılmış olduğu düşünülmektedir. Koç Üniversitesi nüshasının bağlamına bakıldığında tama yakın ve sıralı olması bu nüshayı tercih etmemizin birinci nedeni olmuştur. Nüshaları tanımak maksadıyla yaptığımız incelemelerde Koç Üniversitesi nüshasının 14. yüzyıl bazı ağız özelliklerini taşıdığını, Topkapı Sarayı nüshasının ise daha sonraki bir devirde istinsah edildiğine kanaat getirdik. Koç Üniversitesi nüshasının *Dil İncelemesi* bölümünde derinlemesine ele alacağımız dil uyumu, ünlü değişimleri, ünsüz değişimleri, *gibi ~ bigi* göçüşmesini kapsayan bu ağız özellikleri ve ilk oluşturulmuş nüsha olduğu düşünülmesi tercih etmemizdeki diğer bir önemli faktör olmuştur.

Eserin Dili ve Üslubu

Çalışmamızda genel olarak ses bilgisi, şekil bilgisi ve eserin sözlüğünün hazırlanması hedeflendiğinden ayrıca bir üslup çalışmasına gerek görülmemiştir. Ancak tespit edilen birtakım karakteristik anlatım özelliklerine değinmek gerekir.

Risâletü'l-İslam'ın dil özelliklerini ele aldığımızda genel itibarıyla Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait olduğunu eserin söz varlığından çıkarabilmekteyiz. *Şolok*, *işbu*, *dükeli*, *gey*, *kelici*, *yazuk* gibi Eski Anadolu Türkçesi dönemine özgü kabul edilebilecek kelimeler eserde yer almaktadır. Aynı zamanda Eski Anadolu

Türkçesi dönemine ait olan eklerden *-isar/-iser, -van/-ven, -in, -alum/-elüm, -vuz/-vüz* gibi eklerin kullanıldığı görülmüştür.

Eser halkın anlayabileceği düzeyde sade bir dil ile oluşturulmuştur. Yer alan Arapça ve Farsça kelimeler çoğunlukla yaygınlık kazanmış kullanımlar olarak yer edinmiştir. Eserin, İslam dininin ilkelerini ve kurallarını açıklayan bir öğreti kitabı olması sade ve akıcı üslupla oluşturulmasını açıklamaktadır. Anlatıların bir kısmı diyaloglar ile güçlendirilmiş, yer yer konuşma diline ait unsurlar ile zenginleştirilmiştir.

Ebū Hureyre rażiyallāhu'anhu rivāyet kılr, eydür ki: "Bir 'Arabī peygāmberr hazretine geldi, eydür: 'Yā resūlullahu! Kulağuzlağıl beni bir 'amele kim kaçan ben anı işlesem uçmağa girem.' didi. Peygāmberr hazreti eyitdi: 'Yā 'Arabī! 'İbādet eylegil, Tanğrıya ve aña şirk getürmegil, dağı farz olmış zekevati ödegil, dağı ramazān ayın oruç tutğıl.' didi. Andan sonra ol 'Arabī eyitdi: 'Ol Tanğrı haqqı-çün kim senüñ nefsiñ anuñ kudret elindedür. Bu nesneleri ki buyurduñ, arturmadın ve eksilmedin işleyem.' didi ve ol 'Arabī kaçan kim girü döndise gitmege, peygāmberr hazreti eyitdi: 'Her ki severse kim uçmak ehlinüñ yüzine bağa, işbu gişiniñ yüzine bakşun.' didi. Zihī sa'ādet ol gişiniñ kim resūl hazreti anuñ haqqında bu işareti eyledi." 8b/4-9a/3

Cābir bin 'Abdullah rażiyallāhu'anhu rivāyet kılr 'Ömerden, eydür: "Ömer rażiyallāhu'anhu geldi. Peygāmberr hazretine eyitdi ki: 'Yā resūlullah! Biz Yahūdilerden 'aceb keliciler işidürüz kim söylerler bize hoş gelür. Ne buyurursın Yā resūlullah! Ol kelicilerden birince siz yarsuz olamı.' didiler ve bundan sonra peygāmberr hazreti eyitdi: 'Yā 'Ömer! Siz dağı Yahūdiler ve Naşrāniler gibi dññüz bilmez misiz?' didi. 'İslām içinde hayrān ve sergerdān mısınız? Ben size İslām getürdüm ki millet-i Hanīfedür. Dükeli dñlerüñ yegregidür ve eger şimdi ki-hālde Mūsā peygāmberr diri olsa idi hīç nesne revā olmaya-idi illā benüm sünnetüme uydı ya'nī i'tikād şöyle eydük ki İslām dñi, dükeli dñlerüñ yigregidür ve tamām-rağı-dur ve dükeli milletüñ aña ihtiyācı vardur. Bizüm ayruk millete ihtiyācumuz yokdur.' didi." 21b/2-22a/3

Bu tür metinlerin halk için açık ve anlaşılır yazılması dikkat çekmektedir. Türklerin din ve tasavvuf hayatının, bu hayata ait inançların, tasavvufi görüşlerin ve ahlakî ilkelerin sanatkârlar üzerinde etkisi bulunmaktaydı. Bu nedenle sanatkârlar halkın anladığı ve anlayabileceği konuları onlara hitap etme konusunda açık ve anlaşılabilir bir dil kullanmayı tercih etmişlerdir.¹⁰⁵

Risâletü'l-İslâm'da metne canlılık kazandırmak maksadıyla seslenme unsurlarından yararlanıldığı görülmüştür:

Taŋrı ta'âlâ şirke eyde: 'Yâ şirk! Vargıl sen gendü ehlüñile tamuya girgil.' diye. *Ve dahı ihlâşa eyde: 'Yâ ihlâş! Sen-dahı gendü ehlüñile uçmağa girgil.'* diye. 13b/9-12

Eyit Yâ Muḥammed, ümmetüñe! Kim bilenler ile bilmeyenler berâber degüldür. 27b/4-5

Dinî-tasavvufî metinlerde görülen soru-cevap yolu ile anlatma yahut konuşturma, ikna etme üslubuna eserde de rastlanmıştır:

Peygâmbet ḥazreti şallallahu 'aleyhi ve sellem rivâyet kılar Ḥaḳ ta'âlâdan celle zikruhu, Ḥaḳ ta'âlâ eydür ki: 'Ben ğanî pâdişâhven. Ortaqlaruñ ortaklığından her ğişi kim bir eyü 'amel işlese ve ol işledügi 'amelde ayruk ğişile beni şerîk eylese gerek kim kıyâmet güninde ben-dahı anı şol baña şirk eyledügi ğişile koyam. Ya'nî eydem-kim varğıl. İmdi ol benümile şerîk eyledüğüñ ğişi senüñ işledüğüñ 'amelüñ 'ivazın ol virstün.' didüm.' didi. 14b/2-9

Ebû İmâm eydür: "Bir gün peygâmbet ḥazretine şordılar kim: 'Âlimler mi yigrekdür yohsa 'âbidler mi?' didiler. Peygâmbet ḥazreti eyitdi: 'Âlimlerüñ ortaklığı 'âbidler üzerine, sizüñ gey ednâñuz üzerine benüm ortakluğum gibidür.' didi." 27b/5-10

¹⁰⁵ Ahmet Bican Ercilasun, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, s. 437.

Ve dahı âdem derisi ve hınzır derisi ne-kadar sapulansa misil olmaz. Niçün? Anuñ-çün kim âdemüñ kerâmetinden ve hınzırüñ gey murdârlığından ötüri...
35b/8-10

Ayrıca anlatıcının konuşma dilini yansıtan bir üslubu bulunmaktadır. Açıklama yaparken ya da konuyu değiştirirken okuyucuya hitaben anlatımı dikkat çeker.

İmdi 'azîzler şimdiki zamânda hor bid'atlarıñ haddi ve nihâyeti yokdur. Ammâ birkaç bellülerin müsülmânlar içün zıkr idelüm: 24a/11-13

Geldük imdi 'azîzler, bilüñ kim i'tikâd idicek gişiler ve didüklerine uyacak ve du 'â ve himmet isteye-cek gişiler 'âlimlerdür. 27a/13-27b/2

İmdi ey 'azîzler! Bil-gil kim 'ilm öğrenmek dahı tã'atlarıñ birisidür. 29b/2-3

Başlayalum imdi girü âbdestüñ şevâblarına: 39b/6-7

Metinde miktarı azımsanamayacak ölçüde devrik cümleler yer almıştır:

...bunlarıñ yalunuz dillerile ikrâr itdüklerinüñ hergiz âhîretde fâ'idesi olmaya belki kâfirlerden dahı aşğa tabaķasında olacaķlardur tãmunuñ. 7a/6-9

Yâ İlâhî, 'ilm öğrendüm senüñ-çün ve hem öğretüm senüñ-çün ve Kırân okudum senüñ-çün. 15b/6-7

... evvel kim hâcet olan aña beş vaķt namâzdur vaķtulu vaķtıla. 32b/1-2

Eserde okuyucuya bilgi ve öğüt veren tavsiyeler ve doğru iman etmek ile ilgili uyarılar da bulunmaktadır:

Ve dahı bil-gil kim Tañgrı ta'âlâ dükeli nesneye kâdirdür, 'âcizlığı yokdur ve ol Allah münezzeh-dür. Oğuldan ve kıızdan ve ol kimseden toğmadı ve kimse dahı andan toğmadı. 5b/13-6a/3

Dahı Tañgrı ta'âlânuñ dükeli adlarına ve şıfatlarına şeksüz ve gümânsuz inanmaķ gerek ve bil-gil kim imân iki endâm üzerine-dür: Birisi dildür ve birisi gönüldür. 6a/5-7

Ve daḥı bil-gil kim şirk getürmek Tanğrı ta'ālānuñ ortağı ve enbāzı var demek olur ve her kim Tanğrı ta'ālāya şirk getirse bellü bayık ol gişi uçmağdan ırak eyler keser ve daḥı ol gişi uçmağa girmeyeser. 13a/2-5

Ammā bil-gil kim her ne dürlü hayr ve tã'at ki işlemek isteseñ evvel gendü gönliñde niyyetüñ şöyle olsun: 'İşbu kılduğum tã'at ve hayr Tanğrı-içündür.' diyesin 13b/1-3

İmdi bil-gil kim namāza girmek dürüst degül tã ābdest almayınca ve ābdest almak dürüst degül tã şu bulmayınca. 32b/6-8.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİL İNCELEMESİ

1. SES BİLGİSİ

1.1.Yazım Özellikleri

Eski Anadolu Türkçesi imlâ bakımından tek bir geleneğe bağlı kalmamıştır. Özellikle ilk dönem eserlerinde Eski Türkçe dil devresindeki geleneğini de takip edip Eski Uygur imlâsını devam ettirirken değişen medeniyet ile birlikte yazı dilini de oluşturan Arap ve Fars imlâsını benimsemiştir. Bu iki gelenek arasında, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde karışıklık meydana gelmiştir. İlk dönem eserlerinde harekeler kullanılmakla birlikte bazı kelime ve ekler kısaltmaya giderek kalıplaşmıştır. Metnimizde yabancı kökenli kelimeler çoğunlukla aslî imlasına uygun, Türkçe kelimeler ünlüler verilerek yazılmış ve metnin tamamında harekeler kullanılmıştır. Aşağıda alıntı kelime olan ancak metnimizde aslî imlasına aykırı şekilde yazılan kelimeler verilmiştir. Bunların sayısı son derece azdır:

dünya: Arapça kökenli olan **dünya** kelimesi metnimizde aslî imlasına uygun olarak verilip kelime sonunda “elif (l)” yazılmıştır ancak iki yerde “elif (l)” olmadan verilmiştir: *dünyada* (7a/9), *dünyada* (16a/4). Bu iki örnek dışında söz konusu kelime metnimizde şu şekilde yer almaktadır: *dünyāda* (15a/6), *dünyāca* (30b/11).

kebāir (10b/12): Kelime içindeki hemze (◌◌) gösterilmemiştir.

du’ā (27b/1): Kelime sonundaki hemze (◌◌) gösterilmemiştir.

1.1.1. Ünlülerin Yazımı

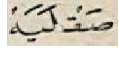
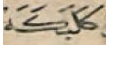
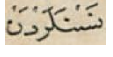
Eski Anadolu Türkçesinde genel Türk dilinin temel sekiz (8) ünlüsü görülür: /a/, /e/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/. Bunların yanında, her ne kadar yazıda özel bir işaretle gösterilmese de, dokuzuncu ünlü olarak *kapalı e* (é) ünlüsünün varlığı bilinmektedir. Dönem eserlerine bakıldığında özellikle ilk dönem metinlerinde ünlülerin yazımında

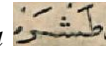
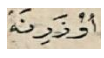
kararsızlık söz konusudur. Eski Uygur imlasının tesiriyle Türkçe kökenli ünlülerin gösterilmesine dikkat edilirken kimi zaman Arap ve Fars imlasının tesiriyle ünlülerin gösterilmediği görülmektedir. *Risâletü'l-İslâm*'da, müstensihin katı bir kurala bağlı kalmaksızın aynı biçimde yazılan sözlerde ünlüleri yazıp yazmamak konusunda kararsızlığı bulunmaktadır. Ancak harekelerin metnin tamamında kullanılması ünlülerin okunmasına önemli ölçüde yardımcı olmuştur.

1.1.1.1. /a/ ve /e/ Ünlüleri

Eski Anadolu Türkçesinde, Türkçe kökenli kelimelerde /a/ ve /e/ ünlülerinin ayrımı söz başında “medli elif (İ)”, söz içinde çoğunlukla “elif (I)”, söz sonunda “elif (I)” ve “he (o)” ile sağlanır. *Risâletü'l-İslâm*'da ise sıklıkla kelime içinde hareke verilerek sağlanmıştır.

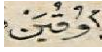
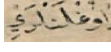
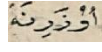
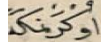
Söz başında: eden (4b/7), anuñ (8a/9), eyü (12b/3), ev (12b/9), arasında (15a/2), azacuk (18b/6), anlar (21a/4), ayruk (22a/3), ataya (27a/3).

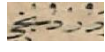
Söz içinde: (6b/12), inanmak (8a/1), şaklaya (16b/3), kelebege (22a/10), nesnelerden (27a/11).

Söz sonunda: varlığına (8a/13), başına (12a/2), taşra (19b/9), üzerine (28b/4), yaña (29b/9).

1.1.1.2. Yuvarlak Ünlüler

Eski Anadolu Türkçesi dil devresine ait eserlerin genelinde olduğu gibi bu dil devresine ait olan metnimizde de yuvarlak ünlüler söz başında çoğunlukla “elif vav (o)”, söz içinde çoğunlukla “vav (o)” ve söz sonunda “vav (o)” ile sağlanmıştır. Bununla beraber “vav”ın yazılması ve yazılmaması fark etmeksizin sözün “ötre” ile verildiği görülmektedir.

Söz başında: okuyan (7b/6), ölümden (8b/1), oğlanları (9b/11), ol od (22a/10), üzerine (28b/4), öğrenmege (29a/5), uçmak (30b/9), ulu (37a/1).

Söz içinde: dördüncü (10b/1), üküş (16b/2), bölük (20b/11), ölürsa (22b/11), buyurur (24a/1), don (34b/6), sonra (37b/12).

Söz sonunda: gendü (7b/10), doğru (20a/10), görklü (22b/1), çalgı (24b/10), tamu (25b/11), dürlü (40a/8).

1.1.1.3. /ı/ ve /i/ Ünlüleri

Bu iki ünlü söz başında “elif ye (ای)”, söz içinde “ye (ی)” ve “esre”, söz sonunda “ye (ی)” ile gösterilmektedir.

Söz başında: ırak (2b/12), içinde (7b/12), ırlamak (11a/6), issünün (12b/9), inana (20b/4), işleyene (24a/10), istemek (27b/11), ıslanđu (35a/9).

Söz içinde: kırkınıcı (12a/10), işidicek (18b/1), balıklar (28a/4), şınıkđur (30b/1), gişiler (31a/5), keliciler (31b/7).

Söz sonunda: konşı (11b/1), cezāsı (15b/1), kangı (21a/1), sevici (32a/3).

1.1.1.4. Kapalı e (é)

Türkçede *kapalı e* olarak adlandırılan dokuzuncu bir ünlünün varlığı; metinlerin yazımında farklı alfabeler kullanılması, bu alfabelerin Türkçenin ünlülerini yeteri kadar karşılamaması, özellikle Arap alfabesinin imlasının farklı olması ve kimi kelime köklerinde /e/ ~ /i/ kararsızlığı yaratması nedenleriyle araştırmacılar arasında tartışma konusu olmuştur. Ana ve Eski Türkçe dil devrinin

ünlü sayısı konusunda W. Radloff ve V. Thomsen'in birbirinden farklı görüşleri yer almaktadır. W. Radloff, Ana Türkçe için yalnızca /e/ sesinin bulunduğunu kabul edip ağızlarda gelişme gösterdiğini yahut /e/ biçiminde korunduğunu öne sürmüştür.¹ V. Thomsen ise Orhon Yazıtları incelemesinde *beş, iki, yedi, et-* gibi kelimelerin ilk hecelerindeki ünlünün yazımında düzensizlik tespit ederek /e/ ve /i/ arasında başka bir ünlü olabileceğini, ayrıca Yenisey Yazıtları'nda iki türlü yazılan köklerin özel bir işaretle gösterildiğini belirtmiştir.² Sonraları J. Németh, Almanca yayımlanan makalesinde Ana Türkçe için sekiz ünlüyü kabul etmiş ancak Macarca yayımlanan ikinci makalesinde kök hecede *kapalı e* ünlüsünün yer aldığı kelimeleri listelemiştir. K. Grønbech Ana Türkçede bir *kapalı e* sesi olduğunu kabul etmiş ve hala ağızlarda bağımsız bir ses olarak korunduğunu belirtmiştir. Orta Türkçe dil devresinde J. Eckmann'ın *Nehcü'l-Ferâdis*'te "üstünlü ye" gösteriminin *kapalı e* olabileceğine dair görüşü yer almaktadır. W. Radloff'tan sonra *kapalı e* ünlüsünü kesin olarak reddeden R. R. Arat, *kapalı e* sesinin yazımında görülen ikiliğin diğer ünlülerde de görüldüğünü belirtir.³

XIV. ve XV. asırlara ait el yazması betiklerimizde temel hecesi ɛ, ɛ̃ veya esre ile yazılmış birçok kelimeleri şimdi **i** le değil **e** ile söylemekte ve yazmaktayız. ... Eskiden de bu kelimelerin **e** ile söylendiğini, yazının gerçek söyleyişi belirtmediğini söyleyenler vardır fakat bugün de temel hecesini **i** ile kurduğumuz başka birçok kelimelerin eskiden ünsül ɛ ile işaretlenmiş veya esre ile harekelenmiş olması gösteriyor ki yazma betikleri imlası fonetik değere dayanmakta idi.⁴

Ahmet C. Emre, yaptığı araştırmaların ardından farklı bir kuram ortaya atmıştır. Orhun Yazıtlarında, taşra ağızlarında ve başka diyalektlerde /e/ gibi sezilen

¹ Geniş bilgi için bk. Emine C. Yılmaz, "Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü", **Türk Dilleri Araştırmaları**, Ankara, 1991, s. 151-165.

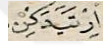
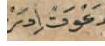
² Vilhelm Thomsen, **Orhon Yazıtları Araştırmaları**, çev. ve yay. haz. Vedat Köken, 3. baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019, s.307-308.

³ Reşit Rahmeti Arat, "Türkçe Metinlerde e/i Meselesi", **Makaleler**, C. I., Ankara, 1987.

⁴ Ahmet Cevat Emre, "Türkçede Bulanık e (é) Fonemi", **Türk Dili - Belleten**, S. III / 6-7, 1946, s.487.

bulanık bir ünlünün varlığı söz konusudur. Yakutçada yer alan /ie/ çift sesi *kapalı e* ünlüsünün en eski biçimidir. Örnek olarak *bies* kelimesinden *bes ~ beş* ve *bis ~ biş* kelimelerinin ayrılmasını göstererek bu çift sesin büzülmesiyle /e/, /é/, /i/, /ĩ/ seslerinin ortaya çıktığını belirtir. Dolayısıyla *kapalı e* ünlüsü eski bir çift sesin bıraktığı bir izdir.⁵

“Kapalı e ünlüsü de diğer ünlüler gibi genel olarak gösterilmez. Bununla birlikte bu ünlü bazı Türkçe asıllı kelimelerle bazı ödünç kelimelerin ilk hecelerinde bazen tek bir dişle, bazen fetha ve kesreyle birlikte ve bazen de yalnız kesre ile gösterilmiştir.”⁶ Metnimizin çeviri yazısı yapılırken metnin tamamının harekeli olması ve doğrudan *kapalı e* sesini gösteren bir işaretin olmaması nedeniyle imlânın dışına çıkmayarak *kapalı e* şeklinde tanımlanan /é/ gösterilmemiştir. Türkiye Türkçesinde /e/ ünlüsüyle yer alan kimi kelimelerin metnimizde, /i/ ile okunacak şekilde “esre” ile harekelendiği yahut kelime başında “elif ye (ا)” ile imla edildiği görülmüştür.

viresin (3a/12), irkek (12a/11), irteyedegin (18b/10), didi (19a/9), girçek (19b/8), da'vet ider (20a/3), bahş idüp (29b/8), yitmezse (39b/5).

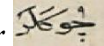
1.1.2. Ünsüzlerin Yazımı

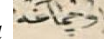
1.1.2.1. /ç/ Ünsüzü

Metnimizde söz başında /ç/ yazımında karışıklık yer almazken söz içinde ve sonunda “çim (چ)” yerine kimi zaman “cim (ج)” ile yazıldığı da görülmüştür. Metnin çeviri yazısı sırasında sözün anlamına bağlı kalınıp /ç/ ünsüzü ile verilmiştir.

⁵ Emre, “a.g.e.”, s.497.

⁶ Fikret Turan, *Eski Oğuzca Sözlük: Bahşayış Lügati*, İstanbul, Bilimsel Akademik Yayınlar, 2001, s. 28.

Söz başında: çıkarmış (11a/2), çirkin (12b/3), çökeler
(13b/9), çokdur (18b/7), çalgı (24b/1), çanak (33b/2).

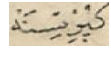
Söz içinde: gerçek (6b/11), içinde (7b/12), uçmağa
(13a/5), kaçan (14a/4), geçmiş (18b/5), şuçu (27a/5), buçuk
(33b/2).

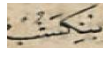
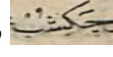
Söz sonunda: hîç (8b/3), oruç (8b/9), pirinç (25b/5), yengeç (34a/7).

1.1.2.2. /p/ Ünsüzü

Söz sonunda yer alan ve Türkiye Türkçesinde /p/ ile yazılan kimi sözler metnimizde /b/ ile verilmiştir. Türkçe kelimelerde “pe (پ)” ile yazılması gereken –Up zarf-fiil ekinin, imla geleneğine uygun olarak “be (ب)” ile yazıldığı görülmüştür. Metnin çeviri yazısında bütünlüğün sağlanması bakımından –Up zarf-fiili, /p/ ile verilmiştir.

Söz başında: pişürseler (33b/6), parmak (37b/13).

Söz içinde: köprisine (8a/12), ipine (17a/6), yapışa
(21a/8), küpe (25b/4), kupkuru (26b/6).

Söz sonunda: bingeşüp (9a/5), dutup (12a/9), silkip
(22b/2), kınayup (27a/1), çekişüp (29b/8).

1.1.2.3. /t/ Ünsüzü

Arap alfabesinde ön sıradan sözler için “te (ت)”, art sıradan sözler için “tı (ط)” harflerinin kullanılması kuralına uyularak metnimizdeki Arapça kelimelerin aslı yazımına çoğunlukla bağlı kalınmıştır. Türkçe kelimelerde söz başında /t/

ünsüzünün /d/ ile yazıldığı görülmüştür. Metnimizde özellikle “tı (ط)” harfi ile “dal (د)” harfinin birbiri yerine kullanıldığı görülmüş, olduğu gibi aktarılmıştır.

“te (ت)”li örnekler: *Tangrı* (7b/9), *eyitdi* (26a/7), *götüre* (28b/2), *artuq* (33b/1), *tene* (34a/10).

“tı (ط)”lı örnekler: *toğrı* (8a/7), *toğuzuncı* (12a/1), *ıtuñ* (23a/3), *ıoldura* (24a/3), *ıona* (34a/10).

“dal (د)”lı örnekler: *dürlü* (13a/9), *dutdılar* (20b/2), *dağınmadılar* (25b/8), *dadın* (33b/5), *don* (34b/6).

1.1.2.4. /s/ Ünsüzü

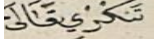
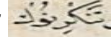
Arapça sözlerde bu ünsüz için “sin (س)”, “sad (ص)” ve “se (ث)” harfleri kullanılır. Arapça kelimelerin aslına bağlı kalınarak bu ünsüzler kullanılmıştır. Türkçe kelimelerin yazımında, söz başında “sin” ve “sad” karışık olarak kullanılmıştır. Metnin çeviri yazısında iki harfin değeri de metne bağlı kalınarak gösterilmiştir.

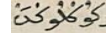
“sin (س)”li örnekler: *sağlayı-vire* (13a/1), *sevdüğün* (16a/6), *silkip* (22b/2), *sağışınca* (29a/12), *sulukdan* (33a/12), *su* (34b/10).

“sad (ص)”lı örnekler: *şanma* (7a/1), *şora* (15a/5), *şaklayı-vire* (27a/11), *şusızlıktan* (38a/11), *şovuk* (40a/2).

1.1.2.5. /ñ/ ve /ng/ Ünsüzü

Metinde /ñ/ ünsüzü için “kef (ك)” harfi kullanılmış, /k/ ve /ñ/ ünsüzlerinin yazımı için bir farklılık gösterilmemiştir. Yalnızca Koç nüshasında “Tanrı” anlamındaki söz yazılırken “nun kef (نك)” birlikte verilmiştir. Bu harfin çeviri yazısı yapılırken /ng/ kullanılması uygun görülmüştür.

“nun kef (نك)”li örnekler: *Taṅrıya* (8b/7), *Taṅrı ta'ālā* (13b/8), *Taṅrınuñ* (17a/5).

“sağır kef (ك)”li örnekler: *gönlünde* (13b/2), *virdüğün* (16a/5), *beñzerüz* (18b/7), *diñleyen* (24b/12), *yaluñuz* (29a/7), *biñde* (32a/7), *şoñra* (39b/12).

1.2. Ses Özellikleri

1.2.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Kalınlık-incelik uyumu bir kelimedeki vokallerin kalınlık-incelik bakımından birbirine uygun olmasıdır. Türkçede bir kelimedeki vokallerin hepsi ya kalın ya ince olabilir. Bir kelimedede hem kalın, hem ince vokal bulunamaz. Yani bir kökün, bir ekin, kök ve eklerden yapılmış bir kelimenin vokalleri kalınlık ve incelik bakımından tamamıyla bir uygunluk içinde bulunurlar.⁷

Eski Türkçe dil devresinin devamı olarak Eski Anadolu Türkçesinde önlük-artlık yahut kalınlık-incelik uyumuna riayet edilmiştir.

İle edatı Türkiye Türkçesinde uyuma girmezken Eski Anadolu Türkçesinde kalın sıradan kelimelere getirildiğinde uyuma girdiği görülmüştür: *iḥlāşıla* (4b/12), *i'tikādıla* (4b/13), *kaşdıla* (10b/1), *'avratlarıla* (12a/13), *ṭā'atıla* (16b/6), *kaḫmağıla* (19a/3a), *barmağıla* (19b/12), *anuñıla* (20b/4), *anlaruñıla* (23b/13), *vaḫtıla* (32b/2), *ṭurmağıla* (32b/13), *şu-yıla* (33a/6), *sıḫmağıla* (33b/12), *ṭonıla* (34b/4), *şığrağıla* (37b/13), *imāmıla* (39a/7), *almağıla* (39b/4).

Eski Türkçe dil devresinde emir kuvvetlendirme eki olarak kullanılan *-ğıl/-gil* eki, Eski Anadolu Türkçesinde de varlığını devam ettirmektedir. Metnimizde kalın ve ince biçimlerinin ikisi de yer almakta ve ekin uyuma girdiği görülmektedir:

⁷ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, Bayrak Yayınları, 2013, s. 70.

kulağuzlağıl (8b/5), *eylegil* (8b/7), *getürmegil* (8b/8), *ödegil* (8b/8), *tutğıl* (8b/9), *varğıl* (13b/9), *girgil* (13b/10), *olğıl* (32a/1), *şakınğıl* (32a/3), *olmağıl* (32a/4), *itmegil* (32a/5), *tutmağıl* (32a/5).

Aitlik eki *+ki*, Eski Türkçe dil devresinde olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesinde *+kı*, *+ki* şeklinde kullanılmış, ünlü ile biten kelimelere getirildiğinde ek tonlularak *-ğı* biçiminde⁸ verilmiştir. Metnimizde aitlik ekinin *-ki* ve *-ğı* biçimleri yer almaktadır: *evvelki* (6b/3), *bugünkü* (15a/13), *ortadağı* (20a/10), *yirdeki* (28a/3), *gevdesindeki* (29a/11), *yüzindeki* (31a/3), *deñizdeki* (31a/4), *kurudağı* (31a/4).

Buna karşın metnimizde uyuma girmeyen örnek de bulunmaktadır. *-iken* zarf-fiilinin Eski Anadolu Türkçesinde kalın şekli bulunmadığından ince sıradan yer almaktadır: *yogıken* (10b/10), *variken* (12a/1), *işlemek-iken* (16b/3), *degül-iken* (26b/5), *aldısa-iken* (28a/9).

1.2.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

“Düzlük-yuvarlaklık uyumu bir kelimedeki vokallerin düzlük yuvarlaklık bakımından birbirine uymasıdır. Türkçede köklerde olsun, köklerle ekler arasında olsun, bir kelimedeki vokaller arasında umumiyetle düzlük yuvarlaklık bakımından bir uygunluk olduğu göze çarpar.”⁹ Düz ünlülerden sonra düz ünlülerin, yuvarlak ünlülerden sonra düz ve geniş yahut dar ve yuvarlak ünlülerin getirilmesi durumunu karşılayan dudak uyumu, düzlük-yuvarlaklık uyumu da olarak tanımlanmaktadır. Eski Türkçe dil devresinde bazı kelime teşkili unsurlarında –yani /ı/, /i/ bağlama ünlülerinin kendisinden önceki yuvarlak ünlüden sonra /u/, /ü/ olması durumu– dudak uyumu tesiri görülmekle¹⁰ birlikte Eski Anadolu Türkçesiyle beraber yaygın biçimde kullanılan bir dudak uyumunun varlığından söz edilmez.

Eski Anadolu Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozan durumlar yalnızca kelimenin kökünde yer almamaktadır. Kalıplaşmış olarak kullanılan ekler,

⁸ Erol Öztürk, *Eski Anadolu Türkçesi El Kitabı*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2017, s. 44.

⁹ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s.70.

¹⁰ Annemarie Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, çev. Mehmet Akalın, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1988, s. 36.

dudak ünsüzleri ve son hecede *-/g/*, *-/ğ/* düşmesine bağlı olarak kurallı bir dudak uyumu yer almaz. Metnimizde yer alan uyumsuzluklar, kelimenin kökü ile gövdesinde ve Türkçe veya alıntı kelimelere getirilen eklerde olmak üzere iki bölümde incelenmiştir.

1.2.2.1. Köklerde Dudak Uyumsuzluğu

Eski Anadolu Türkçesinde kelime kökünde belirgin bir biçimde düzlük-yuvarlaklık uyumu görülmemektedir. Bu durumun birden fazla nedeni bulunmaktadır.

Dudak Ünsüzleri Nedeniyle:

Dudak Ünsüzleri */b/*, */m/*, */p/*, */v/* tesiriyle kelimenin kökü, düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışında kalmaktadır: *yavuz* (5b/3), *demür* (25b/3), *yağmur* (32b/10), *çıbuğ* (33b/10), *kerpüç* (37b/6).

-/ğ/, *-/g/* Seslerinin Düşmesi Nedeniyle:

Söz sonunda yer alan */ğ/* ve */g/* seslerinin düşmesi sonucunda kendisinden önceki ünlüleri yuvarlaklaştırma hadisesi sonucunda düzlük-yuvarlaklık bakımından uyum görülmemektedir: *kapu* < *kapığ* (37a/7). Ancak *kapu* örneğinde söz sonundaki */ğ/* sesinin düşmesi kadar dudak ünsüzü */p/* sesinin varlığı da yuvarlaklaşmaya tesir etmiştir.

Eklerin Oluşturduğu Uyumsuzluk:

Eski Türkçe dil devresinden itibaren yuvarlak olarak görülen bazı yapım ekleri metnimizde de uyuma girmeyerek yuvarlak olarak yer almıştır: *artuğ* (<*art-uğ*) (11b/7), *ayruğ* (<*ayır-uğ*) (20b/5).

Aynı zamanda düz ünlülü halde kullanılan yapım ekleri düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozmaktadır. Bu konuda bir birlik gözlemlenememektedir:

-ucı yapım eki: *okuyucu* (15b/11), *yuyucu* (40a/1), *arturucu* (40a/2).

-cı yapım eki: *oyuncu* (25b/1), *yolcu* (31a/6), *şorucu* (32a/2).

-IIK yapım eki: *tekebbürlik* (11a/9), *tanuklık* (11b/4), *şulık* (33a/5), *cunublık* (35b/3).

-ncI yapım eki: *üçüncü* (5a/7), *dördüncü* (5a/8), *toğuzuncu* (11a/7), *onuncu* (11a/8), *otuzuncu* (12a/2).

Eski Türkçe Dil Devresindeki Biçimlerini Koruyup Uyum Dışı Olan Kelimeler:

Metnimizde Eski Türkçe dil devresindeki düz/yuvarlak ünlülü biçimini muhafaza edip düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmeyen kelimeler bulunmaktadır: *yöri-* (4a/13) (< *yori-* E.T.) (EDPT s.957), *karşu* (6b/6) (< *karış-u* E.T.) (EDPT s.663), *okı-* (15b/9) (EDPT s.79), *degül* (25b/2) (< *tegül* E.T.) (DLT s.846).

1.2.2.2. Eklerde Dudak Uyumsuzluğu

Eski Anadolu Türkçesinde, fonetik unsurlar gözetilmeden kimi ekler yuvarlak kimi ekler düz ünlülü olarak kalıp biçimde kullanılmaktadır. Bu nedenle de kimi kelimeler getirildiği ek ile uyumu sağlarken kimi kelimelerde uyumsuzluk gözlemlenmektedir.

1.2.2.2.1. Yuvarlak Ünlülü Ekler ile Oluşan Uyumsuzluk

Birinci teklik ve çokluk kişi iyelik ekleri +(U)m/ +(U)mUz: *ümmetüm* (17b/10), *sünnetlerüm* (18a/1), *şerī'atüm* (18a/4), *tarīkum* (21a/2), *şahābelerüm* (21a/3), *meşelüm* (22a/5), *vaşiiyyetüm* (22b/8), *'avratum* (28a/12), *hastalıkum* (38a/9); *didigümüz* (6a/10), *günāhumuz* (18b/7), *ihtiyācumuz* (22a/3),

İkinci teklik ve çokluk kişi iyelik ekleri +(U)ñ/+(U)ñUz: *oğlancuklarıñ* (9b/10), *niyyetiñ* (13b/3), *ehilüñ* (13b/11), *ğarazuñ* (15a/11), *şevābuñ* (15b/13), *māluñ* (16a/8), *mağşūduñ* (16a/9), *ümmetüñ* (27b/4); *dīñüñüz* (4b/11), *dişlerüñüz* (23a/3), *şakaluñuz* (26b/2), *ednāñuz* (27b/9), *birüñüz* (40a/13).

Belirtme hâli eki +u: *mālu* (16a/5).

İlgi hâli eki +Uñ/+nUñ: *kıyāmetüñ* (4a/2), *kullaruñ* (9a/8), *yazuklarıñ* (13a/13), *işleriñ* (17b/5), *yolıñ* (20a/2), *ķavmuñ* (23b/11), *nesnenüñ* (26b/12), *isteyicinüñ* (28a/2), *feriştenuñ* (28a/11), *zamānıñ* (30b/13), *geyesinüñ* (34b/3), *devenüñ* (36a/3), *ķolıñ* (38a/1), *vaktüñ* (38b/6).

Birinci çokluk kişi eki -vUz: *idivirevüz* (2a/7), *ķıluravuz* (2a/8), *eydevüz* (2a/10), *yazavuz* (2a/11).

Birinci çokluk şahıs emir eki -AlUm: *eyleyelüm* (18a/12), *ķılalum* (18b/8), *idelüm* (24a/13), *başlayalum* (39b/6), *ķulaķuzlayalum* (39b/10).

İkinci teklik kişi eki -(U)ñ: *sakıñ* (10b/5), *yapıñ* (17a/5), *bilüñ* (19a/5).

Üçüncü teklik ve çokluk kişi emir eki -sUn/-sünler: *baķsun* (9a/2), *virşün* (14b/9), *alsun* (37b/3), *ķılsun* (38b/91); *söylesünler* (13b/5).

Üçüncü teklik kişi bildirme eki +dUr: *ümīzdür* (2a/13), *nesnedür* (3a/4), *yalancılardur* (7a/2), *münāfıķdur* (14a/10), *işlerdür* (17b/6), *yolıdur* (19b/13), *yigrekdür* (27b/7), *ķatıraķdur* (29a/2), *gedügidür* (30b/4), *revādur* (33a/10), *arıdur* (35a/1), *şarķdur* (38a/5), *ķademdür* (38a/7).

Görülen geçmiş zaman eki -dI/-dU: *eyledük* (2a/12), *virduk* (2b/5), *geldük* (27a/13); *eyitdün* (3a/9), *işledün* (15a/6), *oķıduñ* (15b/9); *oturdu* (3a/1), *şordı* (10a/7); *getürdiler* (6b/11).

Geniş zaman eki -(U)r: *ķılur* (2b/8), *bilür* (4b/8), *eydür* (< *eyit-ür*) (6a/4), *ķaber virür* (25a/1), *yinür* (37a/9), *ķılınur* (39a/4).

Sıfat-fiil eki -dUK: *alduķı* (2a/6), *ķılduķlarınca* (2a/11), *itdüklerinüñ* (7a/7), *bildükleri* (7b/10), *ķartıldıķına* (8a/12), *yaratduķı* (12b/4), *ķıldıķı* (14b/11), *işledüķi* (14b/5), *sevdüķüñ* (16a/6), *öğrendüķi* (31b/6), *bildüķümüzle* (32a/9), *degdüķi* (34a/13), *ıñlandıķı* (35a/9).

Zarf-fiil eki -UbAn: *diyüben* (15b/1), *aluban* (39a/4).

Zarf-fiil eki -ü ve -(U)p: *işlenü* (16b/5); *bingeşüp* (9a/5), *gösterüp* (12b/3), *şanup* (19b/9), *idiniüp* (24b/11), *çekişüp* (29b/8), *şarılup* (30b/1), *şıkılup* (33b/9), *çeküp* (35a/10), *kaçup* (40a/9).

Fiilden fiil yapma eki -Ur: *artur-* (8b/11), *geçür-* (26a/4).

Fiilden fiil yapma eki -dUr/-tUr: *getür-* (< *keltür-*) (10a/13), *işitdür-* (14b/11), *azdur-* (20a/7), *yandur-* (22a/6), *çaldur-* (24b/1), *kızdur-* (26b/7), *yağdur-* (26b/11), *ağardur-* (33a/8), *kıldur-* (39a/9).

Fiilden ad yapma eki -U: Bu ekin Eski Türkçe dil devresinde söz sonundaki *-g/, -ğ/* seslerinin düşmesiyle yuvarlak olarak kaldığı¹¹ bilinmektedir. *ölü* (< *ölüg* E.T.) (EDPT s.142) (38b/12).

Fiilden ad yapma eki -ğu: *çalğu* (12b/6).

Fiilden ad yapma eki -ğun: *azğun* (23a/5).

Fiilden ad yapma eki -mur: *yağmur* (32b/10).

Addan ad yapma eki +cuḡ: *oğlancuḡlaruñı* (9b/10), *uşacucḡ* (10a/6), *azacucḡ* (18b/3), *cānavarcucḡlar* (34a/5).

Addan ad yapma eki +IU: *gizlü* (6b/12), *fi'illü* (23a/10), *'amellü* (23b/2), *deñlü* (36a/8); *başlu* (11a/9), *cānlu* (34a/5), *gümānlu* (37/13).

Addan ad yapma eki +sUz: *dilsüz* (12b/1), *şeksüz* (6a/6), *'ilimsüz* (29b/12), *ābdestsüz* (34a/9), *niyyetsüz* (38a/4); *gümānsuz* (6a), *hatasuz* (12a/8), *destürinsuz* (12b/9), *riyāsuz* (16b/3).

1.2.2.2.2. Düz Ünlülü Ekler ile Oluşan Uyumsuzluk

Üçüncü teklik kişi iyelik eki +I: *güci* (5a/9), *yüñi* (35b/11), *tüyi* (35b/11), *süñügi* (35b/12); *tonı* (2b/11), *yavuzı* (17b/5), *ululuḡı* (30b/10), *çıbuḡı* (33b/10), *cunubluḡı* (35b/3), *artuḡı* (37a/).

¹¹ Erol Öztürk, *Eski Anadolu Türkçesi El Kitabı*, s. 50.

Belirtme hâli eki +(y)I: *dînüñüzi* (4b/11), *sünnetlerümi* (18a/1), *yüzügi* (25a/7); *oğlancuklarıñı* (9b/10), *orucu* (11b/3), *mazlûmı* (12a/3), *mâluñı* (16a/8), *olduğı* (21a/9), *çalğuyı* (24b/6), *noğudı* (33b/6), *ağladuğı* (33b/10), *ışlanduğı* (35a/9).

Ayrılma hâli eki +dIn: *tamudın* (30b/8), *öñdin* (37b/2).

İkinci teklik kişi eki -sIn: *buyurursın* (21b/6), *düşsin* (32a/6).

İkinci çokluk kişi eki -sız: *bulursız* (2a/1), *yılışursız* (22a/12).

Emir kuvvetlendirme eki -ğıl: *tutğıl* (8b/9), *olğıl* (32a/2).

Öğrenilen geçmiş zaman eki -mİş: *olmuş* (23b/8), *yürümiş* (28b/5), *dökmiş* (35a/1), *ölmüş* (37a/7).

Gelecek zaman eki -ısar: *olısar* (22b/12).

Zarf-fiil ve sıfat-fiil eki -(y)IcAK: *toğıcağ* (9b/12), *göriceğ* (19b/8).

Zarf-fiil eki -ınca: *kopınca* (28b/13), *olınca* (33b/1), *tolınca* (36b/7).

Soru eki mI: *bilür misin* (4b/6), *olurmısayıdı* (7b/1), *degülmisiz* (19a/4), *oynamağıcün mi* (25a/4).

Addan ad yapma eki +ncı: *toğuzuncı* (11a/7), *onuncı* (11a/8).

Addan ad yapma eki +cı: *oyuncı* (25b/1), *yolcı* (31a/6), *şorucu* (32a/2).

Addan ad yapma eki +IİK: *şulığ* (33a/5). Alıntı kelimelere getirilirken de uyuma girmediği görülür: *tekebbürlik* (11a/9), *tanuqlık* (11b/4), *karañulık* (31a/1) *cunublik* (35a/8), *cunublık* (35b/3).

Addan ad yapma eki +sız: Yuvarlak ünlülü kullanılan bu ek, metnimizde bir kelimeye düz ünlülü şekilde görülmektedir: *şusızlık* (38a/11)

1.2.3. Ünsüz Uyumu

“Türkçede tonlu (yumuşak) ünsüzle biten kelimelerin sonuna tonlu ünsüzle başlayan eklerin, tonsuz (sert) ünsüzle biten kelimelerin sonunda da tonsuz

ünsüzlerle başlayan eklerin getirilmesi şeklinde ortaya çıkan uyuma ünsüz uyumu denir.”¹² Eski Anadolu Türkçesinde ünsüz uyumu bulunmamaktadır. Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesinde tonlu-tonsuz olarak iki biçimde kullanılan belirli ekler Eski Anadolu Türkçesinde umumiyetle tonlu biçimde kullanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesinin tonlulaşma eğilimi, ünsüz uyumunun sağlanamadığı durumlar doğurmuştur.

Metnimizde belirli eklerde ünsüz uyumu görülmemektedir:

Bulunma hâli eki +dA: *bilmekde* (11a/8), *kabda* (32b/12), *almağda* (38a/5). Alıntı kelimelerde: *āyetde* (6b/2), *ḥaḳīḳatde* (7a/11), *ḥalvetde* (14a/2), *āḥiretde* (16b/1).

Ayrılma hâli eki +dAn: *yokdan* (1b/5), *gerçekden* (7a/1), *gökden* (8a/13), *yavuzluğdan* (10b/10), *uçmağdan* (13a/4), *işden* (32a/3), *şuluğdan* (33a/9), *toprağdan* (37b/8). Alıntı kelimeler: *ḥadīşden* (17a/6), *şerī'atdan* (21a/5), *bid'atdan* (24a/2).

Üçüncü teklik kişi bildirme eki +dUr: *yokdur* (3a/13), *büyükdür* (9b/5), *çokdur* (18b/7), *bölükdür* (21a/1), *azgunluğdur* (23a/5), *gerekdür* (23b/6), *giymekdür* (25b/3), *yigrekdür* (27b/7), *katırağdur* (29a/2), *şınığdur* (30b/1).

Görülen geçmiş zaman eki -dİ: *beñzetdi* (1b/10), *eyitdi* (3a/4), *itdi* (4b/4), *itdüm* (15a/8), *uruşdum* (15a/8), *öğretedüm* (15b/7), *düşdi* (18b/2), *tutdı* (20b/2), *dutdı* (20b/2), *korğdı* (22b/3), *yaratdım* (25a/4), *çatlatdı* (25a/13), *bırağdı* (25b/12).

Sıfat-fiil eki -dUK: *itdikleriniñ* (7a/7), *yaratduğı* (12b/4), *eyitdügüñ* (22b/4), *düşdügi* (37a/3).

Fiilden fiil yapma eki -dür: *gülüşdürmek* (12b/12), *işitdürme* (14b/11).

1.2.4. Ünlü-Ünsüz Uyumu

Vokal-konsonant uyumu bazı Türkçe kelimelerde vokallerle bazı konsonantlar arasında görülen uyumdur. Yani bu uyum vokallerin hepsi ile konsonantların ise

¹² Öztürk, a.g.e., s. 45.

bazıları ile ilgilidir. Türkçede vokallerle ancak bir uyum çerçevesi içinde bir araya gelen konsonantlar ön ve arka olarak karşılıkları bulunan damak konsonantları ile *ince* ve *kalın l*'dir. İşte Türkçe kelimelerde bu konsonantlardan ön damak konsonantları ile *ince l* ancak ön yani ince vokallerle; arka damak konsonantları ile *kalın l* ise ancak art yani kalın vokallerle bir arada bulunabilirler.¹³

Türkçe kelimelerde /k/ ve /g/ ünsüzlerinin /a/, /ı/, /o/, /u/ kalın ünlüleri ile; /k/, ve /g/ ünsüzlerinin /e/, /i/, /ö/, /ü/ ince ünlüleri ile kullanılmasına dayanan uyuma ünlü-ünsüz uyumu denmektedir. M. Ergin kalın ünsüzler içerisinde gösterdiğimiz /h/ ünsüzünü de ele almış, Türkçede aslı /k/ olması bakımından kalın ünlülerle kullanımına dikkat çekmiştir.¹⁴ Eski Türkçe dil devresinden itibaren uyulan bu uyum Eski Anadolu Türkçesinde de etkisini göstermektedir.

Metnimizde hem Türkçe kökenli hem de yabancı kökenli yanlış yazıldığı düşünülen kelimeler dışında Türkçe kelimelerin tamamında bu uyuma riayet edilmiş, bazı alıntı kelimelerde ise uyum görülmemiştir.

Yazım yanlışlığı olduğu düşünülen ünlü-ünsüz uyumu görülmeyen Türkçe kökenli kelimeler:

şanmek (11a/9): *Şan-* metnimizin kalanında kalın sıradan ek almasına rağmen 11a'da kelimeye getirilen ek, “kaf (ق)” ile yazılması gerekirken “kef (ك)” ile yazılmıştır. Bu nedenle mastar ekinin ünlüsü ince sıradan okunmuştur.

çevresindeği (20a/10): Aitlik eki +*Kİ* metnimizin tamamında kalınlık-incelik ve ünlü-ünsüz uyumlarına tabi tutulmuştur. Yalnızca söz konusu kelimeye uyum dışılık görülmektedir. Kelime ince sıradan olmasına rağmen getirilen ekin “gayın (غ)” ile verilmesinden dolayı kalın sıradan devam etmiştir. Dolayısıyla uyum görülmemektedir.

¹³ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 74-75.

¹⁴ Ergin, *a.g.e.*, s. 75.

gelduğınca (27a/8): Sıfat-fiil eki *-dUK* Eski Anadolu Türkçesinde kalınlık-incecik bakımından uyumlu kullanıldığı gibi ünlü-ünsüz uyumuna da tabi tutulmuştur. Ancak söz konusu kelime, kelimenin kökünün “kef (ك)” ile yazılması bizi ince sıradan okumaya itmektedir. Aynı zamanda sıfat-fiil ekine bir başka ek getirilerek yumuşamaya gidilmişse de bu hadise kalın okutan bir harf ile gerçekleştirildiğinden kelime uyuma aykırı duruma gelmiştir.

öğrendüğünü (31b/1): 27a’da yer alan *gelduğınca* kelimeninde yer alan durum görülmektedir. Söz konusu kelimenin kökünde “kef (ك)” bulunsa da getirilen ekin “kaf (ق)” ile yazılması kelimenin devamının kalın sıradan okunmasına neden olmuştur. Ünlü-ünsüz uyumu görülmemektedir.

gölcüğüñ (33b/13): Kelimenin kökü “kef (ك)” ile ince sıradan okunmasına rağmen getirilen yapım ekinin “kaf (ق)” ile yazılması, kelime ünlü-ünsüz uyumuna uyulmadığını göstermektedir.

Yazım yanlış olduğu düşünülen ünlü-ünsüz uyumu görülmeyen alıntı kelimeler:

hıyānetlik (11b/1) / *hıyānetlik* (11b/2): Arapça kökenli kelimeye getirilen ekin “kaf (ق)” ile verilmesi nedeniyle ek kalın sıradan okunmuştur. Ancak 11b’de kelimenin ikili kullanımı görülmektedir. Metnimizin yalnızca bu bölümünde ekin “kef (ك)” ile verilmesi ince sıradan bir okumaya yol açmıştır. Bu nedenle uyum görülmemektedir.

ābdestsüzlükdan (35a/1): Farsçadan alıntı olan kelimenin kökü *ābdest*, iki tane yapım ekini art arda almıştır ancak eklerden birisi ince sıradan okunurken diğeri “kaf (ق)” ile yazılmasından dolayı kalın sıradan okunmak durumundadır. Dolayısıyla kelime ünlü-ünsüz uyumu aranmamaktadır.

cunubligi (35a/8) / *cunublığı* (35b/3): Arapça kökenli kelimeye getirilen ekin hem “kef (ك)” hem “kaf (ق)” ile yazılması bakımından ikili kullanım söz konusudur. Kalın sıradan okunması gerekirken ince sıradan okutulan biçim, ünlü-ünsüz uyumuna uymamaktadır.

1.3. Ses Olayları

1.3.1. Ünlüler

1.3.1.1. Ünlü Değişimleri

1.3.1.1.1. Yuvarlaklaşma (*ı>u, i>ü*)

Eski Anadolu Türkçesinde önemli bir ses hadisesi olarak öne çıkan yuvarlaklaşma hadisesi kelime kökünde ve eklerde olmak üzere iki türlü gerçekleşmektedir. Türkiye Türkçesinde çoğunlukla düz ünlülü olan kelime köklerinin ve eklerin Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlak biçimde yer aldığı görülmektedir.

Metnimizde Eski Türkçe dil devresinde de yuvarlak ünlülü kullanılan ve yuvarlaklaşmanın gerekçesinin bilinmediği örnekler yer almaktadır: *gendü* (4a/4) (< *kentü* E.T.) (EDPT s.728), *girü* (10a/7) (< *kérü* E.T.) (EDPT s.736), *karşu* (14a/5) (EDPT s.663), *altun* (25b/5) (DLT s.496), *berü* (37a/4) (DLT s.538). Bu örneklerden *altun*, 5 yerde yuvarlak ünlülü verilmişken 25b/3'te düz ünlülü gösterilmiştir. “Arı” anlamına gelen ve Eski Türkçe devresinde düz ünlülü kullanılan *aru* (34a/7) kelimesi metnimizde yuvarlak ünlülü görülür.

Dudak ünsüzleri /b/, /m/, /p/ ve diş-dudak ünsüzleri /f/, /v/ tesiriyle kelimenin kökünde yuvarlaklaşma görülmektedir. Metnimizde bu durumdan kaynaklanan yuvarlaklaşmalar şunlardır: *yavuz* (17b/5) (< *yavız* E.T.) (EDPT s.881), *demür* (25b/3) (< *temir* E.T.) (EDPT s.508), *yağmur* (32b/10) (EDPT s.903), *çıbuğ* (33b/10) (< *çıp+ı+k* > *çıbık* E.T.) (EDPT s.393). Bu örneklerin dışında *kulağuz* kelimesi önceki devirde dudak ünsüzü tesiriyle yuvarlak ünlüsünü muhafaza edip sonraki devrelerde *kulavuz* > *kılavuz* şeklinde varlığını sürdürecektir. 29a/11'de geçen *gevde* kelimesi, istisnaî biçimde yuvarlaklaşmamıştır.

Söz sonunda yer alan /ğ/ ve /g/ seslerinin düşmesi ve düşerken kendisinden önceki ünlüyü yuvarlaklaştırması Eski Anadolu Türkçesinde devam etmektedir. Bu hadise metnimizde *kapu* (37a/7) (< *kapığ* E.T.) (EDPT s.583) kelimesinde karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu sesler düştüğü halde yuvarlaklaşmanın olmadığı örnekler de

yer almaktadır: *çeri* (4a/6) (< *çerig* E.T.) (EDPT s.428), *diri* (8b/1) (< *tirig* E.T.) (EDPT s.543), *katı* (22b/3) (< *katıg* E.T.) (EDPT s.597).

Bunlar dışında, *degül* (< *tegül* E.T.) (EDPT s.480) kelimesinde Eski Anadolu Türkçesinin genelinde olduğu gibi metnimizde de yuvarlak biçimde yer almaktadır. *Nitekim* kelimesi ise metnimizin genelinde *nitekim* şeklinde yer alırken 3b/12’de yuvarlak biçimde *niteküm* olarak yer almıştır.

Yuvarlak ünlülü halde kullanılan yapım eklerinin varlığı Eski Anadolu Türkçesinde devam etmektedir. Eski Türkçe dil devresinden itibaren yuvarlak olarak görülen fiilden ad yapma eki *-uḡ* metnimizde de yuvarlak yer almıştır: *yazuḡ* (9b/5), *artuḡ* (11b/7), *ayruḡ* (12b/8).

Metnimizde geçen bazı kelimelerde yer alan eklerin yardımcı seslerinde yahut ekin bünyesinde yuvarlaklaşma hadisesi görülmektedir. Birinci teklik kişi ve çokluk kişi iyelik ekleri *+(U)m/+(U)mUz*, ikinci teklik kişi ve çokluk kişi iyelik ekleri *+(U)ñ/+(U)ñUz*, ilgi hâli eki *+(U)ñ/+n(U)ñ*, birinci çokluk kişi eki *-vUz*, birinci çokluk kişi emir eki *-AlUm*, ikinci teklik kişi eki *+(U)ñ/+(U)ñUz*, üçüncü teklik kişi ve çokluk kişi emir eki *-sUn/-sUnAr*, üçüncü teklik kişi bildirme eki *+dUr*, geniş zaman eki *-(U)r*, sıfat-fiil eki *-dUK*, zarf-fiil ekleri *-UbAn/-U/-p*, fiilden fiil yapım ekleri *-Ur/ -dUr*, fiilden ad yapım ekleri *-U/-ḡu/-ḡun/-mur*, addan ad yapım ekleri *+cUK/+IU/+sUz* umumiyetle yuvarlaklaşma eğilimi göstermektedir.

1.3.1.1.2. Düzleşme (*u>ı, ü>i*)

Düzleşme, bazı ünlülerin belirli koşullar altında ses değerlerinin değişmesi anlamına gelir. Bu hadise çoğunlukla kelimelerin son hecesindeki yuvarlak ünlünün düz ünlü haline gelmesiyle gerçekleşir. Metnimizde yuvarlaklaşma temayülünün yanında düzleşme de gözlemlenmiştir: *ötüri* (35a/1) (< *ötrü/ötürü* E.T.) (EDPT s.64), *köpri* (8a/12) (< *köprüg* E.T.) (EDPT s.690). Metnimizde sıklıkla kullanılan *içün* kelimesinin ilk sesinde düzleşme hadisesi söz konusudur: *içün* (24a/13) (< *üçün* E.T.) (EDPT s.28).

Metnimizde iki biçimde de kullanılan kelimeler şunlardır: *konşu* (10a/9) ~ *konşı* (11b/1), *oku-* (15b/7) ~ *okı-* (15b/9), *toḡrı* (1b/12) ~ *toḡru* (20a/1).

Metnimizde geçen bazı kelimelerde yer alan eklerin yardımcı seslerinde yahut ekin bünyesinde bulunan ünlüde düzleşme söz konusudur. Üçüncü teklik kişi iyelik eki *+I/+sI*, belirtme hâli eki *+(y)I*, ayrılma hâli eki *+dIn*, ikinci teklik kişi eki *-sIn*, ikinci çokluk kişi eki *-sIz*, emir kuvvetlendirme eki *-GIl*, öğrenilen geçmiş zaman eki *-mIş*, gelecek zaman eki *-ısar*, zarf-fiil eki ve sıfat-fiil ekleri *-(y)IcAK*, zarf-fiil eki *-ınca*, *+IncI/+cI/+IIK* addan ad yapım ekleri ve soru eki *mI* çekimleri umumiyetle düz ünlülü yer almaktadır.

1.3.1.1.3. Daralma (/o/>/u/, /ö/>/ü/, /e/>/i/)

Daralma hadisesi, Arap alfabesinden çeviri yazı yapıldığı sırada “vav (و)” harfinin /o/, /ö/, /u/, /ü/ seslerini aktarmasından kaynaklanan bir meseledir. Arap harfli metinlerde Türkçenin yuvarlak ünlülerini göstermek için işaretlerin mevcut olmaması, kelimenin ilk hecesinde yer alan yuvarlak ünlülerin dar yahut geniş okunacağı konusunda bir ipucu sağlamamaktadır. Eski Anadolu Türkçesindeki dar yahut geniş ünlülü kelimelerin günümüz Türkçesindeki biçimlerinin teşekkülü konusunda kesin bir bilgi bulunmamakla beraber bu teşekkülün eski devirler içerisinde ağız özellikleri dolayısıyla olduğu düşünülmektedir. Kimi kelimelerdeki geniş ünlülerin Rumeli şivesi tesiriyle daraldığını belirten araştırmacılar da bulunmaktadır.¹⁵

/ö/>/ü/: *yori-* E.T. (EDPT s.957) > *yörü-* > *yürü-* (28b/5), *bedük* E.T. > *böyük* > *büyük* (EDPT s.302) (36b/3).

/e/>/i/: *neçe* > *nice* (19b/8), *gerçek* > *girçek* (19b/8), *amtı* E.T. > *amdı* > *emdi* > *imdi* (EDPT s.156) (27a/13).

Türkçede aynı kelimenin iki ünlülü yazımının bulunmasından dolayı kimi Türkologlar Türkçede *kapalı e* ünlüsü ile birlikte 9 ünlü olduğunu kabul etmektedir.¹⁶ Bu ünlü, /i/ kadar dar olmayıp /e/ kadar da geniş değildir. Türkiye

¹⁵ Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul, Filiz Kitapevi, 1995, s. 93.

¹⁶ Timur Kocaoğlu, “Tarihi Türk Lehçeleri Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında Kapalı *ë/i* Meselesi” *Türk Kültürü*, Ankara, S. 483-484, 2003, s. 268; Reşit Rahmeti Arat, “Türkçe Metinlerde

Türkçesinde /e/ ile yer alan kimi kelimeler, Eski Anadolu Türkçesinde /i/ ünlüsü ile karşılanmaktadır. Metnimizde bu duruma örnek teşkil eden adlar ve fiiller bulunmaktadır: *di-* (2a/1), *irkek* (12a/11), *girü* (13b/4), *yir* (16a/6), *irte* (18b/10), *it-* (30a/3), *vir-* (30b/10), *yi-* (37a/9), *iriş-* (38b/10), *yit-* (39b/5).

Metinde /e/ ünlüsü taşıyıp Türkiye Türkçesinde /i/ ile karşılanan örnekler: *giy-* > *gey-* (26a/8), *iyi* > *eyü* (30a/4).

1.3.1.1.4. İncelme (/t/ > /i/, /o/ > /ö/, /u/ > /ü/, /a/ > /e/)

Eski Türkçe dil devresinde kalın ünlülü yer alan kelimelerin Eski Anadolu Türkçesinde ağzın ön tarafında oluşan /ç/, /ş/, /n/, /y/ ünsüzleri ile bir arada bulunarak incelendiği görülmektedir.

/t/ > /i/: *tıñla-* E.T. (EDPT s.522) > *diñle* (24b/6), *bışur-* E.T. (EDPT s.383) > *pişür-* (33b/6).

/u/ > /ü/: *uçun* > *üçün* > *içün* (24a/12). Yalnızca 15b/9'da *üçün* biçiminde kullanılmıştır.

/o/ > /ö/: *yorı-* E.T. (EDPT s.957) > *yöri-* (4a/13) ~ *yürü-*¹⁷ (28b/5).

/a/ > /e/: *ayıt-* E.T. (EDPT s.268) > *eyit-* (3a/4).

1.3.1.1.5. Kalınlaşma (/i/ > /t/)

Devrin genelinde yaygın bir hadise olmamakla beraber, metnimizde de aitlik eki (+*ki*) vasıtasıyla görülmektedir. Aitlik ekinin Türkiye Türkçesinin aksine Eski Anadolu Türkçesinde uyuma tabi tutularak kullanımı söz konusudur: *ortadağı* (20a/10), *kurudağı* (31a/4).

1.3.1.2. Ünlü Türemesi

e/i Meselesi”, **Makaleler**, Ankara, C. I, 1987, s. 334-341; Ahmet Cevat Emre, “Türkçe’de Bulanık e (é) Fonemi”, s. 487.

¹⁷ Metnimizde yürü- kelimesi yüri-/ yürü- olarak ikili biçimde yer almıştır.

“Sesler gramer birlikleri içinde yan yana düşerken bazan birbirleriyle doğrudan doğruya birleşemez ve aralarına bağlanmayı sağlayacak ilâve bir ses alırlar. Bu hadiseye ses türemesi denir.”¹⁸ Bugün Türkçemizde pek çok kelimenin ünlüsünü türeterek kullansak da Eski Anadolu Türkçesinde, Türkçe kelimelerde ünlü türemesinin örnekleri sayılıdır. Arapça kelimelerin kullanımında ünlü türemesi hadisesine daha sık rastlanmaktadır.

Metnimizde bu hadisenin örnekleri sayılıdır. Metnin üç yerinde geçen *azacuk* kelimesinde görülmektedir: *az+a+cuk* (18b/3). Aynı kelime köküne *+rak* eki getirildiğinde de türeme yapılmıştır: *az+ı+rak* (33a/10). Metnimizde Arapça kökenli kelimeler metin boyunca aslına uygun yazılmıştır. Bunun yanında hareke ile ünlü türemesi verilerek okutulan örnek yer almaktadır: *'ilim* عِلْم (28b/3), *'ilm* عِلْم (29a/4).

1.3.1.3. Ünlü Düşmesi

“Seslerin birbirleriyle münasebeti sırasında gramer birliğinin bünyesindeki bir konsonantın bazan düştüğü görülür. Bu hadiseye konsonant düşmesi hadisesi denir.”¹⁹ Söz başında çok sık görülmemekle beraber söz içinde orta hece ünlüsünün düşmesi Eski Türkçe dil devresinden beri görülen bir ses hadisesidir. Metnimizde gerek kelime bünyesinde gerek ek yardımıyla ünlü düşmesi görülmektedir: *buyuruk* > *buyruk* (2a/12), *eyitür* > *eydür* (2b/8), *oğulan* > *oğlan* (4a/4), *oyunamak* > *oynamak* (12b/5), *uyukusun* > *uykusın* (18b/9), *ayırık* > *ayruk* (20b/5), *boyunına* > *boynına* (25b/4), *göñüli* > *göñli* (28b/9).

1.3.1.4. Ünlü Birleşmesi

Türkçede kelime köklerinde yan yana iki ünlü ses bulunmadığından ünlüyle sona eren bir kelimeye ünlüyle başlayan bir ek yahut başka bir kelime getirildiğinde birleşme meydana gelmektedir. Bu birleşmeler kalıplaşarak kalıcı kelime

¹⁸ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 51.

¹⁹ Ergin, *a.g.e.*, s. 51.

oluşturmaktadır.²⁰ Türkçede ünlüyle biten bir kelimeden sonra ünlüyle başlayan başka bir kelime gelmesi durumunda önce gelen kelimenin sonundaki ünlü ile ikinci kelimenin başındaki ünlü söz dizimi nedeniyle birleşebilmektedir:

böyle < *bu* + *eyle* (5a/3)

gendüz < *kendü* + *öz* < *kentü* + *öz* (11a/10)

gerçek < *kirtü* + *çe* + *ök* (12a/4)

nesne < *ne* + *ise* + *ne* < *ne* + *erse* + *ne* (23a/8)

niçün < *ne* + *içün* (35b/9)

nitekim < *ne* + *teg* + *kim* (24b/5)

şimdi < *uş* + *imdi* (21b/11)

şol < *şu* + *ol* (19b/3)

şoloğ < *şu* + *ol* + *oğ* (8b/2)

şöyle < *şu* + *eyle* (39a/11)

1.3.2. Ünsüzler

“Eski Anadolu Türkçesi’nin bugünkü yazı dilimizden ayrılan en önemli yönü, bünyesinde /ñ/ damak ünsüzü ile sızıcı bir gırtlak ünsüzü olan /h/ ünsüzünü bulundurmasıdır.”²¹

1.3.2.1. Ünsüz Değişmeleri

Bu ses hadisesi bir patlayıcı ünsüzün sızıcı ünsüze, tonsuz ünsüzün tonlu ünsüze, katı ünsüzün akıcı ünsüze dönüşmesiyle meydana gelen hadisedir. Bugün Türkçemizde görülen ünsüz değişmelerinin önemli bir kısmı Eski Anadolu Türkçesi

²⁰ Faruk Kadri Timurtaş, “Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri”, *Türkiyat Mecmuası*, c.18, 1976, 340.

²¹ Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, s. 99.

dil devresinde meydana gelirken bir kısım kelimelerde de henüz değişim olmamış, kelimeler aslı biçimini korumuştur. Metnimizde farklı örnekleri yer almaktadır.

1.3.2.1.1. /b/ > /p/ Değişimi

Söz başında görülen bir hadisedir. Kimi kelimeler Eski Türkçede olduğu biçimiyle korunurken aynı zamanda değişime de uğramıştır. Metnimizde iki biçimiyle de bulunan *barmaḡ* > *parmaḡ* kelimesi bunun en önemli örneğidir: *parmaḡ* (25b/9) > *barmaḡ* (25a/6), *biṣ-* > *piṣ-* (33b/6).

1.3.2.1.2. /b/ > /v/ Değişimi

Eski Türkçe dil devresinde sözün başındaki ve içindeki /b/ ünsüzünün Eski Anadolu Türkçesinde büyük ölçüde /v/ ünsüzüne dönmesi söz konusudur:

Söz Başında: *bar-* E.T. (EDPT s.354) > *var-* (11b/9), *bar* E.T. (EDPT s.353) > *var* (19b/2), *barlıḡ* E.T. (EDPT s.365) > *varlıḡ* (8a/13), *bir-* E.T. (EDPT s.354) (29b/13) > *vir-* (21a/10).

Söz İçinde: *ḡara baṣ* E.T. (DLT s.484) > *ḡaravaṣ* (4a/8).

Zamir kökenli birinci kişi eklerinde de bu değişim karşımıza çıkmaktadır. “Ben” ve “biz” zamirlerinin kişi eki olarak -vAn ve -vUz biçimlerinde geldiği görülmüştür: *idivire-vüz* (2a/7), *ḡılura-vuz* (2a/8), *yaza-vuz* (2a/11), *bilmez-ven* (3b/12), *pādiṣāh-ven* (14b/4), *ṡutar-van* (19a/6), *yir-ven* (19a/7), *yatur-van* (19a/7), *uyur-van* (19a/7), *nikāhlanur-van* (19a/8), *ḡorḡar-van* (19b/1).

1.3.2.1.3. /d/ > /y/ Değişimi

Türkçede /d/ > /y/ değişimi, Eski Türkçe dil devresindeki /d/ seslerinin sızıcılaşarak /y/ sesine dönüşmesini açıklayan ses değişimidir. Türk dillerinde tarihî bir süreç içerisinde gerçekleşip 11. yüzyıldan itibaren şekillendiği düşünülmektedir. Türk dillerinin fonetik bir özelliği olarak karşımıza çıkar. *Boḡun* “halk” kelimesinin *boyun* şeklinde, *tıd-* “engel ol-” kelimesinin *tıy-* şeklinde telaffuz edilmesi gibi kelime içinde ve sonunda, /d/ ünsüzü bazı durumlarda /y/ olarak telaffuz edilir.

Yağma, Toxsı, Kıpçak, Yabaku, Tatar, Kay, Çomul ve Oğuzlar bütün zel'leri (*d*) ye'ye çevirmekte birleşmişlerdir. Bunlar zel'i hiç kullanmazlar. Bu grupların dışında olanlar '*kayın ağacı*'na **kađıñ** bunlar **kayıñ** derler. '*Kayın*'a (kayın ata) **kağın**, bunlar **kayın** derler. Yine Çiğil ve diğer Türklerdeki bütün zel'ler; bazı Kıpçak, Yimek, Suvar ve Bulgarlar, Rus'a ve Rum'a kadar uzananlar tarafından ze'ye çevrilir. Türklerin '*ayak*' için kullandıkları **ađak** 'a bunlar **azak** derler. Karın doyunca Çiğil Türkleri **karın toğtı** derler, bunlar ise ze ile **tozdı** derler. Diğer ad ve fiilleri bu örneğe göre ayarla. Özetle, Çiğil lehçesindeki zel; Yağma, Toxsı, Oğuz ve Çin'e doğru yükselirken bazı Arguların lehçelerinde ye'dir; Kıpçakların ve Rum'a doğru alçalırken diğerlerinin lehçelerinde ze'dir.²²

Bu değişim Eski Anadolu Türkçesinde net olmamakla beraber kendisini göstermeye başlamıştır. Eski Türkçe dil devresinde /d/ ünsüzüyle yer alan kelimeler Eski Anadolu Türkçesinde /y/ ile yazılmaya başlanmıştır. Metnimizde yer alan örnekler şunlardır:

Söz İçinde: *ağak* E.T. (EDPT s.45) > *ayak* (4a/13), *ağruk* E.T. (EDPT s.65) > *ayruk* (20b/5), *bedük* E.T. (EDPT s.302) > *böyük* > *büyük* (37b/11), *egdü* E.T. (EDPT s.33) > *eygü* > *eyü* (30a/5), *kıduğ* E.T. (EDPT s.598) > *kıyuğ* > *kıyu* (36a/7), *udıku* E.T. (EDPT s.46) > *uyku* (18b/9), *udı-* E.T. (EDPT s.42) > *uyu-* (18b/10).

Söz Sonunda: *ked-* E.T. (EDPT s.700) > *gey-* (26a/10), *kod-* E.T. (EDPT s.595) > *koy-* (14b/7), *ud-* E.T. (EDPT s.38) > *uy-* (20a/6).

1.3.2.1.4. /t/ > /d/ Değişimi

Türkçede söz başındaki /t/ ~ /d/ meselesi karışık biçimde yer almaktadır. Eski Türkçe dil devresinde ince ve kalın sıradan kelime ayırmaksızın söz başında hep /t/

²² Ahmet Bican Ercilasun & Ziyat Akkoyunlu, **Kaşgarlı Mahmud Dîvânü Lugâti't-Türk Giriş - Metin - Çeviri - Notlar - Dizin**, 4. baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2020, s. 12.

biçiminde kullanılmıştır. Eski Türkçe dil devresinin sonunda /t/ sesinin /d/ yönünde gelişimi²³ söz konusudur. Eski Anadolu Türkçesi bu konuda kararlılık gösterememiş, ikili biçimlerde kullanımın yanında ince sıradan kelimelerde söz başındaki /t/ sesleri /d/ sesine dönüşmüş, kalın sıradan kelimelerde /t/ sesi korunmuş ve umumiyetle “tı (ط)” harfi ile yazılmıştır.²⁴ Bu durum yüzyıl, metin ya da müstensih bakımından değişkenlik göstermiş, birlik sağlanamamıştır.

Kelimelerdeki bütün te’ler Oğuzlar ve onlara uyanlarda de’ye döner. Örnek ‘*deve*’ için kullanılan **teve**’ye onlar **dewe** ismini verirler. ‘*Delik*’ için kullanılan **üt**’e onlar **ūd** derler. Oğuz lehçesindeki dal’ların çoğu gerçek (şami:m) Türkçede te’dir.²⁵ ‘*Hançer*’ Türklerde **bügde**, onlarda **bükte**’dir. Türklerde ‘*iğde*’ **yigde**, Oğuz Türklerinde **yigte**’dir. Zikretmediklerim de bu ölçü üzerinedir.²⁶

Kaşgarlı Mahmut; Oğuzların kelime başında ve sonunda /d/, kelime içinde /t/ kullanma yanlısı olduklarını belirtir. Ayrıca “Kelimelerdeki bütün te’ler Oğuzlar ve onlara uyanlarda de’ye döner.” açıklaması Oğuzların /t/ > /d/ değişiminin kesinliğini vurgular. Metinlerde aynı kelimelerin ikili biçimleri görülebilmektedir. Metnimizde de bu mesele karışık şekilde yer almıştır.

Eski Anadolu Türkçesinde daima /d/ ile yazılıp metnimizde de bu biçimde yer alan kelimeler: *dile-* (2a/5), *dağı* (3a/6), *degül* (4b/3), *dil* (5b/5), *diri* (8b/1), *dön-* (8b/13), *dört* (10a/12), *diñle-* (12b/6), *düş-* (18b/2), *diş* (23a/3), *deg-* (34a/13), *deve* (35b/11), *düken-* (36b/4), *deñlü* (36a/8), *dürlü* (40a/8).

²³ Faruk Kadri Timurtaş, “Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri”, s. 341.

²⁴ Mustafa Özkan, **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, s. 99.

²⁵ Oğuz lehçesindeki “te”lerin çoğu gerçek (şami:m) Türkçede “dal”dır, olmalı. Kaşgarlı Mahmut’un verdiği örnekler açıklamasının tersidir.

²⁶ Ahmet Bican Ercilasun & Ziyat Akkoyunlu, **Kaşgarlı Mahmud Dîvânü Lugâtî’t-Türk Giriş - Metin - Çeviri - Notlar - Dizin**, s. 12.

Eski Anadolu Türkçesinde daima /t/ ile yazılıp metnimizde de bu biçimde yer alan kelimeler: *toğrı* (1b/12) ~ *toğru* (5b/9), *tanukluk* (3a/12), *toğur-* (4a/5), *toğ-* (6a/2), *toğuzuncu* (11a/7), *tamu* (22a/11), *toldur-* (24a/3), *tol-* (36b/7).

Eski Anadolu Türkçesinde /t/ ile yazılıp metnimizde /d/ ile gösterilen kelimeler: *tağ-* > *dağ-* (25b/8), *tat* > *dat* (33b/5), *tağıl-* > *dağıl-* (37a/2)

Metnimizde ikili kullanılan kelimeler: *ton* (37a/4) > *don* (34b/6), *tiz* (34b/7) > *diz* (13b/8), *tut-* (31b/10) > *dut-* (20b/2), *tur-* (34a/11) > *dur-* (27a/9).

1.3.2.1.5. /k/ > /g/ Değişimi

Eski Türkçe dil devresinde kelime başında /g/ sesi yer almamıştır ancak Eski Türkçe dil devresinden beri söz başında bu ses hadisesi büyük ölçüde gerçekleşmekle beraber kalıcı hale gelmemiştir. Ayrıca Arap alfabesinde iki sesin de ince sıradan yer alması bakımından bir ayrım bulunmamakta, iki ses de “kef (ك) ile verilmektedir. Bu nedenle Eski Anadolu Türkçesinde hangi kelimelerin değiştiğini yahut hangilerinin aynı kaldığını kesin olarak belirtmek mümkün değildir. Eski Anadolu Türkçesinde /k/ sesi, büyük oranla /g/ sesine dönüşmüştür.

Çeviri yazı sırasında *kimse* (5b/11), *kes-* (11a/12), *kesil-* (16b/11), *kelebek* (22a/6), *kelici* “haberci”(21b/5), *küpe* (25b/4), *köyündür-* “yak-”(31a/11), *keçi* (35b/11), *küçük* (36b/3), *kedi* (37a/11) kelimeleri metnimizde /k/ sesi ile verilmiştir.

Metinde /g/ sesi ile verilen ve günümüz Türkçesinde de /g/ biçimiyle bulunan örnekler: *gönül* (1b/6), *gel-* (2b/10), *gör-* (2b/10), *getür-* (2a/13), *gerçek* (3a/9), *güç* (3b/2), *gerek* (6a/6), *gizle-* (6b/11), *gizli* (6b/12), *göm-* (9b/12), *göz* (10a/6), *göster-* (12b/3), *gir-* (12b/9), *gülüşdür-* (12b/12), *gibi* (13a/10), *gün* (16a/11), *gündüz* (18b/11), *git-* (20a/12), *götür-* (25b/3), *giy-* (25b/3), *gümiş* (25b/5), *gök* (28a/3), *gevde* (29a/11), *gölcük* (34a/2), *geç-* (35a/11), *gögercin* (36a/7), *gözlü* (36b/4).

Türkiye Türkçesinde kelime başında /g/ sesiyle kullanılmayan ancak metinde bu biçimde verilen örnekler: *kendü* > *gendü* (20a/3), *kez* > *gez* (7b/1), *kişi* > *gişi* (16a/11).

1.3.2.1.6. /k/ > /h/ Değişimi

Türkçede söz başında alıntı kelimeler dışında sızıcı bir /h/ sesi bulunması mümkün olmadığından söz başındaki /k/ sesleri korunmuştur.²⁷ Söz içinde ve sonunda sızıcılaşma hadisesi Eski Anadolu Türkçesinde büyük oranda görülen bir hadise²⁸ olsa da karışık kullanımlar bulunmaktadır. Söz konusu karışık kullanım müstensihe ve bulunduğu sahaya bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Anadolu sahası /k/ sesini kullanmaya devam ederken Azerbaycan sahası sızıcı biçimlere yahut İstanbul Türkçesinde ve yazı dilinde /h/ sesi ile kullanılan kimi kelimeler Anadolu ağzında /h/ sesine yönelmiştir.

Metnimizde söz başında /k/ > /h/ değişmesi bulunmamakta, /k/ sesleri umumiyetle korunmaktadır: *kağısına* (9b/5), *kaında* (18b/4).

Söz içinde /k/ > /h/ değişmesinin kimi örnekleri incelenen metinde yer almaktadır: *tağı* E.T. (EDPT s.466) > *dahı* (3a/6), *yoğsullar* (4b/1), *maşharalık* (12b/12), *maşhara* (12b/13), *koğusu* (26a/8), *yoğsa* (27b/7).

1.3.2.1.7. /ğ/, /g/ > /v/ Değişimi

Eski Türkçe dil devresinde çok heceli kelimelerin sonundaki kimi eklerde yer alan /g/ seslerinin düştüğü bilinmektedir. Tek heceli kelimelerin son sesleri ile birden fazla heceli kelimelerin iç seslerinde /ğ/ ve /g/ ünsüzleri korunmuştur.²⁹ Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlak ünlü yanında bulunan bu seslerden bazılarının /ğ/, /g/ > /v/ yönünde değişmesi söz konusudur.

şoğık E.T. (EDPT s.808) > *şovuğ* (40a/3), *kağun* E.T (EDPT s.611) > *kavun* (33b/9).

²⁷ Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, s. 100.

²⁸ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı, İndeks-Gramer*, Ankara, 1963, s. 418.

²⁹ Özkan, *a.g.e.*, s. 100.

Metinde yer alan şu örneklerde bu hadise gerçekleşmemiştir: *dög-* (23a/11) > *döv-*, *sög-* (23a/12) > *söv*, *gögercin* (36a/7) > *güvercin*, *koğa* (36b/8) > *kova*, *kulağuz* (39b/10) > *kulavuz* > *kılavuz*.

1.3.2.2. Ünsüz Düşmesi

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde söz başında /y/ ve /b/ ünsüzlerinin; söz içinde ve sonunda da /g/ ünsüzünün düşmesi yaygın olarak görölmüş bir hadisedir.

1.3.2.2.1. /b/ Düşmesi

Söz başında *bol* - > *ol-* örneğinde görölen bir hadisedir. İncelenen metinde söz konusu örnek pek çok yerde geçmektedir.

*...bu dükeli nesnelere inansa ve ikrār eylese ol kul şoloğ sā'at mü'min **olur**.*
(8b/2-3)

1.3.2.2.2. /l/ Düşmesi

Eski Anadolu Türkçesinde *keltür-* ve *oltur-* eylemlerinde yer alan /l/ sesi düşmüştür. *keltür-* > *getür-*, *oltur-* > *otur-* biçiminde örnekler bulunmaktadır.

*İşbu risāleyi 'Arabīden Türkīye dönderdük ve kaleme **getürdük**.* (2a/12-13)

*İşbu Hakk ta'ālānuñ yolunuñ başında şeytān **oturur**.* (20a/2)

1.3.2.2.3. Kelime Başı /y/ Sesi

Türkçede kimi kelimelerin başında yer alan /y/ sesinin bazı durumlarda düştüğü görölmektedir. Kelime başındaki /y/ sesinin ünsüzle başlayan bir heceye bağılı olarak eridiğı görölmektedir. Ancak bu durum kelimenin yapısıyla ilgili farklılık göstermektedir.

Kelimelerin başında yer alan /y/ sesi Eski Anadolu Türkçesinde erimeye uğramıştır. Kimi kelimeler ön ses olarak /y/ sesini kullanırken kimi kelimeler de düşürmüştür. Ancak /y/ sesinin türeme mi yoksa düşme mi olduğı hususu tartışmalıdır. Bu durum hakkında farklı görüşler bulunmaktadır:

M. Bilgin, Dîvânu Lugâti't-Türk'ü referans göstererek Türkçenin tarihsel gelişimi içinde ön seste ünsüz düşmesine metnimizde de yer alan *yırak>ırak*, *yip>ip* örneklerini³⁰; V. Coşkun, Kutadgu Bilig'i referans alarak *yip>ip* örneğini vermiştir.³¹ F. K. Timurtaş, Eski Anadolu Türkçesi için hazırladığı gramerde Dîvânu Lugâti't-Türk'ü referans göstererek “DLT *yılan>ılan*, DLT *yılduz>ılduz*, DLT *yırak>ırak*, DLT *ırla-/yırla->ırla-*, DLT *yit->it-* örneklerini sıralamıştır.³² Ayrıca metnimizde de yer alan *yigirmi* örneğini vererek kimi kelimelerde /y/ sesinin kendini muhafaza ettiğini belirtmiştir.³³

T. Tekin, türeme /y/ sesinin daha çok düz-dar /ı/, /i/ ünlülerinin önünde türediğini belirtip Uygur Türkçesinden *ıġla-* ~ *yıġla-* “ağlamak” ve *il-* ~ *yil-* “iliştirmek, bağlamak, takmak” örneklerini, vermiştir. Ön seste /y/ türemesini Türk dillerinde birincil uzun ünlülerin varlığıyla açıklamıştır. Sırasıyla Ana Çuvaşçada ve Çuvaşçada, Eski Türkçe dil devresinde, Orta Türkçe dil devresinde, modern Türk dili ve lehçelerinde /y/ sesini ön türeme olarak incelemiştir.³⁴

A. M. Şçerbak, İlk Türkçe için kelime başında tonsuz bir dış sızıcısı tasarlayıp Moğolcada /d/, /c/, /y/, /n/ denkliğini geliştirmiş, /y/ sesinin bu denklikte en son oluştuğunu ileri sürmüştür. Doerfer bu görüşe karşı çıkmıştır.³⁵

G. Doerfer, Halaççada ön ses /h/ ile başlayan kelimelerin Türkçede ön ses barındırmadan, Çuvaşçada /y/ ile yer aldığını belirtmiş, *ıġla-* ~ *yıġla-* kelimesinin Halaççada *hiġla-* olduğunu örnek vermiştir. Ön seste yer alan /y/ sesinin türeme olmadığını, kaybolan birincil ve eskicil /h/ sesinin izi ya da kalıntısı olduğunu ileri sürmüştür.³⁶ Eski Türkçe dil devresinde ilk hecede /y/ alan ya da almayan kelimeleri Halaçça kelimeler ile karşılaştırıp Halaççada /i/ ile karşılanan kelimelerin Eski Türkçede /ı/ ile karşılandığı kuralını ortaya koymuştur. Eski Türkçe dil devresinde

³⁰ Muhittin Bilgin, **Anlamdan Anlatıma Türkçemiz**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

³¹ Volkan Coşkun, **Türkçenin Ses Bilgisi**, İstanbul, IQ Yayınları, 2008.

³² Faruk Kadri Timurtaş, “Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri”, s. 344

³³ Timurtaş, “a.g.e.”, s.344.

³⁴ Talat Tekin, “Türk Dillerinde Önseste y- Türemesi”, **Türk Dilleri Araştırmaları**, C 4, Ankara, 1994, s. 51.

³⁵ Sertan Alibekiroğlu, “Türkçede Ön Seste Y*”, **Turkish Studies**, C. 8/1, Ankara, 2013, s. 690.

³⁶ Gerhard Doerfer, “Materialien zu Türk h- (I)”, 1981, s.93-141; Tekin, “a.g.e.”, s.52.

düzenli olarak yer alan /yi-/ hecesinin Halaççada da aynı biçimde bulunduğunu *yit-* örneğiyle açıklamış ve *ı- ~ yı-* denkliğinin Halaççada *hi-* olarak yer aldığını, ön seste yer alan /y/ sesinin türeme olmayıp Halaçça *hı-* sesinden geliştiğini belirtmiştir.³⁷

Metnimizde yer alan örnekler şu şekilde sıralanabilir:

y-: *yit-* (11b/9) ~ *it-* DLT, *yılduz* (31a/6) ~ *ıldız* DLT, *yılan* (37a/12) ~ *ılan* DLT.

y- > Ø: *ırla-* (11a/7) ~ *yırla-* DLT, *ırak* (13a/5) ~ *yırak* DLT, *ip* (38a/13) ~ *yip* DLT, *iriş-* (38b/9).

1.3.2.2.4. /ğ/, /g/ Düşmesi

Birden fazla heceli kelimelerin son sesleri ve eklerin bünyesinde bulunan /ğ/, /g/ sesleri Oğuz Türkçesinde düşmüştür. Bu nedenle kimi kelimelerde düşme sonucunda yuvarlaklaşma görülür, kimi kelimeler ise aslî hâlini korumuştur. Yönelme eki +GA, yöneltme eki +GarU, sıfat-fiil eki -Gan, zarf-fiil eki -GıncA ve -GalI bünyesindeki /ğ/, /g/ sesleri düşmüştür.

Kelime Kökünde Söz Sonunda /ğ/, /g/ Düşmesi: *arığ* E.T. (EDPT s.213) > *arı* (35a/1), *çerig* E.T. (EDPT s.428) > *çeri* (4a/6), *tirig* E.T. (EDPT s.543) > *diri* (21b/12), *kapığ* E.T. (EDPT s.583) > *kapu* (37a/7), *katıg* E.T. (EDPT s.597) > *katı* (22b/3), *köprüg* E.T. (EDPT s.690) > *köpri* (8a/12), *ne + teg + kim* E.T. (EDPT s.776) > *nitekim* (38b/2) *ölüg* E.T. (EDPT s.142) > *ölü* (38b/12), *uluğ* E.T. (EDPT s.136) > *ulu* (34a/2).

Kelime Yapım Eklerinde Söz İçinde /ğ/, /g/ Düşmesi: *egdü* E.T. (EDPT s.33) > *eygü* > *eyü* (30a/4), *korkğu* E.T. (EDPT s.653) > *korku* (24a/4), *kulğak* E.T. (EDPT s.621) > *kulak* (24b/7), *yalğan* E.T. (EDPT s.926) > *yalan* (15a/9).

Kelime Yapım Eklerinde Söz Sonunda /ğ/, /g/ Düşmesi: *törlüg* E.T. (EDPT s.546) > *dürlü* (13b/1), *körklüg* E.T. (EDPT s.743) > *görklü* (40a/2).

³⁷ Gerhard Doerfer, “Eski Türkçe ı- ~ yı- Hakkında”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, C 5, Ankara, 1995, s.10.

1.3.2.3. Ünsüz Türemesi

1.3.2.3.1. /y/ ve /n/ Türemesi

Yardımcı ses olarak ortaya çıkarlar. İşaret zamirlerine yardımcı ses olarak çoğunlukla /n/ getirilirken diğer eklerin kullanımında çoğunlukla /y/ ünsüzü kullanılmaktadır. *şunlar* (17b/10), *bunlar* (25b/6), *inanmayınca* (4b/13), *olmayacak* (36b/5), *işleyecek* (39b/11) vb.

1.3.2.3.2. /v/ Türemesi

Eski Türkçe dil devresinde *ur-* fiili Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde hem *ur-* hem *vur-* biçiminde yer almıştır.³⁸ İncelenen metinde müstensih'in *ur-* fiilini Eski Türkçe dil devresindeki biçimiyle yazdığı görülmektedir: *uruştum* (15a/8), *uruştuñ* (15a/11), *ura* (37b/5,9).

1.3.2.3.3. Ünsüz İkizleşmesi

Kimi seslerin düşmesi yahut değişmesi durumunda oluşan hadisedir. Kelime değişime uğradığı takdirde /s/ ünsüzü ikizleşir: *idisi* > *issi* “sahip” (24a/7).

1.3.2.4. Ünsüz Benzeşmesi

Türkçede bir kelimedede çeşitli nedenlerle yan yana gelen iki sestən birinin diğerine benzemesi hadisesine benzeşme denmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde kimi eklerin tek biçimleri vardır. Bu nedenle sedasız bir ünsüzle biten kelimelerde sedalı ünsüzle başlayan ekler yer almaktadır. Ünsüzler konusunda sedalı-sedasız bakımından bir uyum yoktur.

Bulunma hâli eki *+dA*, ayrılma hâli eki *+dAn*, bildirme eki *+dUr*, görülen geçmiş zaman eki *-dI*, sıfat-fiil eki *-dUk*, ve fiilden fiil yapma eki *-dUr* ekleri sedalı olarak kullanılmaktadır: *almağda* (38a/5), *sünnetden* (18a/5), *oddan* (22a/8), *şınıkdur* (30b/1), *eyitdi* (14a/7) vb.

³⁸ Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, s. 101.

Bir kelimeye ek getirildiğinde iki ünlü arasında kalan sedasız ünsüzler benzeşmiştir: *uçmağa* (8a/10), *kınadüğünden* (16a/9), *girmege* (17b/10), *kelebege* (22a/10), *akıdalar* (24b/7), *gedügidür* (30b/4), *toprağa* (37b/5) vb.

1.3.2.5. Göçüşme

Bir kelimeye yakın ya da uzak ünsüzlerin yer değiştirmesi hadisesine göçüşme yahut metatez denir. Metnimizde iki kelimeye karşımıza çıkmaktadır. “Gibi” kelimesi metnin tamamında kendi formunda kullanılmışken 29a/2 ve 29a/3’te göçüşme hadisesi geçirmiştir: *gibi* > *bigi*.

körset- > *görset-* > *göster-* fiili uzak göçüşme ile değişime uğramıştır: *gösterüp* (12b/3), *göstermek-içün* (13a/11).

1.3.2.6. Hece Düşmesi

Ses bakımından birbirine benzer seslerden meydana gelen iki heceden birinin zamanla eriyip düşmesi hadisesidir:³⁹ *gırvırür* > *gıvirür* (27b/13). Metnimizde bildirme ekinde de bu hadiseye rastlanmıştır: *-dUrUr* > *-dUr*: *dimişdür* (2a/1), *olacaklardur* (7a/9), *gelmişdür* (13a/8), *eyitmişlerdür* (14a/1).

2. ŞEKİL BİLGİSİ

2.1.Ad

Türkçede kelimeler türleri bakımından çeşitli tasniflere tabi tutulmuşlardır. Bu kelimeler cümle içinde farklı işleyişlerde bulunduklarından türlü çekim ekleri ile birbirlerine bağlanırlar. Bunlar arasından canlı ve cansız varlıkları, olguları, kavramları, nitelikleri, duyguları ve daha fazlasını tek tek veya cins olarak karşılayan

³⁹ Günay Karaağaç, *Türkçenin Ses Bilgisi*, 2. baskı, İstanbul, Kesit Yayınları, 2012, s. 74.

kelimelere ad denir.⁴⁰ Adlar cümle içerisinde ekler yardımıyla farklı görevlerde bulunurlar.

2.1.1. Ad Çekim Ekleri

Çekim ekleri cümlede kelimeler arasında ilgi ve bağlantıyı sağlayan yapılardır. Cümle unsurları arasında kurulan ilgiyle cümlenin ögelerini belirlerler. Kimi çekim ekleri cümle unsurları arasında kurulan ilgiyle cümlenin ögelerini belirlerken kimileri ise ögeler bakımından bir belirleyicilik taşımayıp yalnızca kelimeler arasında ilgi kurmaktadır.

2.1.1.1. Çokluk Eki

Türkçede adlar umumiyetle teklik ifade edecek biçimde kullanılır. Bir adın çoğulluk karşılması çokluk eki +lar ile sağlanır. Çokluk ekleri adlara gelerek miktar bakımından birden fazla olmasını ifade etmektedir. *faşılar* (2b/6), *karavaşlar* (4a/9), *öksüzler* (10b/8), *hürmetler* (15b/12), *keliciler* (21b/5), *fetvâlar* (28a/10), *yolcular* (31a/6), *cānavarlar* (36a/11), *belâlar* (40a/3).

2.1.1.2. İyelik Ekleri

“Bu ekler, adın karşıladığı nesnenin kime veya neye ait olduğunu bildiren, sahiplik gösteren ve adlar ile adlar arasında bağlantı kuran eklerdir. Dolayısıyla getirildikleri adların dışında fakat o adlara ait olan, o adların malı sayılan nesneleri, şahıs olarak gösteren eklerdir.”⁴¹ İyelik ekleri teklik ve çokluk bakımından kişi zamirlerinin çekimiyle birlikte altı türe ayrılır.

Birinci Tekil Kişi İyelik Eki: +(U)m

kılduğum (13b/3), *ümmetüm* (17b/10), *şerī'atüm* (18a/4), *işledüğüm* (19a/12), *şahābelerüm* (21a/3), *meşelüm* (22a/5), *vaşiiyetüm* (22b/8), *ortakluğum* (27b/9), *'avratum* (28a/12), *hastalığum* (38a/9).

⁴⁰ Nurettin Koç, **Yeni Dilbilgisi**, 2. baskı, İstanbul, İnkılap Kitapevi, 1996, s. 108.

⁴¹ Zeynep Korkmaz, **Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi**, 5. baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s. 259.

İkinci Tekil Kişi İyelik Eki: +(U)ñ

gücüñ (3b/2), *niyyetüñ* (13b/2), *ğarazuñ* (15a/11), *sevābuñ* (15b/13), *vir düğüñ* (16a/5), *sev düğüñ* (16a/6), *maķşūduñ* (16a/9).

Üçüncü Tekil Kişi İyelik Eki: +I, +sI

tonı (2b/11), *saçı* (2b/11), *resūli* (4b/8), *güci* (5a/9), *enbāzı* (5b/10), *fā'idesi* (7a/10), *taķdīri* (8a/10), *it dügi* (13a/12), *cezāsi* (16b/1), *yavuzı* (17b/5), *koķusı* (26a/8), *şuçı* (27a/5), *koķası* (36b/10), *derecātı* (39b/12).

Birinci Çoğul Kişi İyelik Eki: +(U)mUz

it dügümüz (6a/8), *didügümüz* (7b/2), *günāhumuz* (18b/7), *ihtiyācumuz* (22a/3), *göñlümüz* (22b/3), *it düklerümüz* (25b/6).

İkinci Çoğul Kişi İyelik Eki: +(U)ñUz

dīnūñuz (21b/8), *dişlerūñuz* (23a/3), *ednāñuz* (27b/9).

Üçüncü Çoğul Kişi İyelik Eki: +IArI

īmānları (2b/2), *islāmları* (2b/2), *sırları* (6b/12), *nihāyetleri* (27a/8).

Türkçede üçüncü tekil kişi iyelik ekini almış kimi kelimelerde bu ekin işlevinin kaybolduğu, kalıplaşarak kelime tabanında yer aldığı görülür.⁴² Bunun sonucunda kelimeye tekrar iyelik eki getirilmesi durumu, ek yığılması hadisesine örnek teşkil eder. Metnimizde söz konusu kullanım iki kelimeye görülmüştür: *bir+i* > *biri+si* (26b/3), *dükel+i* > *dükeli+si* (7b/9).

2.1.1.3. Ad Hâl Ekleri

“Hali ismin kendi dışında kalan kelimelerle münasebetini ifâde eden gramer kategorisidir. İsimlerin, etrafındaki kelimelerle olan münasebetleri çeşit çeşit olduğu

⁴² Gürer Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, 5. baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2020, s. 24.

için birçok halleri vardır.”⁴³ Türkiye Türkçesinde olduğu gibi, Eski Anadolu Türkçesi de adın hâl eklerini kullanmıştır. Doğrudan kelimenin kökü ve gövdesine getirildiği gibi çokluk ve iyelik ekleri almış adlara ve zamirlere getirilebilir. Ancak hâl eklerinin fonksiyonları değişkenlik gösterebilmektedir.

2.1.1.3.1. Yalın Hâl

Adın hâl eki bulunmadan kullanılan hâlidir. Eylemin faili, cümlelerin nesnesi, tamlama unsuru, zaman zarfı gibi işlevleri sağlar. Kelimenin kök veya gövdesinde bulunur: *peygâmbir* (3a/2), *tanıklık* (10b/3), *bölük* (21a/1), *çalgu* (24b/10), *gendü* (28b/7), *yağmur* (32b/10), *görlük* (40a/2). Yalnızca çokluk ve iyelik eklerini alan kelimeler de yalın hâlde bulunur: *münâfıklar* (6a/13), *ta'atlar* (19b/4), *kelebekler* (22a/6), *köşkler* (30b/10), *kuşlar* (37a/12), *koşu* (26a/8), *çerisi* (38a/11).

2.1.1.3.2. Belirtme Hâli Eki

Cümlede belirtili nesne işlevinde kullanılarak adın eylem ile ilişkisini belirtir.

+(y)I: Aslı **+(I)G** olan bu eki eklendiği kelimeye yükleme anlamı katmaktadır. Kimi araştırmacılar ekin **+(I)G** biçiminden geldiğini belirtirken M. Canpolat'ın söz sonunda **-/g/** düşmesinin kendisinden önceki ünlüyü yuvarlaklaştırmasını göz önüne alarak itiraz etmesi⁴⁴ genel kanıyı değiştirmiştir.⁴⁵ *hazreti* (9a/6), *haberi* (18b/1), *nesneyi* (24a/10), *yüzüğü* (25a/7), *'âlimi* (29b/10), *bağlayı* (33b/7), *nohûdî* (33b/7), *şuyı* (38a/11), *seni* (3b/8), *beni* (8b/6), *anı* (17b/1).

+u: Metnimizde bir örnekte yer alıp **+(y)I** ekinin yuvarlaklaşmış biçimidir: *mâlu* (16a/5).

+nI: Eski Türkçe dil devresine ait metinlerde zamirlere getirilen belirtme hâli eki Orta Türkçe dil devresinden itibaren adlarda kullanılmaya başlamıştır. Eski Anadolu Türkçesinde de kullanıldığı tespit edilen bu eke metnimizde

⁴³ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s.129.

⁴⁴ Mustafa Canpolat, “Eski Anadolu Türkçesindeki Belirtme Durumu (Accusativus) Ekinin Kökeni Üzerine”, *Türkoloji Dergisi*, X. Cilt, 1. sayı, s.9-11, Ankara, DTCTF Yayınları, 1992.

⁴⁵ Gürer Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, s. 40.

rastlanmaktadır: *ayını* (3b/1), *sırlarını* (6b/12), *kalbini* (24a/2), *kardeşini* (30a/1), *rengini* (33a/4), *bağlanı* (33b/6).

2.1.1.3.3. Yönelme Hâli Eki

Eylemin yönünü göstermeye yarayan bu ek, Eski Anadolu Türkçesinde +a/+e ile karşılaşılır. Eski Türkçede yer alan +ğa/+ge ekinin ünsüzünün düşmesiyle ortaya çıktığı bilinmektedir. Bünyesinde eski biçiminin yansıması olan ve günümüz Türkçesinde de bu biçimde kullanılan iki kelime yer alır: Metnimizde 15 yerde geçen *baña* ve 7 yerde geçen *saña* kelimeleri. Birinci ve ikinci tekil kişi zamirlerine getirilen yönelme eki kelimenin kökünde kalınlaşmaya sebebiyet vermiştir.

“Eski Türkçedeki +KA eki, Orta Türkçenin doğudaki lehçelerinde +KA ve +GA olarak görülmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde ise (K >) G’lerin süreklileşmesi ve yutulması sonucunda +(y)A olmuştur. Oğuzcanın ilk edebî ürünlerinde geçen birkaç +GA’lı şekil, bu lehçe için karakteristik değildir.”⁴⁶

yılduzlara (1b/11), *kanına* (5b/3), *peygāmber* (6b/10), *emānete* (14a/13), *gişiye* (25b/1), *oğula* (27a/2), ¹ *ādemīlere* (31a/9), *tona* (34a/13), *yabana* (36a/10), *mescidlere* (40a/4).

Bu hâl, yönelme işlevinin yanında edatlar ile birlikte çekime girebilmektedir: *yüziüne karşı* (14a/4), *dirsegine değin* (37b/19).

2.1.1.3.4. Bulunma Hâli Eki

Eylemin nerede bulunduğuna cevap veren bu hâl bir yerde kalmayı, beklemeyi anlamlandırarak eylemin ilgisini gösterir. Eski Anadolu Türkçesinde +dA eki ile karşılaşılıp daima tonlu ünsüzle yer almaktadır. Bu nedenle tonsuz ünsüzle biten kelimeye getirildiğinde ünsüz uyumunu bozmaktadır: *ileyinde* (3a/1), *katında* (11a/9), *içinde* (14a/1), *hakında* (19a/11), *āhiretde* (26a/10), *kabda* (32b/13), *şuda* (35a/5), *kabīlesinde* (38b/12), *yolında* (40a/11).

⁴⁶ Gülsevin, a.g.e., s.48.

2.1.1.3.5. Ayrılma Hâli Eki

Eylemin çıkma/ayrılma ilgisini sağlayan bu hâl, Eski Anadolu Türkçesinde +*dAn* ekiyle sağlanmaktadır. Bulunma hâlinde olduğu gibi ayrılma hâli de yalnızca tonlu biçimiyle bulunur. Tonsuz ünsüzle biten kelimelere getirildiğinde ünsüz uyumu sağlanmaz: *Tanğrıdan* (3a/12), *yazukdan* (10b/5), *hadîsden* (17a/6), *şerî'atdan* (21a/5), *şahâbelerden* (25b/7), *cānavarlardan* (36a/9), *dünden* (37a/4).

Eski Anadolu Türkçesi için karakteristik olmayıp Eski Türkçe dil devresinde kullanılan +*dIn* eki nadir de olsa görülür: *öñdin* (5b/6), *şamudın* (30b/8).

Ayrılma hâlinin edatlarla kullanılışı: *bundan soñra* (2a/1), *Tanğrıdan ayruķ* (3a/12), *'ibâdetden öñdin* (5b/6), *ölümünden soñra* (8b/1), *halâlından ayruķ* (12b/8), *şerî'atdan taşra* (18a/5), *hadîsden taşra* (20b/5), *çevürdüğinden ötürü* (25a/7), *gendüden yaña* (29b/9), *artuğından ayruķ* (37b/1), *şudan yaña* (38a/10), *girmezden öñdin* (38b/8).

2.1.1.3.6. İlgi Hâli Eki

İki ad arasında doğrudan ilgi kuran bu hâl eki tamlayan kısmın üzerine gelerek ad tamlaması oluşturur. Ekin ünlüsü yuvarlak biçimde yer alır bu nedenle dudak uyumuna uymaz. Ünsüzle biten kelimelerde +*Uñ*, ünlüyle biten kelimelerde +*nUñ* olarak görülür: *kitābuñ* (2b/5), *hazretinüñ* (3a/1), *şamunuñ* (7a/3), *sevdüğüñ* (16a/6), *oduñ* (22a/9), *feriştenüñ* (28b/4), *kolınuñ* (38a/1).

2.1.1.3.7. Eşitlik Hâli Eki

“Türk lehçelerinde adlara eklenerek türlü çekim edatlarının yerini tutan +*ça* eki, mevsuk ilk metinlerde başlıca eşitlik (mukayese) münasebeti kurmaktadır.”⁴⁷ Bu hâl eki, eşitlik işlevinin yanında karşılaştırma ve sınırlama ilgisi de kurmaktadır. Eski Anadolu Türkçesinde uyuma uyarak +*CA* eki ile karşılanmaktadır: *kılduķlarınca* (2a/11), *buyruğınca* (27a/6), *dünyāca* (30b/11), *hālince* (35a/12).

⁴⁷ Zeynep Korkmaz, “Türk Dilinde +*ça* Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dili Araştırma Yıllığı - Belleten*, 1958, s.42.

2.1.1.3.8. Vasıta Hâli Eki

“Türkçede asıl vasıta hâl eki -n’dir. Ancak bu ek zamanla çekim eki olmaktan uzaklaşmış, yapım eki görevi üstlenmiştir.”⁴⁸ Dolayısıyla vasıta hâli çoğunlukla *ile* edatı ile sağlanmış, bu edatın ekleşmiş biçimi kullanılmaya başlanmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde kalıplaşmış biçimde +n vasıta ekinin kullanılmasının yanında +(I)lA ve birle yapıları kullanılmıştır: *burnıyula* (2a/6), *tarıķayula* (4b/10), *iḥlāşula* (4b/12), *i’tikādula* (4b/13), *dilile* (6a/9), *göñülile* (6a/9), *kaşdıla* (10b/1), *’avratlarula* (12a/13), *riyāyula* (13a/8), *tā’atula* (16b/6), *kaķımağula* (19a/3a), *kaķımaķ birle* (19b/5), *barmağula* (19b/12), *anuñula* (20b/4), *göñliyile* (23b/3), *anlaruñula* (23b/13), *nūriyula* (24a/3), *vaķtula* (32b/2), *turmaķula* (32b/13), *şuyula* (33a/8), *sıķmağula* (33b/12), *tonula* (34b/4), *koğayula* (36b/12), *şığrağula* (37b/13), *imāmula* (39a/7), *almağula* (39b/4).

Ad hâl ekleri ve bugünkü Türkiye Türkçesinde başka ad hâli eklerine karşılık olarak kullanılışı:⁴⁹

ASIL ŞEKİLLER		KENDİSİ İÇİN KULLANILAN DİĞER ŞEKİLLER						
yalın	+Ø		+(y)I ₂		+dA	+dAn	+(I)n	+CA
belirtme	+(y)I ₂ +nI ₂	+Ø		+(y)A		+dAn		
yönelme	+(y)A, +GA	+Ø	+(y)I ₂		+dA	+dAn		
bulunma	+dA	+Ø	+(y)I ₂	+(y)A		+dAn	+(I)n	+CA
ayrılma	+dAn +dA	+Ø		+(y)A	+dA			+CA
vasıta	+(I)n, +lA, +(I ₂)lA, birle	+Ø	+(y)I ₂	+(y)A	+dA	+dAn		
eşitlik	+CA	+Ø		+(y)A	+dA	+dAn		

Tablo 1.1.: Ad hâl eklerinin birbirleri yerine kullanımı.

⁴⁸ Erol Öztürk, *Eski Anadolu Türkçesi El Kitabı*, s. 66.

⁴⁹ Gürer Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, s.86.

2.1.1.4. Aitlik Eki

Eklendiği ada sıfat işlevini yükleyen ve sahiplik bildiren *+ki* eki, Türkiye Türkçesinin aksine Eski Anadolu Türkçesinde uyumlara tabi tutularak *+ğı* biçimiyle de kullanılır: *gökdeki* (1b/11), *evvelki* (6b/3), *bugünkü* (15a/13), *ortadağı* (20a/10), *çevresindeğı* (20a/10), *deñizdeki* (28a/3), *kurudağı* (31a/4).

2.1.2. Yapım Ekleri

Türkiye Türkçesine kıyasla Eski Anadolu Türkçesinde ad yapım ekleri pek farklı değildir. İşleklik durumları değişkenlik göstermektedir.

2.1.2.1. Addan Ad Yapan Ekler

+CAK: Cümle içinde zarf fonksiyonunda kelimeler yapar: *yalıncağ* (4a/13).

+CI: İşlek olarak kullanılan eklerden biridir. Genellikle bir meslek adı yaparken bir işi alışkanlık haline getirmiş kimseler için de kullanılır: *yalancı* (7a/2), *da 'vacı* (12a/7), *oyuncı* (25b/1), *yolcu* (31a/6), *şorucu* (32a/2).

+cUK: Eklendiği kelimeye küçültme anlamı katar: *uşacuk* (9b/9), *oğlancuk* (9b/10), *azacuk*⁵⁰ (18b/3), *gölcük* (34a/2), *canavarcuk* (34a/5).

+dAş: Beraberlik bildiren adlar yapar: (*karındaş* >) *kardaş* (27a/3), *yoldaş* (39b/1).

+di: Kalıplaşmış olarak bir örnekte karşımıza zaman zarfı olarak çıkmaktadır: *imdi* (27a/13) (< *emdi* < *amdi* < *amtı* (EDPT s.156))

+düz: Zaman zarfı olarak bir örnekte karşımıza çıkar: *gündüz* (18b/11).

+egü: Belirsizlik zamiri olarak bir örnekte karşımıza çıkar, birliktelik yapma fonksiyonu bulunur: *biregü* (38b/2).

⁵⁰ Az+a+cuk biçiminde oluşmuş bir kelime olduğu göz önüne alındığında ünlü türemesi görülür. Ancak Gürer Gülsevin, "Eski Anadolu Türkçesinde Ekler" kitabında +acuk biçiminde bir yapım eki olduğunu belirtmiş örnek olarak da söz konusu kelimeyi vermiştir.

+**ıl**: Renk adlarına eklenir: *kızıl* (29a/11).

+**In**: İsimlerden zarf yapar: *yakın* (4a/12), *uzun* (14a/2).

+**kek**: Kalıplaşmış olarak bir örnekte karşımıza çıkar: *irkek* “erkek” (12a/11).

+**IAyIn**: Zarf yapar: *ikileyin* (35a/8), *bayağılayın* (35b/1).

+**IIK**: Ünlüsü yuvarlak da kullanılır ancak her zaman uyuma girmez. İşlek olarak kullanılan bir yapım ekidir. Soyut adlar, zaman bildiren sıfatlar, meslek ve uğraşlar, alet ve bitki adları türetir: *çobanlık* (4b/1), *yavuzluk* (10b/10), *cāsuzluk* (11a/8), *tanuklık* (11b/4), *maşharalık* (12b/12), *azgunluk* (23a/5), *dilencilik* (26b/3).

+**IU**: İsimlerden sıfat yapar ve işlek olarak kullanılır. Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliği olarak ünlüsü yuvarlaktır: *dürlü* (2a/8), *gizlü* (6b/12), *başlu* (11a/9), *görklü* (22a/1), *fi'illü* (23a/10), *'amellü* (23b/2), *suçlu* (27a/4), *cānlu* (34a/5), *deñlü* (36a/8), *gümānlu* (37/13).

+**(I)ncI**: İsimlerden sıra sayı sıfatı yapma fonksiyonunda adlar türetir: *beşinci* (5a/9), *altıncı* (10b/8), *onuncu* (11a/8), *kırkıncı* (12a/10).

+**rA**: İsimlerden zaman zarfı fonksiyonunda adlar türetir: *soñra* (2a/1).

+**rAK**: Karşılaştırma yapmak için kullanılan işlek bir ektir: *yigrek* (19a/13), *katırak* (19b/1), *azırak* (33a/10).

+**sul**: Bir örnekte karşımıza çıkar: *yoñsul* (4b/1).

+**sUz**: Yokluk bildiren kelimeler türetir: *şeksüz* (6a/6), *dilsüz* (8a/2), *öksüz* (10b/8), *hatasuz* (12a/8), *riyāsuz* (16b/3), *'ilimsüz* (29b/12), *ābdestsüz* (34a/9), *niyyetsüz* (38a/4).

2.1.2.2. Fiilden Ad Yapan Ekler

-**GU**: *çalğu* (12b/6).

-**Gun**: *azgun* (23a/5).

-**IcI**: *sevici* (32a/3), *arıdıcı* (32b/10), *yırtıcı* (37a/10).

-(U)K: Soyut ve somut adlar türetir: *buyruk* (2a/10), *tanuk* (3a/12), *ayruk* (3a/12), *yazuk* (9b/5), *artuk* (11b/7), *bölük* (20b/8), *şovuk* (40a/2).

-KU: *udı-ku* (E.T.) > *uyu-ku* > *uyku* (18b/9).

-m: Bu ek bir kerede veya bir hamlede işi ve onun mahsulünü ifade eden adlar⁵¹ türetir: *ölüm* (30b/3), *adım* (38a/7).

-mak: Fiillerin ad biçimi mastar ekiyle sağlanır: *dimek* (4a/5), *inanmak* (8a/1), *oynamak* (12b/7), *giymek* (26a/1), *içmek* (35b/7).

-maıklık: Mastar eki ile aynı işlevde kullanılır: *almaıklık* (39b/5).

-mur: Geçişsiz fiilden ad yapmıştır: *yağmur* (32a/10).

-U: Pek çok anlamda ad türeten bu ek Eski Türkçe dil devresinde *-IG* biçimindedir. Söz sonu /g/, /ğ/ seslerinin düşmesi ve bunun etkisiyle yardımcı ünlüsünde yuvarlaklaşma hadisesiyle Batı Türkçesinde bu biçimde yer almaktadır. Bir diğer taraftan söz konusu ekin *-GU* eki olduğu ve bünyesindeki /g/, /ğ/ sesini düşmesi sonucunda zarf-fiil ekinin kalıplaşmasıyla oluştuğu⁵² da ifade edilir: *diri* (8b/1) < *tirig*, *kuyu* (36a/7) < *kuduğ*, *ölü* (38b/12) < *ölüg*.

2.2. Zamir

Varlıkları çeşitli yönlerden karşılayan kelimelere adıl veya zamir denir. Bütün varlıklar üç kişi tarafından temsil edilir. İlki konuşan, ikincisi dinleyen, üçüncüsü adı geçendir.⁵³ Zamirleri diğer kelime türlerinden ayıran temel özellik ise zamirlerin türetime tabi tutulamaması, zamir işletiminde kökün değişmesidir.⁵⁴

2.2.1. Kişi Zamirleri

Varlıkları kişiler bakımından ve temsil amacıyla karşılayan zamir biçimidir.

⁵¹Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, s.120

⁵²Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 192.

⁵³Ergin, *a.g.e.*, s. 265.

⁵⁴Mecdut Mansuroğlu, "Türkçede Zamir Çekimi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, III, 1949, s. 508.

Birinci Teklik Kişi Zamiri: *ben* (28a/11).

Zamirin yönelme hâli Türkiye Türkçesine de geçtiği gibi kalın sıradan yapılıdır. Bunun nedeni yönelme hâli eki +*ge* eklendiğinde kelimenin kök ünsüzü /n/ sesiyle nazallaşma gerçekleşmesidir. Metnimizde 15 kere *baña* biçimi geçmektedir. Bunun dışında söz konusu zamir diğer hâl eklerini kurallı biçimde almıştır: *beni* (8b/6), *benden* (19a/9).

İkinci Teklik Kişi Zamiri: *sen* (16a/6).

Zamirin yönelme hali birinci teklik kişi zamirinde olduğu gibi aynı nedenle kalın sıradandır. Metnimizde 7 kere *saña* biçimi geçmektedir. Bunun dışında söz konusu zamir diğer hâl eklerini kurallı biçimde almıştır: *seni* (3b/8), *senden* (26a/7).

Üçüncü Teklik Kişi Zamiri: *ol* (7b/3).

Bu zamir metin genelinde hem işaret zamiri hem de kişi zamiri olarak sıkça karşımıza çıkmaktadır. Yalın hâlde *ol* biçimiyle yer alan zamir, hâl eklerini aldığı anda *an+* biçiminde ifade edilir: *anı* (34a/3), *aña* (8b/8), *anda* (13b/13), *andan* (20a/3), *anuñ* (2a/7).

...göñlile inansa ammā dilile ikrār eylemese ***ol*** dañı mü'min olmaz. (7b/3-4)

Birinci Çokluk Kişi Zamiri: *biz* (32a/9).

Biz zamiri metnin genelinde kurallı olarak çekim eki almış, tek biçimde bulunmuştur: *bizi* (39b/13), *bize* (21b/5), *bizleri* (17a/1), *bizümle* (22b/5).

İkinci Çokluk Kişi Zamiri: *siz* (19a/3).

Siz zamiri metnin genelinde kurallı olarak çekim eki almış, tek biçimde bulunmuştur: *sizi* (13a/1), *size* (4b/10), *sizleri* (16b/13), *sizlerden* (26a/3), *sizüñ* (22a/11).

Üçüncü Çokluk Kişi Zamiri: *anlar* (21a/4).

Anlar zamiri metnin genelinde kurallı olarak çekim eki almıştır: *anları* (6b/11), *anlara* (10a/7), *anlardan* (19b/13), *anlaruñ* (26b/9).

2.2.2. Dönüşlülük Zamiri

“Bu zamirler asıl şahıs zamirlerinden daha kuvvetli bir ifadeye sahip bulunan, onların mana bakımından daha kuvvetlileri, katmerlileri olan şahıs zamirleridir.”⁵⁵ Metnimizde *gendü* ve *gendüz* dönüşlülük zamirleri geçmektedir: *gendü* (7b/10), *gendüye* (20a/3), *gendüzin* (31a/11) (*gendüz* < *gendü* + *öz*), *gendüsi* (33b/12).

2.2.3. İşaret Zamirleri

İşaret zamirleri, nesneleri gösterme, işaret etme bakımından karşılayan kelimelerdir: *ol* (10b/12), *bu* (7a/4), *şol* (32b/8), *bunlar* (25b/6), *şunlar* (17b/10).

Ol ma'lüm olur ki kebâir yazukları yedi-dür. (10b/12)

2.2.4. Belirsizlik Zamirleri

Belirsizlik, belirsiz, belgisiz gibi adlarla tanımlanan bu zamir türü, kişileri ve nesneleri belirsiz biçimde temsil eden zamirlerin sınıflandırılmasıdır.⁵⁶ Bu zamirlerin ardında belli olmayan bir kimse yahut bir nesne bulunmaktadır. Metnimizde yer alan örnekler şunlardır: *nesne* (3a/4), *kimse* (5b/11), *dükeli* (7b/7), *biri* (8a/5), *ayruklara* (15b/4), *nice* (19b/8), *her kim* (29b/7), *birisi* (34b/7).

2.2.5. Soru Zamiri

Varlıkların, nesnelerin soru biçimindeki karşılıkları, soru zamirleri olarak tanımlanır. Metnimizde yer alan örnekleri şunlardır: *ne* (3a/4), *kaçan* (3b/11), *nedür* (9a/8), *kimdür* (17b/11), *ķanda* (18b/4), *ķangı* (31a/8).

2.2.6. Bağlama Zamiri

Bağlama zamiri “*kim*”dir. Bağlama zamirleri bir kelimeyi, kelime grubunu yahut cümleyi bir başka kelime yahut cümleye bağlayan zamir türüdür. “Tek başına soru zamiri olan bu kelime birbiri ile ilgili iki dil birliği arasında bağlama zamiri

⁵⁵ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 272.

⁵⁶ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, s. 412.

olarak köprü vazifesi görür. Kim bağlama zamiri olarak eskiden beri kullanılmış, ancak son zamanlarda yerini ki bağlama edatına bırakmıştır.”⁵⁷ Metnimizde *kim* ve *ki* olarak kullanılmaktadır: *her kim* (18a/3), *şınıkdur kim* (30b/1), *kaçan kim* (38a/7), *budur ki* (10a/2), *her ki* (19a/8), *zîrā ki* (33b/11).

2.3.Sıfat

Adlardan önce gelerek onları niteleyen, çeşitli yönlerden belirten ve vasıflayan kelimelere sıfat denmektedir. Sıfatlar, adlardan farklı varlıklar değil, varlıklara bağlı kavramlardır.⁵⁸ Adlar, ad çekim eklerini aldığı halde sıfatlar bu ekleri almadan sıfat işlevinde kullanılabilir. Ancak adlaşmış sıfat işlevi yüklenmemişse yalın halde bulunurlar. İşleyişlerine göre niteleme ve belirtme olmak üzere iki başlık altında incelenir.

2.3.1. Niteleme Sıfatları

Varlıkların çeşitli iç ve dış özelliklerini niteleme yoluyla bildiren sıfatlardır.

kebāir yazuklar (10b/12), *yeñi işler* (17b/7), *toğrı yol* (20a/11), *görklü* va'z (22b/1), *eyü iş* (30a/4), *büyük parmak* (37b/13).

2.3.2. Belirtme Sıfatları

Varlıkları; işaret, soru, sayı yahut belirsizlik bakımından belirtme yoluyla bildiren sıfatlardır. Kendi içinde dört başlığa ayrılır.

2.3.2.1. İşaret Sıfatları

işbu risāle (2a/12), *bu haber* (3b/9), *şoloğ sā'at* (4b/5), *ol bölük* (21a/1), *ol od* (22a/7), *işbu 'amellü gişiler* (23b/2), *şol vaqt* (25a/6), *işbu gide-nüñ yolu* (28b/3), *bu kitāb* (32a/8), *bu didüğümüz şular* (33a/1), *ol kıyı* (35a/9), *şol nesne* (39b/10).

⁵⁷ Ergin, a.g.e., s. 280.

⁵⁸ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, 9. baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011, s.341.

2.3.2.2. Belirsizlik Sıfatları

birkaç *kaṭre* (2a/6), *cümle* *'ibādet* (5b/6), *her* *gişi* (14b/4), *her* *nesne* (19a/13), *dükeli dīnler* (22a/1), *nice* *ton* (34a/13).

2.3.2.3. Soru Sıfatları

ne *nesnedür* (3a/4), *ne* *kaçar* *tā* 'at ve *'ibādet* (18a/11), *kaṅgi* *bölük* (21a/1).

2.3.2.4. Sayı Sıfatları

Varlıkları sayı, sıra, topluluk gibi yönlerden belirten sıfatlara sayı sıfatları denir. Sayı sıfatları kendi içinde asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, kesir sayı sıfatları, üleştirme sayı sıfatları ve topluluk sayı sıfatları olmak üzere beşe ayrılır.

Metnimizde yer alan sayı sıfatlarından bazıları şunlardır: *bir* *gişi* (2b/10), *ikinci* *āyet* (7a/3), *yedi* *yazuk* (10b/5), *iki* *da* *'vacınuñ biri* (12a/7), *yetmiş iki* *bölük* (20b/8), *yüz* *şehīd* (21a/10), *bir* *tāife* (23a/8), *kırk* *koğa* (36a/12).

2.4. Zarf

“Bir eylemin, eylemsinin, bir önadın ya da başka bir belirtecin anlamını zaman, yer, gösterme, ölçü, nitelik, soru kavramlarıyla etkileyen kelimelere belirteç denir.”⁵⁹ Zarfların esas işlevi, fiili çeşitli yönlerden belirtmek, nitelemektir. Bir kelimenin hem zarf hem sıfat olarak kullanılması mümkün olduğundan bu iki yapının ayrımı nitelediği kelime yahut kelime grubuna bakılarak yapılır.

Zarfların geniş anlam ve işlev alanı bulunduğundan cümle içerisinde farklı gramer yapıları zarf olarak kullanılabilir. Dün, bugün, şimdi gibi sadece zarf olarak kullanılan kelimelerin yanında sıfatlar, çekim ekleri, ad grupları, tekrar grupları, edatlar, zarf-fiiller, sıfat-fiiller ve yardımcı cümleler de cümle içinde zarf ve zarf fonksiyonu olarak görev alır.⁶⁰

⁵⁹ Nurettin Koç, *Yeni Dilbilgisi*, s. 147.

⁶⁰ Fikret Turan, “Türkçede Zarflar Üzerine”, Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı, 1998, s.305.

2.4.1. Zaman Zarfı

...**ezelde** bize İslām rûzî kılpup göñlümüzde imān üstüvā kıldı... (1b/6-7)

İmdi ol bahādur adı dünyāda dinildi **bugünki gün** riyā eyledüler. (15b/12-13)

‘Peygāmbere hāzreti, **dün ile gün içinde** ne kadar tāt ve ‘ibādet kılpur?’ didiler. (18b/10-11-12)

Gün geldüğünce dahı bid’atlar arturur. (27a/8-9)

...**didüğinden soñra** evvel kim hācet olan aña beş vakt namāzdur vaktulu vaktıla. (32b/1-2)

Ol tonıla namāz kılpur revā degüldür **yumayınca** (34b/4-5)

Ve eger kıyü gözlü olsa kıyünün şuyın **dükenince** çıkaralar. (36b/3-4)

2.4.2. Miktar Zarfları

‘Yā ‘Ömer! **Hıç** bilür misin (7) kim bu su’āl eden gişi kimdür?’ (4b/6-7)

Dutarlar **ne kadar** kim cehd eyleyüp dürişeler, anları oddan uşulasalar, yeñemezler. (22a/7-8).

2.4.3. Durum Zarfları

...**yaluñuz** göñlile inanmak dahı imān olmaz...(8a/1)

2.5. Edat

Kullanıldıkları cümlede unsurlar arasında ilgi ve ilişki kurmaya yarayan, anlamı bağlamla sağlanan kelime türüne edat denir. “İsimlerden sonra gelip onların söz içinde başka unsurlarla ilişkilerini kuran kelimelere *takı* adını veriyoruz. Bunlar

başlı başına kavram olmayıp iki kavramın arasındaki ilişkiyi belli etmeye yarar.”⁶¹ Tek başına bir anlamı olmayan, cümlede öbekler arasında adın ya da herhangi bir ekin karşılayamadığı anlamı sağlayan kelimeler; edat⁶², ilgeç⁶³, ilgiç⁶⁴ yahut takı⁶⁵ olarak tanımlanmaktadır. “Edat” yapısının adlandırılması, araştırmacılarca tartışma konusu olmuştur.

Bu gramer yapısına *çekim edatı*⁶⁶ veya *son çekim edatı*⁶⁷ karşılığının verilmesi, onu, görevli kelimeler bölümünde belirttiğimiz üçlü edat sınıflaması anlayışına götüreceğinden, bu terimlerden birini tercih etmedik. Üstelik *son çekim edatı* gibi bir terim, ister istemez aklımıza bir *ön çekim edatı*’nın varlığını da getirmektedir. Oysa Türkçede *ön çekim edatı (preposition)* yoktur. Yine edat karşılığında kullanılan *ilgiç*, *ilgeç*, *takı*, *son takı* ve *son ek* gibi terimler de bizce içerik olarak bazı sakıncalar taşıdığından, gelenekleşmiş yaygın terim olan *edat*’ı benimsedik.⁶⁸

Benzerlik, zıtlık, ölçme, küçümseme, övme, tahmin gibi anlamları geçici olarak karşılamak için kullanılır. Cümlede yüklendikleri görevin bir araç olarak kullanılması, araştırmacılarca *edat* terimiyle anılmasını sağlamıştır. Edatlar; çekim edatları, bağlama edatları (bağlaçlar) ve ünlemler olmak üzere üç ana başlıkta incelenmektedir. Metnimizde edat kullanımı ve örnekleri şu şekilde sıralanabilir:

2.5.1. Çekim Edatları

⁶¹ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, s. 385.

⁶² Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 348.

⁶³ Nurettin Koç, *Yeni Dilbilgisi*, s. 165.

⁶⁴ Jean Deny, *Grammaire de la langue Turque (dialecte osmanlı)*, Paris, 1920-1921, çev. Ali Ulvi Elöve, *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, İstanbul, Maarif Vekâleti Yayınları, 1941.

⁶⁵ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, s. 385.

⁶⁶ Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar*, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1971.

⁶⁷ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 365.

⁶⁸ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, s. 895.

Çekim edatları işletme ekleri ile kullanılır. İsmin yalın, yönelme ve ayrılma hâli bakımından kullanılış biçimlerine göre; vasıta ve beraberlik, neden, benzerlik, miktar, yer ve yön gibi bakımlardan fonksiyonlarına göre incelemek mümkündür.

Metnimizde yer alan çekim edatları fonksiyonları ile birlikte listelenmiştir:

- Vasıta ve beraberlik edatları:

...*riyā* **ile** olan '*amelüñ āḥiretde cezāsi ṭamuya girmek-imiş*. (16b/1)

...*eli* **ile** *dögse ol gişi mü'mindür* (23a/11)

...*bahā isterse almaya teyemmüm* **ile** *namāz kıla*. (39b/6)

- Neden edatları:

Ammā birkaç bellülerin müsülmānlar **içün** *zıkr idelüm*. (24a/12-13)

Taṅrı ta'ālā ol kavm **içün** *emr ide...* (28b/12)

Hak ta'ālā ol yüzügi çevürdüğinden **ötürü** *peygāber ḥazretine 'itāb eyledi*. (25a/7-8)

- Benzerlik edatları:

Anuñ **gibi** *gişiye münāfık dirler*. (6a/12)

Anuñ **bigi** *'ālim katıraḳdur şeytān* **bigi** *'ābidden*. (29a/2-3)

- Başkalık edatları:

...*ve elli beşinci ḥalālından* **ayruḳ** *'avratuñ yüzine bakmaḳ...* (12b/8)

- Miktar edatı:

Aḳarşunuñ ḥaddı **ḳadardur**. (34a/4).

- Zaman edatları:

... '*Gerçek eyitdüñ Yā Muḥammed!*' *didi ve* **andan girü** *eyitdi*. (3a/9-10)

...**evvel** gendü gönliünde niyyetüñ şöyle olsun. (13b/2)

Ben sizüñ eteküğüze yapuşıır, tamu odından **beri** çekerin. (22a/11)

3) Kağısın gerekse **öñdin** alsun ve kaçan kim teyemmüm almak dilese... (37b/2-3)

andan **şoñra** şāğ elinüñ eyesile şol elinüñ ardından sile... (37b/12-13).

- Yer ve yön edatları:

...bir 'alāmeti oldur kim kaçan yüzine **karşu** añsalar hayrlar ve şadaqalar eyleye... (14a/4-5)

- Sınırlandırma ifadesi taşıyan çekim edatları:

...tesbīh okuyalar tā kıyāmet kopıncaya-**degin**. (28b/13)

...elinüñ ardın sile, barmaqlar ardından dirsegine **degin** büyük barmaq sığrağınuñ iç yüzinden sile dirsegine **degin**... (37b/10-11)

- Amaç bildiren çekim edatları: istemek **içün**

'Her ki 'ilm istemek **içün** yola girse ve ol yolda 'ilm istese... (27b/11)

- “Sadece” anlamı katan çekim edatları:

...**illā** benüm illā benüm sünnetüme uydı ya 'nī i 'tikād şöyle... (21b/13)

Kabīle bir gezden öldügi yigrekdür **yaluñuz** bir 'ālim öldüğinden. (30b/1-2)

- Uzaklık ifadesi taşıyan çekim edatları:

Tā vaktı gele, kılam diyü. (40a/7)

2.5.2. Bağlama Edatları

Eski Türkçe dil devresinde kesin bir bağlama edatı yoktur. Ancak sıklıkla kullanılan *ok/ök*, *ma/me*, *tağı* gibi; *kaltı*, *kalı*, *ulayu*, *ançulayu* gibi sözler bağlama edatı olarak görülmüştür. Karahanlı Türkçesi ile birlikte cümle bünyesinde çeşitli

bağlaçların kullanılması yukarıdaki örneklerin bağlama görevlerinin zayıf olduğunu göstermiştir. Orta Türkçe dil devresinde çok sayıda bağlama edatının diğer dillerden alınması ya da dilin kendi imkânları neticesinde özellikle Arapça ve Farsçanın etkisiyle bağlama edatlarının kullanılmaya başlanması açıklanmaktadır.⁶⁹ Metnimizde yer alan bağlama edatları, çekim edatlarında olduğu gibi fonksiyonlarına göre sıralama, denkleştirme, karşılaştırma, cümle başında yer alan olmak üzere listelenmiştir:

- Sıralama edatları:

*oğlanların ve kızların ve 'avratların (4a/7-8), ve **dağı** (14a/6), *hur u haķır* (15a/2), siz **dağı** (21b/8), bilenler **ile** bilmeyenler (27b/5), *ābdest ve gusl* (33b/10).*

- Denkleştirme edatları:

*öğdüğünden **veyāhūd** kınadüğünden (16b/9), ağacdan **veyā** yemişden (33b/9), *ābdesti olmasa **yāhūd** cunub olsa (38b/11).**

- Karşılaştırma edatları:

*ya rengin **ya** dadın **ya** kokuşın (33a/2-3), ol şu-yıla **hem** ābdest **dağı** ala ve **hem** teyemmüm **dağı** ala (37b/1-2).*

- Cümle başı edatları:

***şöyle kim** (3b/7), **ammā** (6a/9), **eger** (8a/3), **belki** (13a/13), **megerki** (17b/10), **zīrā** (23b/4), **ya 'nī** (28b/9), **egerçi** (32b/13), **nitekim** (38b/2).*

2.5.3. Ünlem Edatları

Söz içinde acıma, beğenme, sevinç, kıvanç, korku, şaşkınlık, üzüntü gibi çeşitli his ve heyecanları etkili bir biçimde anlatan, söz içinde seslenme unsuru olarak kullanılan veya tabiattaki sesleri taklit etme suretiyle karşılayan kelimelere

⁶⁹ Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar*, s. 113.

Türkçede ünlem adı verilmiştir.⁷⁰ Ünlemlerin ifade ettiği sözler, ses yapılarıyla ayırt edilmektedir.

Yā resūlullah! Tanğrı bilür ve dahı anuñ resūli bilür. (9a/10-11)

Vāy ol bedbahtlara ki dürlü dürlü bid'atlar işleye-ler... (19b/6-7)

Eyit Yā Muḥammed, ümmetüñe! (27b/4)

İmdi ey 'azîzler! (29b/2)

Ay vay, ne çok! (36/5)

Ol nesneye bizi kulağuzlağıl yā resūlullah! (39b/13)

2.6.Fiil

Fiiller; eylem ve hareketi, olup biteni ifade etmek amacıyla kullanılan dil unsurlarıdır. Karşıladıkları hareketler ile zaman ve mekân kapsamı içinde, somut ve soyut nesne ve kavramlarla ilgili her türlü oluş, kılış, kılınış ve durumları bildiren kelime türü fiil olarak tanımlanır.⁷¹ Dilin gücü artıran fiiller, Türkçenin zengin ve etkileyici bir dil olmasında da büyük bir rol oynamaktadır. Fiiller kök veya gövde şeklinde yer alabilir.

2.6.1. Fiil Yapım Ekleri

2.6.1.1. Addan Fiil Yapan Ekler

+A-: Geçişli ve geçişsiz fiiller yapar. Geçişsiz: *beñze-* (5b/11) < *beñiz+e-*, *oyun* > *oyun+a-* (24b/13). Geçişli: *dile-* (37b/3) < *til+e-*

+de-: Nadir kullanılır. Geçişli fiiller yapar: *iste-*⁷² (< *irte-*⁷³ < *iz+de-* (EDPT s.243)) (12a/13)

⁷⁰ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, s. 961.

⁷¹ Korkmaz, *a.g.e.*, s. 488.

⁷² Gürer Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, s.131.

+ı-: Geçişsiz fiiller yapar: *kağı-* (25b/1).

+İ-: Sıfat ve adlardan geçişsiz fiiller yapar: *egril-* (34a/10).

+İA-: Adlardan hem geçişli hem geçişsiz fiiller türeten en işlek ektir: *gizle-* (6b/11), *ırla-* (11a/6), *söyle-* (11a/7), *kulağuzla-* (12b/11), *işle-* (13b/1), *bağışla-* (18b/5), *çağla-* (19a/1).

+İAn-: +İA- ekinin -n- çatı eki ile genişletilmiş biçimidir: *kuvvetlen-* (4a/7), *cüftlen-* (12a/6), *şu'lelen-* (22a/6), *nikāhlan-* (19a/8), *yığlan-* (21a/4), *ululan-* (29b/7), *fahrlan-* (29b/7), *aydınlan-* (31a/1).

+İAş-: +İA- ekinin -ş- çatı eki ile genişletilmiş biçimidir: *esenleş-* (22b/5), *hüccetleş-* (29b/8).

+r-: *kayır-* (37b/6). Renk adlarından geçişsiz fiiller yapar: *şarar-* (33a/5) < *sarı+ar-*, *ağar-* (33a/8) < *ağ+ar-*.

2.6.1.2. Fiilden Fiil Yapan Ekler

-der-: Geçişli ve ettirgenlik fonksiyonu katar: *dönder-* (2a/13).

-dUr-: İşlek kullanılan ettirgenlik fonksiyonundaki ektir: *öldür-* (9b/10), *gülüştür-* (12b/12), *işitdür-* (14b/11), *azdur-* (20a/7), *yandur-* (22a/6), *toldur-* (24a/3), *çaldur-* (24b/3), *kızdur-* (26b/7), *yağdur-* (26b/11), *köyündür-* (31a/11), *döndür-* (33a/4).

-İ-: Asıl edilgenlik ekidir: *yırıl-* (7a/12), *tarıl-* (8a/12), *yaradıl-* (11b/9), *düzül-* (23a/4), *çaldurul-* (24b/1), *yazul-* (32b/5), *karışıl-* (33a/1).

-mA-: Olumsuzluk işlevinde kullanılan ektir: *inanma-* (4b/13), *getürme-* (8b/8), *uyuma-* (18b/10), *köma-* (28a/8), *eyitme-* (31b/1).

⁷³ Ahmet Bican Ercilasun & Ziyat Akkoyunlu, **Kaşgarlı Mahmud Dîvânü Lugâti't-Türk Giriş - Metin - Çeviri - Notlar - Dizin**, s. 122.

-n-: Asıl dönüşlülük ekidir. Ünlü veya /l/ ile biten kelimelere geldiğinde edilgenlik fonksiyonu katabilir. Dönüşlülük: *öğren-* (15b/4), *dilen-* (26b/4), *yun-* (38b/2). Edilgenlik: *...âdemîler artığı, at artığı, eti yinür...* (37a/8-9)

-ş-: İşteşlik ekidir. Eyleme karşılıklık ve birliktelik anlamı katmaktadır: *gölüş-* (12b/12), *dürüş-* (15a/8), *urüş-* (15a/11), *yapış-* (17a/3), *iriş-* (38b/10).

-t-: Ettirgenlik fonksiyonundaki ektir: *eyit-* (3a/10), *çatlat-* (25a/13), *işlet-* (29b/13), *ıslat-* (33b/8), *kaynat-* (33b/8).

-Ur-: Ettirgenlik ekidir: *toğur-* (4a/5), *geçür-* (26a/4), *pişür-* (33b/6).

-y-: Kuvvetlendirme ekidir. Eski Türkçe dil devresinde *-d-* olarak kullanılan ekin değişim geçirmiş biçimidir: *koy-* (12a/3).

2.6.2. Fiil Çekim Ekleri

Fiiller, Türkçede çekimlenebilen bir dil unsuru olup yapılarında kip ve zaman kavramlarını barındıran çeşitli ekler kullanılır. Cümleyi şekillendirmek açısından oldukça önemli bir yere sahiptir.

2.6.2.1. Kişi Ekleri

Bu ekler, fiil çekiminde eylemi gerçekleştiren kişiyi ifade eder. Şekil ve zaman eklerinden sonra getirilerek fiil çekimine girer. Kişi ekleri zamir kökenli ve iyelik kökenli olmak üzere ikiye ayrılır.

2.6.2.1.1. Zamir Kökenli Kişi Ekleri

“Bunlar, şahıs zamirlerinin zamanla ekleşmesinden oluşmuş bulunan şahıs ekleridir. Öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman, gereklilik ve istek kiplerinin çekiminde zamir kökenli şahıs ekleri kullanılır.”⁷⁴ Eski Türkçede zamirlerin ekleşmemiş biçimde çekime girdiği görülür. Bu durum Eski

⁷⁴ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, s. 518.

Anadolu Türkçesinin köprü görevi görmesinin etkisiyle ekleşme yönünde değişmiştir.

TEKLİK KİŞİ EKLERİ	ÇOKLUK KİŞİ EKLERİ
1. Kişi: -vAn, -vAnIn, -vAm, -Am, -In	1. Kişi: -vUz, -Uz
2. Kişi: -sIn	2. Kişi: -sIz
3. Kişi: ---	3. Kişi: -lAr

Tablo 1.2.: Birinci tipteki şahıs ekleri⁷⁵

Metnimizde kullanılan zamir kökenli kişi ekleri ve örnekleri sıralanmıştır:

Birinci Teklik Kişi Ekleri -Am, -vAn, -in: *işleyem* (8b/12), *besleyümayem* (9b/10), *yimeyem* (18b/11), *oruç tutam* (18b/12), *irişmeyem* (39a/6), *kılam* (40a/7); *yirven* (19a/7), *korğarvan* (19b/1); *bilürin* (19a/13).

İkinci Teklik Kişi Eki -sIn: *inanasın* (3a/5), *göresin* (4a/13), *diyesin* (13b/3), *söylersin* (15a/9), *buyurursın* (21b/6).

Üçüncü Teklik Kişi Eki: Zaman çekiminden sonra ek getirilmez.

...ol kebâir yazukları bir yirde cem' **eylemiş**. (11a/1-2)

Azacuk tã'at **kılurmuş**. (18b/3)

İşbu Hağ ta 'âlânuñ yolunuñ başında şeytân **oturur**. (20a/2)

Birinci Çokluk Kişi Ekleri -vUz, -üz: *kıluravuz* (2a/8), *idivirevüz* (2a/9), *yazavuz* (2a/11); *virürüz* (6b/7), *beñzerüz* (18b/7), *işidürüz* (21b/5).

İkinci Çokluk Kişi Ekleri -sIz: *beñzersiz* (22a/10), *yeñilmezsiz* (22a/12), *korğasız* (22b/9), *tutasız* (22b/13).

⁷⁵ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 284.

Üçüncü Çokluk Kişi Ekleri -lAr: *ışmarlayalar* (5b/1), *ıkrār eylemezler* (7b/11), *getüreler* (15a/5), *rāzı olmayalar* (17b/11), *ķurķun aķıdalar* (24b/7), *ķılıdururlar* (39a/3).

2.6.2.1.2. İyelik Kökenli Kişi Ekleri

“Bu ekler de aslında birer iyelik eki iken, zamanla fiil çekimlerinde şahıs gösteren ekler olarak da kullanılmışlardır.”⁷⁶ Görülen geçmiş zamanda ve şart kipinde yer alır. Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine kullanıldığı gibi geçmiştir.

TEKLİK KİŞİ EKLERİ	ÇOKLUK KİŞİ EKLERİ
1. Kişi: -m	1. Kişi: -mİz, -K
2. Kişi: -ñ	2. Kişi: -ñİz
3. Kişi: ---	3. Kişi: -lAr

Tablo 1.3.: İkinci tipteki şahıs ekleri.⁷⁷

Metnimizde kullanılan iyelik kökenli kişi ekleri ve örnekleri sıralanmıştır:

Birinci Teklik Kişi Eki -m: *ķurdum* (4b/6), *inandum* (8a), *ceng itdüm* (15a/8), *uruķdum* (15a/8), *getürdüm* (21b/10), *niyyet eyledüm* (37b/4).

İkinci Teklik Kişi Eki -ñ: *urıķtuñ* (15a/11), *oķımaduñ* (15b/9), *ķarc eyledüñ* (16a/9), *bilüñ* (24a/8), *severseñ* (31b/10).

Üçüncü Teklik Kişi Eki: Zaman çekiminden sonra ek getirilmez.

... *peygāmbēr ķazreti bir gün bir gişiniñ parmağında altun yüzük **gördi** ve daķı **eyitdi*** (26a/2-3).

Birinci Çokluk Kişi Eki -K: *getürdük* (2a/13), *eyledük* (2b/6), *didük* (7a/9), *olduķ* (22b/2).

İkinci Çokluk Kişi Eki: -ñuz: *ķorķuñuz* (19a/5), *ķorarsañuz* (24a/6).

⁷⁶ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, s. 518.

⁷⁷ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 286.

Üçüncü Çokluk Kişi Eki -IAr: *getürdiler* (6b/11), *añsalar* (14a/4), *şordılar* (17b/11), *komadılar* (28a/8), *pişürseler* (33b/6).

2.6.2.2. Bildirme Kipleri

Eylemin gerçekleşme zamanını haber vererek yargıyı bildirme niteliği taşıyan kiplerdir. Fiillerin zaman bildiren bütün çekimlerini kapsamaktadır.

2.6.2.2.1. Geniş Zaman Eki

Zaman olarak sürekliliği kapsayan, biçimi bakımından hem şekil hem zaman ekidir. Anlam bakımından geniş, geçmişten şimdiye ve gelecek zaman ifadelerinde kullanılır.

-Ur: *Rivāyet kılr* (2b/8), *buyurur* (6b/1), *eydür* (18a/2), *saķınurlar* (19a/12), *döndürür* (33a/8), *yinür* (37a/9).

-Ar: *korķarvan* (19b/1), *dutarlar* (22a/7).

-r: *dirler* (6a/12), *beñzerüz* (18b/7).

-mAz: Geniş zamanın olumsuz eki olarak karşımıza çıkar. Geniş zaman eki birinci teklik ve çokluk kişide olumsuzluk durumunda /r/ ile kullanılırken ikinci ve üçüncü kişilerde /r/'nin değişimi söz konusudur. Dilimizin tarihsel gelişim sürecinde r/z ses denkliklerinin pek çok örneği bulunmaktadır. Geniş zamanın olumsuzluk eki de /z/ yönünde değişmiştir. *dürüst olmaz* (6a/12), *yeñemezler* (22a/8), *çıķmaz* (33a/5), *yıgmaz* (34b/9), *murdār eylemez* (35b/13).

2.6.2.2.2. Şimdiki Zaman Eki

Şimdiki zaman eki, eylemin şu anda gerçekleştiğini belirtir. Şimdiki zamanın Eski Anadolu Türkçesinde tek bir ek ile karşılanmadığı görülür. -yor ekinin yalnızca 13. yüzyılda yazılmış bir metinde görülmesi kullanım alanının genişleyerek Türkçedeki şimdiki zaman eki kalıbına geldiği⁷⁸ kabul edilmektedir. Eski Anadolu

⁷⁸ Gürer Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, s.105.

Türkçesinde şimdiki zamanın *-a, -e* ekleri ile karşılandığı görülür. Ancak bu ek, Batı Türkçesinin istek eki ile Eski Türkçenin *-ğa, -ge (-gay, -gey)* ekinden gelen *-a, -e* ile karışıp Eski Anadolu Türkçesinde şimdiki zaman işlevini yitirmiş ve istek ile şimdiki zaman karışık kullanılmaya başlanmıştır.⁷⁹

Metnimizde anlam bakımından şimdiki zamanı geniş zaman ekleri ile karşılanmıştır: *verürin* (10a/6), *yalān söylersin* (16a/8), *bilürin* (19a/13), *çekerin* (22a/11).

İmdi benüm dahı meşelüm ol od yandurana beñzer-siz, ol kelebege beñzer-siz. Ben sizüñ eteküğe yapuşı, tamu odından beri çekerin. (22a/-9-10-11)

2.6.2.2.3. Görülen Geçmiş Zaman Eki

Bu ek, eylemin bilinen bir geçmiş zamanda yaşandığını işaret eder. Gerçekleşen olayın olup bittiğini ifade eder. Eski Anadolu Türkçesinde ünlü ve ünsüz uyumları tam olarak sağlanamadığından *-DI/-DU* ekinin belirli biçimleri görülür. Birinci ve ikinci kişi eklerinde ünlü yuvarlakken üçüncü kişilerde düz yer alır. Ayrıca umumiyetle tonlu biçimde kullanılır: *tururduḡ* (2b/10), *inanduḡ* (6b/8), *uruşdum* (15a/8), *gördüm* (25b/11), *şordılar* (27b/6), *yazuldu* (32b/5), *niyyet eyledüm* (37b/4).

2.6.2.2.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki

Bu ek, eylemin gerçekleştiğini görmeme/yaşamama ancak duyma anlamı katan geçmiş zaman ekidir. *-mİş* eki ile sağlanır. Eski Anadolu Türkçesinde söz konusu ekin yalnızca yuvarlak biçimi bulunur: *cem' eylemiş* (11a/2), *çıkarmış* (11a/2), *'add itemiş* (11a/3), *dimiş* (11a/3).

2.6.2.2.5. Gelecek Zaman Eki

Geniş zaman eklerinin şimdiki zamanı ve gelecek zamanı ifade etmesinin yanında ayrı bir gelecek zaman eki de bulunmaktadır. Gelecek zaman eki *-AcAK*

⁷⁹ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s.296.

eylemin gerçekleştiğini değil sonraki bir zamanda gerçekleşeceğini ifade eder. Söz konusu ek Eski Anadolu Türkçesinin sonuna doğru ortaya çıkmış ve sıfat-fiil eki olarak kullanılmıştır. Zamanla gelecek zamanı ifade eder hale gelmiştir. Metnimizde de -AcAK eki sıfat-fiil eki olarak kullanılmış, gelecek zamanı -(y)IsAr eki ifade etmiştir: *yırtılısardur* (7a/12), *giriserdür* (20b), *olısar* (22b/12), *kalısar* (26b/6).

2.6.2.3. Tasarlama Kipleri

Tasarlama kipleri, gerçekleşmemiş olan ancak gerçekleşmesi istek, emir, şart ve gereklilik bakımından tasarlanan kiplerdir.⁸⁰ Bu kiplerde zaman ifadesi bulunmaz. Tasarlama kiplerinin Eski Anadolu Türkçesinde ayrımı tam yapılmamakla beraber dört ayrı kipin de “bir şeyin yapılması, ben tarafından istenmesi” durumu hâkimdir.

2.6.2.3.1. Emir Kipi

Tasarlanan eylemin emir veya dilek biçiminde olduğunu ifade eder. Bu kip için asıl bir ek yoktur. Her kişi farklı eklerle emir çekimine girer.

Birinci teklik kişide emir kipi -AyIm/-AyIn eklerinin karışık kullanımı ile yapılır. Metnimizde birinci teklik kişi emir çekiminde kullanılmamıştır.

İkinci teklik kişide emir kipi eksiz yer almakla beraber emir kuvvetlendirme olarak -Gıl eki karşımıza çıkar: *bilgil* (5a/4), *kuḷaḡuzlaḡıl* (8b/5), *ödegil* (8b/8), *vargıl* (14b/7), *virgil* (31b/9), *şaḡıngıl* (32a/3).

Üçüncü teklik kişide emir kipi -sUn eki ile sağlanır: *baḡsun* (9a/2), *olsun* (13b/2), *virsün* (14b/9), *ḡılsun* (38b/9).

Birinci çokluk kişide emir eki -AlUm olarak karşımıza çıkar: *’ibādet eyleyelüm* (18a/12), *ṭā’at ḡılalum* (18b/8), *zıkr idelüm* (24a/13), *baḡlayalum* (39b/10).

İkinci çokluk kişide emir eki -ñU eki ile sağlanmıştır: *ḡorḡuñuz* (19a/5), *diseñüz* (24a/8).

⁸⁰ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, s. 577.

Üçüncü çokluk kişide emir eki olarak *-sünler* kullanılmıştır: *söylesünler* (13b/5), *ögsünler* (14b/12), *disünler* (14b/12).

2.6.2.3.2. Şart Kipi

Eylemin gerçekleşmesinin bir şarta, dileğe bağlı olduğu durumu gösteren kip, -sA eki ile sağlanır. Gerekli ek getirildikten sonra kişi ekleri kurallı bir şekilde çekimlenir. Metnimizde şart kipi genellikle üçüncü kişide sıklıkla çekimlenmiştir: *terkitse* (5a/10), *kosalar* (14a/13), *getürse* (17a/13), *yığarsa* (17b/1), *uşulasalar* (22a/8), *şorarsañuz* (24a/6), *severseñ* (31b/10).

...eger sen anı **görmezsen** ol *hod* seni görür. (3b/8-9)

2.6.2.3.3. İstek Kipi

Eylemin istek halini ifade eder. Eski Türkçede istek kipi -GAy eki ile karşılanırken Eski Anadolu Türkçesinde söz içi /g/ seslerinin düşmesiyle -Ay eki ve zamanla -A eki bu kipi karşılamaya başlamıştır. Metnimizde -A eki istek kipini ifade eder ve zamir kökenli kişi ekleri ile kullanılır: *yazavuz* (2a/11), *göresin* (4a/13), *olasız* (22b/10), *ola ki* (31a/10), *kılam* (40a/7).

2.6.2.3.4. Gereklilik Kipi

Gereklilik eki -mAll, Eski Anadolu Türkçesinin sonlarında teşekküle başlamıştır.⁸¹ Kullanılması Osmanlı Türkçesi dönemine tekabül ettiği tespit edildiğinden metnimizde gereklilik kipiyle çekimlenmiş fiile rastlanmamaktadır.

2.6.3. Ek-Fiil

Kelimelerin sonuna getirilerek onların yeni biçimde fiil gibi kullanılmasına yarayan kalıba ek-fiil denir. Bugün Türkçede kullanılan -imek fiili, Eski Türkçede “olmak” anlamına gelen *er-* yardımcı fiilinin *er-* > *ir-* > *i-* değişimiyle

⁸¹ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 313.

ekleşmesinden oluşmuştur.⁸² *Er-* fiili Batı Türkçesine geçerken /r/ sesini düşürmüş ardından daralarak ünlüsü değişmiştir. Ad soylu kelimelerin yüklem olarak kullanılmasını sağlayan ve birleşik zaman çekiminde görev alan yapıdır. Kişilere göre çekime girer.

Ad Soylu Kelimeleri Yüklem Yapar:

Ek-fiil, ad soylu kelimelerin sonuna gelerek bu kelimelerin cümlede yüklem fonksiyonunda kullanılmasını sağlar. Bu manada ek-fiilin hikâye, rivayet, şart, geniş zamanlı çekimleri bulunur.

Birinci teklik kişi çekiminde ek-fiil: *pādişāhven* (14b/3).

İkinci teklik kişi çekiminde ek-fiil: *resūlisin* (6b/7), *gerçeksin* (12a/4).

Üçüncü teklik kişi çekiminde ek-fiil: Ek-fiilin bildirme fonksiyonunu sağlar. *yokdur* (3a/13), *kāfirlerdür* (7a/5), *pādişāh-ı 'ālemdür* (10a/3), *yedidür* (10b/12), *sünnetdendür* (17a/7), *bölükdür* (21a/1), *gibidür* (23b/12), *bid'atdur* (25b/3), *musta'meldür* (34b/2).

Birisi dildür ve *birisi göñüldür*. (6a/7)

Hikâye: *Cebrā'ıl idi* (4b/10), *yoğıdı* (9a/5), *varıdı* (9a/6), *şöyle idi* (9b/11).

Rivayet: *gişimiş* (14b/12), *girmekimiş* (16b/1).

Şart: *gerekise* (14a/3), *yoğsa* (27b/7), *varısa* (30b/9), *kadarısa* (36b/6), *degülise* (38b/12).

Birleşik Zaman Yapar:

Birleşik çekim, iki çekimli fiilin birleşmesiyle iki şekil ve zamanı ifade eder.⁸³ Birleşik çekimde asıl fiil önce, yardımcı fiil sonra yer almaktadır. *Er-*

⁸² Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, s. 620.

⁸³ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 320.

yardımcı fiilin birleşik fiilden birleşik çekime geçerken ekleşmesi söz konusudur. Zaman bakımından çekimlenmiş fiillere eklenerek birleşik zamanlı çekim oluşturur.

Hikâye: Çeşitli zamanların üzerine gelerek onların hikâye çekimlerini oluşturur. Metinden geniş zamanın, öğrenilen geçmiş zamanın, şartın ve istek kipinin hikâyesine şu örnekler verilebilir: *şanurdu* (6b/12), *virmişdi* (16a/3), *dirler idi* (18a/9), *artururlar idi* (19b/4), *olsa idi* (21b/12), *revâ olmaya-idi* (21b/12).

Rivâyet: Metinde geniş zamanın rivayeti olmak üzere bir örnek bulunmaktadır: *kılurmuş* (18b/3).

Şart: Çeşitli zamanların üzerine gelerek şart çekimleri oluşturur. Metinden geniş zamanın ve görülen geçmiş zamanın şartına şu örnekler verilebilir: *görmezsen* (3b/8), *döndise* (8b/13), *işlerise* (13b/13), *eşidürse* (20b/3), *yürimezsem* (28a/11), *severseñ* (31b/10), *bulmazısa* (39a/13).

Geniş zaman: Metinden geniş zamanın, öğrenilen geçmiş zamanın ve gelecek zamanın geniş zamanlı çekimine şu örnekler verilebilir: *dimişdür* (2a/1), *kalısardur* (7a/13), *giriserdür* (20b/10), *gelmişdür* (29a/6), *oñalmazdur* (30b/1).

2.6.4. Birleşik Fiiller

“Birleşik fiiller, bir ad ile bir yardımcı fiilin, iki ayrı fiil şeklinin yahut da ad soylu bir veya birden çok kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleridir.”⁸⁴ Metnimizde kalıp halde yapılar görülmekle beraber deyimleşmiş yapı bulunmamaktadır. Eski Anadolu Türkçesinde birleşik fiil yapan *eyle-*, *ol-*, *kıl-*, *it-*, *dut-* (*tut-*), *tır-* yardımcı fiilleri sıklıkla kullanılmıştır.⁸⁵ Ad soylu ve ad görevinde kullanılan kelimelere yardımcı fiil eklenerek birleşik fiil oluşturulmuştur. Bunlar dışında kalıplaşmış ifadeler birleşik fiil olarak ele alınabilir: *hoş gel-* (21b/5), *âbdest al-* (32b/7).

2.6.4.1. Ad + Yardımcı Fiil

⁸⁴ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, s. 693.

⁸⁵ Faruk Kadri Timurtaş, “Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri”, s. 363.

Eyle-:

icābet eyle- (2a/12), *binā eyle-* (2b/6), *taḳdīr eyle-* (3a/8), *inḳār eyle-* (6a/11), *iḳrār eyle-* (7b/1), *siḥr eyle-* (10b/7), *cem' eyle-* (11a/2), *zinā eyle-* (11a/5), *ẓulm eyle-* (11a/6), *terk eyle-* (11b/2), *secde eyle-* (11b/12), *yardum eyle-* (12a/3), *cimā' eyle-* (12a/11), *ḥiyānetlik eyle-* (14a/13), *zaḥmet eyle-* (27a/3), *ṭaleb eyle-* (29a/5), *'amel eyle-* (32a/9), *ḡusl eyle-* (32b/12), *murdār eyle-* (34a/4), *niyyet eyle-* (37b/4), *teyemmüm eyle-* (39a/6), *ṣabr eyle-* (40a/3), *ḡazā eyle-* (40a/11).

Ol-:

berk ol- (2b/2), *muḳadder ol-* (2b/7), *dimek ol-* (4b/3), *dürüst ol-* (5a/4), *mü'min ol-* (7b/4), *'āṣī ol-* (11a/5), *ṣehīd ol-* (15a/8), *ḥāṣıl ol-* (16b/10), *emīn ol-* (21b/1), *buyurulmaduḳ ol-* (24a/9), *faḳīr ol-* (29a/2), *farz ol-* (32b/5), *revā ol-* (33b/4).

Kıl-:

rūzī kıl- (1b/6), *beyān kıl-* (2a/8), *rivāyet kıl-* (2b/8), *'ibādet kıl-* (3b/6), *namāz kıl-* (5a/7), *ṭā'at kıl-* (18b/3), *ṣoḥbet kıl-* (18b/13), *farz kıl-* (38b/9), *teṭavvu' kıl-* (38b/9).

İt-:

terk it- (5a/10), *ẓikr it-* (6a/8), *iḳrār it-* (7a/7), *zinā it-* (10a/10), *ceng it-* (15a/7), *fikr it-* (18b/9), *ḥiyānetlik it-* (30a/2), *ḡusl it-* (35a/2).

Dut- / Tüt-:

oruḳ tüt- (3b/1), *oruḳ dut-* (5a/9), *maṣḥaraya tüt-* (12b/13).

2.6.4.2. Fiil + Zarf-fiil Eki + Yardımcı Fiil

Tur-:

bingeşüp tur- (9a/5), *kılı tur-* (39a/5).

2.6.5. Fiilimsiler

“Eylemden türeyen, eylem gibi özne ve tümleç alan ancak eylem gibi çekimlenmeyen kelimelere eylemsi adı verilir.”⁸⁶ Üç başlığa ayrılır:

2.6.5.1. Ad-fiil

Cümlelerin diğer öğeleri arasında şekil, zaman, iyelik vb. ekleri alarak çekime giren ve ilişki kuran yapıdır. Ad-fiil eki alan eylem, devamlılığı sağlar. Cümlelerin farklı öğeleri içinde kullanılabilir.

-mAK:

varmağa (3b/2), *getürmek* (5a/1), *inanmak* (6a/6), *kaçmakdan* (10b/9), *istemek* (12a/13), *işlemek* (17a/9), *döğmege* (23a/13), *oynamağ+ıçün* (25a/4), *ululanmak* (29b/7), *öğretmege* (31a/9), *içmege* (37a/9), *çıkarmağa* (38a/12).

2.6.5.2. Sıfat-fiil

Sıklıkla sıfat görevinde kullanılan fiilimsi türüdür. Eylemin barındırdığı zaman ve hareketi devam ettirerek sıfat işlevi kazanır.

-dUK: Umumiyetle yuvarlak ünlülü kullanılır. Ekten sonra ad çekim ekleri gelmektedir: *alduğı* (2a/6), *eyledüklerinden* (7b/8), *yığılanduğısa* (21a/4), *itdiklerümüz* (25b/6), *gelduğınca* (27a/8), *olduğından* (32a/12), *ağıladuğı* (33a/10), *ışılanduğı* (35a/9).

-mİş: Umumiyetle düz ünlülü yer alır: *yaradılmışa* (11b/9), *geçmiş* (18b/5), *işlemiş* (26b/10), *âbdest almış* (34a/9), *dökmiş* (35a/1), *yunmuş* (38b/2). Metnimizde yuvarlak okutularak verilen bir örneği bulunmaktadır: *düşmüş* (38a/10).

-An: Yaygın olarak kullanılır. Eski Türkçede *-Gan* biçiminde yer alıp sonraki devirde /ğ/ ve /g/ seslerinin düşmesi ile *-An* biçimine gelmiştir:⁸⁷ *yöriyen* (4a/13), *okuyan* (7b/6), *buyurulan* (17a/8), *olan* (17b/5), *olmayan* (18a/1), *yandurana*

⁸⁶ Nurettin Koç, **Yeni Dilbilgisi**, s. 305.

⁸⁷ Mustafa Özkan, **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, s. 150.

(22a/10), *kalanın* (24a/13), *çalduran* (24b/11), *bilenler* (27b/5), *fetvā biren* (29b/13), *işleyen* (30a/5), *kulağızlayan* (30a/6), *gören* (36a/5).

-AcAK: *kopacağıın* (3b/12), *geleceğine* (8b/1), *ölecegi* (12a/8), *gelecek* (18b/5), *yağduracak* (26b/11), *uyacak* (27b/1), *olacak* (36a/6), *düşecek* (36a/11).

-AsI: *kopasınıuñ* (4a/6), *gelesi* (40a/6).

2.6.5.3. Zarf-fiil

Zarf işlevi kazanmış fiilimsi türüne zarf-fiil demektediriz. Zarf-fiiller cümleye zaman ve durum başta olmak üzere zarfın kattığı anlamları katarak onun görevini üstlenir.

-A: *diye* (16a/5), *ura* (37b/5).

-ı/-ü: *diyü* (13b/12), *işlenü işlenü* (16b/5), *kılı* (39a/5). Bu ek sıklıkla kalıplaşmış yapı oluşturur:⁸⁸ *tağ-ı > dağı > dahı*

-P: *kılıp* (1b/6), *bingeşüp* (9a/5), *koyup* (12a/3), *dutup* (12a/9), *gösterüp* (12b/3), *soruyup* (15b/2), *sürüyüp* (16a/1), *diyüp* (16b/4), *şanup* (19b/9), *götürüp* (25b/3), *kınayup* (27a/1), *şarılıp* (30b/1), *kaçup* (40a/9).

-IncA: *dimeyince* (5a/3), *ikrār eyleyince* (8a/1), *sağışınca* (29a/12), *ābdest almayınca* (32b/7), *bulmayınca* (32b/8), *olınca* (33b/1), *şıkmayınca* (34b/1), *yumayınca* (34b/5), *dükenince* (36b/4), *tolınca* (36b/7).

-mAdIn/-meden: Teşekkül bakımından karışık olan bu ek, menfi fiilden -t ile yapılan bir adın vasıta hâli olduğu, -ma-t-ı-n veya -me-t-i-n olarak geliştiği ileri sürülmekte ancak doğruluğu kabul görmemektedir. Bunun yerine menfî ve ayrılma hâli ekinin yer aldığı düşünülmektedir.⁸⁹ Metnimizde iki biçimde de örnek yer almıştır: *arturmadın* (8b/11), *eksilmedin* (8b/12), *bilmeden* (30a/11), *şişmeden* (37a/7).

⁸⁸ Özkan, a.g.e., s.153.

⁸⁹ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s.343.

-IcAK: *-IncA* işlevinde zaman anlamı verir. Batı Türkçesinin devamında kullanımını durmuş bir ektir: *işidicek* (3a/9), *gelicek* (4a/3), *varıcağ* (6b/9), *toğıcağ* (9b/12), *olıcağ* (16b/7), *göricek* (19b/8), *işleyicek* (39b/11).

-uban: *korğuban* (10a/6), *aluban* (39a/4).

-ken: Yalnızca *i-* fiiline getirilen zarf-fiil ekidir: *yogıken* (10b/10), *variken* (12a/1), *degüliken* (26b/4).

İKİNCİ BÖLÜM

METİN

Metin Kuruluşunda İzlenen Yöntem

- Metin kurulurken ekleme ya da metin tamiri gerektiren yerler Topkapı Sarayı nüshası ile mukayese edilerek verilmiş, ayrıca dipnotta belirtilmiştir.
- Yazmada mükerrer yazılan yahut atılması gereken, sehven eklendiği düşünülen yerler dipnotta gösterilmiştir.
- Yazmada ayrı yazılması gerekirken birleşik yazılan ya da birleşik yazılması gerekirken ayrı yazılan yapılar kısa çizgi (-) ile ayrılarak verilmiştir.
- Metin ve sözlük bölümünde okunmasında yahut anlamlandırılmasında tereddüt yaşanan kelimelerin yanında (?) işareti verilmiştir.
- Metnin daha kolay anlaşılabilmesi amacıyla çeviri yazı yapılırken noktalama işaretleri kullanılmış, imla kurallarına riayet edilmiştir. Özel adlar büyük harfle başlamış ve getirilen ekler kesme işaretiyle ayrılmıştır.
- Yazmada kırmızı mürekkep ile yazılan yerler çeviri yazı sırasında kalın punto ile gösterilmiştir.
- Metinde yer alan Arapça ibare, ayet, hadis ve beyitler italik verilip çeviri yazı ile aktarılmış, Türkçe anlamları dipnotta gösterilmiştir.

RİSÂLETÜ'L-İSLÂM

[1b]

⁽¹⁾ HÂZÂ KİTÂB-I RİSÂLE-İ İSLÂMİYYE ⁽²⁾ *Bismi'l-lâhi'r-raḥmani'r-raḥîm.*¹ ⁽³⁾ *El-ḥamdu'l-illâhi rabbi'l-'âlemîn.*² *Ve'l âkıbetü li'l-muttaḳîn.*³ ⁽⁴⁾ *Velâ'udvâne illâ ale'z-zalimîn.*⁴ Şükr-i bî-'aded ve sipâs-ı ⁽⁵⁾ bî-nihâyet ol pâdişâhlar pâdişâhına kim bizi yokdan ⁽⁶⁾ var eyledi ve ezelde bize İslâm rûzî kılup gönlümüzde ⁽⁷⁾ îmân üstüvâr kıldı ve seyyidi-i sâdât 'aleyhi efḍalü's-şalavât ⁽⁸⁾ ve ekmelü't-taḥiyyât ve ol mefḥar-ı mevcûdât Muhammed Muştafâ ⁽⁹⁾ üzerine olsun kim ümmetinde tâliblerin beni İsrâ'îl ⁽¹⁰⁾ peygâmbirlerine beñzetdi ve anuñ âlı ve aşḥabı ve ehl-i ⁽¹¹⁾ beyti üzerine olsun kim anları gökdeki yılduzlara ⁽¹²⁾ teşbîh eylemişdür. Her kaḡısına kim “Uyarsa toḡrı

[2a]

⁽¹⁾ yol bulur-siz.” dimişdür ve bundan soñra ḥüdâvendi ⁽²⁾ –gâr-ı â'zam ve maḥdûm-zâde-i mu'azzam zeynü'l-ümerâ-i ⁽³⁾ sülâletü'l-ekâbir Ya'kûb bin Yaḥşî Beg adâmallâhu ⁽⁴⁾ 'ömrehumâ ve zâde ve devlethumâ ve tevḥîkahumâ bu faḳîr ve ḥaḳîr ⁽⁵⁾ kıldan dilediler kim Ḥaḳ-ta'âlânun 'ilim deñizinden ⁽⁶⁾ birkaç kaḡre kuş burnı-y-ıla alduḡı kadar dimiş gibi bir yirden ⁽⁷⁾ cem' idivirevüz ve anuñ içinde îmân ve İslâm niteligini ⁽⁸⁾ beyân kılravuz ve dürlü dürlü tâ'atden ve 'ibâdetden ⁽⁹⁾ zikir idivirevüz ve ma'şiyetleri ve menhî nesneleri ⁽¹⁰⁾ eydevüz ve küfr kelimelerden ve acâ'ib ve ḡarâ'ib ḥikâyetlerden ⁽¹¹⁾ yazavuz kim muṭâla'a kılduḡlarınca fâ'ideler bulalar ⁽¹²⁾ ve buyruḡlarına icâbet eyledük. İşbu risâleyi 'Arabîden ⁽¹³⁾ Türkîye dönderdük ve kaleme getürdük. Ümîzdür kim

[2b]

⁽¹⁾ muṭâla'a kılduḡlarınca dîn ve diyânet içinde şâbit kadem ⁽²⁾ olalar. İmânları ve İslâmları berk ola. Yakîn-leri itâ'at ⁽³⁾ yolın tutmaḡa ve ma'şiyet yolın terk eylemeḡe

¹ “Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla”

² “Hamd o alemlerin rabbi.” Fatiha Suresi, 2. ayet.

³ “Ve o mutlu son takva sahiplerinindir.” Kasas Suresi, 83. ayet.

⁴ “Düşmanlık zalimlere karşıdır.” Bakara Suresi, 193. ayet.

Allahu ta'ālâ ⁽⁴⁾ tevbe-i tevfiķ rûzî kıla. *În-şāa'allāhu ta'ālâ.*⁵ Ve bu kitābuñ ⁽⁵⁾ adın Risāletü'l-İslām virdük ve bu kitābuñ vaż'ın ⁽⁶⁾ faşıllar üzerine binā eyledük. Mübāreklik-ile hātmi ⁽⁷⁾ müyesser ve muķadder ola. *În-şāa'allāhu ta'ālâ.*⁶ **Faşl.** ⁽⁸⁾ Rivāyet kıılır 'Ömer bin el-Hatṭāb rażiyallāhu'anhu ve eydür kim: ⁽⁹⁾ “Günlerde bir gün peygāmbere ḥazret-i sallāllāhu 'aleyhi ⁽¹⁰⁾ ve sellem ķatında tūrurduķ. Añsuzın bir gişi geldi. Gördüm ⁽¹¹⁾ kim tını gey aķ, saķı gey ķara ve hıķ seferden gelmişe ⁽¹²⁾ beñzemez ve ırāķ yoldan gelmiş gibi tınında ve teninde ⁽¹³⁾ toz eķeri yok ve hıķ Medīne ehlinden bir gişi anı

[3a]

⁽¹⁾ bilür yok. Geldi, peygāmbere ḥazretinüñ ileyinde oturdı. ⁽²⁾ İki dizin peygāmbere ḥazretinüñ iki mübārek dizine söykedi ⁽³⁾ ve iki elin peygāmbereñ iki dizi üzerine ķodı. Andan ⁽⁴⁾ eyitdi kim: ‘Yā Muḥammed! Ḥaber virgil baña kim imān ne nesnedür?’ ⁽⁵⁾ Peygāmbere ‘aleyhi’s-selām eyitdi: ‘İmān oldur kim inanasın ⁽⁶⁾ Tanğrıya ve daḥı inanasın Tanğrınıñ feriştehlerine ve daḥı ⁽⁷⁾ inanasın Tanğrınıñ peygāmberelerine ve daḥı inanasın Tanğrı ⁽⁸⁾ ta'ālâ ḥayr ve şerr taķdİR eyledüğine.’ didi ve ol gişi ⁽⁹⁾ bu cevābları işidicek ‘Gerçek eyitdün Yā Muḥammed!’ didi ⁽¹⁰⁾ ve andan girü eyitdi: ‘Yā Muḥammed! Ḥaber virgil baña ki ⁽¹¹⁾ İslām ne nesnedür?’ didi. Peygāmbere eyitdi: ‘İslām ⁽¹²⁾ oldur kim tanuķluk viresin ki Tanğrıdan ayruķ Tanğrı ⁽¹³⁾ yokdur ve daḥı tanuķluk viresin kim Muḥammed Tanğrınıñ

[3b]

⁽¹⁾ ķulıdır ve hem resūlidür ve daḥı ramażan ayını oruķ tutasın ⁽²⁾ ve daḥı ḥaķ kılasın eger ol yola varmağa gücün yiterse.’ ⁽³⁾ didi ve ol gişi bu ḥaberleri daḥı işidicek ‘Gerçek eyitdün ⁽⁴⁾ Yā Muḥammed!’ didi ve andan girü eyitdi: ‘Yā Muḥammed! Ḥaber ⁽⁵⁾ virgil baña ki iḥsān ne nesnedür?’ Peygāmbere ‘aleyhi’s-selām ⁽⁶⁾ eyitdi: ‘İḥsān oldur kim 'ibādet kılasın Tanğrıya ⁽⁷⁾ şöyle kim Tanğrı ta'ālāyı görür gibi ve eger sen anı ⁽⁸⁾ görmezsen ol ḥod seni görür.’ didi ve ol ⁽⁹⁾ bu ḥaberi daḥı işidicek ‘Gerçek eyitdün Yā Muḥammed!’ didi ⁽¹⁰⁾ ve andan girü eyitdi: ‘Yā Muḥammed!

⁵ “Allah nasip ederse.”

⁶ “Allah nasip ederse.”

Haber virgil baña ki ⁽¹¹⁾ kıyāmet kaçan kıpar?’ didi. Peygāmbere eyitdi: ‘Kıyāmet ⁽¹²⁾ kaçan kıpacığın niteküm sen bilmezsin, ben dağı bilmezven.’ ⁽¹³⁾ didi ve ol eyitdi: ‘Gerçek eyitdün Yā Muḥammed!’ didi

[4a]

⁽¹⁾ ve andan girü eyitdi: ‘Yā Muḥammed! Haber virgil baña ol ⁽²⁾ kıyāmetün ‘alāmetlerinden.’ didi. Andan peygāmbere ⁽³⁾ eyitdi: ‘Kıyāmet yakın gelicek ‘alāmetleri oldur kim ⁽⁴⁾ kazā ve şükr çok ola. Gendülerin āzād eyleyici oğlan ⁽⁵⁾ toğuralar.’ didi. Ya’nī demek olur kim kıyāmet ⁽⁶⁾ kıpasının bir ‘alāmeti oldur kim İslām çerisi çok ola, ⁽⁷⁾ kuvvetlene, kāfirleri kahr eyleyeler. Oğlanların ve kızların ⁽⁸⁾ ve ‘avratların müsülmānlar kıul kıaravaşı edinelere ve ol ⁽⁹⁾ kıaravaşılar müsülmānlardan oğlan toğuralar. Anuñ ⁽¹⁰⁾ sebebi-ile ol kıaravaşılar ümmü’l-veled olalar. Āzād olalar. ⁽¹¹⁾ Ya’nī gendülerini āzād eyleyici toğura. Didüğünün ⁽¹²⁾ ma’nisi budur: ‘Ve dağı kıyāmet yakın gelicek bir ‘alāmeti ⁽¹³⁾ dağı oldur ki göresin yalun ayak, yalnızcağı yöriyen

[4b]

⁽¹⁾ yohsullar çobanlık eylerken şol mertebeye irişeler kim ⁽²⁾ yüce yüce sarāylar bünyād iderler. Ya’nī beg-lige lāyık ⁽³⁾ degül gişiler beg olalar.’ demek olur.” ‘Ömer bin el-Ḥattāb ⁽⁴⁾ eydür: “Ol gişi bu su’āli cevābı peygāmbere ḥazreti-ile itdi ⁽⁵⁾ dağı girü gā’ib oldı. Şoloķ sā’at ben-dağı bir sā’at ⁽⁶⁾ tırdım. Peygāmbere baña eyitdi kim: ‘Yā ‘Ömer! Hıç bilür misin ⁽⁷⁾ kim bu su’āl eden gişi kimdür?’ didi.” ‘Ömer eydür: “Ben ⁽⁸⁾ eyitdim kim: ‘Tanrı bilür ve dağı Tanrının resüli bilür.’ ⁽⁹⁾ didüm. Peygāmbere ḥazreti eyitdi: ‘Ol su’āli iden baña ⁽¹⁰⁾ Cebrā’ıl idi. Anuñ-içün geldi kim tarıķa-y-ıla size ⁽¹¹⁾ dīnünüzü ögre-di-vire.’ didi ve dağı bu ḥadıṣ ⁽¹²⁾ ma’nasından ol ma’lüm olur kim: ‘Bu altı nesne ihlāş-ıla ⁽¹³⁾ ve toğrı i’tikād-ıla inanmayıcak gişinün imānı dürüst

[5a]

(1) olmaz.' didi ve imān getürmek şüreti budur kim eyde-sin kim: (2) *Āmentü billāhi ve melāiketihü ve kütübihi ve rusulihü ve'l-yevmi'l-āhiri* (3) ve'l-kaderi *hayrihi ve şerrihi*⁷, diye. Böyle dimeyince gişi mü'min (4) olmaz ve imān tamām dürüst olmaz ve bil-gil kim İslām (5) dīninüñ bünyādı beş nesne üzerine-dür. Nitekim eyitdük: (6) Birisi *eşhedü en lā ilāhe illallāh ve eşhedüenne Muḥammeden* (7) '*abdühü ve rasūlühü*'.⁸ dimekdür. İkinci namāz kılmakdur ve üçüncü (8) mālı var-ısa zekevat virmekdür ve dördüncü ramazān (9) ayını oruç dutmakdur. Beşinci güci yiterse hacca (10) vara ve her kim bu beş nesneden birin terk itse (11) İslāmı dürüst olmaz." *Neūzubbillāhi min zalike*.⁹ Ve daḥı (12) bir ḥadīşde peygāmbere ḥazreti şallallahu 'aleyhi ve sellem (13) eydür: "Mü'min oldur kim ādemiler aña inanalar ve

[5b]

(1)¹⁰ nefslerin ve mālların ve kanları ışmarlayalar." Ya'nī demek (2) olur kim: "Mü'min oldur kim kimsenüñ nefesine ve mālına (3) ve başına ve kanına yavuz kaşd eylemeye." Ve daḥı bir ḥadīşde (4) peygāmbere 'aleyhi's-selām eydür: "Müsülmān oldur kim (5) müsülmānlar anuñ elinden ve dilinden selāmet ola." İmdi (6) bil-gil kim tā'atden ve cümle 'ibādetden öñdin 'ākıl (7) ve bālig kullar üzerine vācib oldur kim Tanğrı (8) ta'ālānuñ birliğine diller-ile ikrār ideler ve daḥı (9) gönüller-ile inanalar ve toğru i'tikād-ıla şöyle bileler kim: (10) Tanğrı ta'ālā birdür, ortağı ve enbāzı ve beñzeşi (11) yokdur, kimse aña beñzemez ve kimseye daḥı ol beñzemez. (12) Nitekim Kūrān içinde buyurur: "*Leyse kemışlihi şey' ve hüv* (13) *-e's-semī'u'l-başıru*".¹¹ Ve daḥı bil-gil kim Tanğrı ta'ālā

[6a]

⁷ "Allah Te'âlâ'ya, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, kadere hayır ve şerre inandım."

⁸ "Şahitlik ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve yine şahitlik ederim mi Muhammed onun kulu ve elçisidir."

⁹ "Bu düşünceden Allah'a sığınırız."

¹⁰ Yazmada iki defa art arda ve yazılmış, ikincisi çeviri yazıda anlam karmaşası olmaması açısından verilmemiştir.

¹¹ "O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, hakıyla iştir, hakıyla görendir." Şûrâ Suresi, 11. ayet.

(1) dükeli nesneye kâdirdür, 'âcizliği yokdur ve ol Allah münezzezh-dür. (2) Oğuldan ve kızdan ve ol kimseden toğmadı ve kimse (3) dağı andan toğmadı. Nitekim Tanrı ta'âlâ Kurân içinde (4) eydür: “*Lem yelid ve lem yüled ve lem yekün lehu küfüven ehad.*”¹² (5) Dağı Tanrı ta'âlânın dükeli adlarına ve şıfatlarına (6) şeksüz ve gümânsuz inanmak gerek ve bil-gil kim (7) imân iki endâm üzerine-dür: Birisi dildür ve birisi gönüldür. (8) Ya'nî imân oldur kim bu zıkr itdügümüz nesneleri (9) dil-ile ikrâr eylese ammâ gönül-ile inana. Ve eger (10) bir gişi bu didigümüz nesnelere dil-ile ikrâr eylese (11) ammâ gönül-ile inkâr eylese, inanmasa anın imânı (12) dürüst olmaz. Anın gibi gişiye münâfık dirler. (13) Nitekim Tanrı ta'âlâ münâfıklar hakkında Kurân içinde

[6b]

(1) buyurur: “*İnne'l-münâfıkine le-kâzibüne.*”¹³ ve bir dağı (2) âyetde buyurur, eydür kim: “*İnne'lmünâfıkine* (3) *fi'd-derkil esfeli mine'n-nâr.*”¹⁴ Evvelki âyetün ma'nîsi (4) budur kim: “Hak ta'âlâ haber virür peygâmbere (5) hazretine şol gişilerün hâline kim (6) peygâmbere hazretinün yüzine karşı eydürlerdi-kim: (7) ‘Biz tanıklık virürüz kim sen Tanrının Hak resûli (8) –sin, saña inanduk.’ dirlerdi ve girü kâfir katına (9) varacak inkâr iderlerdi. Eydürlerdi kim ‘Biz ol (10) peygâmbere inanmaduk.’ dirlerdi. Bu sırrı peygâmbere (11) gizlerlerdi. Peygâmbere anları gerçek imân getürdiler (12) şanırdı. Hak ta'âlâ anların gizli sırlarını (13) âşikâre eyledi ve dağı resûline bildürdi. Didi kim:

[7a]

(1) ‘Anları sen gerçek-den mü'min oldı şanma. Anlar Tanrıya (2) ve peygâmbere inanmamışlardır, yalan-cılardur.’” demek olur. (3) ve ikinci âyetün ma'nîsi budur kim: “Bayık münâfıklar tımunun (4) gey aşağısında olusarlardur.” Pes bu âyetlerden bu ma'lûm (5) olur kim münâfıklar kâfirlerdür. Yalunuz diller-ile (6) imân getürdük didükleri mu'teber degüldür ve dağı (7) bunların yalunuz diller-ile ikrâr itdüklerinin

¹² “O doğurmamış ve doğurulmamıştır. Hiçbir şey O'nun dengi ve benzeri değildir.” İhlas Suresi, 3. ayet.

¹³ “Münafıkların şüphesiz yalancılar olduklarına şahitlik eder.” Münafıkun Suresi, 1. ayet.

¹⁴ “Şüphesiz ki münafıklar cehennem ateşinin en alt tabakasındadır.” Nisa Suresi, 145. ayet.

hergiz ⁽⁸⁾ âhîretde fâ'idesi olmaya belki kâfirlerden dağı aşağı ⁽⁹⁾ tabağasında olacaklardır tamunuñ. Nitekim didük ammâ dünyada ⁽¹⁰⁾ fâ'idesi var, gendü nefsin baş harâcından ve kılıcdan ⁽¹¹⁾ kurtarur. Haqîkatde hemân kâfirdür, âhîretde perdesi ⁽¹²⁾ yırtılısardur. Kâfirligi âşikâre olısardur. Tamunuñ dibinde ⁽¹³⁾ ebedü'l-ile'l-ebedin kalısardur. *Eûzubillahi*.¹⁵ Eger yaluñuz dil-ile

[7b]

⁽¹⁾ ikrâr eylemek îmân olurmuşaydı münâfıklar bir gezden ⁽²⁾ mü'min olalardı ve eger bir gişi bu didüğümüz nesnelere ⁽³⁾ gönli-ile inansa ammâ dil-ile ikrâr eylemese ol dağı ⁽⁴⁾ mü'min olmaz. Eger yaluñuz gönli-ile bilmek îmân ⁽⁵⁾ olurmuşaydı dükeli kitâb-ı ehil hep mü'min olalardı. ⁽⁶⁾ Ammâ mü'min olmazlar ya'nî İncîl okuyan ve Tevrât okuyan ⁽⁷⁾ ve Zebûr okuyan dükeli mü'min olalardı ammâ mü'min ⁽⁸⁾ olmazlar, kâfirlerdür, diller-ile ikrâr eyledüklerinden ⁽⁹⁾ oturur. Kitâb ehli dükelişi şöyle bilürler Tanğrıyı ⁽¹⁰⁾ gendü oğulların ve kızların bildükleri gibi bilür ammâ ⁽¹¹⁾ diller-ile ikrâr eylemezler. Nitekim Tanğrı ta'âlâ Kurân ⁽¹²⁾ içinde buyurur: “*Ellezîne âteynâhumu 'l-kitâbe ya 'rifûnehu* ⁽¹³⁾ *kemâ ya 'rifûne ebnâ-i hum*.”¹⁶ Pes ma'lûm oldu kim

[8a]

⁽¹⁾ yaluñuz gönli-ile inanmak dağı îmân olmaz dil-ile ikrâr eyleyince ⁽²⁾ megerki dilsüz ola ve dağı dilsüz gişinüñ îmânı yaluñuz ⁽³⁾ gönli-ile inansa îmân tamâm olur eger dil-ile dağı ikrâr ⁽⁴⁾ eylemezse. Pes her ki dil-ile ikrâr eylese gönül-ile ⁽⁵⁾ inansa îmânı tamâm olur ve her kimde kim ikisinden biri ⁽⁶⁾ bulınsa îmânı dürüst olmaz, muṭlaḳ kâfir olur. Bil-gil ⁽⁷⁾ kim kaçan bir gişi toğrı i'tikâd-ıla eyitse kim: “İnandum ⁽⁸⁾ Tanğrının ferîştelerine ve inandum anuñ kitâblarına ve inandum ⁽⁹⁾ anuñ resûllerine ve inandum kıyâmet günine ve inandum şuña kim ⁽¹⁰⁾ ḥayr ve şerr Tanğrının taḳdîri-iledür ve inandum uçmağa ⁽¹¹⁾ ve ṭamuya ve inandum dîdâr görmege ve

¹⁵ “Allah’a sığınırım.”

¹⁶ “Kendilerine kitap verdiğimiz ümmetlerin alimleri peygamberi oğullarını tanıdıkları gibi tanır.” Bakara Suresi, 146. ayet.

inandum şırāt⁽¹²⁾ köprisine ve inandum ‘ameller tartışıldığına ve terāzūya ve inandum⁽¹³⁾ şūr-ı hisāb varlığına ve gökden ak bitiler ve kara bitiler¹⁷

[8b]

⁽¹⁾ geleceğine ve inandum ölümden sonra girü diri olmağa.” dise ⁽²⁾ bu dükeli nesnelere inansa ve ikrār eylese ol kıl şolok sā‘at ⁽³⁾ mü‘min olur. Ol gişinüñ yanında hīç gümān kalmaz. ⁽⁴⁾ Ebū Hureyre rażiyallāhu‘anhū rivāyet kılur, eydür ki: “Bir ‘Arabī ⁽⁵⁾ peygāmbere hāzretine geldi, eydür: ‘Yā resūlullah! Kulağuzlağıl ⁽⁶⁾ beni bir ‘amele kim kaçan ben anı işlesem uçmağa girem.’ didi. ⁽⁷⁾ Peygāmbere hāzreti eyitdi: ‘Yā ‘Arabī! ‘İbādet eylegil, Tanğrıya ⁽⁸⁾ ve aña şirk getürmegil, dağı farz olmış zekevatı ödegil, ⁽⁹⁾ dağı ramazān ayın oruç tutğıl.’ didi. Andan sonra ol ‘Arabī ⁽¹⁰⁾ eyitdi: ‘Ol Tanğrı haqqı-çün kim senün nefsun anuñ kudret ⁽¹¹⁾ elindedür. Bu nesneleri ki buyurduñ, arturmadın ⁽¹²⁾ ve eksilmedin işleyem.’ didi ve ol ‘Arabī kaçan kim girü ⁽¹³⁾ döndise gitmege, peygāmbere hāzreti eyitdi: ‘Her ki

[9a]

⁽¹⁾ severse kim uçmak ehlinün yüzine bağa, işbu gişinün ⁽²⁾ yüzine bağsun.’ didi. Zihī sa‘ādet ol gişinün kim resūl ⁽³⁾ hāzreti anuñ haqqında bu işāreti eyledi.” Ma‘āz rażiyallāhu‘anhū ⁽⁴⁾ rivāyet kılur, eydür ki: “Ben peygāmbere hāzreti-ile hımār ⁽⁵⁾ bingüşüp tıururdum. Anuñ-ıla benüm aramda hīç nesne yoğ-ıdı. ⁽⁶⁾ İllā eyerün art hānesi var-ıdı. Peygāmbere eyitdi ki: ⁽⁷⁾ ‘Yā Ma‘āz! Bilür misin kim Tanğrı ta‘ālānuñ kulları üzerinde ⁽⁸⁾ haqqı nedür ve dağı bilür misin kim kullaruñ Tanğrı ⁽⁹⁾ ta‘ālā üzerinde haqqı nedür?’ didi.” Ma‘āz eydür: “Ben eyitdüm ⁽¹⁰⁾ bunı-kim: ‘Yā resūlullah! Tanğrı bilür ve dağı anuñ resūli ⁽¹¹⁾ bilür.’ didüm ve bundan sonra resūl hāzreti eyitdi: ‘Tanğrı ⁽¹²⁾ ta‘ālānuñ haqqı kulları üzerinde oldur kim aña ‘ibādet ⁽¹³⁾ eyleyeler ve dağı aña şirk getürmeyeler.’ didi ve dağı

[9b]

¹⁷ Koç Üniversitesi nüshasında *bit* şeklinde yer alan kelimenin, Topkapı Sarayı nüshasındaki H.201-017 numaralı yapraktan yararlanılarak *biti* olduğu tespit edilmiştir.

(1) ‘Kullaruñ haqqı Tağrı ta’âlânuñ üzerinde oldur kim (2) aña şirk getürmeyeler tã kim ‘azâb eylemeye.’ didi.” ‘Abdullah (3) bin Mesûd rażiyallâhu’anhu rivâyet kıılır, eydür ki: “Bir gişi (4) geldi. Peyğamber hażretine eyitdi ki: ‘Yã resûlullah! (5) Kağı yazuķ büyükdür?’ didi ‘Tağrı ta’âlâ katında?’. Peyğamber (6) hażreti eyitdi ki: ‘Ulu yazuķ Tağrıya şirk getürmekdür.’ (7) didi ve ol gişi girü eyitdi: ‘Yã resûlullah! Dağı kağı (8) yazuķ uludur Tağrı katında?’ didi. Peyğamber hażreti (9) eyitdi: ‘Ulu yazuķlardan birisi dağı oldur ki uşacuķ (10) oğlancuķlarıñı öldüre-sin, besleyümezem diyü.’ didi. (11) Zîrã kãfirler ‘ãdeti şöyle idi kim oğlanları (12) toğıcaķ bislerlerdi ve kız toğıcaķ dirile göme qorlardı, (13) beslemekden qaçarlardı. Hem ‘âr iderlerdi. Peyğamber hażreti

[10a]

(1) buña ‘Ulu günâh-dur.’ didi. Anuñ-içün anlar rızķ Tağrıdan (2) bilmezlerdi. Hãl budur ki dükeli haıayıķuñ rızķın viren ol (3) pâdişâh-ı ‘âlemdür. Nitekim Qurãn içinde buyurur: “*Ve mâ min dabbetin* (4) *f’il-ârdı illã ‘alã-llahi rızķuhã.*”¹⁸ ve dağı bir âyetde buyurur: (5) “*Lã taķtulũ evlãdekum min imlãķin.*”¹⁹ Ma’nisi budur kim: ‘Öldürmeñ (6) uşacuķ oğlanlarıñuzu beslemekden qorkuban. Verürin (7) rızķı size dağı ve anlara dağı.’ ve ol gişi girü şordı: (8) ‘Yã resûlullah! Dağı kağı yazuķ uludur?’ didi. Peyğamber (9) eyitdi: ‘Ulu yazuķlardan birisi dağı oldur ki qonşuñ (10) haıalına zinã idesin.’ didi.” ‘Abdullah ibn-i ‘Ömer rażiyallâhu’anhu (11) rivâyet kıılır, eydür ki: “Peyğamber hażreti eyitdi: (12) ‘Ulu yazuķlar dört dürlüdür.’ didi. ‘Birisi Tağrıya şirk (13) getürmekdür.’ didi. ‘İkinci ataya anaya ‘âķ olmaķdur ve üçünci

[10b]

(1) nãhaķķ yirde qan eylemekdür ve dördünci qaşd-ıla yalan yirde (2) and içmekdür.’ didi.” Enes bin Mãlik rażiyallâhu’anhu rivâyet (3) ider, eydür: “Yalan qanuķluķ virmekdür.” didi. Ebũ Hureyre (4) rażiyallâhu’anhu rivâyet kıılır, eydür ki: “Peyğamber hażreti (5) eyitdi: ‘Saķınuñ şol yedi yazuķdan ki anlar helãķ (6) eyleyici-dür âdem oğlanını.’ didi. ‘Evvel Tağrıya şirk getürmekden (7) ikinci sihr

¹⁸ “Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki rızķı Allah’a ait olmasın.” Hud Suresi, 6. ayet.

¹⁹ “Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin.” En’âm Suresi, 151. ayet.

eylemekden üçüncü nâhakk yirde kan eylemekden ve dördüncü ⁽⁸⁾ ribâ yimekten ve beşinci öksüzler mâlın yimekten altıncı kâfirler-ile ⁽⁹⁾ uğraşacak yüz döndürüp kaçmağdan yedinci şâlih 'avratlar ⁽¹⁰⁾ ki yavuzluğdan haberi yoğ-ıken kazf eylemekden ⁽¹¹⁾ ya'nî rûsbî demekden.' didi ve dahı bu hadîsden bu ma'lûm. ⁽¹²⁾ Ol ma'lûm olur ki kebâir yazukları yedi-dür. Ammâ ⁽¹³⁾ 'ulemâlardan bir 'âlim ki aña 'Alâeddin-i Türkistânî

[11a]

⁽¹⁾ dirler. *Te'ammeden Allah bi-ğufrânen.*²⁰ Ve ol kebâir yazukları bir yirde ⁽²⁾ cem' eylemiş. Kûrândan ve hadîsden çıkarmış ulu yazukları ⁽³⁾ 'add itmiş. 'Altımış dörd-dür.'²¹ demiş. Evvel şirk getürmek ⁽⁴⁾ Tanğrıya, ikinci nâhakk yirde kan eylemek ve üçüncü ataya anaya ⁽⁵⁾ 'âşî olmak ve dördüncü zinâ eylemek ve beşinci öksüzler ⁽⁶⁾ mâlın yimek ve altıncı ırlamak ve yedinci mazlûma zulm eylemek ⁽⁷⁾ ve sekizinci gıybet söylemek ve toközuncü kimsenüñ 'aybın ⁽⁸⁾ bilmekde câsuzluk eylemek ve onıncı Tanğrı ta'âlânüñ ⁽⁹⁾ katında başlu şonlu²² şanmek ve on birinci tekebbürlik eylemek ⁽¹⁰⁾ ve on ikinci gendüzin görmek ve on üçüncü Tanğrının ⁽¹¹⁾ mekrinden emîn olmak ve on dördüncü Tanğrının ⁽¹²⁾ rahmetinden ümîz kesmek ve on beşinci kavlınden dönmek ⁽¹³⁾ ya'nî va'desine muhâlefet eylemek ve on altıncı

[11b]

⁽¹⁾ konşı 'avratına hıyânetlik eylemek ve on yedinci emânete ⁽²⁾ hıyânetlik eylemek ve on sekizinci namâzı terk eylemek ⁽³⁾ ve on toközuncü orucı terk eylemek ve yigirminci zekevâtı ⁽⁴⁾ terk eylemek ve yigirmi birinci tanuklık bilüp gizlemek ⁽⁵⁾ ve yigirmi ikinci yalan tanuklık virmek ve yigirmi ⁽⁶⁾ üçüncü okuduğın girü unutmak ve yigirmi dördüncü ⁽⁷⁾ yalan yire and içmek ve yigirmi beşinci Tanğrıdan artuk ⁽⁸⁾ nesneye and içmek ve yigirmi altıncı hacca varmağa ⁽⁹⁾ güci yiterse varmamak ve yigirmi yedinci yaradılmışa ⁽¹⁰⁾ secde eylemek –nitekim Kâil eydür: “*Ve men mine'l-halk-ı ilhalken* ⁽¹¹⁾ *yesucud. Fehuve keşehişen lilşşâyı bi'yebudu.*” Bu beytün ma'nîsi

²⁰ “Allah bilerek suç işleyene merhamet göstermez”

²¹ Altmış dört yazmasına rağmen devamında altmış adet sıralanmıştır.

²² Yazmada *şonu* olarak yer alan ifadenin bağlamdan yola çıkılarak *şonlu* olduğu düşünülmektedir.

(12) budur kim: “Her ki bir maḥlūka secde eylese ḥaḥça ‘ibādet (13) eylemiş gibidür.”
dimek olur.– ve yigirmi sekizinci cum’a

[12a]

(1) namāzın terk eylemek ve yigirmi toḡuzuncı cemā’at variken namāzı yaluñuz²³ (2) başına kılmak ve otuzuncı müsülmāna kāfir dimek, otuz birinci (3) mazlūmı koyup zālime yardım eylemek, otuz ikinci oḡurluk (4) eylemek, otuz üçüncü bir zālīm buña ne-kim söylese gerçek (5) –sin dimek ve otuz dördüncü ribā yimek ve otuz beşinci (6) elin cüftlenmek ve otuz altıncı müsülmānların ‘aybın (7) söylemek ve otuz yedinci iki da’vacınuñ birine yüz görmek (8) ḥatasuzına yardım eylemek, otuz sekizinci ölçeği giç (9) dutup ḥaḡḡını eksük virmek ve otuz toḡuzuncı ‘avratların (10) gendülerile beraber dutmak ve kırkıncı Tanḡrı virdüğine (11) şükr eylememek ve kırk birinci irkek oḡlana cimā’ eylemek (12) ve kırk ikinci ‘avrat ḥayz gördüğü vaḡt cimā’ eylemek (13) ve kırk üçüncü kızlık istemek ve kırk dördüncü yad ‘avratlarla

[12b]

(1) ḥalvet yirde oturmak ve kırk beşinci dilsüz cānavara (2) cimā’ eylemek ve kırk altıncı cāzūluk eylemek ve kırk yedinci (3) zāhirin eyü gösterüp bāḡını çirkin eylemek ve kırk sekizinci (4) saḡu saḡmak ve kırk toḡuzuncı Tanḡrı ta’ālā yaratduḡı (5) ta’āmları yirmek ve ellinci şatranc oynamakdur ve elli birinci (6) kāfirlerün resmin sevmek ve elli ikinci çalḡu diñlemek (7) ve elli üçüncü çalḡu ezgüsine oynamak ve elli dördüncü dünyāyı (8) sevmek ve elli beşinci ḥalālından ayruḡ ‘avratuñ yüzine bakmak (9) ve elli altıncı ev issünün destürinsuz ev içine girmek (10) ve elli yedinci kimseyi eyü işinden yıḡmak ve elli sekizinci (11) kimseyi yavuz işe kulaḡuzlamak ve elli toḡuzuncı ādemīlere (12) maşḡaralık idüp gülüşdürmek ve altmışıncı ādemīleri (13) maşḡaraya tutmak, Tanḡrı ta’ālā rüzī kılp bu kebāir

[13a]

²³ Yazmada yaluñuz ifadesi yer almamaktadır. Çeviri yazıya Topkapı Sarayı Nüshası H.201-023 numaralı yapraktan hareketle eklenmiştir.

(1) yazuklarından sizi daḥı bizi daḥı saḳlayı-vire. *İn-şāa'allāhu* (2) *ta'ālā*.²⁴ Ve daḥı bil-gil kim şirk getürmek Tanḡrı ta'ālānuñ (3) ortaḡı ve enbāzı var dimek olur ve her kim Tanḡrı (4) ta'ālāya şirk getürse bellü bayık ol gişi uçmaḡdan (5) ıraḡ eyler keser ve daḥı ol gişi uçmaḡa girmeyiser. (6) Nitekim Tanḡrı ta'ālā Kırān içinde buyurur ve ḡaber virür: (7) “*Ve men yüşrik bī'l-lahi feḡad ḡarrame'l-lahü 'aleyhi'l-cennete*.”²⁵ Ve daḥı aḡbārda (8) gelmişdür ki her kim²⁶ riyā-y-ıla namāz kılsa ol Tanḡrıya (9) şirk getürmiş olur ve daḥı ne dürlü tã'at kim riyā-y-ıla (10) olsa oruç gibi ve zekevat gibi ve şadaḡa gibi ve ḡacc gibi (11) iḡlāş-ıla olmasa ḡalka göstermek-içün ḡalk (12) Tanḡrıya enbāz eylemiş olur. İtdüḡi tã'atuñ şevābı (13) olmaz. Belki kebāir yazukların ulusın işlemiş gibi

[13b]

(1) olur. Ammā bil-gil kim her ne dürlü ḡayr ve tã'at ki işlemek (2) isteseñ evvel gendü göñlüñde niyyetüñ şöyle olsun: (3) ‘İşbu kılduḡum tã'at ve ḡayr Tanḡrı-içündür.’ diyesin. (4) Niyyetüñ ḡaḡka ide-sin ve andan girü ḡalk senüñ-çün (5) ne gerekse söylesünler ve daḥı aḡbārda şöyle gelmişdür (6) kim kaçan kıyāmet günü olsa şirk-ile iḡlāş (7) ikisi daḥı ḡaḡ ta'ālānuñ ḡudreti-ile ādemī şüretinde olur. (8) Tanḡrı ta'ālā ḡazretine geleler. ḡaḡ ta'ālā ileyinde dizlerin (9) çökeler. Tanḡrı ta'ālā şirke eyde: ‘Yā şirk! Varḡıl sen (10) gendü ehlüñ-ile tamuya girgil.’ diye. Ve daḥı iḡlāş (11) eyde: ‘Yā iḡlāş! Sen-daḥı gendü ehlüñ-ile uçmaḡa (12) girgil.’ diye. İḡlāş diyü şuña eydürler kim: ‘ḡayr ve tã'at (13) her ne-kim işlerise Tanḡrı-çün ola, anda hīç riyā olmaya.’

[14a]

(1) ve eyitmişlerdür kim: ‘Riyā ehlinüñ ‘alāmeti oldur ki ḡalk içinde olıcaḡ (2) namāzın uzun kıılır ve rükū'ın ve sucūdın tamām kıılır ve ḡalvetde (3) ucıkunca gerekise yete tura. Erkānın tamām eylemeye ve daḥı (4) bir ‘alāmeti oldur kim kaçan yüzine ḡarşu añsalar ḡayrlar (5) ve şadaḡalar eyleye ve kaçan kim yüzine ḡarşu añmasalar (6) herḡiz ḡayr eylemeye.’” ve daḥı Ebū Hureyre raḡıyallāhu'anhu eydür:

²⁴ “Allah nasip ederse.”

²⁵ “Kim Allah’a ortak koşarsa, Allah ona cenneti haram kılmıştır.” Maide Suresi, 72. ayet.

²⁶ Yazmada *ki* olarak yer alan ifadenin bağlamdan yola çıkılarak *kim* olduğu düşünülmektedir.

“Peygamber ⁽⁷⁾ h  zreti ba  a eyitdi ki: ‘M  n  f  klaru  n     ‘al  meti vardur.’ didi. ⁽⁸⁾ ‘Ka  an ol     ‘al  met bir gi  ide olsa ol tam  m m  n  f  k olur. ⁽⁹⁾ Egerçi oruç dağı t  t  p ve nam  z dağı k  lursa ol gişi ⁽¹⁰⁾ m  n  f  kdur. Birisi oldur kim kaçan söylemek istese yalan ⁽¹¹⁾ söyleye ve ikinci kaçan bir gişi-ile va’de eylese va’deye ⁽¹²⁾ mu   alefet eyleye ve     nci kaçan kim anu  n   atında em  net ⁽¹³⁾   osalar ol em  nete   ıy  netlik eyleye.’.” Ve dağı bir   ad  sde

[14b]

(1) Eb   Hureyre ra  ıyall  hu’anhu riv  yet kılur peyg  mber    zretinden: (2) “Peyg  mber    zreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem riv  yet kılur H  k ⁽³⁾ ta’  l  dan celle zikruhu, H  k ta’  l   eydür ki: ‘Ben   an   p  di  ah ⁽⁴⁾ –ven. Orta  klaru  n orta  lı  ından her gişi kim bir ey   ‘amel ⁽⁵⁾ işlese ve ol işledügi ‘amelde ayru   gi  ile beni   er  k ⁽⁶⁾ eylese gerek kim   ıy  met güninde ben-dağı anı   ol ba  a ⁽⁷⁾ şirk eyledügi gişi-ile   oyam. Ya’n   eydem-kim varğıl. İmdi ol ⁽⁸⁾ benüm-ile   er  k eyled  g  n   gişi senün i  led  g  n   ‘amel  n ‘iva  ın ⁽⁹⁾ ol virsün.’ didüm.’ didi.” ve dağı bir   ad  sde ‘Abdullah ibn-i ‘Ömer ⁽¹⁰⁾ ra  ıyall  hu’anhu riv  yet kılur peyg  mber    zretinden, eyitdi: (11) “Her gişi kim k  ld  gi nam  zı   alk  a i  itd  rme ya’n     demler ⁽¹²⁾ beni   gs  nler dise ey   gi  imi   disünler dise riy  -y-ıla ‘amel ⁽¹³⁾ kılsa gerek kim H  k ta’  l     ıy  met güninde ol gişinün

[15a]

(1) bedn  mlı  ını dükeli   alk  n   ula  ına i  itd  re ve dağı anı   ıy  met ⁽²⁾ güninde cem  ’   alk  n arasında   ur u   ak  r eyleye.’.” ⁽³⁾ ve dağı bir   ad  sde Eb   Hureyre ra  ıyall  hu’anhu riv  yet kılur ⁽⁴⁾ peyg  mber    zretinden, eydür ki: “  ıy  met güninde   eh  dlerden ⁽⁵⁾ bir   eh  di H  k ta’  l      zretine getüreler. Ol   eh  de   ora, ⁽⁶⁾ eyde ki: ‘D  ny  da benüm-   n ne ‘amel i  led  n?’ deye. Ol   eh  d ⁽⁷⁾ eyde: ‘Y   İ  l  h  ! D  ny   yüzünde senün-   n küfürlerle ceng ⁽⁸⁾ itdüm. Uru  dum ve   ol-  adar d  r    t  m,   it  l eyledüm,   eh  d ⁽⁹⁾ oldum.’ diye. Tanğrı ta’  l  : ‘Gün yalan söylersin. Benüm-   n ⁽¹⁰⁾   eh  d olmadın ve benüm-   n   it  l eylemed  n. Bel-ki sen   ava   ⁽¹¹⁾ eyledün, urı  tu  n. Ol vaktın g  n  l  nde niyyet  n ve   araz  n ⁽¹²⁾ ol eydi-kim   alk   a  a ‘Bah  dur.’ diye-lerdi.’ İmdi ol bah  dur ⁽¹³⁾ adı d  ny  da dinildi bugünki gün riy   eyled  ler.

[15b]

(1) Şehīdligüñ cezāsı budur diyüben tamuya boyuna zebāniler (2) yüzi üzere sürüyüp tamuya bırağalar. Ve dahı ‘ālimlerden (3) bir ‘ālimi Tanğrı ta‘ālâ hazretine iledeler kim ‘ilm (4) öğrenmiş ve dahı ayruqlara öğretmiş ola. Hāk ta‘ālâ ol ‘ālime (5) şora, eyde kim: ‘Benüm-çün dünyāda ne ‘amel işledüñ?’ (6) diye. Ol ‘ālim dahı eyde kim: ‘Yā İlāhī, ‘ilm öğrendüm senüñ-çün (7) ve hem öğretdüm senüñ-çün ve Qurān okudum senüñ-çün.’ diye. (8) Hāk ta‘ālâ eyde ol ‘ālime: ‘Yalan söylersin.’ diye. ‘Benüm-çün (9) okımaduñ. Belki şol ğaraż üçün okıduñ ki halk baña ‘‘Ālim.’ (10) disünler diyü ve Qurān anuñ-çün okıduñ kim halk baña (11) ‘Eyü hāfız ve eyü okuyucıdır.’ disünler diyü üşütledüñ(?)²⁷’ diye. (12) Hāk ta‘ālâ eyde: ‘Ol ‘izzetler ve hürmetler saña dünyāda (13) dinildi, bugünkü gün bunda şevābuñ yokdur.’ diyüben zebānilere

[16a]

(1) buyura. Yüzi üzerine sürüyüp tamuya bırağalar. Ve dahı bir (2) maldār gişi Tanğrı ta‘ālâ hazretine getüre-ler. Tanğrı ta‘ālâ (3) aña dünyāda çok māl ve çok ni‘metler virmiş-idi. Tanğrı (4) ta‘ālâ ol gişiye şora, eyde kim: ‘Dünyada benüm-çün ne ‘amel (5) kılduñ?’ diye ve dahı ol gişi eyde ki: ‘Yā İlāhī, virdüğüñ mālū (6) ni‘meti müstaḥikklere ve sen sevdüğüñ yirlere harc eyledüm (7) ve çok hayrlar eyledüm senüñ-çün’. diye. Hāk ta‘ālâ aña ‘Dahı (8) yalan söylersin. Benüm-çün virmedüñ. Belki sen ol mālūñı (9) harc eyledüñ. Göñlüñde maḫşūduñ ve ğarażuñ ol-idi kim (10) halk saña ‘Cevmerddür.’ disünler diyü itdüñ. İmdi bayık (11) ol nesne saña dinildi. Bugünkü gün senüñ şevābuñ yokdur.’ (12) diye. Hāk ta‘ālâ buyura zebānilere, anı dahı yüzi üzre sürüyüp (13) tamuya bırağalar.” *Neūzubillāhi*.²⁸ Pes ma‘lūm oldu-kim

[16b]

(1) riyā ile olan ‘amelüñ āḫiretde cezāsı tamuya girmek-imiş. İmdi (2) gey ‘ār gerek kim azu üküş kılduğı hayrı ve iḫsānı riyādan (3) şaklaya. Āḫiretde şevābın bula. İmdi

²⁷ Yazmada *uşolıduñ/uşuladuñ/üşüledüñ* vs. şekillerde okunan kelimenin bağlamdan yola çıkarak “halkı toplamak/etkilemek” anlamı bulunan *üşütile-* fiili olduğu düşünülmektedir.

²⁸ “Allah’a sığınırız.”

riyāsuz ‘amel işlemek ⁽⁴⁾ iñen düşvârdur diyüp hayr ve tâ‘at tarafın elden qomamak ⁽⁵⁾ gerek. Zîrâ eyitmişlerdür kim: “Riyâ ile ‘amel işlenü işlenü ⁽⁶⁾ ihlâşa döner.” dimişlerdür. Zîrâ ki gönül ol tâ‘at-ıla münis ⁽⁷⁾ olur ve hem hor olur. Böyle olıcağ halvet-ile halk ⁽⁸⁾ arası aña beraber olur, ihlâşa döner. Bundan soñra ki ⁽⁹⁾ ihlâşa irdi. Halk anı ögdüğünden veyâhüd kınadüğünden ⁽¹⁰⁾ anuñ gönline ‘ucub ve kibr hâsıl olmaz ve dağı riyānuñ mādde-si ⁽¹¹⁾ tâ‘ata ve hayra mulāzemet eylemeg-ile kesilür. Hâk subhānehu ⁽¹²⁾ ve ta‘ālâ cümle ‘ābidleri ve zāhidleri ve hayr işleyenleri ⁽¹³⁾ ribādan ve ‘ucubdan şaklaya. *İn-şāa ‘allāhu ta‘ālâ.*²⁹ Sizleri dağı

[17a]

⁽¹⁾ ve bizleri dağı ol ‘ibādet ehlünüñ bölüğünden kılı-vire. *İn- (2) -şāa ‘llāhu ta‘ālâ.*³⁰
Faşl. Bil-gil kim imān ve İslām ⁽³⁾ şartlarından birisi dağı Qurān ve hadîş ve sünnet ipine³¹ yapışmağdur. ⁽⁴⁾ Nitekim Hâk ta‘ālâ Qurān içinde buyurur: “*Vā‘taşamu* ⁽⁵⁾ *biḥabli’l-lahi cemī’an.*³²” Ma’nisi budur kim: “Yapışuñ Tanğrınıñ ⁽⁶⁾ ipine.” Tanğrı ipi didüğünden murād Qurāndur ve hadîşdür ⁽⁷⁾ ve sünnetdür. Ya’nî demek olur kim: “Qurāna uyuñ ve hükümlerine ⁽⁸⁾ muṭī’ oluñ ve dağı işleñ diyü buyurulan nesne-leri işleñ ⁽⁹⁾ ve işlemeñ diyü buyurulan nesneleri işlemeñ, şakınıñ ve peygāmbir ⁽¹⁰⁾ hadîşine ve sünnetine uyuñ.” demek olur. Nitekim Hâk ta‘ālâ ⁽¹¹⁾ haber virür Qurān içinde: “*Ve mā ātakumu’r-resūlu.*³³” ⁽¹²⁾ Ma’nisi budur kim Hâk ta‘ālâ buyurur ve eydür ki: “Ne-kim ⁽¹³⁾ peygāmbir ‘aleyhi’s-selām size getürse ya’nî buyursa

[17b]

⁽¹⁾ anı tutuñ, işleñ ve neden-kim sizi nehy idüp yığarsa anı ⁽²⁾ işlemeñ.” demek olur. Cābir bin ‘Abdullah razıyallāhu‘anhu rivāyet ⁽³⁾ kılur peygāmbir ḥazretinden, eydür ki: “Sözlerüñ yigregi ⁽⁴⁾ Tanğrı kelāmıdur. Hidāyetlerüñ yigregi Muḥammed hidāyetidür. ⁽⁵⁾ İşlerüñ yavuzı yeñi olan işlerdür. Ya’nî Tanğrı buyruğundan ⁽⁶⁾ ve peygāmbir şerī‘atinden taşra olan işlerdür ve her ⁽⁷⁾ yeñi işler bid‘atdur ve her bid‘at

²⁹ “Allah nasip ederse.”

³⁰ “Allah nasip ederse.”

³¹ Yazmada *ayına* olarak yer alan ifade bağlamdan yola çıkılarak *ipine* olarak düzeltilmiştir.

³² “Hep birlikte Allah’ın ipine (Kur’an) sınıksız sarılın.” Âl-i İmrân Suresi, 103. ayet.

³³ “Peygamber size ne verdiğiyse onu alın.” Haşr Suresi, 7. ayet.

azgunlukdur³⁴.” didi. ⁽⁸⁾ Ebū Hureyre rażiyallāhu’anhu rivāyet kıılır peygāmbere ḥāzretinden, ⁽⁹⁾ eydür ki: “Peygāmbere ‘aleyhi’s-selām eyitdi: ‘Dükeli ⁽¹⁰⁾ ümmetüm uçmağa gire illā megerki şunlar girmeyeler ve girmege ⁽¹¹⁾ rāzı olmayalar.’ didi. Şordılar ki ‘Yā resūlullahu! Kimdür ⁽¹²⁾ uçmağa girmege rāzı olmaya.’ didiler. Peygāmbere ⁽¹³⁾ ‘aleyhi’s-selām eyitdi: ‘Şunlar kim baña muṭī’ olsa-lar

[18a]

⁽¹⁾ ve sünnetlerümi şaklasalar anlar uçmağa girmege rāzı olmayan ⁽²⁾ anlardır.’ didi.” ‘Āyişe rażiyallāhu’anhumā rivāyet kıılır peygāmbere ⁽³⁾ ḥāzretinden, eydür ki: “Peygāmbere eyitdi ki: ‘Her kim ⁽⁴⁾ İslām dīni içinde ve benüm şerī’atüm içinde bir gişi bir iş ⁽⁵⁾ işlese ki ol iş sünnetden ve şerī’atdan taşra olsa ol ⁽⁶⁾ nesne murdārdur ve merdüddur ve maḳbūl degüldür Ḥaḳ ta’ālā ⁽⁷⁾ ẓatında.’” Enes rażiyallāhu’anhu rivāyet kıılır: “Şahābe-lerden kim ⁽⁸⁾ üç gişi-dür. Birisi ‘Alīdür ve birisi ‘Oşmān ibn-i Ma’zun dirler ⁽⁹⁾ ve birisi ‘Abdullah ibn-i Revāḥ dirler idi. Bu üç gişi geldiler. ⁽¹⁰⁾ peygāmbere hātūnlarına şordılar kim: ‘Peygāmbere ⁽¹¹⁾ ḥāzreti, dün ile gün içinde ne kadar ṭā’at ve ‘ibādet ⁽¹²⁾ kıılır?’ didiler. ‘Biz daḥı ol-kadar ‘ibādet eyleyelüm.’ didiler. ⁽¹³⁾ Kaçan-kim bu hātūn gişiler haber virdiler kim ‘İşbu kadar

[18b]

⁽¹⁾ kıılır ve şol-kadar.’ ve bu haberi işidicek bunlaruñ ⁽²⁾ göñüllerine şöyle düşdi-ki ‘Peygāmbere ḥāzreti ⁽³⁾ azacuk ṭā’at kıılır-ımuş.’ didiler. Ammā girü eyitdiler ki ⁽⁴⁾ ‘Peygāmbere ḥāzreti kanda ve biz kanda.’ didiler. ‘Ḥaḳ ta’ālā anuñ ⁽⁵⁾ geçmiş yazuğın ve gelecek yazuğın bağışlayupdurur. ‘Aceb ⁽⁶⁾ degüldür. Eger ol azacuk ṭā’at daḥı iderse’ didiler. ⁽⁷⁾ ‘ve biz aña beñzerüz.’ didiler. ‘Bizüm günāhumuz çokdur. ⁽⁸⁾ Biz daḥı ṭā’at kıılalum.’ didiler ve bundan soñra bu üç gişi ⁽⁹⁾ fikr itdiler. Birisi eyitdi-ki: ‘Ben hergiz dün uykusın ⁽¹⁰⁾ uyumayam, irteyedeğin namāz kıılam, ‘ibādet eyleyem.’ didi ⁽¹¹⁾ ve birisi daḥı eyitdi-ki: ‘Ben hergiz gündüz ṭā’ām yimeyem ⁽¹²⁾ dā’im oruç tutam ve ‘ibādet eyleyem.’ didi ve birisi daḥı ⁽¹³⁾ eyitdi-ki: ‘Ben hergiz ‘avratla şoḥbet kıılmayam ve hergiz

³⁴ Müstensih “azgütlükdür” şeklinde aktarmış, yazım hatası olduğu düşünüldüğünden “azgunlukdur” şeklinde düzeltme yapılmıştır.

[19a]

(1) çağlanmayam, dā'im 'ibādet edem.' didi ve bundan sonra (2) bu haberi peygamber hazretine işitdurdiler. Peygamber (3) hazreti geldi anlara kaçımağıla didi-kim: 'Siz şunlardan (4) degülmisiz ki benüm sünnetümden taşra-ğı işleri gendüzüne (5) kabül eyledüñüz. *Va'llāhi*³⁵ bilün kim Tanğrıdan gey katı korkuñuz (6) ki ben-ven, vaqt olur kim oruç tutarvan, vaqt (7) olur kim yirven, vaqt olur kim yaturvan, uyurvan (8) ve 'avratıla nikāh-lanurvan her ki benüm sünnetümden (9) i'rāz iderse benden degüldür.' didi." Āyişe (10) rażiyallāhu'anhumā rivāyetinde şöyledür ki: "Peygamber (11) hazreti ol üç gişi haqqında eyitdi ki: 'Ne geldi şol (12) gişilere kim ben işledüğüm nesnelerden sakınurlar Tanğrı (13) haqqı-çün-ki ben anlardan dağı yigrek bilürin. Her nesne

[19b]

(1) ve Haq ta'ālādan ve dağı anlardan katı-rağ korkarvan ben.' (2) didi ve dağı şöyle bilün kim 'aklı var gişi bu hadīsi (3) ma'nāsından çok dürlü nesneler añlasa gerek ve dağı şol (4) kimseler kim tā'atlar ve 'ibādetler artururlar idi. (5) Peygamber hazreti 'aleyhi's-selām kaçımak birle anlara böyle (6) didi: 'Vāy ol bedbahtlara ki dürlü dürlü bid'atlar (7) işleye-ler ve toğrı yol budur diyü da'vī³⁶ iderler. (8) Nice bedbaht dağı anları göricek girçek (9) şanup anlara uyalar, İslām dāire-sinden taşra (10) düşerler.'." *Neūzubillāhi*.³⁷ 'Abdullah ibn-i Mes'ūd rażiyallāhu (11) —'anhu rivāyet kılur peygamber hazretinden, eydür: "Peygamber (12) hazreti mübarek barmağı-y-ıla bir toğrı çizi çizdi (13) ve eyitdi-kim: 'İşbu Haq ta'ālānuñ yolıdır.' ve andan ol

[20a]

(1) toğru çizinün sağ yanın ve şol yanın çiziler çizdi ve eyitdi ki: (2) 'İşbu Haq ta'ālānuñ yolunuñ başında şeytān oturur. Ādem (3) oğlānın gendüye da'vet ider.' didi ve

³⁵ "Allah'a and olsun ki, Allah hakkı için."

³⁶ Yazmada sehven eklendiği düşünülen +ya eki çeviri yazıda verilmemiştir. Ayrıca müstensih kelimenin altına ufak bir yıldız işareti eklemiştir.

³⁷ "Allah'a sığınırız."

andan sonra ⁽⁴⁾ işbu âyeti okudı-kim: “*Ve enne hazā sırāṭı mustekīm* ⁽⁵⁾ *fettebiuh*.³⁸” Ma’nisi budur kim: Hâk ta’âlâ eydür: ‘İşbu ⁽⁶⁾ bir yol toğrı benüm yolumdur, aña uyuñ. Qalan yollara gitmeñ ⁽⁷⁾ kim ol yollar sizi azdurur, benüm yolumdan çıkarur.’ demek ⁽⁸⁾ olur. Ol çiziler kim peygâmbere hâzreti çizdi. Şüreti budur: ⁽⁹⁾ *şeytân şeytân şeytân şeytân şeytân şeytân şeytân şeytân şeytân* ⁽¹⁰⁾ ortadağı toğru yol, Hâk ta’âlâ bu yoldur. Çevresinde-ğı yollar ⁽¹¹⁾ şeytân yollarıdır. Her kim ³⁹ toğrı yolu kosa şeytân ⁽¹²⁾ yollarına gitse ol gişinüñ âhiri ve ‘âkıbeti ne olacağdur, ⁽¹³⁾ ma’lumdur. İmdi hâkikatine şöyledür ki ol bir yaluñuz

[20b]

⁽¹⁾ yol Hâk ta’âlâ yolıdır, Qurân ve hadîş yolıdır ve ol toğrı ⁽²⁾ yol peygâmbere ‘aleyhi’s-selâm tutdı ve şahâbeler dutdılar. ⁽³⁾ Ve dağı gişi Qurândan ve hadîşden ne kim bilürse ve işidürse ⁽⁴⁾ aña i’tikâd eyleye, inana ve aña uya ve anuñ-ıla ‘amel eyleye. ⁽⁵⁾ Qurândan ve hadîşden taşra ayruğ nesneye i’tikâd eylemeye ⁽⁶⁾ ve olmaya.” ‘Abdullah bin ‘Ömer rażiyallâhu’anhu rivâyet kılar ⁽⁷⁾ peygâmbere hâzretinden, eydür: “Peygâmbere ‘aleyhi’s-selâm eyitdi-ki: ⁽⁸⁾ ‘Benî İsrâîl kavmi yetmiş iki bölük olıslardur. Yaluñuz ⁽⁹⁾ bir bölüğü uçmağa giriserdür. Yetmiş bir bölüğü tamuya ⁽¹⁰⁾ giriserdür.’ ve dağı peygâmbere hâzreti eydür: ‘Benüm ümmetüm ⁽¹¹⁾ dağı yetmiş üç bölük olıslardur. Yaluñuz bir bölüğü ⁽¹²⁾ uçmağa giriserdür ve yetmiş iki bölüğü tamuya ⁽¹³⁾ giriserdür.’ didi. Şordılar: ‘Yâ resûlullah! Uçmağa

[21a]

⁽¹⁾ giricek ol bölük kağı bölük-dür?’. ‘Ol bölük şol ⁽²⁾ bölükdür kim benüm tarîkumı ve şahâbeler tarîka-sın ⁽³⁾ tütalardur. Ya’nî ben ve şahâbelerüm ne resme dirildüğe ⁽⁴⁾ anlar dağı anı işleyeler. Neden-kim ben ve şahâbelerüm yığılanduğ-ısa ⁽⁵⁾ anlar dağı andan yığılana-lar ya’nî şerî’atdan taşra olar. ⁽⁶⁾ Nesneye i’tikâd eylemeye-ler.’ demek olur.” Ebû Hureyre rażiyallâhu ⁽⁷⁾ –’anhu rivâyet kılar peygâmbere hâzretinden: “Peygâmbere ⁽⁸⁾ ‘aleyhi’s-selâm eyitdi: ‘Her kim benüm sünnetüme yapışa ⁽⁹⁾ ya’nî

³⁸ “İşte bu, benim dosdoğru yolum. Artık ona uyun.” En’am Suresi, 153. ayet.

³⁹ Yazmada *ki* olarak verilen ifade bağlamdan yola çıkılarak düzeltilmiştir.

benüm sünnetüm⁴⁰ dutsa ümmetüm helāk olduğı vaqtın ol⁽¹⁰⁾ gişiye yüz şehīd müzdi virilür.’ didi.”⁽¹¹⁾ Ebū Sa’īd el-⁴¹Ḥudrī raḏiyallāhu’anhu rivāyet kıılır peygāmbere⁽¹²⁾ ḥazretinden: “Peygāmbere ‘aleyhi’s-selām eyitdi: ‘Her gişi kim⁽¹³⁾ ḥalāl-ısa ve dağı benüm sünnetümle ‘amel eylese ve dağı

[21b]

⁽¹⁾ ādemīler anuñ şerrinden emīn olsa hīç şeksüz ol gişi⁽²⁾ uçmağa gire.’ didi.” Cābir bin ‘Abdullah raḏiyallāhu’anhu⁽³⁾ rivāyet kıılır ‘Ömerden, eydür: “Ömer raḏiyallāhu’anhu geldi.⁽⁴⁾ Peygāmbere ḥazretine eyitdi ki: ‘Yā resūlullah! Biz Yahūdīlerden⁽⁵⁾ ‘aceb kelıcıler işidürüz kim söylerler bize hoş gelür.⁽⁶⁾ Ne buyurursın Yā resūlullah! Ol kelıcılerden birince siz yarsuz⁽⁷⁾ ola-mı.’ didiler ve bundan soñra peygāmbere ḥazreti eyitdi: ⁽⁸⁾ ‘Yā ‘Ömer! Siz dağı Yahūdīler ve Naşrānīler gibi dīnünüz⁽⁹⁾ bilmez misiz?’ didi. ‘İslām içinde ḥayrān ve sergerdān mısınız?⁽¹⁰⁾ Ben size İslām getürdüm ki millet-i Ḥanīfedür. Dükeli⁽¹¹⁾ dīnlerün yegregidür ve eger şimdi ki-ḥālde Mūsā⁽¹²⁾ peygāmbere diri olsa idi hīç nesne revā olmaya⁽¹³⁾ –idi illā benüm sünnetüme uydı ya’nī i’tikād şöyle

[22a]

⁽¹⁾ eydük ki İslām dīni, dükeli dīnlerün yigregidür⁽²⁾ ve tamām-rağı-dur ve dükeli milletün aña ihtiyācı vardır.⁽³⁾ Bizüm ayruğ millete ihtiyācumuz yokdur.’ didi.” Ebū Hureyre⁽⁴⁾ raḏiyallāhu’anhu eydür ki: “Peygāmbere ḥazreti eyitdi: ⁽⁵⁾ ‘Benüm meşelüm şol gişi meşeline beñzer ki bir yerde od⁽⁶⁾ yandurur. Kaçan-kim od şu’le-lense kelebekler dirneşürler⁽⁷⁾ ol oduñ içinde. Dutarlar ne kadar kim cehd eyleyüp⁽⁸⁾ dürişseler, anları oddan üşüleseler, yeñemezler. Ol⁽⁹⁾ oduñ içine yılışurlar. İmdi benüm dağı meşelüm⁽¹⁰⁾ ol od yandurana beñzer-siz, ol kelebege beñzer-siz.⁽¹¹⁾ Ben sizün etegünñüze yapuşı, tamu odından beri çekerin.⁽¹²⁾ Siz yeñilmez-siz, ol tamu odına yılışur-sız.’ didi.” ‘Arbāz⁽¹³⁾ bin Sāriye raḏiyallāhu’anhu eydür: “Bir gün peygāmbere

⁴⁰ Yazmada *sünnetüm* ifadesi yer almamaktadır. Topkapı Sarayı nüshası H.201-039 numaralı yapraktan yararlanılarak eklenmiştir.

⁴¹ Yazmada *el-* ibaresi yer almamaktadır.

[22b]

⁽¹⁾ Һазreti bize ‘aẓīm görklü va’z eydi, virdi. Şöyle ⁽²⁾ olduķ kim gözlerü nurdan yaş silkip revān oldu ⁽³⁾ ve gönlümüz ҡatı ҡorķdı. Bir ğişi meclis ehlinden ıurı ⁽⁴⁾ geldi, eyitdi: ‘Yā resūlullah! İşbu eyitdügün va’z tamām ⁽⁵⁾ vedā’ ider ğişi va’zına beñzer. Tamām bizümle esenleşürsin ⁽⁶⁾ beñzer. Yā resūlullah! İmdi bize vaşıyyet eylegil kim ⁽⁷⁾ senden şöıra nidelüm, ne ҡılalum?’ didi. Bundan şöıra ⁽⁸⁾ peygāmbır Һazreti eyitdi-kim: ‘Vaşıyyetüm budur size kim ⁽⁹⁾ Һaķ ta’ālā-dan ҡorķa-sız ve dağı Һalīfelerün ve imāmlarün ⁽¹⁰⁾ sözlerin ıuta-sız. Buyruklarına muıı’ ola-sız. ⁽¹¹⁾ Egerçi bir Һabeşı ҡul dağı ölürse ve dağı bilün kim ⁽¹²⁾ bundan şöıra çok çekişler olısar sizün üzeriñüze ⁽¹³⁾ olsun-kim benüm sünnetüm ıuta-sız ve dağı Һulefā-i el-Rāşiddin

[23a]

⁽¹⁾—den murād Ebū Bekir ve ‘Ömer ve ‘Osmān ve ‘Alīdür razuallahı ⁽²⁾ ‘aleyhim ecma’in ve dağı vaşıyyetüm budur kim yapışuñ ⁽³⁾ benüm sünnetüme, tutuñ anı dişlerüñüz ile ve zinhār ⁽⁴⁾ saķınuñ yeñi düzülen işlerden. Her yeñi iş bid’atdur ⁽⁵⁾ ve her bid’at azğunlukdur.’ didi.” İbn-i Mes’ūd ⁽⁶⁾ rażiyallāhu’anhu rivāyet ҡılur peygāmbır Һazretinden, ⁽⁷⁾ eydür ki: “Peygāmbır Һazreti eyitti: ‘Āħir zamānda ⁽⁸⁾ bir ıāife gele ki ol ıāife söyleyeler şol nesne ki ⁽⁹⁾ anı işleyümezler ve dağı işleyenler şol nesne kim Tanğrı ⁽¹⁰⁾ ta’ālā buyurmadı. Her kim ol fi’illü ademīleri ⁽¹¹⁾ incitse, eli ile döğse ol ğişi mü’mindür ve dağı ⁽¹²⁾ her ki anları incitse, söğse ve siñerlese ol dağı ⁽¹³⁾ mü’mindür ve her kimün kim döğmege ve söğmege

[23b]

⁽¹⁾ güci yitmege göñlinde anları geri görse gerek⁴² ol ğişi ⁽²⁾ dağı mü’mindür ve her ki işbu ‘amellü ğişileri ⁽³⁾ göñli-ile geri görmese gerek kim ol ğişide ⁽⁴⁾ Һardal dānesi ıadar imān ıalmaya.’ didi. Zīrā ki ⁽⁵⁾ mü’mın olan ğişi küfr ve ma’şiyet ve fışķ ve bid’at ⁽⁶⁾ geri görse gerekdür. Ol işlerden ırāķ olmaķ gerekdür. ⁽⁷⁾ ıağan kim ol nesneleri göñli-ile geri görmese ol ⁽⁸⁾ işlere rāzı olmış olur. Her kim bire-ğinün

⁴² Yazmada yer almayan ifade bağlamdan yola çıkılarak eklenmiştir.

küfrine ⁽⁹⁾ rāzı olsa ol dağı bile kâfir olur.” *Neūzubillāhi*.⁴³ ⁽¹⁰⁾ Ve dağı bir hadīşde peygāmbere hazreti buyurur: “Her kim ⁽¹¹⁾ bir kavmuñ ‘ameli sevse, gerekse hayr olsun ve gerekse ⁽¹²⁾ şerr olsun, ol dağı ol ‘amel işleyen gibidir. ⁽¹³⁾ Anlaruñ-ıla beraberdir.” didi ve dağı bir hadīşde peygāmbere

[24a]

⁽¹⁾ hazreti buyurur: “Her gişi kim bir bid’at ehlin işlediğı ⁽²⁾ bid’atdan yıgsa gerek kim Hağ ta’ālā ol gişinuñ kalbini ⁽³⁾ imān nūrı-y-ıla taldura.” didi ve dağı bir hadīşde peygāmbere ⁽⁴⁾ hazreti buyurur: “Her gişi-ni ki bid’at ehlini horlasa gerek ⁽⁵⁾ kim Tanğrı ta’ālā kıyāmet günü korkusından emīn ⁽⁶⁾ eyleye ol gişi.” didi. İmdi ‘azīzler şorarsañuz “Bid’at ⁽⁷⁾ didükleri ne nesnedür ve dağı bid’at issi kimselerdür?” ⁽⁸⁾ diseñüz bilüñ kim her iş kim Qurānda ve dağı hadīşde ⁽⁹⁾ buyurulmaduk ola ve dağı peygāmbere ve şahābeler işlemediğı ⁽¹⁰⁾ ola bid’at dirler. Ol nesneyi işleyene bid’at issi dirler. ⁽¹¹⁾ İmdi ‘azīzler şimdiki zamānda hor bid’atlaruñ ⁽¹²⁾ haddi ve nihāyeti yokdur. Ammā birkaç bellülerin müsülmānlar içün ⁽¹³⁾ zıkr idelüm: ‘Ağlı olan gişi kalanın dağı añlaya

[24b]

⁽¹⁾ ve dağı bilgil bid’atlardan birisi çalgı çaldurulmağdur. Zīrā kim ⁽²⁾ peygābeler ve şahābe-ler anı işlemediler. Anıñ-çün işlemediler kim ⁽³⁾ Hağ ta’ālā buyurmadı. Belki çalgı çaldurmağ kebāir ⁽⁴⁾ yazuklardandur ve her ki çalguya halāl dise kâfir olur. ⁽⁵⁾ Nitekim peygāmbere hazreti bir hadīşde dağı buyurur, eydür: ⁽⁶⁾ “Her gişi ki çalguyı diñlese gerek kim Hağ anuñ ⁽⁷⁾ kulağlarına kıyāmet güninde kurşun akıdalar.” didi. Pes ma’lūm ⁽⁸⁾ oldu-kim işbu hadīş-ile çalgı harāmdur. Her ki halāl ⁽⁹⁾ harām dise ve harāmı halāl dise mutlak kâfirdür. *Neūzu* ⁽¹⁰⁾ –*billahi*.⁴⁴ Ve hağıkat şöyle bil-gil kim: “Çalgı harām ve hem ⁽¹¹⁾ bid’atdur ve anı şan’at idinüp çalan ve dağı çalduran, ⁽¹²⁾ diñleyen bid’at issidir.” didi ve dağı bid’atlardan ⁽¹³⁾ birisi ezgiye oynamağdur. Bu dağı şerī’atdan taşra-dur.

⁴³ “Allah’a sığınırız.”

⁴⁴ “Allah’a sığınırız.”

[25a]

(1) Nitekim Hâk ta'âlâ Kûrân içinde buyurur ve haber virür: (2) “*Efehasibtum ennemâ hâlaḡnâkum ‘abeṡân ve ennekum ileynâ lâ-turce ‘ûn.*”⁴⁵” (3) Bu âyetün ma’nîsi budur kim: “Hâk ta'âlâ hitâb ider. Muḡammed (4) Muṡtafâya eydür ki: ‘Yâ Muḡammed! Ben sizi ‘abeṡ-mi yaratdım ve oynamaḡ-ıçün mi (5) yaratdım?’. Müffessirler eyitmişlerdür kim: ‘Bu âyet peygâmbere ḡazretine (6) ṡol vaḡt indi-kim bir gün otururken barmaḡından yüzüḡin (7) çevürdi. Hâk ta'âlâ ol yüzüḡi çevürdüḡinden ötürü (8) peygâber ḡazretine ‘itâb eyledi, eyitdi kim: ‘Yâ Muḡammed! (9) Ben sizi oynamaḡ-ıçün mi yaratdım.’ didi.’” İmdi ‘azîzler, (10) her ḡiṡi kim Tanḡrı ta'âlâ ḡarâm eyledüḡi nesneye (11) ḡalâl diyü i’tikâd eylese ve ol bid’at tâ’at yerine (12) görse fi’l-ḡâl kâfir olur. Nitekim peygâmbere ḡazretinün (13) ḡatında bir ḡiṡi barmaḡın çatlatdı. Peygâmbere ḡazreti

[25b]

(1) daḡı ol ḡiṡiye ḡaḡıdı. Eyitdi-kim: “Ben oyuncılardan degülin, (2) oyuncılar benden degül.” didi ve daḡı bid’atlardan birisi (3) demür altın götürüp giymekdür. Bunları götürmek daḡı bid’atdur. (4) Demür yüzük gibi, demür bilezük gibi, demür küpe-ler gibi ve boynına (5) burnına zencîrler daḡmak gibi, tunç⁴⁶ ve pirinç ve gümüṡ ve altın (6) bunlar daḡı demür gibidür. İṡbu zıkr itdüklerümüz küllisi (7) bid’atdur. Peygâberlerden ve ṡaḡâbelerden ve evliyâlardan (8) ḡiç birisi bu bid’atları geymediler ve daḡınmadılar. (9) “Zîrâ ki peygâmbere ḡazreti bir gün bir ḡiṡinün parmaḡında demür (10) yüzük gördi. Peygâmbere ḡazreti ol ḡiṡiye eyitdi: ‘Saḡâ (11) noldı ki ben senün üzeründe ṡamu ehlinün bezegin gördüm.’ (12) didi. Fi’l-ḡâl parmaḡından çekdi, ḡıḡardı. Yabâna bıraḡdı. (13) ‘Bil-gil kim seni cehennem odından ḡurtardım.’ didi. Ve daḡı

[26a]

⁴⁵ “Sizi boşuna yarattığımızı ve bize tekrar döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?” Mü’minün Suresi, 115. ayet.

⁴⁶ Yazmada *tunç* olarak yer alan ifadenin bağlamdan yola çıkılarak *tunç* olduğu düşünülmüştür.

(1) er gişiler altun yüzük giymek bid'atdur. Şerī'atdan taşra-dur. (2) Zīrā ki peygāmbere ḥazreti bir gün bir gişinüñ parmağında altun (3) yüzük gördi ve daḥı eyitdi-ki: 'Kaşdımı eydür, sizlerden (4) birünüz ki bir pāre odı tamudan eline geçüre.' didi. Ve daḥı (5) pirinç yüzük giymek daḥı bid'atdur. Şerī'atdan taşra-dur. (6) Zīrā ki peygāmbere ḥazreti bir gişinüñ elinde pirinç yüzük (7) gördi, eyitdi ki: 'Ne oldı saña senden baña hāç ve put (8) koḥusu gelür.'. Ve daḥı er gişi ḥarīr geymek yoḫdur, bid'atdur. (9) Şerī'atdan taşra-dur. Zīrā ki peygāmbere ḥazreti eyitdi: (10) 'Her gişi ki dünyāda ḥarīr geyse āḥiretde ḥülle geymeye.' (11) didi. Ve daḥı bid'atlardan birisi bıyık kesmemekdür ve saḫal (12) yolmaḫdur. Bunlar daḥı şerī'atdan taşra-dur. Zīrā ki (13) peygāmbere ḥazreti eyitdi: 'Her gişi ki bıyığın kesmezse

[26b]

(1) benüm ümmetüm degüldür.' didi ve daḥı bir ḥadīşde 'Bıyık (2) kesün.' didi. 'Şaḫaluñuzdan bir kıl gidermeñ.' didi. Ve daḥı (3) bid'atlardan birisi dilencilik eylemekdür ve daḥı anı şan'at (4) idinmekdür. Her gişi kim muḫtāc degül-iken dilense gerek kim (5) kıyāmet güninde anuñ yüzinde bir zerrāt⁴⁷ olmayısar. Şöyle (6) kupaḫuru süñük ḫalısar. Dünyā sarāyında ḫalāyıḫuñ yüzün (7) kızdurduḫ-ıçün ve daḥı sinlede mum çıraḫ yandırmaḫ daḥı (8) bid'atdur. Şerī'atdan taşra-dur. Zīrā ki ol nesneleri (9) Naşrāniler ve Yahūdiler ider. Anlaruñ sünnetleridür. Her gişi ki (10) maḫbere-de çıraḫ yaḫsa Naşrānilere ve Yahūdilere beñzemiş (11) olur ve anlaruñ sünnetin işlemiş gibi olur. Sinlede yaḫduracaḫ (12) nesnenüñ bahāsın şadaḫa ideler ve ol meyyet-çün ve daḥı (13) sinleyi girecile yapmaḫ ve şıvamaḫ ve meyyet-çün tābüt eylemek

[27a]

(1) daḥı bid'atlardandır ve daḥı beglere ra'ıyyetlerinden ḫınayup (2) nesne almaḫ daḥı bid'atdur ve ata-ıçün oḫula ve oḫul-çün (3) ataya ve bir ḫardaş-ıçün bir ḫardaşa ḫışm eyleyüp zaḫmet (4) eylemek bid'atdur. Şuḫlu olan gişinüñ her ki ne dürlü ki (5) şuḫı ki olursa ol şuḫuñ kitāb içinde ḫükümleri (6) vardır. Kitāb buyruḫınca ḫüküm iderler. Cürüm diyüp māl (7) almaḫ şeri' içinde yoḫdur. Ve şimdiki zamānda bid'atlaruñ (8)

⁴⁷ Yazmada zerre-āt şeklinde yer almaktadır.

haddi ve nihāyetleri yokdur. Gün geldiğinca daḥı ⁽⁹⁾ bid'atlar arturur. Sünnetler ve farīze-ler eksili durur.⁴⁸ ⁽¹⁰⁾ Ḥaḳ subḥānehu ve ta'ālā sizleri ve bizleri daḥı bid'at ⁽¹¹⁾ nesnelerden şaklayı-vire. Sünnet ve şerī'at içinde ⁽¹²⁾ 'amel eylemek rūzī kılvire.” *İn-şāa'allāhu ta'ālā.*⁴⁹ ⁽¹³⁾ **Faṣl.** Geldük imdi 'azīzler, bilūñ kim i'tikād

[27b]

⁽¹⁾ idicek gişiler ve didüklerine uyacak ve du'ā ve himmet ⁽²⁾ isteye-cek gişiler 'ālimlerdür. Nitekim Ḥaḳ ta'ālā Kūrān ⁽³⁾ içinde buyurur: “*Kul hel yestevi'l-lezīne ya'lemūne ve'l-lezīne* ⁽⁴⁾ *lā ya'lemūn.*”⁵⁰ Ma'nīsi budur ki: “Eyit Yā Muḥammed, ümmetüñ! ⁽⁵⁾ Kim bilenler ile bilmeyenler berāber degüldür.” Ebū İmām ⁽⁶⁾ eydür: “Bir gün peygāmbere ḥazretine şordılar kim: ⁽⁷⁾ “'Ālimler mi yigrekdür yohsa 'ābidler mi?” didiler. Peygāmbere ⁽⁸⁾ ḥazreti eyitdi: ‘Ālimlerüñ ortaklığı 'ābidler üzerine, ⁽⁹⁾ sizüñ gey ednāñuz üzerine benüm ortakluğum gibidür.’ ⁽¹⁰⁾ didi.” Ebū Derdā eyitdi: “Peygāmbere ḥazreti eyitdi: ⁽¹¹⁾ ‘Her ki 'ilm istemek içün yola girse ve ol yolda ⁽¹²⁾ 'ilm istese Tanrı ta'ālā ol gişiyi uçmak yollarından ⁽¹³⁾ bir yola givirür.’ didi ve daḥı peygāmbere ḥazreti

[28a]

⁽¹⁾ eyitdi: ‘Bayık feriştehler kanatların döşerler ol 'ilm ⁽²⁾ isteyicinüñ yolına.’ ve daḥı peygāmbere ḥazreti ālimler içün: ⁽³⁾ ‘Gökdeki feriştehler ve yirde-ki maḥlūkāt ve denizdeki ⁽⁴⁾ balıklar istiğfār iderler 'ālimler içün.’ didi ve daḥı ⁽⁵⁾ “'Ālimlerüñ faẓīleti 'ābidler üzerine, ay bedr olduğı ⁽⁶⁾ gibidür yıldızlar üzerine.’ didi ve daḥı eyitdi-ki ⁽⁷⁾ ‘Bayık 'ālimler peygāmbereḥlerüñ mīrās⁵¹ ḥor-laridur ve peygāmbereḥler ⁽⁸⁾ altun ve gümüñ komadılar. İllā 'ilm mīrās ⁽⁹⁾ kodılar. Her kim ol 'ilm mīrāsın aldısı-iken ulu naşīb ⁽¹⁰⁾ oldu.’ didi ve daḥı fetvālar içinde mezkūrdur kim ⁽¹¹⁾ bir gişi eyitse ‘Ben feriştenüñ kanadı üzerinde yürimezsem ⁽¹²⁾ 'avratum üç talāk boş olsun.’ dise çäre-ndür. Çäre ⁽¹³⁾ idelüm kim 'avrat boş olmaya. Müftī-ler şöyle

⁴⁸ Yazmada sehven eklendiğı düşünülen -ur eki çeviri yazıda verilmemiştir.

⁴⁹ “Allah nasip ederse.”

⁵⁰ “De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” Zümer Suresi, 9. ayet.

⁵¹ Müstensih “peltek se” ile değil “te” ile yazmıştır. Topkapı Sarayı nüshası H.201-051 numaralı yapraktan hareketle kelime düzeltmeye gidilmiştir.

[28b]

(1) fetvā virmişlerdür kim: ‘Ol eyle diyen gişi bir kitāb (2) ya bir muşhaf götüre, bir ‘ālim katına gire okumak niyyetine. (3) Zīrā kim ‘ilim işbu gide-nün yolına feriştehler kanadın (4) döşer. Eyle olıcağ ol gişi feriştenün kanadı üzerine (5) yürümüş olur, andı yerine gelür. ‘Avratı boş olmaz.’ (6) didi.” Ve dahı Ebū Hureyre eydür: “Peygamber hazreti (7) eyitdi: ‘Kaçan-kim bir bölük kavm gendü evlerinden gelseler, (8) mescid içinde otursalar, Kurān okusalar anlarıñ (9) üzerine sükūnet ider ya’nī gişinün gönli şehvet meyl (10) eylemekden emīn olurlar.’ ve dahı eyitdi: ‘Ol kavm Tanğrınıñ (11) rahmetin örter ve dahı feriştehler ol kavmi kaplaya ve dahı (12) Tanğrı ta’ālā ol kavm içün emr ide, feriştehler (13) tesbīh okuyalar tā kıyāmet kopıncaya-degin.’ didi.” İbn-i ‘Abbas

[29a]

(1) rażıyallāhu’anhu eydür: “Peygamber hazreti eyitdi: ‘Bir ‘ālim ki (2) fakır ola ya’nī fakır ‘ilmin bilür ola. Anuñ bigi ‘ālim katırağdur (3) şeytān bigi ‘ābidden.’ didi.” ‘Abdullah ibn-i Saḥīre rażıyallāhu (4) –’anhu eydür: “Peygamber hazreti eyitdi: ‘Her gişi kim ‘ilm (5) öğrenmege taleb eylese geçmiş yazuklarına kefare (6) olur.’ didi ve dahı aḥbār içinde haber gelmişdür: (7) ‘Her kim bir yaluñuz mes’ele öğrense Hakk ta’ālā ol (8) gişinün boynına kıyāmet güninde biñ boğmağ (9) dağar nürdan ve dahı ol gişinün biñ yazuğın yarlığaya (10) ve dahı uçmağ içinde ol gişiye Hakk ta’ālā bir şehr (11) yapı-vire kızıl altundan ve dahı gevdesindeki kıl (12) sağışınca hac ve ‘umre müzdin-vire.’ didi.” Enes ibn-i Mālīk (13) rażıyallāhu’anhu eydür: “Peygamber hazreti eyitdi: ‘İlm

[29b]

(1) istemek ve öğrenmek farīzdür dükeli müsülmānlara.’ didi.” (2) İmdi ey ‘azīzler! Bil-gil kim ‘ilm öğrenmek dahı tātlatlarıñ (3) birisidür. Her tāt at ihlaş-ıla Tanğrı-çün gerek kim faīde (4) eylese. Nitekim Kurān içinde buyurur: “Kūnū rabbāniyyine (5)

*bimā kuntum tu'allimūne'l-kitābe ve bimā kuntum tedrusūn.*⁵²,⁽⁶⁾ Ka'b bin Mālik eydür: "Peygāmbere ḥazreti eyitdi: 'Her kim-ki⁽⁷⁾ 'ilm öğrense 'ālimlerden ululanmak ve fahrlanmağ-ıçün ya faḫīh-ler⁽⁸⁾ ile baḥş idüp, çekişüp hüccetleşmek-ıçün ya halkuñ⁽⁹⁾ yüzün gendüden yaña döndermek-ıçün öğrense Ḥaḫ⁽¹⁰⁾ ta'ālâ kıyāmet güninde ol 'ālimi tamuya kıoya.' didi."⁽¹¹⁾ Ebū Hureyre rivāyet kıılır peygāmbere ḥazretinden: "Peygāmbere⁽¹²⁾ eyitdi: 'Her ki 'ilim-süz fetvā virse bir bāṭıl işi⁽¹³⁾ bire güya işletse anuñ günāhı fetvā biren üzerine-dür

[30a]

⁽¹⁾ ve her kim bir müsülmān kıardaşını bir işe kıulağuzlasa bilür⁽²⁾ ⁵³ ki ol işde ḥayr yokdur. Bayıḫ ol aña ḥıyānetlīḫ⁽³⁾ itmiş gibidür.' didi." Ebū Hureyre raḫıyallāhu'anhu eydür: ⁽⁴⁾ "Peygāmbere ḥazreti eyitdi: 'Her ki müsülmānları eyü işe⁽⁵⁾ kıulağuzlasa ol eyü 'amel işleyen ne-kıadar şevāb bulursa⁽⁶⁾ kıulağuzlayan daḫı ol-kıadar şevāb ḥāşıl olur.' didi."⁽⁷⁾ 'Abdullah ibn-i 'Avf raḫıyallāhu'anhu eydür: "Peygāmbere ḥazreti⁽⁸⁾ eyitdi: 'Tanrı ta'ālâ 'ilim bir gezden götürmeye. Bil-ki⁽⁹⁾ 'ālimleri kıabz eylemek-ile ve 'ilimler eksilmek-ile.' didi. 'Ve 'ālimler⁽¹⁰⁾ şol-kıadar eksile kim ādemiler cāhilleri imām⁽¹¹⁾ idenlere ve anlara nesne şoralar. Anlar daḫı bilmeden fetvā⁽¹²⁾ vireler. Gendüler azalar ve anları daḫı azdura-lar daḫı.' didi."⁽¹³⁾ Ebū Derdā eydür: "Peygāmbere ḥazreti eyitdi: 'Bir 'ālim öldüğü

[30b]

⁽¹⁾ bir sınıḫdur kim şarılıp oñılmazdur kabīle bir gezden öldüğü⁽²⁾ yigrekdür yaluñuz bir 'ālim öldüğünden.' didi." 'Āyişe⁽³⁾ raḫıyallāhu'anhā eydür ki: "Peygāmbere ḥazreti eyitdi: 'Ölüm⁽⁴⁾ İslām dīninüñ gedügidür ki ol gedük kıyāmet-degin⁽⁵⁾ hergiz oñılmaz.' didi." Enes bin Mālik raḫıyallāhu'anhu⁽⁶⁾ eydür: "Peygāmbere ḥazreti eyitdi: 'Kıaçan bir gişi ölse,⁽⁷⁾ 'ilminden bir yaluñuz varak kıalsa kâğıd ol bir varak kâğıd⁽⁸⁾ ol gişinüñ tamudın yansa yirde ola ve daḫı ol varak⁽⁹⁾ içinde kaç ḫarf varısa anuñ sağışınca uçmak⁽¹⁰⁾ içinde köşkler vire. Her bir köşküñ ululuğı yedi⁽¹¹⁾ bu

⁵² "Öğretmekte ve derinlemesine incelemekte olduğunuz Kıtap uyarınca rabbaniler (Allah'ın istediğı örnek ve dindār kullar) olun." Āl-i İmrān Suresi, 7. ayet.

⁵³ Yazmada sehven eklenmiş olduğü düşünölen bir -ken eki yer almaktadır.

dünyāca ola.’ didi ve daḥı aḥbār içinde gelmişdür kim ⁽¹²⁾ peygāmb̄er ḥazreti eyitdi: ‘‘Ālimler benüm ümmetümün çırak ⁽¹³⁾ –larıdur ve her bir ‘ālim gendü zamānının çırağıdur kim

[31a]

⁽¹⁾ anuñıla ol zamānuñ ḳavmi aydınlanurlar, cāhilinün ḳarañulığından ⁽²⁾ ḳurtılurlar.’ didi.” Enes bin Mālik raḫiyallāhu’anhu eydür: “Peygāmb̄er ⁽³⁾ ḥazreti eyitdi: ‘Yiryüzinde-ki ‘ālimler meşeli gök-yüzünde-ki ⁽⁴⁾ yılduzlara beñzer. Ḳarañu dün içinde nitekim deñizdeki ve ḳuruda-ğı ⁽⁵⁾ gişiler ol yılduzlar sebebi-ile yol bulurlar. Ḳaçan-kim ⁽⁶⁾ yılduz tölinsa yol-cılar yoldan üzreler. ‘Ālimler daḥı ol ⁽⁷⁾ yılduzlara beñzer.’ didi.” Cüneyd bin ‘Abdullah raḫiyallāhu’anhu ⁽⁸⁾ eydür: “Peygāmb̄er ḥazreti eyitdi ki: ‘Ḳaḅı ‘ālim ki ⁽⁹⁾ ādemilere ḥayr ögrede ve ögretmege şol-ḳadar ḥariz ⁽¹⁰⁾ ola ki gendü nefsinde onda bunun meşeli şol fitile ⁽¹¹⁾ beñzer ki gendüzün köyündür. Halk şu’al ⁽¹²⁾ virmek-içün.’ didi.” Ebū Hureyre raḫiyallāhu’anhu eydür: ⁽¹³⁾ “Peygāmb̄er ḥazreti eyitdi: ‘Ol gişi kim ‘ilm ögrense

[31b]

⁽¹⁾ andan ol ögrendüğünü tutsa ayruḳlara ögretme ve eyitmese ⁽²⁾ anuñ meşeli şol gişiye beñzer ki Tanḅrı ta’ālā aña māl ⁽³⁾ ve ni’met vire. Ol daḥı anı ḥarc eylemeye gizleye ve ḥarsına(?) ⁽⁴⁾ eyleye.’ didi.” Ebū Hureyre raḫiyallāhu’anhu eydür: “Peygāmb̄er ⁽⁵⁾ ḥazreti eyitdi: ‘Şol gişi-kim bir ‘ālimün meclisinde otura, ⁽⁶⁾ va’z ve naşihāt işide, andan vara daḥı bu ögrendüğü ⁽⁷⁾ naşihāt bir meclisinde gizleye.’ *Ma’āza’llāh.* ⁵⁴ Ya’nī kelıcıler söyleye ⁽⁸⁾ anuñ meşeli şol gişiye beñzer ki vara, bir çobāna eyde: ⁽⁹⁾ ‘Baña bir eyü ḳoyun virgil’ diye. ‘Ol daḥı süri içine girser ⁽¹⁰⁾ ḳaḅısın severseñ tut.’ diye ol vara ḳoyun diyü bir at ⁽¹¹⁾ ḳulağına yapışa.’ didi.” Ve daḥı bir ḥadīşde peygāmb̄er ⁽¹²⁾ ḥazreti eydür: “Ümmetümün üründeleri ‘ālimlerdür ve bunların ⁽¹³⁾ üründüleri ḥalimlerdür.” didi ve daḥı bir ḥadīşde

[32a]

⁵⁴ Metinde *mālā* şeklinde yer almaktadır ancak bağlama bakılıp *ma’āza’llāh* şeklinde tamamlanmıştır.

(1) peygâmber hâzreti eydür: “‘Âlim ol-gıl yâhūd ‘âlimlerden (2) nesne şorucı ve öğrenci olgıl veyâhūd ‘âlimleri (3) sevici olgıl ki şakıngıl bu işden taşra dördünci (4) olmağıl ya’nî câhil olmağıl ve şorup öğrense terk (5) itmegil ve ‘âlimleri düşmân tutmağıl ki yüzün koyı tamuya (6) düş-sin.” didi. İmdi ‘azîzler ‘ulemâ hakkında şol-kadar (7) hadîşler gelmişdür ki bu didüklerümüzün biñde (8) birisi degüldür. Hâk subhânehu ve ta’âlâ bu kitâbı mu’tâlâ’a (9) kılanları ve siz dağı ve biz dağı bildüğümüzle ‘amel eylemek (10) rûzî kılı-vîrsün ve âhiretde ‘ulemâ-i danâ-diller şafında (11) koparı-vîrsün. *İn-şāa’allahü ta’âlâ.*⁵⁵ **Faşl.** (12) Bil-gil kim gişi imâna gelüp müsülmân olduğundan (13) sonra ya’nî “*Eşhedü en lâ ilâhe illallâh ve eşhedüenne Muhammeden*

[32b]

(1) ‘*abdühü ve rasûlühü.*⁵⁶” didüğinden sonra evvel kim hâcet (2) olan aña beş vakt namâzdur vaqtulu vaqtıla. Nitekim (3) Hâk ta’âlâ buyurur: “*İnne ‘ş-şalate kânet ‘alâ’l-mu‘mininen* (4) *kitâben mevķūtâ.*⁵⁷” Ma’nîsi budur kim: “Bayık namâz (5) farz oldu, mü’mînler üzerine yazıldı kim vaqtlu (6) vaqtıla kılın.” İmdi bil-gil kim namâza girmek dürüst (7) degül tâ âbdest almayınca ve âbdest almak dürüst degül (8) tâ şu bulmayınca. Âbdest şol dürüst olur ki (9) evvel şu gendü nefinden arı ola ve her nesne (10) arıdıcı ola. Yağmur şuyı gibi ve çeşme-ler şuyı gibi (11) ve denizler şuyı gibi ve bikârlar şuyı gibi ve işbu zıkr (12) itdüğümüz şularla âbdest almak ve gusl eylemek dürüstdür. (13) Egerçi bir kabda ya bir bezde çok tırmağ-ıla yiyirse

[33a]

(1) dağı ya’nî bu didüğümüz şulara nesne karışılrsa üç (2) vaşfindan birisin giderse ya’nî ya rengin ya dadın (3) ya kokusun ayruķısısa⁵⁸ meşelâ bir kab şuya bir iki dirhem (4) za’ferân kıtsalar ol şunuñ rengini döndürür (5) ve şarardur. Ammâ şulıkdan çıkmaz

⁵⁵ “Allah nasip ederse.”

⁵⁶ “Şahitlik ederim ki Allah’tan başka ilah yoktur ve yine şahitlik ederim mi Muhammed onun kulu ve elçisidir.”

⁵⁷ “Çünkü namaz, mü’minlere belirli vakitlere bağılı olarak farz kılınmıştır.” Nisa Suresi, 103. ayet.

⁵⁸ Yazmada *ayruķısıķasa* yahut *ayruķısıķasa* şeklinde geçmektedir. Söz konusu kelimenin “başkalaşmak” anlamındaki *ayruķısı*- olduğu düşünülmüştür.

girü ol ⁽⁶⁾ şu-y-ıla âbdest ve ğusl eylemek dürüst-dür ve eger ⁽⁷⁾ biraz şuya ol şudan kıtsalar azacuk ol dağı anuñ ⁽⁸⁾ rengini döndürür ağardurursa, süd rengine dönerse ⁽⁹⁾ ol anı şuluğdan çıkarmaz. Anuñla dağı âbdest almak ⁽¹⁰⁾ ve ğusl eylemek revâdur. Ve ol biraz azırağ sirke ⁽¹¹⁾ kıtsalar ol dağı şuyun lezzetin tağyır ider ammâ ⁽¹²⁾ şuluğdan çıkarmaz, anuñ-ıla âbdest almak ve ğusl ⁽¹³⁾ eylemek revâdur. Ve dağı şuya karışılan nesne şudan

[33b]

⁽¹⁾ artuk olunca şuluğdan çıkarmaz. Meşelâ bir çanak şuya iki çanak ⁽²⁾ ya bir buçuk çanak süd ya sirke ya bâl kıtsalar ol katılan nesne ⁽³⁾ şudan ğâlib olsa ve anı şuluğdan çıkarsa anuñla âbdest ⁽⁴⁾ ve ğusl revâ olmaz. Ve eger bir şuya yaprak dökilse ol şunun ⁽⁵⁾ rengin ve hem dadın iki-sin bile giderse anuñla âbdest ve ğusl revâ ⁽⁶⁾ olmaz. Eger şu-y-ıla baklanı ve nohûdı pişürseler ol şuya ⁽⁷⁾ âbdest ve ğusl revâ degüldür. Ve eger baklayı ve nohûdı şu-y-ıla ⁽⁸⁾ ıslatsalar, kaynatsalar anuñ-ıla âbdest ve ğusl revâdur. Ve dağı her ⁽⁹⁾ şu kim şıkılup çıkısa ağacdan veyâ yemişden, kavun ve karpuz ⁽¹⁰⁾ şuyı gibi, anuñ-ıla âbdest ve ğusl revâ olmaz. Ve üzüm çibuğı ağladuğı ⁽¹¹⁾ vaktin keseler, şuyı aksa anuñla âbdest ve ğusl revâdur. Zîrâ ki ⁽¹²⁾ ol gendüsi çıkar sıkmağ-ıla ve dökmeg-ile çıkarmaz ve eger bir şuya ⁽¹³⁾ necis düşse ol gölcüğüñ dört yanı onar arşun olmasa

[34a]

⁽¹⁾ ol gölcekden âbdest almak ve ğusl eylemek revâ degüldür. Ve eger ⁽²⁾ ol gölcük dört yanı onar arşun olsa aña ulu ⁽³⁾ gölcük dirler. Ol aqarşu hükminde, hiç murdâr nesne anı ⁽⁴⁾ murdâr eylemez. Aqarşunun haddi kadardur. Bir şamanı götüre, ⁽⁵⁾ her cânlu cânavarcuklar kim anların aqar kanı olmaya, anlar şu ⁽⁶⁾ içinde olsalar şuyı murdâr eylemez. Üvez gibi siñek gibi veyâ balık ⁽⁷⁾ gibi aru gibi ve 'akreb gibi kurbaga ve yengeç gibi bu nesneler şuyı ⁽⁸⁾ murdâr eylemez. Ve dağı bir şu kim cenâbetden ğusl eylenmiş ⁽⁹⁾ ola veyâhüd âbdest-süz gişi âbdest almış olsa ol ⁽¹⁰⁾ şuya musta'mel şu dirler. Ol şu bir kab içinde egrilse ⁽¹¹⁾ tursa ol şuya İmâm-ı Â'zam Ebû Hanîfe katında necâset-i ⁽¹²⁾ muğallaza dirler ya'nî yol hükminde-dür. Kaçan kim bir ay ⁽¹³⁾ kadar nice tona degse degdügi yiri girü mismil şu-y-ıla

[34b]

(1) üç-gez yuyalar ve üç-gez sıkmayınca namāz revā degüldür. Ebū Yūsuf (2) katında ol şu ki musta'mel-dür. Necāset-i muḥaffefenüñ hükminde-dür. (3) Necāset-i muḥaffefe oldur kim geyesinüñ dört ulusından (4) bir ulusına degse namāzı yığar. Ol ton-ıla namāz kılmak revā degüldür (5) yumayınca ve eger dört ulusından eksüğine degse namāz (6) yıgmaz geye-sinüñ her bir pāre-sine bir don dirler. Meşelā boyuñ-dur (7) ve baş-dur ve tizdür⁵⁹ ve yaḳadur.⁶⁰ Bunlaruñ her birisi bir ton (8) menzile-sinden-dür. Bunlaruñ dört ulusından bir ulusına degse (9) namāzı yığar ve eksük degse namāzı yıgmaz. İmām Muḥammed katında (10) rahmetullahu 'aleyhi ol musta'mel su arı-dur. Tona ve tene (11) degse namāzı yıgmaz. Gerekse az olsun ammā arıdıcı degüldür. (12) Ton-dan ve tenden necāset gidermez. İmām Züfer katında (13) rahmetullahu 'aleyhi eger ol şuyı isti'māl iden gişi cenābetden

[35a]

(1) ya ābdestsüzluḳdan ötüri dökmiş olursa ol arıdur. Ammā (2) arıdıcı degüldür ve eger cunub degülken ḡusl itmiş olursa (3) yāḥūd ābdest var-iken ābdest almış olursa ol şu (4) arıdur ve hem arıdıcı-dur. İmām Mālik rahmetullahu 'aleyhi ol (5) musta'mel şuda iki kol vardur. Bir İmām Züfer didüginlerin (6) –dür ve daḫı birisi İmām Mālik didüginlerin-dür. Ve daḫı eger (7) bir cunub gişi kuyıya düşse İmām-ı Ā'zam katında ol (8) cunubuñ cunubligi gitmez. İkileyin ḡusl eylemek gerekdür. (9) Ol kuyı içinde ıslanđuḡı ḥisāb degüldür, ḡusl yerine (10) geçmez. Belki kuyı daḫı murdār olur, şuyı tamām çeküp (11) dökmeḡ gerek-dür. Andan mismil olur ammā Ebū Yūsuf (12) katında rahmetullahu 'aleyhi cunub daḫı ve kuyı daḫı ḫālince (13) olur ya'nī cunub daḫı girü bayağılayın ve kuyı daḫı

[35b]

(1) girü bayağılayın, mismil olur. Hīç şuyından çekmek (2) ḫācet degüldür İmām Muḥammed katında rahmetullahu 'aleyhi ikisi (3) daḫı arı-dur ya'nī kuyıya düşmek-

⁵⁹ Yazmada *tirzidür/tirizdür* şeklinde yer almaktadır.

⁶⁰ Yazmada sehven eklenmiş olduğu düşünölen -dan eki çeviri yazıda verilmemiştir.

ile cunublığı gider. ⁽⁴⁾ Arı olur. Kuyı dağı arı olur. Hîç şuyından çekmek ⁽⁵⁾ hâcet degüldür ve andan şöñra her deri kim saplana ol ⁽⁶⁾ müsmil olur ve ol deriden kırba ve şuñak olmak ve andan ⁽⁷⁾ şu içmek ve âbdest almak revâdur ve anuñ üstine namâz ⁽⁸⁾ kılmak dağı revâdur. Ve dağı âdem derisi ve hınzîr derisi ne-ğadar ⁽⁹⁾ sapulansa mismil olmaz. Niçün? Anuñ-çün kim âdemüñ kerâmetinden ⁽¹⁰⁾ ve hınzîrüñ gey murdârlığından ötüri ve dağı âdemüñ saçı ⁽¹¹⁾ ve keçi kılı, koyuñ yünü ve keçi tüyi ve deve yünü mismil-dür. ⁽¹²⁾ Ve dağı murdâr olan cânavarlaruñ süñüğü ve boynızı ve doynağı ⁽¹³⁾ mismildür. Bunlar kaçan şuya düşse şuyı murdâr eylemez.

[36a]

⁽¹⁾ Ve dağı gişi bunları götürüp namâz dağı kılsa namâz dürüst-dür. ⁽²⁾ Ve eger kuyıya âdem tersi düşse kuyı murdâr olur gerekse ⁽³⁾ az düşsün ve gerekse çok düşsün. Ve dağı deve-nüñ ve koyunuñ ⁽⁴⁾ ve keçinüñ bir iki kığ-ıla kuyı murdâr olmaz. Amma şıgır tersi ⁽⁵⁾ kuyıya düşse gören gişi “Ay vay, ne çok!” diyecek ⁽⁶⁾ olursa ol şu murdâr olur. Ve eger andan az olacak ⁽⁷⁾ olursa şu murdâr olmaz. Ve dağı gögercin tersi kuyuya ⁽⁸⁾ düşse şuyı murdâr eylemez. Ve eger kuyuya sıçan deñlü ⁽⁹⁾ cânavarlardan düşse ol kuyı içinde ölse yigirmi ⁽¹⁰⁾ koğa çekeler, yabana dökeler, mismil olur. Ve eger gögercin ⁽¹¹⁾ deñlü düşecek olursa cânavarlardan ölecek olursa ⁽¹²⁾ kırk koğa çekeler, yabana dökeler, ol şu mismil ola. Ve eger ⁽¹³⁾ koyun deñlü cânavarlardan düşse, ölse ya âdem ölse

[36b]

⁽¹⁾ dükeli şuyın çekeler, dökeler. Ve eger bir cânlu cânavar kuyuya ⁽²⁾ düşse, şişe veyâhüd dağılsa dükeli şuyın çekeler. ⁽³⁾ Gerekse büyük olsun ve gerekse küçük olsun. Ve eger kuyı ⁽⁴⁾ gözlü olsa kuyunuñ şuyın dükenince çıkaralar. ⁽⁵⁾ Ve eger mümkün olmayacak olursa ol kuyunuñ şuyın ⁽⁶⁾ ölçeler ve enini uzunını ölçeler. Göreler ne-ğadarısa ol-ğadar ⁽⁷⁾ bir çukur⁶¹ kazalar, ol çukur tolinca çekeler. Girü kalanı ⁽⁸⁾ mismil olur veyâhüd iki yüz koğa çekerler ve açıcı-çün ⁽⁹⁾ yüz dağı çekerler. Üç-yüz ola isti'câb. Niçün girü ⁽¹⁰⁾ kalanı mismildür? Ve dağı her yir kuyunuñ gendü

⁶¹ Yazmada *çupuk* olarak yer almaktadır, cümlemin devamına bakılıp *çukur* olarak düzeltilmiştir.

koğası ⁽¹¹⁾ mu'teberdür. Eger kuyunun başına gendü koğası varısa ⁽¹²⁾ ve eger başına koğası yoğısa orta koğa-y-ıla çekeler. Eger ⁽¹³⁾ şöyle olursa kim: Bir ulu koğa ola, orta koğanuñ

[37a]

⁽¹⁾ ikisi ola. Orta koğa-y-ıla iki yüz çekeler. Ol yirde ulu koğa-y-ıla ⁽²⁾ yüz çekeler. Ve eger kuyuda bir sıçan bulunursa şişmiş, dağılmış ⁽³⁾ olsa, ne vakt düşdüğü ma'lûm olmasa üç gün üç ⁽⁴⁾ dünden berüsin murdâr tutalar. Ton geyesi yu dirlerse ⁽⁵⁾ ol üç gün ve üç dün içinde namâz girü döndüre-ler ⁽⁶⁾ ikileyin yuyalar. Âbdest ve ğusl dahı aldılarsa namâzların girü ⁽⁷⁾ döndüre-ler. Ve eger kapusından sıçan ölmüş bulunsa ve şişmeden ⁽⁸⁾ ölse bir dünden birüsin murdâr tutalar. Ve dahı âdemiler artığı, ⁽⁹⁾ at artığı, eti yinür cānavarlar artuğı mismildür içmege, âbdest ⁽¹⁰⁾ ve ğusl almak revâdur. Ve dahı it ve hınzır ve yırtıcı cānavarlar ⁽¹¹⁾ artuğı murdârdur. Ve kedi artuğı ve salma tavuk artuğı ve yırtıcı ⁽¹²⁾ kuşlar artuğı, yılan ve sıçan artuğı mekrûh-dur. Hımâr ⁽¹³⁾ ve kıtır artuğı müşkül-dür. Ya'nî gümānludur. Bir gişi

[37b]

⁽¹⁾ hımâr ve kıtır artuğından ayruş şu bulmasa ol şu-y-ıla hem ⁽²⁾ âbdest dahı ala ve hem teyemmüm dahı ala. Kağısın gerekse öñdin ⁽³⁾ alsun ve kaçan kim teyemmüm almak dilese evvel teyemmüme niyyet ⁽⁴⁾ eyleye. Eyde kim: “Niyyet eyledüm teyemmüm eylemege, namâz baña ⁽⁵⁾ hālāl olmağ-ıçün.” diye. Andan iki elin toprağa ura ve dahı ⁽⁶⁾ kuma ve kayıra ve taş a ve alçuya ve kerpüçe ve zerrine ⁽⁷⁾ ve sürmeye bunlar toprak gibidür. Bunlaruñ-ıla teyemmüm revâdur. ⁽⁸⁾ Andan iki elin topraktan götüre, yüzine sile. Andan ikileyin ⁽⁹⁾ elin toprağa ura, girü kaldura, şol elinüñ eyesile şāğ ⁽¹⁰⁾ elinüñ ardın sile, barmaqlar ardından dirsegine degin ⁽¹¹⁾ büyük barmağ sığrağınuñ iç yüzinden sile dirsegine degin ⁽¹²⁾ ve girü eyesin degin ve andan soñra şāğ elinüñ eyesile ⁽¹³⁾ şol elinüñ ardından sile, büyük parmağ sığrağıla girü

[38a]

⁽¹⁾ kolunuñ iç yüzün sile. Teyemmümüñ şüreti budur. Âbdest-süz gişi ⁽²⁾ ve cunub gişi teyemmümde beraberdür. Âbdest-süz gişi ne resme ⁽³⁾ teyemmüm olursa ve cunub gişi dahı ol resme olmak gerek ⁽⁴⁾ ve dahı teyemmümde niyyet gerekdür. Ve

niyyetsüz teyemmüm dürüst degüldür. ⁽⁵⁾ Elbette niyyet şartdur. Ammā ābdest almağda niyyet eylemek mustehabdur, ⁽⁶⁾ şart degüldür. Ve dağı bir gişi şudan bir mil kadarı ırak olsa ⁽⁷⁾ mil didükleri dört biñ adım, iki biñ kademdür. Kaçan kim ⁽⁸⁾ şudan bu kadar yir ırak olsa, ya şuyı bulmasa ya hasta ⁽⁹⁾ olsa, yāhūd hastalığum artarisa şu kadar korksa, ⁽¹⁰⁾ yāhūd şudan yaña düşmüş olsa, az daha ve arslan ve kâfir ⁽¹¹⁾ çerisi gibi yāhūd şuyı alsa ammā şusızlıktan korksa, ⁽¹²⁾ şuyı görse, şunuñ altı bulunmasa, şu çıkarmağa ya'nī ⁽¹³⁾ ya ip bulunmasa ya koğa... İşbunuñ gibi hāllerde teyemmüm almak

[38b]

⁽¹⁾ revādur. Teyemmümle gişinüñ ābdesti dürüst olur ve gendüsi cenābetden ⁽²⁾ arı olur. Nitekim şu-y-ıla yunmış gibi tā hattā eger biregü ol ⁽³⁾ şuyı bulmasa, veyāhūd şu-y-ıla ābdest ve gısl eylemek kādır ⁽⁴⁾ olmasa, teyemmümle namāz kılsa namāz ve tā'atı Haq ta'ālā katında ⁽⁵⁾ maqbūldur. Girü kazāsı lāzım olmaz. Ammā her nesne-kim ābdest ⁽⁶⁾ –süz teyemmüm-süz dağı bir gişi eyitse, “Vaqtuñ āhirin-degin şu bulam.” ⁽⁷⁾ dise, vaqtuñ āhirine-degin teyemmüm tāhir eylemek mustehabdur. ⁽⁸⁾ Ve eger vaqt girmezden öñdin dağı teyemmüm iderse dürüstdür. ⁽⁹⁾ Ve dağı bir teyemmümle kaç farz kılsun-ısa kılsun ve tetavvu' kılsun ⁽¹⁰⁾ ābdestile kılınmış gibidür. Ve dağı bir gişi cenāze namāzına irişse, ⁽¹¹⁾ ābdesti olmasa yāhūd cunub olsa, teyemmüm alsa, kılsa ⁽¹²⁾ revādur. Ve eger ol ölünüñ kabilesinde degül-ise yāhūd ⁽¹³⁾ bir mu'teber gişi degül-ise anuñ-içün biraz göyeler. Ve eger ölünüñ

[39a]

⁽¹⁾ kabilesinden olur-ısa ol gişiye teyemmüm dürüst degüldür. ⁽²⁾ Zīrā ki aña göyerler ābdest alınca ve dağı bir gişi bayrām namāzına ⁽³⁾ irse ki kıldururlar. Fevt ola diyü korksa ābdest almağa ⁽⁴⁾ meşgūl olursa namāz kılınur olsa teyemmüm aluban kılmağ gerek ⁽⁵⁾ revādur. Ammā bir gişi cum'a namāzına irişse kim kılı tururlar ⁽⁶⁾ ābdest alursa irişmeyem diyüp teyemmüm eylemeye elbette ābdest ⁽⁷⁾ ala. Eger irişi-bilürse cum'a imāmıla kıla, irişmezse ⁽⁸⁾ öyle namāzın kıla. Ve dağı bir gişi görse-kim bir cemā'at vaqt ⁽⁹⁾ namāzın kıldururlar, imāma irmek-içün teyemmüm almaya ⁽¹⁰⁾ elbette ābdest ala, irişürse bile kıla, irişmese başına kıla. ⁽¹¹⁾ Ve dağı bir gişinüñ

göñline şöyle gâlib ola kim ⁽¹²⁾ yakında şu vardır dise biroğ iyi yir çevre yanına ⁽¹³⁾ isteye, bulursa âbdest ala ve bulmazısa teyemmüm eyleye

[39b]

⁽¹⁾ revâdur. Ve dahı bir gişinüñ yoldaşında şu olsa ol ⁽²⁾ yoldaşından isteye. Virürse âbdest ala, virmezse ⁽³⁾ teyemmüm eyleye. Ve dahı bir gişinüñ satılık şuyı olsa yeyni ⁽⁴⁾ bahāya virürse ve bu gişinüñ dahı ol bahāya almağ-ıla güci ⁽⁵⁾ yeterse reva ola ve eger kim almaklığa güci yitmezse artuğ ⁽⁶⁾ bahā isterse almaya teyemmüm ile namāz kıla. Başlayalum imdi ⁽⁷⁾ girü âbdestüñ şevâblarına: Ebū Hureyre rażiyallāhu'anhu ⁽⁸⁾ rivāyet kılar peygāmbere hażretinden, eydür ki: “Peygāmbere ⁽⁹⁾ hażreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem eyitdi şahābelere kim: ⁽¹⁰⁾ ‘Kulağuzlayalum sizi şol nesneye kim Tanğrı ta‘ālā ol nesne ⁽¹¹⁾ işleyecek anuñ-ıla gişinüñ günāhların yuya ve dahı anuñ-ıla ⁽¹²⁾ gişinüñ Hağ ta‘ālā katında derecātı arta.’ ve bundan şöñra ⁽¹³⁾ şahābeler eyitdiler: ‘Ol nesneye bizi kulağuzlağıl yā resūlullah!’

[40a]

⁽¹⁾ didiler. Andan peygāmbere hażreti eyitdi: ‘Günāhlar yuyucu ⁽²⁾ ve derecātlar arturucu görklü âbdest almağdur. Şovuk günlerde ⁽³⁾ ve dahı Hağdan gelen belālara ve muşibetlere şabr eylemekdür. ⁽⁴⁾ Dahı mescidlere âdemī çoğaldımağdur ya’nī dāim namāzların ⁽⁵⁾ mescidde kılmak-dur yāhūd ırak yerden mescidlere ⁽⁶⁾ gelmekdür. Ve dahı bir namāz kılop gelesi namāza muntazır olmağdur. ⁽⁷⁾ Tā vaqtın gele, kılam diyü.’ İmdi bu nesneler ribāğ turur⁶². Ribāğa ⁽⁸⁾ iki dürlü ma’nī eyitmişlerdür. Dimişlerdür kim: İşbu ⁽⁹⁾ eyitdügümüz nesnelerüñ birisi düşmenden kaçup gidicek ⁽¹⁰⁾ ve kırtılcağ kal’a-dur.’ demek olur ve dahı bir ma’nası: ⁽¹¹⁾ ‘Bu nesnelere Tanğrı yolında gişi nefsile ğazā eylemekdür’. ⁽¹²⁾ demek olur.” ‘Amr bin ‘Abese eydür: “Peygāmbere hażreti eyitdi: ⁽¹³⁾ ‘Sizlerden birüñüz kaçan-kim âbdest alıcak şuyın eline kosa

⁶² Müstensihin iki kelimeyi birleştirip *ribāğturur* yazdığı düşünölmüş, *ribāğ turur* olarak düzeltilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİZİN

Aa

ābdest (*Far.*): Müslümanların, belli ibadetlerini yapabilmek amacıyla bir düzen içerisinde bazı organlarını yıkayıp bazılarını meshetme yoluyla gerçekleştirdikleri arınma.

ā. 32b/7, 32b/7, 32b/8, 32b/12, 33a/6, 33a/9, 33a/12, 33b/3, 33b/5, 33b/7, 33b/8, 33b/10, 33b/11, 34a/1, 34a/9, 35a/3, 35a/3, 35b/7, 37a/6, 37a/9, 37b/2, 38a/5, 38b/3, 39a/2, 39a/3, 39a/6, 39a/6, 39a/10, 39a/13, 39b/2, 40a/2, 40a/13
ā.+i 38b/1, 38b/11
ā.+ile 38b/10
ā.+ün 39b/7

[=36]

ābdestsüz (*Far. + T.*): Abdesti bulunmayan.

ā. 34a/9, 38a/1, 38a/2, 38b/5

[=4]

ābdestsüzlük (*Far. + T.*): Abdest bulunmama durumu.

ā.+dan 35a/1

[=1]

‘abes (*Ar.*): Boş, anlamsız.

‘a. 25a/4

[=1]

‘ābid (*Ar.*): Allah’ın emirlerine titizlikle uyan, ibadet eden takva sahibi kimse.

‘ā.+den 29a/3

‘ā.+ler 27b/7, 27b/8, 28a/5

‘ā.+leri 16b/12

[=5]

‘acā‘īb (*Ar.*): Garip, tuhaf.

‘a. 2a/10

[=1]

‘aceb (*Ar.*): Şüphe, tereddüt, şaşma ifade eden soru zarfı, acaba, başka.

‘a. 18b/5, 21b/5

[=3]

‘ācizlik (*Ar. + T.*): Kudretsiz, aciz olma durumu; güçsüzlük.

‘ā.+ı (acizliği) 6a/1

[=1]

açı: Açılma, açan.

a.+çün 36b/8

[=1]

ad: Bir kimseyi, bir şeyi tanımlamaya,
açıklamaya yarayan söz, ad.

a.+ı 15a/13

a.+larına 6a/5

a.+n 2b/5

[=3]

'add (Ar.): Sayı, adet.

'a. it- : Saymak.

'a.-emiş 11a/3

[=1]

ādem (Ar.): İnsan.

ā. 10b/6, 20a/2, 35b/8, 36a/2,
36a/13

ā.+ler 14b/11

ā.+ün 35b/9, 35b/10

[=8]

ādemī (Ar.): İnsana ait, insanla ilgili.

ā. 13b/7, 40a/4

ā.+ler 5a/13, 21b/1, 30a/10,
37a/8

ā.+lere 12b/11, 31a/9

ā.+leri 12b/12, 23a/10

[=10]

'ādet (Ar.): Usul, görenek.

'ā.+i 9b/11

[=1]

adım: Kadem, bir adım
uzunluğundaki mesafe.

a. 38a/7

[=1]

ağac: Meyve verebilen, gövdesi odun
veya kereste olmaya elverişli,
uzun yıllar yaşayabilen bitki.

a.+dan 33b/9

[=1]

ağardur-: Bir şeyin rengini açmak,
beyazlatmak.

a.-ursa 33a/8

[=1]

ağla-: Islanmak.

a.-duğı 33b/10

[=1]

aḥbār (Ar.): Haberler.

a. 29a/6, 30b/11

a.+da 13a/7, 13b/5

[=4]

āḥir (Ar.): Son, nihayet.

ā. 23a/7

ā.+i 20a/12

ā.+in 38b/6

ā.+ine 38b/7

[=4]

āḥiret (Ar.): İnsanın ölümden sonra
dirilip sonsuza dek kalacağı ve
Tanrı'ya hesap vereceği yer,
öbür dünya.

ā.+de 7a/8, 7a/11, 16b/1, 16b/3,
26a/10, 32a/10

[=6]

aḳ: Kar, süt vb. rengi, kara ve siyah
karşıtı, beyaz.

a. 2b/11, 8a/13

[=2]

‘āḳ (Ar.): Dik başlı, asi.

‘ā. ol-: asi olmak

‘ā.-maḳ 10a/13

[=1]

aḳ-: Sıvı yahut küçük ince taneli maddeler için bir yerden aşağı başka bir yere doğru gitmek.

a.-ar 34a/5

a.-sa 33b/11

[=2]

aḳarsu: Nehir, dere.

a. 34a/3

a.+nuñ 34a/4

[=2]

‘āḳıbet (Ar.): Gelecek, nihayet.

‘ā.+i 20a/12

[=1]

‘āḳıl (Ar.): Akıl, idrak, us.

‘ā. 5b/6

‘ā.+ı 19b/2, 24a/13

[=3]

‘aḳreb (Ar.): Örümcekgillerden, kuyruğunun kıvrık ve kalkık ucunda zehirli bir iğnesi bulunan ve soktuğu zaman bu zehiri vücûda bırakan tehlikeli küçük hayvan.

‘a. 34a/7

[=1]

aḳıt-: Sıvı veya ufak maddelerin bulunduğu yerden başka bir yere gitmesini, akmasını sağlamak.

a.-alar (aḳıdalar) 24b/7

[=1]

āl (Ar.): Yüce, yüksek.

ā.+ı 1b/10

[=1]

al-: 1. Bir şeyi yanında bulundurmak; sahip olmak.

a.-a 37b/2, 39a/7, 39a/10, 39a/13, 39b/2

a.-an 24b/11

a.-ıcaḳ 40a/13

a.-dıarsa 37a/6

a.-dısa 28a/9

a.-duğı 2a/6

a.-duran 24b/11

a.-mıṣ 34a/9, 35a/3

a.-mağa 39a/3

a.-mağla 39b/4

a.-maḳ 32b/7, 32b/12, 33a/9, 33a/12, 34a/1, 35b/7, 37a/10, 37b/3, 38a/13

a.-maḳda 38a/5

a.-maḳdur 40a/2

a.-maḳlığa 39b/5

a.-maya 39a/9, 39b/6

a.-mayınca 32b/7

a.-ınca 39a/2

a.-sa 38a/11, 38b/11

a.-sun 37b/3

a.-uban 39a/4

a.-ursa 39a/6

2. Para ile satın almak.

a.-mağ 27a/7,

3. Çalmak.

a.-mağ 27a/2,

[=38]

‘**alāmet** (Ar.): İşaret, belirti, nişan.

‘a. 14a/8

‘a.+i 4a/6, 4a/12, 14a/1, 14a/4,
14a/7

‘a.+leri 4a/3

‘a.+lerinden 4a/2

[=8]

‘**ālem** (Ar.): Yerde ve gökte
yaratılanların tümü, kainat,
evren.

‘ā.-dür 10a/3

[=1]

‘**aleyhi** (Ar.): (bk. ‘aleyhi’s-selām)

‘a. 3a/5, 3b/5, 5b/4, 17a/13,
17b/9, 17b/13, 19b/5, 20b/2,
20b/7, 21a/8, 21a/12

[=11]

‘**aleyhi’s-selām** (Ar.): “Selam onun
üzerine olsun.” anlamında
Arapça ifade.

‘a. 3a/5, 3b/5, 5b/4, 17a/13,
17b/9, 17b/13, 19b/5, 20b/2,
20b/7, 21a/8, 21a/12

[=11]

‘**ālim** (Ar.): İlim sahibi olan kimse,
bilen, bilgin.

‘ā. 10b/13, 15b/6, 15b/9, 28b/2,
29a/1, 29a/2, 30a/13, 30b/2,
30b/13, 31a/8, 32a/1

‘ā.+e 15b/4, 15b/8

‘ā.+i 15b/3, 29b/10

‘ā.+ler 27b/7, 28a/2, 28a/4,
28a/7, 30a/9, 30b/12, 31a/3,
31a/6

‘ā.+lerden 15b/2, 29b/7, 32a/1

‘ā.+lerdür 27b/2, 31b/12

‘ā.+leri 30a/9, 32a/2, 32a/5

‘ā.+lern 27b/8, 28a/5

‘ā. üñ 31b/5

[=34]

alt: Bir şeyin yere bakan kısmı.

a.+ı 38a/12

[=1]

altı: Beşten sonra gelen sayının adı, 6.

a. 4b/12

[=1]

altmış: (bk. altmış)

altmış dört: altmış üçten sonra
gelen sayının adı, 64.

a.+dür 11a/3

[=1]

altmış: Elli dokuzdan sonra gelen
sayının adı, 60.

altmış dört: altmış üçten sonra
gelen sayının adı, 64.

a.+dür 11a/3

[=1]

altmışıncı: Sırada elli dokuzdan sonra
gelen sayının adı.
a. 12b/12

[=1]

altın: Ziyinet eşyası, zer.
a. 25b/3

[=1]

altıncı: Sırada beşten sonra gelen
sayının adı.
a. 10b/8, 11a/6.

[=7]

altun: Ziyinet eşyası, zer.
a. 25b/5, 26a/1, 26a/2, 28a/8
a.+dan 29a/11

[=5]

alçı: Alçı taşının pişirilip
öğütülmesiyle elde edilen, su ile
karıştırılınca çabuk donduğu için
kalıp çıkartmada, dışçilikte,
heykelcilikte ve özellikle
yapılarda kullanılan beyaz toz.
a.+ya 37b/6

[=1]

'amel (Ar.): Bir amaçla yapılan iş,
eylem.
'a. 15b/5, 16b/5, 23b/12
'a. de 14b/5
'a.+e 8b/6
'a.+i 23b/11
'a.+ler 8a/12
'a.+üñ 14b/8, 16b/1

'a. eyle-: Dini buyrukları yerine
getirmek.

'a.-mek 27a/12, 32a/9

'a.-se 21a/13

'a.-ye 20b/4

'a. işle-: Dini buyrukları yerine
getirmek.

'a.-dün 15a/6, 15b/5

'a.-mek 16b/3

'a.-se 14b/5

'a.-yen 30a/5

'a. kıl-: Dini buyrukları yerine
getirmek.

'a.-dün 16a/4

'a.-sa 14b/13

[=19]

'amellü (Ar.+T.): Amaçlı, maksatlı.

'a. 23b/2

[=1]

ammā (Ar.): Ancak, fakat, lakin, ne
var ki.

a. 6a/9, 6a/11, 7a/9, 7b/3, 7b/6,
7b/7, 7b/10, 10b/12, 13b/1,
18b/3, 24a/12, 33a/5, 33a/11,
34b/11, 35a/1, 35a/11, 36a/4,
38a/5, 38a/11, 38b/5, 39a/5

[=21]

ana: İnsanın veya hayvanın yavru
sahibi olan dişisi, anne.

a. 34a/2

a.+ya 10a/13, 11a/4

[=3]

aña: Üçüncü tekil kişi zamirinin yönelme hali, ona.

a. 5a/13, 5b/11, 8b/8, 9a/12, 9a/13, 9b/2, 10b/13, 16a/3, 16a/7, 16b/8, 18b/7, 20a/6, 20b/4, 20b/4, 22a/2, 30a/2, 31b/2, 32b/2, 39a/2

[=19]

and: Ant, yemin.

a.+ı 28b/5

and iç-: Yemin etmek.

a.-mek 10b/2, 11b/7, 11b/8

[=4]

anda: Üçüncü tekil kişi zamirinin bulunma hali, onda.

a. 13b/13

[=1]

andan: 1. Üçüncü tekil kişi zamirinin ayrılma hali, ondan.

a. 6a/3, 21a/5, 31b/1, 36a/6,

2. Sonra, daha sonra.

a. 3a/3, 3a/10, 3b/4, 3b/10, 4a/1, 4a/2, 8b/9, 13b/4, 19b/13, 20a/3, 31b/6, 35a/11, 35b/5, 35b/6, 37b/5, 37b/8, 37b/8, 37b/12, 40a/1

[=23]

anı: Üçüncü tekil kişi zamirinin belirtme hali, onu.

a. 2b/13, 3b/7, 8b/6, 14b/6, 15a/1, 16a/12, 16b/9, 17b/1, 17b/1,

21a/4, 23a/3, 23a/9 24b/2, 24b/11, 26b/3, 31b/3, 33a/9, 33b/3, 34a/3

[=19]

anıñ: (bk. anuñ)

a.+çün 24b/2

[=1]

añla-: Akıl yoluyla kavramak, idrak etmek.

a.-sa 19b/3

a.-ya 24a/13

[=2]

anlar: Üçüncü çokluk kişi zamiri, onlar.

a. 1b/11, 6b/11, 7a/1, 7a/1, 10a/1, 10b/5, 18a/1, 19b/8, 21a/4, 21a/5, 22a/8, 23a/12, 23b/1, 30a/11, 30a/12, 34a/5

a.+a 10a/7, 19a/3, 19b/5, 19b/9, 30a/11

a.+dan 19a/13, 19b/1

a.+dur 18a/2

a.+uñ 6b/12, 26b/9, 26b/11, 28b/8, 34a/5

a.+uñla 23b/13

[=29]

añ-: Hatırlamak, akla getirmek, yâd etmek.

a.-masalar 14a/5

a.-salar 14a/4

[=2]

añsuzın: Beklenmedik bir zamanda.

a. 2b/10

[=1]

anuñ: Üçüncü teklik kişi zamirinin ilgi hali, onun.

a. 1b/10, 2a/7, 4a/9, 4b/10, 5b/5, 6a/11, 6a/12, 8a/8, 8a/9, 8b/10, 9a/3, 9a/10, 10a/1, 14a/12, 16b/10, 18b/4, 21b/1, 24b/6, 26b/5, 29a/2, 29b/13, 30b/9, 31b/2, 31b/8, 33a/7, 35b/7, 38b/13

a.+ıla 9a/5, 20b/4, 31a/1, 33a/9, 33a/12, 33b/3, 33b/5, 33b/8, 33b/10, 33b/11, 39b/11, 39b/11

a.+çün 15b/10, 35b/9

[=41]

‘ār (Ar.): Utanç.

‘ā. 16b/2

‘ā. it-: Utanmak.

‘ā.-erlerdi (iderlerdi) 9b/13

[=2]

ara: İki şey arasındaki boşluk, mesafe.

a.+mda 9a/5

a.+sı 16b/8

a.+sında 15a/2

[=3]

arı: Saf, Temiz ve temizleyici olan.

a. 32b/9, 35b/4, 35b/4, 38b/2

a.+dur 34b/10, 35a/1, 35a/4, 35b/3

[=8]

arıdıçı: Temiz hale getiren, kirletici nesneleri ayıran.

a. 32b/10, 34b/11, 35a/2

a.+dur 35a/4

[=4]

arşlan: Kedigillerden, erkekleri yeleli, yırtıcı, çok koyu sarı renkli güçlü bir memeli türü, aslan.

a. 38a/10

[=1]

arşun: Yaklaşık 65 santimetre olan uzunluk ölçüsü, arşın.

a. 33b/13, 34a/2

[=2]

art: Arka taraf.

a. 9a/6

a.+ını (ardın) 37b/10

a.+ından (ardından) 37b/10, 37b/13

[=4]

art-: Miktarca çoğalmak.

a.-a 39b/12

a.-arsa 38a/9

[=2]

artuq: 1. Başka.

a. 11b/7, 39b/5

2. Fazla kalan şey, artık.

a. 33b/1, 37a/9

a.+ı(artuğı) 37a/8, 37a/9, 37a/11, 37a/11, 37a/11, 37a/12, 37a/12, 37a/13

a. ından (artuğından) 37b/1
 [=14]
artur-: Miktarca çoğaltmak
 a.-madın 8b/11
 a.-ur 27a/9
 a.-urlar 19b/4
 [=3]
arturucu: Miktarca çoğaltan şey.
 a. 40a/2
 [=1]
aru: Eklem bacaklı, kanatlı, bal
 yapan hayvan; arı.
 a. 34a/7
 [=1]
aşhāb (Ar.): Sahabeler.
 a.-ı 1b/10
 [=1]
‘āşī (Ar.): Başkaldıran, isyan eden
 kimse.
 ‘ā. 11a/5
 [=1]
aşağa: Aşağı.
 a. 7a/8
 a.+sında 7a/4
 [=2]
āşikāre (Far.): Açık, meydanda,
 bâriz.
 ā. 6b/13, 7a/12
 [=2]
at: Binme, yük taşıma için kullanılan
 memeli hayvan.
 a. 31b/10, 37a/9

[=2]
ata: Ata, baba, cet.
 a. 27a/2
 a.+ya 10a/13, 11a/4, 27a/3
 [=4]
‘avrat (Ar.): Kadın, eş.
 ‘a. 12a/12, 28a/13
 ‘a.+ı 28b/5
 ‘a.+ıla 18b/13, 19a/8
 ‘a.+lar 10b/9
 ‘a.+larla 12a/13
 ‘a.+ların 4a/8, 12a/9
 ‘a.+una 11b/1
 ‘a.+um 28a/12
 ‘a.+uñ 12b/8
 [=12]
ay: 1. Gök cismi, ay.
 a. 28a/5
 2. Yılın on ikide biri.
 a. 34a/12
 a.+ın 8b/9
 a.+ını 3b/1, 5a/9
 [=5]
ay: Seslenme edatı.
 a. 36a/5
 [=1]
ayak: Bacakların bilekten aşağıda
 bulunan ve yere basan bölümü.
 a. 4a/13
 [=1]
‘ayb (Ar.): Eksiklik, noksanlık.
 ‘a.+ın 11a/7, 12a/6

[=2]

aydınlan-: Işıklanmak.

a.-urlar 31a/1

[=1]

āyet (Ar.): Kur'ân-ı Kerim'deki

sureleri meydana getiren

cümlelerden her biri

ā. 25a/5

ā.+de 6b/2, 10a/4

ā.+i 20a/4

ā.+lerden 7a/4

ā.+ün 6b/3, 7a/3, 25a/3

[=8]

ayruḡ: Başka.

a. 3a/12, 12b/8, 14b/5, 20b/5,

22a/3, 37b/1

a.+lara 15b/4, 31b/1

[=8]

ayruḡısı-: Başkalaşmak.

a.-sa 33a/3

[=1]

az: Miktar olarak az.

a. 34b/11, 36a/3, 36a/6, 38a/10

[=4]

az-: Taşkınlık göstermek, doğru yoldan sapmak.

a.-alar 30a/12

[=1]

‘azāb (Ar.): Kafirlerle ve günahkarlara ölümünden sonra verilecek ceza, acı.

‘a. eyle- Acı çektirmek.

a.+9b/2

[=1]

azacuḡ: Azıcık.

a. 18b/3, 18b/6, 33a/7

[=3]

āzād (Ar.): Serbestlik, özgürlük.

ā. eyle-: Hür bırakmak.

ā. 4a/4, 4a/11

ā. ol-: Hür kalmak.

ā. 4a/10,

[=3]

ā’zam (Ar.): Büyük.

a. 2a/2

[=1]

azdur-: Doğru yoldan saptırmak.

a.-alar 30a/12

a.-ur 20a/7

[=2]

azḡunluḡ: Yoldan çıkmış olma durumu.

a.+dur 17b/7, 23a/5

[=2]

azıraḡ: Daha az, azıcık.

a. 33a/10

[=1]

‘azīm (Ar.): Azim, büyük, yüce.

‘a. 22b/1

[=1]

‘azīz (Ar.): Kıymetli, değerli, saygı duyulan, dost.

‘a.+ler 24a/6, 24a/11, 25a/9, 27a/13, 29b/2, 32a/6

[=6]

azu: Az, biraz.

a. 16b/2

[=1]

Bb

bağışla-: Affetmek.

b.-yupdurur 18b/5

[=1]

bahā (Far.): Değer, kıymet.

b. 39b/6

b.+sın 26b/12

b.+ya 39b/4, 39b/4

[=4]

bahādur (Far.): Yiğit, cesur, usta, savaşçı.

b. 15a/12, 15a/12

[=2]

baḥs (Ar.): Karşılıklı konuşma, sohbet.

b. it-: Karşılıklı konuşmak.

b.-üp (baḥs idüp) 29b/8

[=1]

baḳ-: Gözler ile bakmak, görmek.

b.-a 9a/1

b.-maḳ 12b/8

b.-sun 9a/2

[=3]

baḳla (Ar.): İri taneleri kabuksuz olarak veya fasulye gibi yeşil kabuğu ile pişirilip yenilen bitki.

b.+nı 33b/6

b.+yı 33b/7

[=2]

bal: Bal arılarının bitki ve çiçeklerden topladıkları bal özünden yapıp kovanlarındaki petek gözlerine doldurdukları, rengi beyazdan esmere kadar değişen tatlı, koyu, sıvı madde

b. 33b/2

[=1]

bālīg (Ar.): Ergin.

b. 5b/7

[=1]

balıḳ: Omurgalılarından, suda yaşayan, solungaçla nefes alan ve yumurtadan üreyen hayvanların genel adı.

b. 34a/6

b.+lar 28a/4

[=2]

baña: Birinci tekil kişi zamirinin yönelme hali, bana.

b. 3a/4, 3a/10, 3b/5, 3b/10, 4a/1, 4b/6, 4b/9, 14a/7, 14b/6, 15b/9, 15b/10, 17b/13, 26a/7, 31b/9, 37b/4

[=15]

barmak: (bk. parmak) İnsanda ve bazı hayvanlarda ellerin ve ayakların son bölümünü oluşturan, boğumlu, oynak, uzunca organların her biri.

b. 37b/11

b.+ıyla (barmağıyla) 19b/12

b.+ın (barmaıgn) 25a/13

b.+ından (barmağından) 25a/6

b.+lar 37b/10

[=5]

baş: 1. Baş, kafa.

b.+ına 5b/3

b.+dur 34b/7

2. Başlangıç.

b. 7a/10

b.+ına 36b/11, 36b/12, 39a/10

b.+ında 20a/2

3. Kişinin kendisi.

b.+ına 12a/2

[=8]

başla-: Bir işe girişmek.

b.-yalum 39b/6

[=1]

başlu: Başlı, başlangıcı olan.

b. 11a/9

[=1]

bâtl (Ar.): Doğru ve sahih olmayan.

b. 29b/12

[=1]

bâtn (Ar.): İç yüz.

b.+ını 12b/3

[=1]

bayğılayın: Eskisi gibi.

b. 35a/13, 35b/1

[=2]

bayık: Açık, belli.

b. 7a/3, 13a/4, 16a/10, 28a/1, 28a/7, 30a/2, 32b/4

[=7]

bayrām: Milletçe sevinç içinde kutlanan gün.

b. 39a/2

[=1]

bedbaht (Far.): Kötü talihli.

b. 19b/8

b.+lara 19b/6

[=2]

bednāmlık (Far.): Adı kötüye çıkmış olan, kötü şöhretli.

b.+ın (bednamlığın) 15a/1

[=1]

bedr (Ar.): Dolunay.

b. 28a/5

[=1]

beg: Bey.

b. 2a/3, 4b/3

b.+lere 27a/1

[=3]

beglik: Bey olma durumu.

b.+e (beglige) 4b/2

[=1]

belā (Ar.): İnsana büyük bir sıkıntı veren, içinden çıkılması güç durum, badire, dert, gam, keder.
b.+lara 40a/3

[=1]

belki (Ar.+Far.): Muhtemel olarak, olsa olsa.
b. 7a/8, 13a/13, 15a/10, 15b/9, 16a/8, 24b/3, 35a/10

[=7]

bellü: Açık, aşikar.
b. 13a/4
b.+lerin 24a/12

[=2]

ben: Birinci tekil kişi zamiri.
b. 3b/12, 4b/5, 4b/7, 8b/6, 9a/4, 9a/9, 14b/3, 14b/6, 15b/1, 15b/13, 18b/9, 18b/11, 18b/13, 19a/6, 19a/12, 19a/13, 19b/1, 21a/3, 21a/4, 21b/10, 22a/11, 25a/4, 25a/9, 25b/1, 25b/11, 28a/11
b.+den 19a/9, 25b/2
b.+i 1b/9, 8b/6, 14b/5, 14b/12, 20b/8
b.+üm 9a/5, 18a/4, 19a/4, 19a/8, 20a/6, 20a/7, 20b/10, 21a/2, 21a/8, 21a/9, 21a/13, 21b/13, 22a/5, 22a/9, 22b/13, 23a/3, 26b/1, 27b/9, 30b/12
b.+ümile 14b/8

b.+mçün 15a/6, 15a/9, 15a/10, 15b/5, 15b/8, 16a/4, 16a/8
b.+ven 19a/6

[=61]

beñze-: Benzemek.

b.-mez 2b/12, 5b/11, 5b/11
b.-miş 26b/10
b.-r 22a/5, 22b/5, 22b/6, 31a/4, 31a/7, 31a/11, 31b/2, 31b/8
b.-rsiz 22a/10, 22a/10
b.-rüz 18b/7

[=15]

beñzeş: Benzer bir kişi.

b.+i 5b/10

[=1]

beñzet-: Benzetmek.

b.-di 1b/10

[=1]

berāber (Far.): Birlikte, bir arada.

b. 12a/10, 16b/8, 27b/5
b.+dür 23b/13, 38a/2

[=5]

beri: O zamandan itibaren.

b. 22a/11

[=1]

berk: Sağlam, kuvvetli.

b. 2b/2

[=1]

berü: İki uzaklıktan daha yakın olanı.

b.+sin 37a/4

[=1]

besle-: Beslemek.

b.-mekden 9b/13, 10a/6

b.-yümezem 9b/10

[=3]

beş: Beş (5).

b. 5a/5, 5a/10, 32b/2

[=3]

beşinci: Sıralamada dördten sonra gelen sayı.

b. 5a/9, 10b/8, 11a/5, 11a/12, 11b/7, 12a/5, 12b/1, 12b/8

[=8]

beyân (Ar.): Açıklama.

b. kıl-: Açıklamak, söylemek.

b.-uravuz 2a/8

[=1]

beyt (Ar.): Anlam bakımından birbirine bağlı iki dizeden oluşmuş şiir parçası.

b.+i 1b/11

b.+üñ 11b/11

[=2]

bez: Herhangi bir kumaş.

b.+de 32b/13

[=1]

bezek: Ziyet eşyası, süs.

b.+in (bezeğin) 25b/11

[=1]

bırak-: Elinden ayırmak, bırakmak.

b.-alar 15b/2, 16a/1, 16a/13

b.-dı 25b/12

[=4]

bıyık: Üst dudak üzerinde çıkan kılların tümü, bıyık.

b. 26a/11, 26b/1,

b.+ın (bıyığın) 26a/13

[=3]

bî-'aded (Far.+Ar.): Sayısız.

b. 1b/4

[=1]

bid'at (Ar.): İslâm dininde Hz. Muhammed zamanında bulunmayıp sonradan ortaya konan hüküm ve âdet.

b.+17b/7, 23a/5, 23b/5, 24a/1, 24a/4, 24a/6, 24a/7, 24a/10, 24a/10, 24b/12, 25a/11, 27a/10

b.+dan 24a/2

b.+dur 17b/7, 23a/4, 24b/11, 25b/3, 25b/7, 26a/1, 26a/5, 26a/8, 26b/8, 27a/2, 27a/4

b.+lar 19b/6, 25b/8, 27a/9

b.+lardan 24b/1, 24b/12, 25b/2, 26a/11, 26b/3

b.+lardandır 27a/1

b.+laruñ 24a/11, 27a/7

[=35]

bigi: (bk. gibi)

b. 29a/2, 29a/3

[=2]

bikâr: Dere, çay.

b.+lar 32b/11

[=1]

bil-: Bilmek, haberdar olmak, anlamak, idrak etmek.

b. 30a/8

b.-dügümüzle 32a/9

b.-dükleri 7b/10

b.-eler 5b/9

b.-enler 27b/5

b.-gil 5a/4, 5b/6, 5b/13, 6a/6, 8a/6, 13a/2, 13b/1, 17a/2, 24b/1, 24b/10, 25b/13, 29b/2, 32a/12, 32b/6

b.-meden 30a/11

b.-mek 7b/4

b.-mekde 11a/8

b.-meyenler 27b/5

b.-mez 21b/9

b.-mezlerdi 10a/2

b.-mezsın 3b/12

b.-mezven 3b/12

b.-üñ 19a/5, 19b/2, 22b/11, 24a/8, 27a/13

b.-üp 11b/4

b.-ür 3a/1, 4b/6, 4b/8, 4b/8, 7b/10, 9a/7, 9a/8, 9a/10, 9a/11, 29a/2, 30a/1

b.-ürin 19a/13

b.-ürler 7b/9

b.-ürse 20b/3

[=47]

bildür-: Bildirmek, anlatmak, bilgi vermek.

b.-di 6b/13

[=1]

bile: Dahi, üstelik.

b. 23b/9, 33b/5, 39a/10

[=3]

bilezük: Bilezik.

b. 25b/4

[=1]

biñ: Dokuz yüz doksın dokuzdan sonra gelen sayının adı.

b. 29a/8, 29a/9, 38a/7, 38a/7

b.+de 32a/7

[=5]

binā (Ar.): Oluşum.

b. eyle-: Oluşturmak.

2b/6

[=1]

bingeş-: Birlikte binmek.

b.-üp 9a/5

[=1]

bī-nihāyet (Far.+Ar.): Sonsuz.

b. 1b/5

[=1]

birü: O zamandan itibaren.

b.+sin 37a/8

[=1]

bir: Bir sayısı, sayıların ilki; tek.

b. 2a/6, 2b/9, 2b/10, 2b/13, 4a/6, 4a/12, 4b/5, 5a/12, 5b/3, 6a/10, 6b/1, 7b/1, 7b/2, 8a/7, 8b/4, 8b/6, 9b/3, 10a/4, 10b/13, 11a/1, 11b/12, 12a/4, 14a/4, 14a/8, 14a/11, 14a/13, 14b/4, 14b/9,

15a/3, 15a/5, 15b/3, 16a/1,
 18a/4, 18a/4, 19b/12, 20a/6,
 20a/13, 20b/9, 20b/9, 20b/11,
 22a/5, 22a/13, 22b/3, 22b/11,
 23a/8, 23b/10, 23b/11, 23b/13,
 24a/1, 24a/3, 24b/5, 25a/6,
 25a/13, 25b/9, 25b/9, 26a/2,
 26a/2, 26a/4, 26a/6, 26b/1,
 26b/2, 26b/5, 27a/3, 27a/3,
 27b/6, 27b/13, 28a/11, 28b/1,
 28b/2, 28b/2, 28b/7, 29a/1,
 29a/7, 29a/10, 29b/12, 30a/1,
 30a/1, 30a/8, 30a/13, 30b/1,
 30b/1, 30b/2, 30b/6, 30b/7,
 30b/7, 30b/10, 30b/13, 31b/5,
 31b/7, 31b/8, 31b/9, 31b/10,
 31b/11, 31b/13, 32b/13, 32b/13,
 33a/3, 33a/3, 33b/1, 33b/2,
 33b/4, 33b/12, 34a/4, 34a/8,
 34a/10, 34a/12, 34b/4, 34b/6,
 34b/6, 34b/7, 34b/8, 35a/5,
 35a/7, 36a/4, 36b/1, 36b/7,
 36b/13, 37a/2, 37a/8, 37a/13,
 38a/6, 38a/6, 38b/6, 38b/9,
 38b/10, 38b/13, 39a/2, 39a/5,
 39a/8, 39a/8, 39a/11, 39b/1,
 39b/3, 40a/6, 40a/10
 b.+dür 5b/10
 b.+i 8a/5
 b.+in 5a/10
 b.+ñüz 26a/4, 40a/13

[=140]

bir -: Vermek.

b.-e 29b/13

b.-en 29b/13

[=2]

biraz: Biraz, bir parça, az.

b. 33a/7, 33a/10, 38b/13

[=3]

biregü: Bir kimse, birlikte.

b. 38b/2

[=1]

biregi: (bk. biregü)

b.+nün 23b/8

[=1]

biri: Bir kimse, bir tanesi.

b.+ne 12a/7

b.+si 5a/6, 6a/7, 6a/7, 9b/9,

10a/9, 10a/12, 14a/10, 17a/3,

18a/8, 18a/8, 18a/9, 18b/9,

18b/11, 18b/12, 24b/1, 24b/13,

25b/2, 25b/8, 26a/11, 26b/3,

32a/8, 34b/7, 35a/6, 40a/9

b.+sidür 29b/3

b.+sin 33a/2

[=27]

birince: Birkaç, birçok.

b. 21b/6

[=1]

birkaç: Birkaç.

b. 2a/6, 24a/12

[=2]

birle: İle, birlikte, beraber.

b. 19b/5

[=1]

birlik: Bir olma durumu.

b.+ine (birliğine) 5b/8

[=1]

biroq: Bir.

b. 39a/12

[=1]

bisle-: Beslemek.

b.-rlerdı 9b/12

[=1]

bismi'l-lâhi'r-raḥmani'r-raḥîm

(Ar.): “Rahman ve rahim olan Allah’ın adı ile” anlamında bir söz.

b. 1b/2

[=1]

biti: Işık, kutsal varlık.

b. ler 8a/13, 8a/13

[=2]

biz: Birinci çoğul kişi zamiri.

b. 6b/7, 6b/9, 18a/12, 18b/4, 18b/7, 18b/8, 21b/4, 32a/9

b.+e 1b/6, 21b/5, 22b/1, 22b/6

b.+i 1b/5, 13a/1, 39b/13

b.+leri 17a/1, 27a/10

b.+üm 18b/7, 22a/3

b.+ümle 22b/5

[=20]

boğ-: Boğmak.

b.-mak 29a/8

[=1]

boş: Boş.

boş ol-: Boşamak, nikahlı durumdan çıkmak.

b.-sun 28a/12

b.-maya 28a/13

b.-maz 28b/5

[=3]

boy: Bir şeyin tabanı ile en yüksek noktası arasındaki mesafe, boy.

b.+una 15b/1

[=1]

boynuz: Kimi hayvanların başında bulunan sert ve kıvrımlı savunma yapısı, boynuz.

b.+ı 35b/12

[=1]

boyun: Başı gövdede tutan yeri boyun.

b.+dur 34b/6

b.+na (boynna) 25b/4, 29a/8

[=3]

bölük: Bölüm, parça, kısım.

b. 20b/8, 20b/11, 21a/1, 21a/1, 28b/7

b.+dür 21a/1, 21a/2

b.+i (bölüğü) 20b/9, 20b/9, 20b/11, 20b/12

b.+ünden (bölüğünden) 17a/1

[=12]

böyle: Bunun gibi, buna benzer.

b. 5a/3, 16b/7, 19b/5

[=3]

bu: Bu.

1. İşaret sıfatı

b. 2a/4, 2b/4, 2b/5, 3a/9, 3b/3,
3b/9, 4b/4, 4b/7, 4b/11, 4b/12,
5a/10, 6a/8, 6a/10, 6b/10, 7a/4,
7a/4, 7b/2, 8b/2, 8b/11, 8b/11,
9a/3, 10b/11, 10b/11, 11b/11,
12b/13, 18a/9, 18a/13, 18b/1,
18b/8, 19a/2, 19b/2, 20a/10,
25a/3, 25a/5, 25b/8, 30b/11,
31b/6, 32a/3, 32a/7, 32a/8,
33a/1, 34a/7, 38a/8, 39b/4,
40a/7, 40a/11

2. İşaret zamiri.

b. 24b/13
b.+dur 4a/12, 5a/1, 6b/4, 7a/3,
10a/2, 10a/5, 11b/12, 15b/1,
17a/5, 17a/12, 19b/7, 20a/5,
20a/8, 22b/8, 23a/2, 25a/3,
27b/4, 32b/4, 38a/1
b.+nı 9a/10
b.+na 10a/1, 12a/4
b.+nda 15b/13
b.+ndan 2a/1, 9a/11, 16b/8,
18b/8, 19a/1, 21b/7, 22b/7,
22b/12, 39b/12
b.+nlar 25b/3, 25b/6, 26a/12,
35b/13, 36a/1, 37b/7
b.+nlaruñ 7a/7, 18b/1, 31b/12,
34b/7, 34b/8
b.+nlaruñla 37b/7
b.+nuñ 31a/10

[=92]

buçuk: Yarım.

b. 33b/2

[=1]

bugün: İçinde bulunulan gün.

b.+ki 15a/13, 15b/13, 16a/11

[=3]

bul-: Arayarak veya aramadan bir
şeyle karşılaşmak, bulmak.

b.-a 16b/3

b.-alar 2a/11

b.-am 38b/6

b.-masa 37b/1, 38a/8, 38b/3

b.-mayınca 32b/8

b.-mazsa 39a/13

b.-insa 8a/6

b.-unmasa 38a/12, 38a/13

b.-unsa 37a/7

b.-unursa 37a/2

b.-ur 2a/1

b.-urlar 31a/5

b.-ursa 30a/5, 39a/13

[=17]

burun: Alınla üst dudak arasında
bulunan, çıkıntılı, iki delikli
koklama ve solunum organı.

b.+ına (burnına) 25b/5

b.+yıla (burnıyla) 2a/6

[=2]

buyruk: Emir.

b.+larına 2a/12, 22b/10

b.+ınca 27a/6

b.+ından (buyruğundan) 17b/5

[=4]

buyur-: Emretmek.

b.-a 16a/1, 16a/12

b.-duñ 8b/11

b.-madı 23a/10, 24b/3

b.-sa 17a/13

b.-ulan (buyrulan) 17a/8, 17a/9

b.-ur 5b/12, 6b/1, 6b/2, 7b/12,

10a/3, 10a/4, 13a/6, 17a/4,

17a/12, 23b/10, 24a/1, 24a/4,

24b/5, 25a/1, 27b/3, 29b/4,

32b/3

b.-ursın 21b/6

[=26]

buyurul-: Emredilmek.

b.-maduğ 24a/9

[=1]

bünyād (Far.): Esas, temel.

b. 4b/2

b.+ı 5a/5

[=2]

büyük: Biçimce daha fazla olan,
büyük.

b. 36b/3, 37b/11, 37b/13

b.+dür 9b/5

[=4]

Cc

cahil (Ar.): Bilgisiz.

c. 32a/4

c.+inüñ 31a/1

c.+leri 30a/10

[=3]

cānavar (Far.): Canlı yaratık.

c. 36b/1

c.+a 12b/1

c.+lar 37a/9, 37a/10

c.+lardan 36a/9, 36a/11, 36a/13

c.+laruñ 35b/12

[=8]

cānavarcuğ (Far.+T.): Canlı yaratık.

c.+lar 34a/5

[=1]

canlu (Far.+T.): Canlı.

c. 34a/5, 36b/1

[=2]

cāsuzlūğ (Ar.+T.): Casusluk.

c. 11a/8

[=1]

cāzūluğ (Far.+T.): Cadılık.

c. 12b/2

[=1]

cehd (Ar.): Çalışıp çabalama.

c. 22a/7

[=1]

cehennem (Ar.): Cehennem.

c. 25b/13

[=1]

celle zikruhu (Ar.): “Zikri çok ve bol
olsun.”

c. 14b/3

[=1]

cem' (Ar.): Toplanma, toplama, bir araya getirme.

c. 11a/2

c. it-: Toplamak.

c.-ivirevüz (idivirevüz) 2a/7

[=2]

cemā'at (Ar.): Bir yere toplanmış insan kalabalığı.

c. 12a/1, 39a/8

[=2]

cemī' (Ar.): Bütün, hep.

c. 15a/2

[=1]

cenābet (Ar.): Dini olarak guslū gerektiren durum.

c.+den 34a/8, 34b/13, 38b/1

[=3]

cenāze (Ar.): Ölü, mevta.

c. 38b/10

[=1]

ceng (Far.): Çatışma, savaş.

c. it-: Savaşmak.

c.-düm 15a/7

[=1]

cevāb (Ar.): Cevap.

c.+1 4b/4

c.+lar 3a/9

[=2]

cevmerd (Far.): Cömert.

c.+dür 16a/10

[=1]

ceza (Ar.): Suç işleyen kimseye suçunun derecesine göre verilen karşılık.

c.+sı 15b/1, 16b/1

[=2]

cimā' (Ar.): Çiftleşme (insan hakkında)

c. eyle-: Çiftleşmek (insan hakkında).

c.-mek 12a/11, 12a/12, 12b/2

[=3]

cum'a (Ar.): Perşembe ile cumartesi arasındaki günün adı, Cuma.

c. 11b/13, 39a/5, 39a/7

[=3]

cunub (Ar.): Gerektiği halde guslū abdesti almadığı için dince temiz sayılmayan kişi, cenabet.

c. 35a/2, 35a/7, 35a/12, 35a/13, 38a/2, 38a/3, 38b/11

c.+uñ 35a/8

[=8]

cunublık (Ar.+T.): Cenabetlik.

c.+1 35a/8, 35b/3

[=2]

cüftlen- (Far.+T.): Çiftlemek.

c.-mek 12a/6

[=1]

cümle (Ar.): Birbirine bağlı olan şeylerin tamamı.

c. 5b/6, 16b/12

[=2]

cürüm (Ar.): Suç, kabahat.

c. 27a/6

[=1]

Çç

çağlan-: Coşmak.

ç.-mayam 19a/1

[=1]

çaldur-: Bir müzik eserini çalgıyla
icra ettirmek.

ç.-mağ 24b/3

[=1]

çaldurul-: Bir müzik eserini çalgıyla
icra ettirilme eylemi.

ç.-mağdur 24b/1

[=1]

çalgu: Müzik aleti, enstrüman.

ç. 12b/6, 12b/7, 24b/1, 24b/3,
24b/8, 24b/10

ç. yı 24b/6

ç. ya 24b/4

[=8]

çanağ: Yayvan kase, kap.

ç. 33b/1, 33b/1, 33b/2

[=3]

çare (Far.): Deva, kurtuluş yolu.

ç. 28a/12

ç.+ndür 28a/12

[=2]

çatlat-: Çatlatmak.

ç.-dı 25a/13

[=1]

çek-: Bir şeyi bulunduğu yerden
kendine doğru yürütmek.

ç.-di 25b/12

ç.-eler 36a/10, 36a/12, 36b/1,
36b/2, 36b/7, 36b/12, 37a/1,
37a/2

ç.-erin 22a/11

ç.-erler 36b/8, 36b/9

ç.-mek 35b/1, 35b/4

ç.-meseler 14a/5

ç.-üp 35a/10

ç.-seler 14a/4

[=17]

çekiş-: Her iki taraftan kendine olmak
üzere karşılıklı çekmek.

ç.-ler 22b/12

ç.-üp 29b/8

[=2]

çeşme (Far.): Bir kaynaktan gelip bir
haznede toplanan veya borularla
getirilen suların, kullanılmak
amacıyla üzerindeki musluklar
yoluyla akıtılması için yapılmış
küçük tesis.

ç.+ler 32b/10

[=1]

çevür-: Çevirmek, döndürmek.

ç.-düginden 25a/7

ç.-di 25a/7

[=2]

çevre: Bir şeyin yakını, etrafı, sınırı,
dolayı.

ç. 39a/12

ç.+sindeği 20a/10

[=2]

çıbuğ: Dal, değnek.

ç.+ı (çıbuğu) 33b/10

[=1]

çık-: Bulunduğu yerden dışarıya
varmak.

ç.-ar 33b/12

[=1]

çık-: Birinin veya bir şeyin
çıkmasını sağlamak.

ç.-alar 36b/4

ç.-dı 25b/12

ç.-mı 11a/2

ç.-mağa 38a/12

ç.-maz 33a/5, 33a/9, 33a/12,
33b/1, 33b/12

ç.-sa 33b/3, 33b/9

ç.-ur 20a/7

[=12]

çırak (*Far.*): Bir ustanın yanında iş
öğrenen kimse.

ç. 2b/12, 13a/5, 23b/6, 26b/7,
26b/10, 38a/6, 38a/8, 40a/5

ç.+dur (çırağıdur) 30b/13

ç.+larıdur 30b/12

[=10]

çirkin (*Far.*): Göze veya kulağa hoş
gelmeyen, güzel karşıtı.

ç. eyle-: Çirkin yapmak.

ç.-mek 12b/3

[=1]

çiz-: Çizgilerle belirtmek, resmetmek.

ç.-di 19b/12, 20a/1, 20a/8

[=3]

çizi: Çizgi.

ç. 19b/12

ç.+ler 20a/1, 20a/8

ç.+nün 20a/1

[=4]

çobān (*Far.*): Koyun, keçi, manda,
sığır gibi ehlî hayvan sürülerini
güdüp otlatan kimse.

ç.+a 31b/8

[=1]

çobānlık (*Far.+T.*): Hayvan
güdücülüğü, çobanlık.

ç. 4b/1

[=1]

çoğalt-: Arttırmak, çoğaltmak.

ç.-mağdur (çoğaldımağdur)
40a/4

[=1]

çok: Çok, fazlaca.

ç. 4a/4, 4a/6, 16a/3, 16a/3,
16a/7, 19b/3, 22b/12, 32b/13,
36a/3, 36a/5

ç.+dur 18b/7

[=11]

çok-: Bulunduğu seviyeden aşağı
doğru yönelmek, oturmak.

ç.-eler 13b/9
[=1]
çukur: Belli bir amaçla kazılmış veya
oyulmuş yer.
ç. 36b/7, 36b/7
[=2]

Dd

dad: Tat.
d.+ın 33a/2, 33b/5
[=2]
dağıl-: Bütünlüğünü kaybetmek,
dağılmak.
d.-miş 37a/2
d.-sa 36b/2
[=2]

dahı: Bile, dahi, de, da.
d. 3a/6, 3a/6, 3a/7, 3a/13, 3b/1,
3b/2, 3b/3, 3b/9, 3b/12, 4a/12,
4a/13, 4b/5, 4b/5, 4b/8, 4b/11,
5a/11, 5b/3, 5b/8, 5b/11, 5b/13,
6a/3, 6a/5, 6b/1, 6b/13, 7a/6,
7a/8, 7b/3, 8a/1, 8a/2, 8a/3, 8b/8,
8b/9, 9a/8, 9a/10, 9a/13, 9a/13,
9b/7, 9b/9, 10a/4, 10a/7, 10a/7,
10a/8, 10a/9, 10b/11, 13a/1,
13a/1, 13a/2, 13a/5, 13a/7,
13a/9, 13b/5, 13b/7, 13b/10,
14a/3, 14a/6, 14a/9, 14a/9,
14a/13, 14b/6, 14b/9, 15a/1,

15a/3, 15b/2, 15b/4, 15b/6,
16a/1, 16a/5, 16a/7, 16a/12,
16b/10, 16b/13, 17a/1, 17a/3,
17a/8, 18a/12, 18b/6, 18b/8,
18b/11, 18b/12, 19a/13, 19b/1,
19b/2, 19b/3, 19b/8, 20b/3,
20b/10, 20b/11, 21a/4, 21a/5,
21a/13, 21a/13, 21b/8, 22a/9,
22b/9, 22b/11, 22b/11, 22b/13,
23a/2, 23a/9, 23a/11, 23a/12,
23b/2, 23b/9, 23b/10, 23b/12,
23b/13, 24a/3, 24a/7, 24a/8,
24a/9, 24a/13, 24b/1, 24b/5,
24b/11, 24b/12, 24b/13, 25b/1,
25b/2, 25b/3, 25b/6, 25b/13,
26a/3, 26a/4, 26a/5, 26a/8,
26a/11, 26a/12, 26b/1, 26b/2,
26b/3, 26b/7, 26b/7, 26b/12,
27a/1, 27a/1, 27a/2, 27a/8,
27a/10, 27b/13, 28a/2, 28a/4,
28a/6, 28a/10, 28b/6, 28b/10,
28b/11, 28b/11, 29a/6, 29a/9,
29a/10, 29a/11, 29b/2, 30a/6,
30a/11, 30a/12, 30a/12, 30b/8,
30b/11, 31a/6, 31b/3, 31b/6,
31b/9, 31b/11, 31b/13, 32a/9,
32a/9, 33a/1, 33a/7, 33a/9,
33a/11, 33a/13, 33b/8, 34a/8,
35a/6, 35a/6, 35a/10, 35a/12,
35a/12, 35a/13, 35a/13, 35b/3,
35b/4, 35b/8, 35b/8, 35b/10,
35b/12, 36a/1, 36a/1, 36a/3,

36a/7, 36b/9, 36b/10, 37a/6,
37a/8, 37a/10, 37b/2, 37b/2,
37b/5, 38a/3, 38a/4, 38a/6,
38b/6, 38b/8, 38b/9, 38b/10,
39a/2, 39a/8, 39a/11, 39b/1,
39b/3, 39b/4, 39b/11, 40a/3,
40a/4, 40a/6, 40a/10

[=216]

daha: Daha (üstünlük anlamı)

d. 38a/10

[=1]

dā'im (Ar.): Devam eden, sürekli.

d. 18b/12, 19a/1, 40a/4

[=3]

daire (Ar.): Bir yerde belli bir iş için
ayrılmış bölüm.

d.+sinden 19b/9

[=1]

dağ-: Bir şeyi başka bir şey üstüne
geçirmek, takmak.

d.-ar 29a/9

d.-mağ 25b/5

[=2]

dağın-: Bir şeyi kendine takmak,
takınmak.

d.-madılar 25b/8

[=1]

danādīl (Far.): Gönlüyle anlayan.

d.+ler 32a/10

[=1]

dāne (Far.): Tane, tohum.

d.+si 23b/4

[=1]

da'vī (Ar.): Ülkü, ideal, dava.

d.+ya 19b/7

[=1]

da'vācī (Ar.+T.): Ülküsü olan kişi.

d.+nuñ 12a/7

[=1]

da'vet (Ar.): Gelmesini isteme,
çağırma, davet.

d. it-: Davet etmek.

d.-er (ider) 20a/3

[=1]

deg-: Değmek, temas etmek.

d.-dügi 34a/13

d.-se 34a/13, 34b/4, 34b/5,
34b/8, 34b/9, 34b/11

[=7]

degin: Bir işin sona erdiği zamanı
gösteriri, -e kadar, -e dek.

d. 18b/10, 28b/13, 30b/4,
37b/10, 37b/11, 37b/12, 38b/6,
38b/7

[=8]

degül: Olumsuzluk edatı değil.

d. 4b/3, 25b/2, 26b/4, 32b/7,
32b/7

d.+dür 7a/6, 18a/6, 18b/6, 19a/9,
26b/1, 27b/5, 32a/8, 33b/7,
34a/1, 34b/1, 34b/4, 34b/11,
35a/2, 35a/9, 35b/2, 35b/5,
38a/4, 38a/6, 39a/1

d.+in 25b/1

d.+ise 38b/12, 38b/13

d.+ken 35a/2

d.+misiz 19a/4

[=29]

demür: Dövölüp şekillendirilmesi, çekilip uzatılması, inceltilmesi kolay döküme elverişli olduğu için kullanış yeri çok geniş olan element, demir.

d. 25b/3, 25b/4, 25b/4, 25b/4, 25b/6, 25b/9

[=6]

deñiz: Yer kabuğunun çukur bölümlerini kaplayan, birbiriyle bağlantılı, tuzlu su kütlesi, deniz.

d.+deki 28a/3, 31a/4

d.+inden 2a/5

d.+ler 32b/11

[=4]

denlü: İki şeyin birbirine denk olması.

d. 36a/8, 36a/11, 36a/13

[=3]

derecāt (Ar.): Dereceler.

d.+ı 39b/12

d.+lar 40a/2

[=2]

deri: İnsan veya hayvan vücudunu saran koruyucu tabaka, ten.

d.+35b/5

d.+den 35b/6

d.+si 35b/8, 35b/8

[=4]

desturımsuz (Far.+T.): İzinsiz, müsaade istemeden.

d. 12b/9

[=1]

deve: Geviş getiren memelilerden, boynu uzun, sırtında bir veya iki hörgücü olan, yük taşımakta kullanılan hayvan.

d. 35b/11

d.+nüñ 36a/3

[=2]

devlethumā (Ar.+Far.): Devletten fazlası.

d. 2a/4

[=1]

diş: Üst ve alt çene kemikleri üzerinde karşılıklı sıralanmış olan ve ağza alınan şeyleri koparıp çiğnemeye yarayan sert, beyazımtırak parçalardan her biri.

d.+lerüñüz 23a/3

[=2]

di-: Duygu ve düşünceleri söz ile anlatmak, söylemek.

d.-düginden 17a/6, 32b/1

d.-dügindir 35a/5, 35a/6

d.-dügüñ 4a/11

d.-dügüz 7b/2, 33a/1

d.-di 3a/8, 3a/9, 3a/11, 3b/3, 3b/4, 3b/8, 3b/9, 3b/11, 3b/13, 3b/13, 4a/2, 4a/5, 4b/7, 4b/11, 5a/1, 6b/13, 8b/6, 8b/9, 8b/12,

9a/2, 9a/9, 9a/13, 9b/2, 9b/5,
9b/7, 9b/8, 9b/10, 10a/1, 10a/8,
10a/10, 10a/12, 10a/13, 10b/2,
10b/3, 10b/6, 10b/11, 14a/7,
14b/9, 17b/7, 17b/11, 18a/2,
18b/10, 18b/12, 19a/1, 19a/3,
19a/9, 19b/2, 19b/6, 20a/3,
20b/13, 21a/10, 21b/2, 21b/9,
22a/3, 22a/12, 22b/7, 23a/5,
23b/4, 23b/13, 24a/3, 24a/6,
24b/7, 24b/12, 25a/9, 25b/2,
25b/12, 25b/13, 26a/4, 26a/11,
26b/1, 26b/2, 26b/2, 27b/10,
27b/13, 28a/4, 28a/6, 28a/10,
28b/6, 28b/13, 29a/3, 29a/6,
29a/12, 29b/1, 29b/10, 30a/3,
30a/6, 30a/9, 30a/12, 30b/2,
30b/5, 30b/11, 31a/2, 31a/7,
31a/12, 31b/4, 31b/11, 31b/13,
32a/6
d.-digümüz 6a/10
d.-diler 17b/12, 18a/12, 18a/12,
18b/3, 18b/4, 18b/6, 18b/7,
18b/8, 21b/7, 27b/7, 40a/1
d.-dük 7a/9
d.-dükleri 7a/6, 24a/7, 38a/7
d.-düklerine 27b/1
d.-düklerümüzün 32a/7
d.-düm 4b/9, 9a/11, 14b/9
d.-mek 4a/5, 4b/3, 5b/1, 7a/2,
11b/13, 12a/2, 12a/5, 13a/3,

17a/7, 17a/10, 17b/2, 20a/7,
21a/6, 40a/10, 40a/12
d.-mekden 10b/11
d.-mekdür 5a/7
d.-meyince 5a/3
d.-miş 2a/6, 11a/3
d.-mişdür 2a/1
d.-mişlerdür 16b/6, 40a/8
d.-rler 6a/12, 11a/1, 18a/8,
18a/9, 24a/10, 24a/10, 34a/3,
34a/10, 34a/12, 34b/6
d.-rlerdi 6b/8, 6b/10
d.-rlerse 37a/4
d.-se 8b/1, 14b/12, 14b/12,
24b/4, 24b/9, 24b/9, 28a/12,
38b/7, 39a/12
d.-señüz 24a/8
d.-sünler 14b/12, 15b/10,
15b/11, 16a/10
d.-ye 5a/3, 13b/10, 13b/12,
15a/9, 15b/6, 15b/7, 15b/8,
15b/11, 16a/5, 16a/7, 16a/12,
31b/9, 31b/10, 37b/5
d.-yecek 36a/5
d.-yelerdi 15a/12
d.-yen 28b/1
d.-yesin 13b/3
d.-yü 9b/10, 13b/12, 15b/10,
15b/11, 16a/10, 17a/8, 17a/9,
19b/7, 25a/11, 31b/10, 39a/3,
40a/7
d.-yüben 15b/1, 15b/13

d.-yüp 16b/4, 27a/6, 39a/6
[=211]
dīb: Bir yerin en aşağı kısmı, çukur,
dip.
d.+inde 7a/12
[=1]
dīdār (*Far.*): Yüz, çehre.
d. 8a/11
[=1]
dīl: Konuşma, söz etme, ifade
etmeye yarayan organ.
d.+dür 6a/7
d.+ile 6a/9, 6a/10, 7a/13, 7b/3,
8a/1, 8a/3, 8a/4
d.+inden 5b/5
d.+lerile 5b/8, 7a/5, 7a/7, 7b/8,
7b/11
[=14]
dīle-: Bir şeyin gerçekleşmesini veya
olmasını istemek, ummak.
d.-diler 2a/5
d.-se 37b/3
[=2]
dīlen-: Dilenmek, mahcup şekilde
istemek.
d.-se 26b/4
[=1]
dīlencilik: Dilenme eylemini yapan
kimse.
d. 26b/3
[=1]

dīlsüz: Konuşma yetisi olmayan
kimse.
d. 8a/2, 8a/2, 12b/1
[=3]
dīn (*Ar.*): İnsanların yaratıcı olarak
kabul ettikleri üstün güce olan
imanlarını, ona yapacakları
ibadetlerin bütünü ve bu
imana göre davranışlarının nasıl
olması gerektiğini düzenleyen
inaniş yolu:
d. 2b/1, 10b/13
d.+i (1) 22a/1
d.+i (2) 18a/4
d.+inüñ 5a/5, 30b/4
d.+lerüñ 21b/11, 22a/1
d.+ünüz 21b/8
d.+ünüzi 4b/11
[=10]
dīnil-: Söylenme, denilmek.
d.-di 15a/13, 15b/13, 16a/11
[=3]
dīñle-: Dinlemek.
d.-mek 12b/6
d.-se 24b/6
d.-yen 24b/12
[=3]
dīrhem (*Ar.*): Okkanın dört yüzde
birine eşit eski bir ağırlık ölçüsü
birimi.
d. 33a/3
[=1]

diri: Canlı.

d. 8b/1, 21b/12

d.+le 9b/12

[=3]

diril-: Canlanmak.

d.-düge 21a/3

[=1]

dirneş-: Toplanmak, yığılmak, bir araya gelmek.

d.-ürler 22a/6

[=1]

dirsek: Kolun orta yerindeki eklemin dış tarafı

d.+ine (dirsegine) 37b/10,
37b/11

[=2]

diyanet (Ar.): Dinin hükümlerine uyma ve bu hükümlerin gerektiği gibi hareket etme, din.

d. 2b/1

[=1]

diz: Bacakta kaval, uyluk ve baldırın birleştiği oynak kısım

d.+i 3a/3

d.+in 3a/2

d.+ine 3a/2

d.+lerin 13b/8

[=4]

don: Elbise, kıyafet.

d. 34b/6

[=1]

doynağ: Tek parmaklı hayvanların ayağı, tırnakları.

d.+ı (doynağı) 35b/12

[=1]

dög-: Dövmek.

d.-mege 23a/13

d.-se 23a/11

[=2]

dök-: Bir yere çokça bir şey yığmak, taşımak, doldurmak.

d.-eler 36a/10, 36a/12, 36b/1

d.-megile 33b/12

d.-mek 35a/11

d.-mi 35a/1

[=6]

dökil-: Dökülmek.

d.-se 33b/4

[=1]

dön-: 1. Geri gelmek, dönmek.

d.-dise 8b/13

d.-er 16b/6, 16b/8

d.-erse 33a/8

2. Değiştirmek, vazgeçmek, bırakmak.

d.-mek 11a/12

[=5]

dönder-: Döndürmek, çevirmek, değiştirmek.

d.-dük 2a/13

d.-mek 29b/9

[=2]

döndür-: Değiştirmek, başka şeye çevirmek.

d.-eler 37a/5, 37a/7

d.-üp 10b/9

d.-ür 33a/4, 33a/8

[=5]

dördünci: Sıralamada üçten sonra gelen sayı.

d. 5a/8, 10b/1, 10b/7, 11a/5, 11a/11, 11b/6, 12a/5, 12a/13, 12b/7, 32a/3

[=10]

dört: Üçten sonra gelen sayı.

d. 10a/12, 33b/13, 34a/2, 34b/3, 34b/5, 34b/8, 38a/7

[=7]

du'ā (Ar.): Allah'a yalvarma, bir şeyin olmasını veya olmamasını isteme, yakarış, niyaz.

d. 27b/1

[=1]

dur-: Bulunmak.

d.-ur 27a/9

[=1]

dut-: 1. Kavramak, kaplamak.

d.-arlar 22a/7

d.-mak 12a/10

d.-sa 21a/9

2. Oruç tutmak.

d.-makdur 5a/9

d.-up 12a/9

3. Selam vermek.

d.-dılar 20b/2

[=6]

dükeli: Bütün, hepsi.

d. 6a/1, 6a/5, 7b/5, 7b/7, 8b/2, 10a/2, 15a/1, 17b/9, 21b/10, 22a/1, 22a/2, 29b/1, 36b/1, 36b/2

[=14]

dükelisi: Bütün, hepsi.

d. 7b/9

[=1]

düken-: Tükenmek, bitmek.

d.-ince 36b/4

[=1]

dün: Gece.

d. 18a/11, 18b/9, 31a/4, 37a/5
d.+den 37a/4, 37a/8

[=6]

dünyā (Ar.): İçinde yaşamakta olduğumuz yeryüzü, cihan.

d. 15a/7, 26b/6

d.+ca 30b/11

d.+da 7a/9, 15a/6, 15a/13, 15b/5, 15b/12, 16a/3, 16a/4, 26a/10

d.+yı 12b/7

[=12]

düriş-: (bk. dürüş-) Savaşmak, çarpışmak.

d.-seler 22a/8

[=1]

dürlü: Türlü, çeşitli.

d. 2a/8, 2a/8, 13a/9, 13b/1, 19b/3, 19b/6, 19b/6, 27a/4, 40a/8

d.+dür 10a/12
[=10]
dürüst (*Far.*): Doğruluktan
ayrılmayan, doğru.
d. 4b/13, 5a/4, 5a/11, 6a/12,
8a/6, 32b/6, 32b/7, 32b/8, 38a/4,
38b/1, 39a/1
d.+dür 32b/12, 33a/6, 36a/1,
38b/8
[=15]
dürüş-: Savaşmak, çarpışmak.
d.-tüm 15a/8
[=1]
düş-: Bulunduğu yerden ayrılıp
yukarıdan aşağıya doğru inmek,
sukut etmek.
d.-dügi 37a/3
d.-di 18b/2
d.-e 33b/13
d.-ecek 36a/11
d.-erler 19b/10
d.-müş 38a/10
d.-mekile 35b/3
d.-se 35a/7, 35b/13, 36a/2,
36a/5, 36a/8, 36a/9, 36a/13,
36b/2
d.-sin 32a/6
d.-sün 36a/3, 36a/3
[=18]
düşmān (*Far.*): (bk. düşmen) Birinin
kötülüğünü isteyen, ondan nefret

eden, ona zarar vermeye çalışan
kimse, yağı, hasım, dost karşıtı.
d. 32a/5
[=1]
düşmen (*Far.*): Düşman
d.+den 40a/9
[=1]
düşvār (*Far.*): Zor, güç.
d.+dur 16b/4
[=1]
düzül-: Sıralanmak.
d.-en 23a/4
[=1]
Ee
ebed (*Ar.*): Sonu olmayan.
ebedü'l-ile'l-ebedin: Ebediyete kadar.
e. 7a/13
[=1]
ecma'in (*Ar.*): Bütün, hepsi.
e. 23a/2
[=1]
edin-: Edinmek, sahibi olmak.
e.-eler 4a/8
[=1]
ednā (*Ar.*): En küçük.
e.+ñuz 27b/9
[=1]
efdal (*Ar.*): Üstün, faziletli.

efdalü'ş-şalavât: (Salavatın en üstün olanı) Hz. Muhammed.
e. 1b/7

[=1]

eger (*Far.*): Eğer, şart anlamını güçlendirmek için şartlı cümlelerin başına getirilen kelime, şayet.

e. 3b/2, 3b/7, 6a/9, 7a/13, 7b/2, 7b/4, 8a/3, 18b/6, 21b/11, 33a/6, 33b/4, 33b/6, 33b/7, 33b/12, 34a/1, 34b/5, 34b/13, 35a/2, 35a/6, 36a/2, 36a/6, 36a/8, 36a/10, 36a/12, 36b/1, 36b/3, 36b/5, 36b/11, 36b/12, 36b/12, 37a/2, 37a/7, 38b/2, 38b/8, 38b/12, 38b/13, 39a/7, 39b/5

[=38]

egerçi (*Far.*): Her ne kadar, ... ise de.
e. 14a/9, 22b/11, 32b/13

[=3]

egril-: Eğrilmek, değışmek
e.-se 34a/10

[=1]

ehl (*Ar.*): Bir yerin, bir topluluğun halkından olanlar, oraya mensuplar bulunanlar, cemâat..
e. 7b/5
e.+i (1) 1b/10
e.+i (2) 7b/9
e.+in 24a/1
e.+inden 2b/13, 22b/3

e.+ini 24a/4
e.+inüñ 9a/1, 14a/1, 25b/11
e.+üñile 13b/10, 13b/11
e.+nüñ 17a/1

[=13]

ekabir (*Ar.*): İleri gelenler, yüksek mevkide bulunanlar.
e. 2a/3

[=1]

ekmel (*Ar.*): Kamil, mükemmel, kusursuz.
ekmelü't-tahıyyât: Selam ve duaların en mükemmeli.
e. 1b/8

[=1]

eksil-: Eksilmek, azalmak.
e.-e 30a/10
e.-i durur 27a/9
e.-medin 8b/12
e.-mekile 30a/9

[=4]

eksük: Eksik, olması gerekenden daha az, noksan.
e. 12a/9, 34b/9
e.+ine (eksügene) 34b/5

[=3]

el: Kolun bilekten sonra yer alan kısmı.
e.+den 16b/4
e.+i 23a/11
e.+in 3a/3, 12a/6, 37b/5, 37b/8, 37b/9

e.+inde 26a/6
e.+indedür 8b/11
e.+inden 5b/5
e.+ine 26a/4, 40a/13
e.+inüñ 37b/9, 37b/10, 37b/12,
37b/13
[=16]
elbette (Ar.): Muhakkak, şüphesiz.
e. 38a/5, 39a/6, 39a/10
[=3]
elli: Kırk dokuzdan sonra gelen sayı.
e.12b/5
[=1]
elli birinci: Sırada elliden sonra gelen
sayı.
e. 12b/5
[=1]
elli ikinci: Sırada elli birden sonra
gelen sayı.
e. 12b/6
[=1]
elli üçüncü: Sırada elli ikiden sonra
gelen sayı.
e.12b/7
[=1]
elli dördüncü: Sırada elli üçten sonra
gelen sayı.
e. 12b/7
[=1]
elli beşinci: Sırada elli dörtten sonra
gelen sayı.
e. 12b/8

[=1]
elli altıncı: Sırada elli beşten sonra
gelen sayı.
e.12b/9
[=1]
elli yedinci: Sırada elli altıdan sonra
gelen sayı.
e. 12b/10
[=1]
elli sekizinci: Sırada elli yediden
sonra gelen sayı.
e. 12b/10
[=1]
elli toğuzuncu: Sırada elli sekizden
sonra gelen sayı.
e. 12b/11
[=1]
ellinci: Sırada kırk dokuzdan sonra
gelen sayı.
e. 12b/5
[=1]
emānet (Ar.): Güvenilir bir kimseye
saklaması veya birine teslim
etmesi için bırakılan şey.
e. 14a/12
e.+e 11b/1, 14a/13
[=3]
emīn (Ar.): Güvenilir kimse.
e. 11a/11, 21b/1, 24a/5, 28b/10
[=4]

emr (Ar.): Bir şeyin yapılması veya yapılmamasını bildirilen kesin hüküm, buyruk.
e. 28b/12

[=1]

en: Genişlik.
e.+ini 36b/6

[=1]

enbāz (Ar.): Benzer.
e. 5b/10, 13a/3
e. eyle-: Benzemek.
e. 13a/12

[=3]

endām (Far.): Vücut, biçim.
e. 6a/7

[=1]

er: Erkek kişi.
e. 26a/1, 26a/8

[=2]

erkān (Ar.): Bir şeyde temel durumunda olan taraflar, çok kuvvetli ve güçlü olan yönler, esaslar.
e.+ın 14a/3

esenleş-: Selamet dileyerek vedalaşmak.
e.-ürsin 22b/5

[=1]

eşer (Ar.): İz, işaret, kalıntı.
e.+i 2b/13

[=1]

et: İnsan ve hayvan vücudunun kas ve yağdan meydana gelen, kemikle deri arasında bulunan kısmı
e.+i 37a/9

[=1]

et-: Yapmak.
e.-em (edem) 19a/1
e.-en (eden) 4b/7

[=2]

etek: Elbise.
e.+üñüze (etegüñüze) 22a/11

[=1]

eüzubillahi (Ar.): (Taşlanmış ve kovulmuş şeytanın şerrinden) Allah'a sığınırım.
e. 7a/13

[=1]

ev: İkamet edilen yer.
e. 12b/9, 12b/9
e.+lerinden 28b/7

[=3]

evliya (Ar.): Ermiş kişiler.
e.+lardan 25b/7

[=1]

evvel (Ar.): Başlangıçta, evvela, ilk önce, ilk olarak.
e. 10b/6, 11a/3, 13b/2, 32b/1, 32b/9, 37b/3
e.+ki 6b/3

[=7]

ey: Kendisine söz söylenilen kimse veya kimselerin dikkati

çekilmek istendiğinde adın
başına getirilen ve uzatılabilen
bir seslenme sözü.

e. 29b/2

[=1]

eyü: İyi, güzel.

e. 12b/3, 12b/10, 14b/4, 14b/12,
15b/11, 15b/11, 29b/2, 30a/4,
30a/5, 31b/9

[=10]

eye: Efendi, sahip.

e.+sile 37b/9, 37b/12

e.+sin 37b/12

[=3]

eyer: Binek hayvanlarının sırtına
konulan nesne.

e.+ün 9a/6

[=1]

eyit-: Söylemek, demek, ifade etmek.

e. 27b/4

e.-dügümüz 40a/9

e.-dügün 22b/4

e.-di 3a/4, 3a/5, 3a/10, 3a/11,
3b/4, 3b/6, 3b/10, 3b/11, 3b/13,
4a/1, 4a/3, 4b/6, 4b/9, 8b/7,
8b/10, 8b/13, 9a/6, 9a/11, 9b/4,
9b/6, 9b/7, 9b/9, 10a/9, 10a/11,
10b/5, 14a/7, 14b/10, 17b/9,
17b/13, 18a/3, 18b/9, 18b/11,
18b/13, 19a/11, 19b/13, 20a/1,
20b/7, 21a/8, 21a/12, 21b/4,
21b/7, 22a/4, 22b/4, 22b/8,

25a/8, 25b/1, 25b/10, 26a/3,
26a/7, 26a/9, 26a/13, 27b/8,
27b/10, 27b/10, 28a/1, 28a/6,
28b/7, 28b/10, 29a/1, 29a/4,
29a/13, 29b/6, 29b/12, 30a/4,
30a/8, 30a/13, 30b/3, 30b/6,
30b/12, 31a/3, 31a/8, 31a/13,
31b/5, 39b/9, 40a/1, 40a/12

e.-diler 18b/3, 39b/13

e.-dim 4b/8

e.-dük 5a/5

e.-düm 9a/9

e.-dün 3a/9, 3b/3, 3b/9, 3b/13

e.-e (eyde) 13b/9, 13b/11,
15a/6, 15a/7, 15b/5, 15b/6,
15b/8, 15b/12, 16a/4, 16a/5,
31b/8, 37b/4

e.-em (eydem) 14b/7

e.-esin (eydesin) 5a/1

e.-evüz (eydevüz= 2a/10

e.-i (eydi) 15a/12, 22b/1

e.-k (eydük) 22a/1

e.-mese 31b/1

e.-mişlerdür 14a/1, 16b/5, 25a/5,
40a/8

e.-r (eydür) 2b/8, 4b/4, 4b/7,
5a/13, 5b/4, 6a/4, 6b/2, 8b/4,
8b/5, 9a/4, 9a/9, 9b/3, 10a/11,
10b/3, 10b/4, 11b/10, 14a/6,
14b/3, 15a/4, 17a/12, 17b/3,
17b/9, 18a/3, 19b/11, 20a/5,
20b/7, 20b/10, 21b/3, 22a/4,

22a/13, 23a/7, 24b/5, 25a/4,
26a/3, 27b/6, 28b/6, 29a/1,
29a/4, 29a/13, 29b/6, 30a/3,
30a/7, 30a/13, 30b/3, 30b/6,
31a/2, 31a/8, 31a/12, 31b/4,
31b/12, 32a/1, 39b/8, 40a/12
e.-ürler (eydürler) 13b/12
e.-ürlerdi (eydürlerdi) 6b/6, 6b/9
e.-se 8a/7, 28a/11, 38b/6
e.-ti 23a/7

[=171]

eyle: Öyle.

e. 28b/1, 28b/4

[=2]

eyle-: “Yapmak, etmek” anlamında
yardımcı fiil.

e.-dügi 14b/7, 25a/10

e.-dügine 3a/8

e.-dügün 14b/8

e.-di 1b/6, 6b/13, 9a/3

e.-dük 2a/12

e.-düler 15a/13

e.-düm 16a/6, 16a/7, 37b/4

e.-dün 16a/9

e.-gil 8b/7, 22b/6

e.-medün 15a/10

e.-mek 11a/4, 11a/6, 11a/8,
11a/9, 11a/13, 11b/1, 11b/2,
11b/3, 11b/4, 12a/1, 12b/2,
26b/13, 27a/4, 32b/12, 33a/6,
33a/10, 33a/13, 34a/1, 35a/8,
38a/5, 38b/3, 38b/7

e.-mekden 10b/7, 28b/10

e.-mekdür 10b/1, 26b/3, 40a/3

e.-memek 12a/11

e.-mese 7b/3

e.-meye 14a/3, 14a/6, 20b/5,
31b/3

e.-meyeler 21a/6

e.-mezse 8a/4

e.-miş 11a/2, 11b/13

e.-r 13a/5

e.-rken 4b/1

e.-se 14b/6, 25a/11, 29b/4

e.-ye 14a/5, 14a/12, 14a/13,
15a/2, 20b/4, 24a/6, 31b/4, 37b/4

e.-yeler 4a/7, 9a/13

e.-yelüm 18a/12

e.-yem 18b/10, 18b/12

e.-yüp 22a/7, 27a/3

‘amel e.-mek 27a/12, 32a/9

e.-se 21a/13

e.-ye 20b/4

‘azāb e.-meye 9b/2

binā e.-dük: 2b/6

cimā’ e.-mek 12a/11, 12a/12,
12b/2

çirkin e.-mek 12b/3

enbāz e.-miş 13a/12

ğazā e.-mekdür 40a/11

ikrār e.-mek 7b/1, 7b/8, 7b/11,
8a/1, 8a/3

e.-mese 7b/3

e.-mezler 7b/11

e.-se 6a/9, 6a/10, 8a/4, 8b/2
e.-yince 8a/1
inkār e.-se 6a/11,
`itāb e.-di 25a/8
ķabūl e.-dügüz 19a/5
ķabz e.-mek 30a/9
ķaşd e.-meye 5b/3
ķazf e.-mekden 10b/10
ķitāl e.-düm 15a/8
e.-dũñ 15a/10
murdār e.-mez 34a/4, 34a/6,
34a/8, 35b/13, 36a/8
oğurluķ e.-mek 12a/3
secde e.-mek 11b/10
e.-se 11b/12
siħr e.-mekden 10b/7
taleb e.-se 29a/5
terk e.-mege 2b/3
e.-mek 11b/2, 11b/3, 11b/4,
12a/1
teşbīħ e.-mişdür 1b/12
teyemmüm e.-mege 37b/4
e.-meye 39a/6
e.-ye 39a/13, 39b/3
va`de e.-se 14a/11
yardum e.-mek 12a/3, 12a/8
zinā e.-mek 11a/5
[=123]
eylen-: Yapılmak.
ğusl e.-miş 34a/8
[=1]
eyleyici: Yapıcı.

e. 4a/4, 4a/11
e.+dür 10b/6
[=3]
ezel (Ar.): Başlangıcı olmayan geçmiş
zaman.
e.+de 1b/6
[=1]
ezgü: bk. ezgi.
e.+sine 12b/7
[=1]
ezgi: Müzik aletinin verdiği tını, ezgi.
e.+ye 24b/13
[=1]
Ff
fahrlan- (Ar. +T.): Övünmek.
f.-mak 29b/7
[=1]
fā`ide (Ar.): Fayda, yarar.
f. 29b/3
f.+ler 2a/11
f.+si 7a/8, 7a/10
[=4]
faķīħ (Ar.): Fıkıh alimi.
f.+ler 29b/7
[=1]
faķīr (Ar.): Fenafillah mertebesine
erişen kimse.
f. 2a/4, 29a/2
[=2]

faķr (Ar.): Fenafillaha erişme hali,
manevi yokluk.

f. 29a/2

[=1]

fariz (Ar.): İslam dininin kişiye farz
kıldığı mükellefler, şer'an
yapılması zorunlu olan Allah
emri.

f.+dür 29b/1

[=1]

farize (Ar.): İslam dininin kişiye farz
kıldığı mükellefler, şer'an
yapılması zorunlu olan Allah
emri.

f.+ler 27a/9

[=1]

farz (Ar.): İslâm dininde Allah'ın emri
olduğu kesin olan, yapılması
sevabı, özürsüz olarak terki
büyük günahı, inkârı ise küfrü
gerektiren ahlâkî yükümlölük.

f. 8b/8, 32b/5, 38b/9

[=3]

faşl (Ar.): Bölüm, kısım.

f. 2b/7, 17a/2, 27a/13, 32a/11

f.+lar 2b/6

[=5]

fazilet (Ar.): Dürüstlük, alçak
gönüllölük.

f.+i 28a/5

[=1]

ferişte (Far.): (bk. ferişteh)

f.+lerine 8a/8

f.+nün 28a/11, 28b/4

[=3]

ferişteh (Far.): Melek.

f.+ler 28a/1, 28a/3, 28b/3,
28b/11, 28b/12

f.+lerine 3a/6

[=6]

fetvā (Ar.): Müftü tarafından verilen
şeri hüküm veya karar.

f. 28b/1, 29b/12, 29b/13, 30a/11

f.+lar 28a/10

[=5]

fevt (Ar.): Bir şeyi bir daha
bulamamak üzere elden
kaçırarak, kaybetmek.

f. 39a/3

[=1]

fi'illü (Ar.+T.): Eylem yapan, iş
yapan.

f. 23a/10

[=1]

fikr (Ar.): Düşünce.

f. 18b/9

[=1]

fitil (Ar.): Yakmayı sağlayan
dokunmuş iplik.

f.+e 31a/10

[=1]

fisk (Ar.): Yoldan çıkıp her türlü
günahı işlemeyi huy edinme.

f. 23b/5

[=1]

Gg

ġā'ib (Ar.): Göz önünde olmayan şey.

ğ. 4b/5

[=1]

ġālib (Ar.): Üstün, baskın, güçlü.

ğ. 33b/3, 39a/11

[=2]

ġanī (Ar.): Zengin.

ğ. 14b/3

[=1]

ġarā'ib (Ar.): Garip, tuhaf.

ğ. 2a/10

[=1]

ġaraż (Ar.): Maksat, istek.

ğ. 15b/9

ğ.+uñ 15a/11, 16a/9

[=3]

ġazā (Ar.): Din uğruna yapılan savaş.

ġazā eyle-: Savaşmak.

ğ. 40a/11

[=1]

geç-: Bir yerden başka bir yere

gitmek, geçmek.

g.-mez 35a/10

g.-miş 18b/5, 29a/5

[=3]

geçür-: Geçirmek.

g.-e 26a/4

[=1]

gedük: Eksik, noksan.

g. 30b/4

g.+idür (gedügidür) 30b/4

[=2]

gel-: Bir mesafe katedip ulaşmak, varmak, gelmek.

g.-di 2b/10, 3a/1, 4b/10, 8b/5, 9b/4, 19a/3, 19a/11, 21b/3, 22b/4

g.-diler 18a/9

g.-dük 27a/13

g.-duğınca 27a/8

g.-e 23a/8, 40a/7

g.-eceğine 8b/1

g.-ecek 18b/5

g.-eler 13b/8

g.-en 40a/3

g.-esi 40a/6

g.-icek 4a/3, 4a/12

g.-mekdür 40a/6

g.-miş 2b/12

g.-mişdür 13a/8, 13b/5, 29a/6, 30b/11, 32a/7

g.-mişe 2b/11

g.-üp 32a/12

g.-ür 21b/5, 26a/8, 28b/5

g.-seler 28b/7

[=34]

gendü: Kendi.

g. 7a/10, 7b/10, 13b/2, 13b/10, 13b/11, 28b/7, 30b/13, 31a/10, 32b/9, 36b/10, 36b/11

g.+den 29b/9
g.+ler 30a/12
g.+leri 4a/11
g.+lerile 12a/10
g.+lerin 4a/4
g.+si 33b/12, 38b/1
g.+ye 20a/3

[=19]

gendüz: (<kendü öz) Kendisi.

g.+in 11a/10, 31a/11
g.+üne 19a/4

[=3]

gerçek: Yalan olmayan, sahi, gerçek.

g. 3a/9, 3b/3, 3b/9, 3b/13, 6b/11,
g.+den 7a/1
g.+sin 12a/4

[=7]

gerek: Herhangi bir şeyin
yapılabilmesi için icap olan şey,
şart, gerek.

g. 6a/6, 14b/6, 14b/13, 16b/2,
16b/5, 19b/3, 23b/1, 23b/3,
24a/2, 24a/4, 24b/6, 26b/4,
29b/3, 38a/3, 39a/4
g.+dür 23b/6, 23b/6, 35a/8,
35a/11, 38a/4
g.+ise 14a/3
g.+se 13b/5, 23b/11, 23b/11,
34b/11, 36a/2, 36a/3, 36b/3,
36b/3, 37b/2

[=30]

geri: bk.girü. arkada bulunan taraf,
arka taraf, geri.

g. 23b/1, 23b/3, 23b/6, 23b/7

[=4]

getür-: Bulunulan yere gelmesini
sağlamak, gelmesine neden
olmak, iletmek, nakletmek..

g.-diler 6b/11

g.-dük 2a/13, 7a/6

g.-düm 21b/10

g.-eler 15a/5, 16a/2

g.-megil 8b/8

g.-mek 5a/1, 11a/3, 13a/2

g.-mekden 10b/6

g.-mekdür 9b/6, 10a/13

g.-meyeler 9a/13, 9b/2

g.-miş 13a/9

g.-se 13a/4, 17a/13

[=18]

gevde: Gövde, beden.

g.+sindeki 29a/11

[=1]

gey: Çok, pek çok, gayet.

g. 2b/11, 2b/11, 7a/4, 16b/2,
19a/5, 27b/9, 35b/10

[=7]

gey-: Giymek, örtünüp korunmak için
bir şeyi vücuda geçirmek.

g.-mediler 25b/8

g.-mek 26a/8

g.-meye 26a/10

g.-se 26a/10

[=4]

geye: Kıyafet, elbise.

g.+si 37a/4

g.+sinüñ 34b/3, 34b/6

[=3]

gez: Kez.

g. 34b/1, 34b/1

g.+den 7b/1, 30a/8, 30b/1

[=5]

ğıybet (Ar.): Çekiştirme, dedikodu.

ğ. 11a/7

[=1]

gibi: Benzetme edatı.

g. 2a/6, 2b/12, 3b/7, 6a/12,
7b/10, 13a/10, 13a/10, 13a/10,
13a/10, 13a/13, 21b/8, 25b/4,
25b/4, 25b/4, 25b/5, 25b/6,
26b/11, 32b/10, 32b/10, 32b/11,
32b/11, 33b/10, 34a/6, 34a/6,
34a/7, 34a/7, 34a/7, 34a/7,
38a/11, 38a/13, 38b/2
g.+dür 11b/13, 23b/12, 27b/9,
28a/6, 30a/3, 37b/7, 38b/10

[=38]

giç: Eksik, yanlış.

g. 12a/8

[=1]

gider-: Ortadan kaldırmak, yok etmek.

g.-men 26b/2

g.-mez 34b/12

[=2]

gin: Geniş.

g. 15a/9

[=1]

gir-: Girmek, geçmek, içeriye varmak.

g.-e 17b/10, 21b/2, 28b/2

g.-em 8b/6

g.-gil 13b/10, 13b/12

g.-icek 21a/1

g.-iserdür 20b/9, 20b/10, 20b/12,
20b/13

g.-mege 17b/10, 17b/12, 18a/1

g.-mek 12b/9, 32b/6

g.-mekimiş 16b/1

g.-meyeler 17b/10

g.-meyiser 13a/5

g.-mezden 38b/8

g.-se 27b/11

g.-ser 31b/9

[=22]

girec: Kireç taşının bu işe mahsus ocaklarda kavrulmasıyle elde edilen, kalsiyum oksitten ibâret taşımsı beyaz madde.

g.+ile 26b/13

[=1]

girçek: bk. gerçek.

g. 19b/8

[=1]

girü: Yine, geri, sonra.

g. 3a/10, 3b/4, 3b/10, 4a/1, 4b/5,
6b/8, 8b/1, 8b/12, 9b/7, 10a/7,
11b/6, 13b/4, 18b/3, 33a/5,
34a/13, 35a/13, 35b/1, 36b/7,

36b/9, 37a/5, 37a/6, 37b/9,
37b/12, 37b/13, 38b/5, 39b/7

[=26]

gişi: Kişi, kimse.

g. 2b/10, 2b/13, 3a/8, 3b/3, 4b/4,
4b/7, 5a/3, 6a/10, 7b/2, 8a/7,
9b/3, 9b/7, 10a/7, 13a/4, 13a/5,
14a/9, 14b/4, 14b/8, 14b/11,
16a/5, 18a/4, 18a/9, 18b/8,
19a/11, 19b/2, 20b/3, 21a/12,
21b/1, 22a/5, 22b/3, 22b/5,
23a/11, 23b/1, 23b/5, 24a/1,
24a/6, 24a/13, 24b/6, 25a/10,
25a/13, 26a/8, 26a/10, 26a/13,
26b/4, 26b/9, 28a/11, 28b/1,
28b/4, 29a/4, 30b/6, 31a/13,
31b/5, 32a/12, 34a/9, 34b/13,
35a/7, 36a/1, 36a/5, 37a/13,
38a/1, 38a/2, 38a/2, 38a/3,
38a/6, 38b/6, 38b/10, 38b/13,
39a/2, 39a/5, 39a/8, 40a/11

g.+de 14a/8, 23b/3

g.+dür 18a/8

g.+ile 14a/11

g.+le 14b/5, 14b/7

g.+ler 4b/3, 18a/13, 26a/1,
27b/1, 27b/2, 31a/5

g.+lere 19a/12

g.+leri 23b/2

g.+lerüñ 6b/5

g.+miş 14b/12

g.+ni 16a/2, 24a/4

g.+nüñ 4b/13, 8a/2, 8b/3, 9a/1,
9a/2, 14b/13, 20a/12, 24a/2,
25b/9, 26a/2, 26a/6, 27a/4,
28b/9, 29a/8, 29a/9, 30b/8,
38b/1, 39a/11, 39b/1, 39b/3,
39b/4, 39b/11, 39b/12

g.+ye 6a/12, 16a/4, 21a/10,
25b/1, 25b/10, 29a/10, 31b/2,
31b/8, 39a/1

g.+yi 27b/12

[=122]

git-: 1. Bir yere doğru yol almak,
varmak.

g.-enüñ (gidenüñ) 28b/3

g.-icek (gidicek) 40a/9

g.-mege 8b/13

g.-meñ 20a/6

g.-se 20a/12

2. Yok olmak, eser kalmamak.

g.-mez 35a/8

g.-er (gider) 35b/3

g.-erse (giderse) 33a/2, 33b/5

[=9]

givir-: İçeri sokmak, koymak,
yerleştirmek.

g.-ür 27b/13

[=1]

giy-: Giymek.

g.-mek 26a/1, 26a/5

g.-mekdür 25b/3

[=3]

gizlü: Gizli, saklı.

g. 6b/12

[=1]

gizle-: Saklamak, görünmeyecek bir yere koymak.

g.-mek 11b/4

g.-rlerdi 6b/11

g.-ye 31b/3, 31b/7

[=4]

gögercin: Güvercingillerden, hızlı ve uzun zaman uçabilen, kısa vücutlu, sık tüylü, evcilleşmiş birçok türü bulunan, yemle beslenen bir tür kuş.

g. 36a/7, 36a/10

[=2]

gök: İçinde gök cisimlerinin hareket ettiği sonsuz boşluk, uzay, sema, asuman, feza.

g.+deki 1b/11, 28a/3

g.+den 8a/13

[=3]

gökyüzü: Atmosferin gözle görülen bölümü, gökkubbe.

g.+ndeki 31a/3

[=1]

gölcek: (bk. gölcük) Küçük göl, gölcük.

g.+den 34a/1

[=1]

gölcük: (bk. gölcek) Küçük göl, gölcük.

g. 34a/2, 34a/3

g.+un (gölcüğün) 33b/13

[=3]

göm-: Yerin altına koyarak üstünü toprakla örtmek.

g.-e 9b/12

[=1]

göñül: Sevgi, istek, düşünüş, anma, hatırlar gibi kalpte oluşan duyguların kaynağı.

g. 16b/6

g. dür 6a/7

g.+i (göñli) 28b/9

g.+ile 6a/9, 6a/11, 7b/3, 7b/4, 8a/1, 8a/3, 8a/4

g.+inde (göñlünde) 23b/1

g.+ine (göñlüne) 16b/10, 39a/11

g.+iyile (göñliyle) 23b/3, 23b/7

g.+lerle 5b/9

g.+lerine 18b/2

g.+müz (göñlümüz) 22b/3

g.+ümüzde (göñlümüzde) 1b/6

g.+ünde (göñlünde) 13b/2, 15a/11, 16a/9

[=22]

gör-: 1. Göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak.

g.-düm 2b/10, 25b/11

g.-esin 4a/13

g.-di 25b/10, 26a/3, 26a/7

g.-eler 36b/6

g.-en 36a/5

g.-icek 19b/8

g.-mege 8a/11
g.-mek 11a/10, 12a/7
g.-mezsən 3b/8
g.-ür 3b/7, 3b/8
2. Belirli bir zamanın içinde bir olaya tanık olmak, yaşamak.
g.-dügi 12a/12
g.-mese 23b/3, 23b/7
g.-se 23b/1, 23b/6, 38a/12, 39a/8
3. Bir davranışta bulunmak.
g.-se 25a/12
[=23]
görklü: Güzel, görkemli, gösterişli.
g. 22b/1, 40a/2
[=2]
göster-: Görülmesini sağlamak.
g.-mek 13a/11
g.-üp 12b/3
[=2]
götür-: Bulunduğu yerden daha uzak bir yere taşımak, kaldırmak.
g.-e 28b/2, 34a/4, 37b/8
g.-mek 25b/3
g.-meye 30a/8
g.-üp 25b/3, 36a/1
[=7]
göy-: Yanmak.
g.-eler 38b/13
g.-erler 39a/2
[=2]
göz: İnsanda ve hayvanda bulunan görme organı.

g.+lerü 22b/2
[=1]
gözlü: Bölük, kısım.
g. 36b/4
[=1]
ğuşl (Ar.): Dinî kurallara uygun şekilde yıkanma, boy abdesti alma.
ğ. 32b/12, 33a/6, 33a/10, 33a/12, 33b/4, 33b/5, 33b/7, 33b/8, 33b/10, 33b/11, 34a/1, 34a/8, 35a/2, 35a/8, 35a/9, 37a/6, 37a/10, 38b/3
[=18]
gūyā (Far.): Sözde, sanki.
ğ. 29b/13
[=1]
ğüç: Ağır ve yorucu emekle yapılan, kuvvet.
g.+i 5a/9, 11b/9, 23b/1, 39b/4, 39b/5
g.+üñ 3b/2
[=6]
güldür-: Bir kimsenin gülmesine neden olmak.
g.-mek 12b/12
[=1]
gümān (Far.): Şüpheli.
g. 8b/3
g.+ın 14a/3
[=2]
gümānlu (Far. + T.): Şüpheli.

g.+dur 37a/13

[=1]

gümânsuz (*Far.+T.*): Şüphesiz.

g. 6a/6

[=1]

gümiş: Tabiatıta altın, bakır, bâzan platinle birlikte bulunan, altından sonra en kolay dövülüp haddelenebilen, ısı ve elektriği en iyi ileten, ziynet ve kıymetli süs eşyâsı î mâline yarayan madde.

g. 25b/5, 28a/8

[=2]

gün: 1. 24 saatlik süre, gün.

g. 2b/9, 15a/13, 15b/13, 16a/11, 22a/13, 25a/6, 25b/9, 26a/2, 27a/8, 27b/6

g.+i 13b/6, 24a/5

g.+inde 14b/6, 14b/13, 15a/2, 15a/4, 24b/7, 26b/5, 29a/8, 29b/10

g.+ine 8a/9

g.+lerde 2b/9, 40a/2

2. Gündüz.

g. 18a/11, 37a/3, 37a/5

[=26]

günâh (*Far.*): Allah'ın emirlerine aykırı olan davranış.

g.+ı 29b/13

g.+dur 10a/1

g.+lar 40a/1

g.+ların 39b/11

g.+umuz 18b/7

[=5]

gündüz: Güneşin doğuşu ve batışı arasındaki aydınlık zaman dilimi, gece karşısı.

g. 18b/11

[=1]

Hh

haber (*Ar.*): Olmuş ya da olmakta olan bir şeyin bilgisi.

h. 3a/4, 3a/10, 3b/4, 3b/10, 4a/1, 6b/4, 13a/6, 17a/11, 18a/13, 25a/1, 29a/6

h.+i (1) 10b/10, 18b/1, 19a/2

h.+i (2) 3b/9

h.+leri 3b/3

[=16]

hac(c) (*Ar.*): İslâm dininde her Müslümanın ömründe bir defa kurban bayramı günlerinde belli usullere göre Kâbe'yi ziyaret etmesi şeklindeki farz ibadet.

h. 3b/2, 13a/10, 29a/12

h.+a 5a/9, 11b/8, 11b/12

[=6]

hâcet (*Ar.*): Gerek duyulan, ihtiyaç.

h. 32b/1, 35b/2, 35b/5

[=3]

ḥāç (*Far.*): Hz. İsa'nın çarmıhtaki duruşunu temsil eden Hristiyanlık sembolü.
ḥ. 26a/7

[=1]

ḥadd (*Ar.*): Sınır.

ḥ+i 24a/12, 27a/834a/4

[=3]

ḥadīş (*Ar.*): Hz. Muhammed'in sözlerine verilen ad.

ḥ. 4b/11, 17a/3, 20b/1

ḥ.+de 5a/12, 5b/3, 14a/13, 14b/9, 15a/3, 23b/10, 23b/13, 24a/3, 24a/8, 24b/5, 26b/1, 31b/11, 31b/13

ḥ.+den 10b/11, 11a/2, 20b/3, 20b/5

ḥ.+dür 17a/6

ḥ.+i 19b/2

ḥ.+ile 24b/8

ḥ.+ine 17a/10

ḥ.+ler 32a/7

[=25]

ḥāfız (*Ar.*): Kur'ân-ı Kerîm'i bütünüyle ezberlemiş olan ve ezberden okuyabilen kimse

ḥ. 15b/11

[=1]

ḥakīkat (*Ar.*): Gerçekten, gerçek, sahi.

ḥ. 24b/10

ḥ.+de 7a/11

ḥ.+ine 20a/13

[=3]

ḥakīr (*Ar.*): Değersiz, küçük.

ḥ. 2a/4, 15a/2

[=2]

ḥakḳ (*Ar.*): 1. Allah, Tanrı.

ḥ. 2a/5, 6b/4, 6b/7, 6b/12, 13b/7, 13b/8, 14b/2, 14b/3, 14b/13, 15a/5, 15b/4, 15b/8, 15b/12, 16a/7, 16a/12, 16b/11, 17a/4, 17a/10, 17a/12, 18a/6, 18b/4, 19b/1, 19b/13, 20a/2, 20a/5, 20a/10, 20b/1, 22b/9, 24a/2, 24b/3, 24b/6, 25a/1, 25a/3, 25a/7, 27a/10, 27b/2, 29a/7, 29a/10, 29b/9, 32a/8, 32b/3, 38b/4, 39b/12

ḥ.+dan 40a/3

2. Doğru, gerçek.

ḥ.+a 13b/4

ḥ.+ı 8b/10, 9a/8, 9a/9, 9a/12, 9b/1, 19a/13

3. Pay.

ḥ.+ını 12a/9

4. İlgili olarak, üzerinde.

ḥ.+ında 6a/13, 9a/3, 19a/11, 32a/6

[=60]

ḥāl (*Ar.*): Bir şeyin içinde bulunduğu koşul ve durumlar bütünü.

ḥ. 10a/2

ḥ.+de 21b/11

h.+ince 35a/12

h.+inden 6b/5

h.+lerde 38a/13

[=5]

ḥalāl (Ar.): Dinin yasaklamadığı şeyler.

h. 24b/4, 24b/9, 25a/11, 37b/5

h.+ı 24b/8

h.+ma 10a/10

h.+ından 12b/8

h.+ısa 21a/13

[=8]

ḥalāyık (Ar.): Yaratılmışlar, mahluklar, insanlar.

h.+uñ 10a/2, 26b/6

[=2]

ḥalīfe (Ar.): Hz. Muhammed'den sonra onun vekili olarak din ve dünya işlerinde bütün Müslümanların önderi.

h.+lerüñ 22b/9

[=1]

ḥalīm (Ar.): Yumuşak, sakin, iyi huylu.

h.+lerdür 31b/13

[=1]

ḥalk (Ar.): Aynı ülkede yaşayan, aynı kültür özelliklerine sahip olan, aynı uyruktaki insan topluluğu, folk.

h. 13a/11, 13b/4, 14a/1, 15a/12,

15b/9, 15b/10, 16a/10, 16b/7,

16b/9, 31a/11

h.+a 13a/11, 14b/11

h.+uñ 15a/1, 15a/2, 29b/8

[=15]

ḥalvet (Ar.): Çevre ile ilgili her türlü ilişkiyi kesip yalnız kalma, tenhaya çekilme.

h. 12b/1

h.+de 14a/2

h.+ile 16b/7

[=3]

ḥāne (Far.): Ev.

h.+si 9a/6

[=1]

ḥanīfe (Ar.): İslam dinine sımsıkı bağlı olan kimse.

h.+dür 21b/10

[=1]

ḥarāc (Ar.): Müslüman olmayan tebaadan alınan vergi.

h.+ından 7a/10

[=1]

ḥarām (Ar.): Dinin kesin bir şekilde yasakladığı şeyler.

h. 24b/9, 24b/10, 25a/10

h.+ı 24b/9

h.+dur 24b/8

[=5]

ḥarc (Ar.): Sarf, gider, bir iş için kullanılan madde.

h. 16a/6, 16a/9, 31b/3
 [=3]
ẖardal (Ar.): Sarı veya beyaz çiçekli otumsu bitki.
 ẖardal dānesi: Çok ufak şey anlamında deyiş.
 h. 23b/4
 [=1]
ẖarf (Ar.): Alfabeyi meydana getiren işaretlerden her biri.
 h. 30b/9
 [=1]
ẖarīr (Ar.): İpek.
 h. 26a/8, 26a/10
 [=2]
ẖarīz (Ar.): Güçsüz.
 h. 31a/9
 [=1]
ẖars: (?)
 ẖ.+ma 31b/3
 [=1]
ẖāşıl (Ar.): Peyda olan, ortaya çıkan.
 h. 16b/10, 30a/6
 [=2]
ẖasta (Far.): Rahatsız, sağlıklı olmayan.
 h. 38a/8
 [=1]
ẖastalık (Far.+T.): Sağlıksızlık.
 ẖ.+um (ẖastalığum) 38a/9
 [=1]

ẖatasuz (Ar.+T.): Aslına uygun olan, noksan olmayan.
 ẖ.+na 12a/8
 [=1]
ẖatm (Ar.): Bitirme, sona erdirmе.
 ẖ.+i 2b/6
 [=1]
ẖattā (Ar.): Dahası.
 h. 38b/2
 [=1]
ẖātūn (Ar.): Kadın.
 h. 18a/13
 ẖ.+larına 18a/10
 [=2]
ẖayr (Ar.): Her durumda iyi ve makbul olan iş.
 h. 3a/8, 8a/10, 13b/1, 13b/3, 13b/12, 14a/6, 16b/4, 16b/12, 23b/11, 30a/2, 31a/9
 ẖ.+ı 16b/2
 ẖ.+a 16b/11
 ẖ.+lar 14a/4, 16a/7
 [=15]
ẖayrān (Ar.): Bir kimse veya bir şey karşısında hayranlık duyan, onu çok beğenen, çok takdir eden kimse.
 h. 21b/9
 [=1]
ẖayz (Ar.): (Kadınlarda) Âdet hali, menstrüasyon, aybaşı.
 ẖ. gör-: Âdet olmak.

h. 12a/12

[=1]

hāzā (Ar.): O, bu, şu.

h. 1b/1

[=1]

hazret (Ar.): Sevgili anlamına gelip saygı ifade eder.

h.+i 2b/9, 4b/9, 5a/12, 8b/7, 8b/13, 9a/3, 9a/11, 9b/6, 9b/8, 9b/13, 10a/11, 10b/4, 14a/7, 14b/2, 18a/11, 18b/2, 18b/4, 19a/3, 19a/11, 19b/5, 19b/12, 20a/8, 20b/10, 21b/7, 22a/4, 22b/1, 22b/8, 23a/7, 23b/10, 24a/1, 24a/4, 24b/5, 25a/13, 25b/9, 25b/10, 26a/2, 26a/6, 26a/9, 26a/13, 27b/8, 27b/10, 27b/13, 28a/2, 28b/6, 29a/1, 29a/4, 29a/13, 29b/6, 30a/4, 30a/7, 30a/13, 30b/3, 30b/6, 30b/12, 31a/3, 31a/8, 31a/13, 31b/5, 31b/12, 32a/1, 39b/9, 40a/1, 40a/12

h.+ile 4b/4, 9a/4

h.+inden 14b/1, 14b/10, 15a/4, 17b/3, 17b/8, 18a/3, 19b/11, 20b/7, 21a/7, 21a/12, 23a/6, 29b/11, 39b/8

h.+ine 6b/5, 8b/5, 9b/4, 13b/8, 15a/5, 15b/3, 16a/2, 19a/2, 21b/4, 25a/5, 25a/8, 27b/6

h.+inün 3a/1, 3a/2, 6b/6, 25a/12

[=94]

helāk (Ar.): Ölme, öldürme, yok etme, yok olma, mahvolma.

h. 10b/5, 21a/9

[=2]

hem (Far.): Zaten, üstelik.

h. 3b/1, 9b/13, 15b/7, 16b/7, 24b/10, 33b/5, 35a/4, 37b/1, 37b/2

[=9]

hemān (Far.): Derhal.

h. 7a/11

[=1]

hep: Sürekli.

h. 7b/5

[=1]

her (Far.): Bütün, hepsi.

h. 1b/12, 5a/10, 8a/4, 8a/5, 8b/13, 11b/12, 13a/3, 13a/8, 13b/1, 13b/13, 14b/4, 14b/11, 17b/6, 17b/7, 18a/3, 19a/8, 19a/13, 20a/11, 21a/8, 21a/12, 23a/4, 23a/5, 23a/10, 23a/12, 23a/13, 23b/2, 23b/8, 23b/10, 24a/1, 24a/4, 24a/8, 24b/4, 24b/6, 24b/8, 25a/10, 26a/10, 26a/13, 26b/4, 26b/9, 27a/4, 27b/11, 28a/9, 29a/4, 29a/7, 29b/3, 29b/6, 29b/12, 30a/1, 30a/4, 30b/10, 30b/13, 32b/9, 33b/8, 34a/5, 34b/6, 34b/7, 35b/5, 36b/10, 38b/5

[=59]

hergiz (*Far.*): Hiç, asla, katiyen.

h. 7a/7, 14a/6, 18b/9, 18b/11,
18b/13, 18b/13, 30b/5

[=7]

hışm (*Far.*): Öfke, kızgınlık.

h. 27a/3

[=1]

hımār (*Ar.*): Eşek, merkep.

h. 9a/4, 37a/12, 37b/1

[=3]

hınzır (*Ar.*): Domuz.

h. 35b/8, 37a/10

h.+ın 35b/10

[=3]

hıyānetlik (*Ar. + T.*): Sadakat

göstermeme durumu.

h. 11b/1, 11b/2, 14a/13, 30a/2

[=4]

hīç (*Far.*): Katiyen, asla.

h. 2b/11, 2b/13, 4b/6, 8b/3, 9a/5,
13b/13, 21b/1, 21b/12, 25b/8,
34a/3, 35b/1, 35b/4

[=12]

hidāyet (*Ar.*): Doğru yol, Allah yolu.

h.+idür 17b/4

h.+lerün 17b/4

[=2]

hikāyet (*Ar.*): Hikayeler, öyküler.

h.+lerden 2a/10

[=1]

himmet (*Ar.*): Yardım, ihsan.

h. 27b/1

[=1]

hīsāb (*Ar.*): Hesap, sayma.

h. 8a/13, 35a/9

[=2]

hitāb (*Ar.*): Bir veya birçok kimselere
seslenme.

h. 25a/3

[=1]

hod (*Far.*): Bizzat kendi.

h. 3b/8

[=1]

hor (*Far.*): Değersiz, bayağı.

h. 16b/7, 24a/11

h.+lardur 28a/7

[=3]

horla-: Değersizleştirmek.

h.-sa 24a/4

[=1]

hoş (*Far.*): İyi, güzel.

h. 21b/5

[=1]

hur (*Far.*): Değersiz.

h. 15a/2

[=1]

hüccetle-: İspat etmek.

h.-mek 29b/8

[=1]

hüdavendigar (*Far.*): Hükümdar,
sahip, efendi.

h. 2a/1

[=1]

hüküm (Ar.): Bir şeyin şöyle veya böyle olduğu hakkında verilen karar, yargı.
h.+inde 34a/3
h.+indedür 34a/12, 34b/2

[=3]

hüküm (Ar.): bk. hüküm.
h. 27a/6
h.+leri 27a/5
h.+lerine 17a/7

[=3]

hülle (Ar.): Cennette giyilecek elbise.
h. 26a/10

[=1]

hürmet (Ar.): Saygı.
h.+ler 15b/12

[=1]

İ

ırla-: Türkü okumak, ninni söylemek.
ı.-mağ 11a/6

[=1]

ışlan-: Islak duruma gelmek.
ı.-duğı 35a/9

[=1]

ışlat-: Islak duruma getirmek.
ı.-salar 33b/8

[=1]

ışmarla-: Tevdi etmek, emanet etmek.

ı.-yalar 5b/1

[=1]

İi

i-: Cevher fiili.

i.-di 4b/10, 9b/11, 18a/9, 19b/4,
21b/12, 21b/13
i.-ken 12a/1, 26b/4, 28a/9, 35a/3
i.-meden 37a/7
i.-miş 37a/2
i.-se 36b/2

[=13]

'ibâdet (Ar.): Bir dinin buyruklarını yerine getirme, tapma, tapınma.
'i. 3b/6, 8b/7, 9a/12, 11b/12,
17a/1, 18a/11, 18a/12, 18b/10,
18b/12, 19a/1
'i.+den 2a/8, 5b/6
'i.+ler 19b/4

[=13]

icâbet (Ar.): Teklif edilen bir şeyi kabul etme, ona uyma.
i. 2a/12

[=1]

iç-: Herhangi bir durumun, cismin veya alanın sınırlarının arası, dahil.
i. 18a/4, 18a/5, 37b/11, 38a/1
i.+inde 2a/7, 2b/1, 5b/12, 6a/3,
6a/13, 7b/12, 10a/3, 13a/6,
14a/1, 17a/4, 17a/11, 18a/4,

18a/4, 18a/11, 21b/9, 22a/7,
25a/1, 27a/5, 27a/7, 27a/11,
27b/3, 28a/10, 28b/8, 29a/6,
29a/10, 29b/4, 30b/9, 30b/10,
30b/11, 31a/4, 34a/6, 34a/10,
35a/9, 36a/9, 37a/5

i.+ine 12b/9, 22a/9, 31b/9

[=42]

iç-: İçmek.

i.-mege 37a/9

i.-mek 11b/7, 11b/8, 35b/7

i.-mekdür 10b/2

[=5]

içün: Amacıyla, maksadıyla, için, -den
ötürü, -den dolayı.

i. 4b/10, 10a/1, 13a/11, 24a/12,
25a/9, 26b/7, 27a/2, 27a/3,
27b/11, 28a/2, 28a/4, 28b/12,
29b/7, 29b/8, 29b/9, 31a/12,
37b/5, 38b/13, 39a/9

i.+dür 13b/3

[=20]

idin-: Edinmek, sahip olmak.

i.-mekdür 26b/4

i.-üp 24b/11

[=2]

idivir-: Etmek.

i.-evüz 2a/7, 2a/9

[=2]

ihlās (Ar.): İbadetlerdeki içtenlik,
samimilik, doğru.

i. 13b/6, 13b/11, 13b/12

i.+a 13b/10, 16b/6, 16b/8, 16b/9

i.+ıla 4b/12, 13a/11, 29b/3

[=10]

ihsān (Ar.): 1. İyilik etme.

i. 3b/5, 3b/6

2. Bağışlama.

i.+ı 16b/2

[=3]

ihtiyāc (Ar.): Gereği duyulan şey.

i.+ı 22a/2

i.+umuz 22a/3

[=2]

iki: Birden sonra gelen sayının adı.

i. 3a/2, 3a/2, 3a/3, 3a/3, 6a/7,
12a/7, 20b/8, 20b/12, 33a/3,
33b/1, 35a/5, 36a/4, 36b/8,
37a/1, 37b/5, 37b/8, 38a/7, 40a/8

i.+si 13b/7, 35b/2, 37a/1

i.+sin 33b/5

i.+sinden 8a/5

[=23]

iki yüz: Yüz doksan dokuzdan sonra
gelen sayının adı.

i. 36b/8, 37a/1

[=2]

ikileyin: İki kez, bir daha.

i. 35a/8, 37a/6, 37b/8

[=3]

ikinci: Sırada birden sonra gelen sayı.

i. 5a/7, 7a/3, 10a/13, 10b/7,
11a/4, 14a/11

[=6]

ikrār (Ar.): Dil ile söyleme.

- i. eyle-: Söylemek.
- i.-düklerinden 7b/8,
- i.-mek 7b/1
- i.-mese 7b/3
- i.-mezler 7b/11
- i.-mezse 8a/3
- i.-se 6a/9, 6a/10, 8a/4, 8b/2
- i.-yince 8a/1
- i. it-: Söylemek.
- i.-eler (ideler) 5b/8
- i.-düklerinüñ 7a/7

[=12]

ile: İle, ve, dahi.

- i. 16b/1, 16b/5, 18a/11, 23a/3,
- 23a/11, 27b/5, 29b/8, 39b/6

[=8]

ile'l-ebed (Ar.): Sonsuza, ebede kadar.

ebedü'l-ile'l-ebedin: Ebediyete kadar.

- i.+in 7a/13

[=1]

ilet-: Götürmek, yerine ulaştırmak.

- i.-eler (iledeler) 15b/3
- i.-se 29b/13

[=2]

iley: Huzur, yan, ön.

- i.+inde 3a/1, 13b/8

[=2]

'ilm (Ar.): bk. 'ilm.

- 'i. 2a/5, 28b/3, 30a/8,
- 'i.+ler 30a/9

[=4]

illā (Ar.): Muhakkak.

- i. 9a/6, 17b/10, 21b/13, 28a/8

[=4]

'ilm (Ar.): Bilme, biliş.

- 'i. 15b/3, 15b/6, 27b/11, 27b/12,
- 28a/1, 28a/8, 28a/9, 29a/4,
- 29a/13, 29b/2, 29b/7, 31a/13
- 'i.+in 29a/2

- 'i.+inden 30b/7

[=14]

'ilimsüz (Ar.+T.): Bilgisiz.

- 'i. 29b/12

[=1]

imām (Ar.): İslām dininde görüş ve fikirleriyle bir mezhebe öncülük etmiş olan kimse.

- i. 30a/10,

- i.+a 39a/9

- i.+ıla 39a/7

- i.+laruñ 22b/9

[=4]

imān (Ar.): Dinî inanç.

- i. 1b/7, 2a/7, 3a/4, 3a/5, 5a/1,
- 5a/4, 6a/7, 6a/8, 6b/11, 7a/6,
- 7b/1, 7b/4, 8a/1, 8a/3, 17a/2,
- 23b/4, 24a/3

- i.+ı 4b/13, 6a/11, 8a/2, 8a/5, 8a/6

- i.+a 32a/12

- i.+lar 2b/2

[=24]

imdi: Şimdi.

i. 5b/5, 14b/7, 15a/12, 16a/10,
16b/1, 16b/3, 20a/13, 22a/9,
22b/6, 24a/6, 24a/11, 25a/9,
27a/13, 29b/2, 32a/6, 32b/6,
39b/6, 40a/7

[=18]

in-: Gelmek, varmak.

i.-di 25a/6

[=1]

inan-: Bir şeyi doğru olarak
benimsemek, inanmak.

i.-a 6a/9, 20b/4

i.-alar 5a/13, 5b/9

i.-asın 3a/5, 3a/6, 3a/7, 3a/7

i.-duķ 6b/8

i.-dum 8a/7, 8a/8, 8a/8, 8a/9,
8a/9, 8a/10, 8a/11, 8a/11, 8a/12,
8a/12, 8b/1

i.-maduķ 6b/10

i.-maķ 6a/6, 8a/1

i.-mamışlardır 7a/2

i.-masa 6a/11

i.-mayıcaķ 4b/13

i.-sa 7b/3, 8a/3, 8a/5, 8b/2

[=30]

incit-: İncitmek, kırmak.

i.-se 23a/11, 23a/12

[=2]

iñen: Çok.

i. 16b/4

[=1]

inkār (Ar.): Kabul etmeme, reddetme.

i. eyle-: Kabul etmemek.

i.-se 6a/11

i. it-: Kabul etmemek.

i.-erlerdi (iderlerdi) 6b/9

[=2]

in-řāa'allāhu ta'alā (Ar.): "Allah
nasip ederse" anlamına gelen
ifade.

i. 2b/4, 2b/7, 13a/1, 16b/13,
27a/12, 32a/11

[=6]

ip: 1. İp, halat vb.

i. 38a/13

2. İz, yol.

i.+i 17a/6

i.+ine 17a/3, 17a/6

[=4]

ir-: Bir yere ermek, varmak.

i.-di 16b/9

i.-mek 39a/9

i.-se 39a/3

[=3]

i'rāz (Ar.): Yüz çevirme.

i. it-: Yüz çevirmek.

i.-erse (iderse) 19a/9

[=1]

iriş- Bir yere erişmek, varmak.

i.-eler 4b/1

i.-ibilürse 39a/7

i.-mese 39a/10

i.-meyem 39a/6

i.-mezse 39a/7

i.-ürse 39a/10
i.-se 38b/10, 39a/5
[=8]
irkek: Erkek.
i. 12a/11
[=1]
irte: Sabah.
i.+ye-degin 18b/10
[=1]
is: Sahip.
i.+dür 24b/12
i.+si 24a/7, 24a/10
i.+sünün 12b/9
[=4]
iste-: Talep etmek, arzulamak, dilemek.
i.-mek 12a/13, 27b/11, 29b/1
i.-rse 39b/6
i.-se 14a/10, 27b/12
i.-señ 13b/2
i.-ye 39a/13, 39b/2
i.-yecek 27b/2
[=10]
isteyici: İsteyen, dileyen kimse.
i.+nün 28a/2
[=1]
isti'cāb (Ar.): Şaşma, hayrette kalma.
i. 36b/9
[=1]
istiğfār (Ar.): Şaşma, hayrette kalma.
istiğfār it-: Şaşırmak.
i.-erler (iderler) 28a/4

[=1]
isti'māl (Ar.): Kullanma.
i. 34b/13
[=1]
iş: Bir sonuç elde etmek, herhangi bir şey ortaya koymak için güç harcayarak yapılan etkinlik, çalışma.
i. 23a/4, 24a/8.
i.+de 30a/2
i.+den 32a/3
i.+e 12b/11, 30a/1, 30a/4
i.+i (1) 29b/12
i.+i (2) 24a/10
i.+inden 12b/10
i.+ler 17b/7
i.+lerden 23a/4, 23b/6
i.+lerdür 17b/5, 17b/6
i.+lere 23b/8
i.+leri 19a/4
i.+lerün 17b/5
[=18]
işāret (Ar.): İz, nişan.
i.+i 9a/3
[=1]
işbu: İşte bu, böyle.
i. 2a/12, 9a/1, 13b/3, 18a/13, 19b/13, 20a/2, 20a/4, 20a/5, 22b/4, 23b/2, 24b/8, 25b/6, 28b/3, 32b/11, 40a/8
i.+nuñ 38a/13
[=16]

işit-: İşitmek, dinlemek, duymak.

i.-e (işide) 31b/6

i.-icek (işidicek) 3a/9, 3b/3,
3b/9, 18b/1

i.-ürse (işidürse) 20b/3

i.-ürüz (işidürüz) 21b/5

[=7]

işitdür-: İşittirmek, duyurmak,
dinletmek.

i.-diler 19a/2

i.-e 15a/1

i.-me 14b/11

[=3]

işle-: İmâl etmek, yapmak, çalışmak,
yerine getirmek.

i.-dügi 14b/5, 24a/1

i.-dügüm 19a/12

i.-dügün 14b/8

i.-dün 15a/6, 15b/5

i.-medügi 24a/9

i.-mediler 24b/2, 24b/2

i.-mek 13b/1,

i.-mekiken 16b/3

i.-meñ 17a/9, 17a/9, 17b/2

i.-miş 13a/13, 26b/11

i.- ñ 17b/1, 17a/8, 17a/8

i.-rise 13b/13

i.-se 14b/5, 18a/5

i.-sem 8b/6

i.-yeler 19b/7, 21a/4

i.-yem 8b/12

i.-yen 23b/12, 30a/5

i.-yene 24a/10

i.-yenler 23a/9

i.-yenleri 16b/12

i.-yicek 39b/11

i.-yümezler 23a/9

[=31]

işlen-: Yapılmak.

i.-ü 16b/5, 16b/5

[=2]

it: Köpek.

i. 37a/10

[=1]

it-: Bir işi yapmak, gerçekleştirmek.

i.-di 4b/4

i.-diler 18b/9

i.-dügi 13a/12

i.-dün 16a/10

i.-e (ide) 28b/12

i.-eler (ideler) 26b/12

i.-elüm (idelüm) 28a/13

i.-en (iden) 4b/9, 34b/13

i.-enlere (idenlere) 30a/11

i.-er (ider) 25a/3, 26b/9, 28b/9,
33a/11

i.-erler (iderler) 4b/2, 19b/7,
27a/6

i.-erse (iderse) 18b/6, 38b/8

i.-esin (idesin) 13b/4

i.-icek (idicek) 27b/1

i.-miş 30a/3, 35a/2

i.-üp (idüp) 12b/12,

'add i.-miş 11a/3

ʿār i.erlerdi (iderlerdi) 9b/13
 baḥṣ i.-üp (baḥṣ idüp) 29b/8
 cemʿ i.-ivirevüz (idivirevüz) 2a/7
 ceng i.-düm 15a/7
 daʿvet i.-er (ider) 20a/3
 iḵrār i.-eler (ideler) 5b/8
 i.-düklerinüñ 7a/7
 inḵār i.-erlerdi (iderlerdi) 6b/9
 iʿrāz i.-erse (iderse) 19a/9
 istiḡfār i.-erler (iderler) 28a/4
 nehy i.-üp (idüp) 17b/1
 rivāyet i.-er (ider) 10b/3
 terk i.-megil 32a/4
 i.-se 5a/10
 vedāʿ i.-er (ider) 22b/5
 zikr i.-ivirevüz (idivirevüz) 2a/9
 i.-dügümüz 6a/8, 32b/11
 i.-düklerümüz 25b/6
 i.-elüm (idelüm) 24a/13
 zinā i.-esin (idesin) 10a/10
 [=45]
iṭāʿ t (Ar.): Emre uyma.
 i. 2b/2
 [=1]
iṭāb (Ar.): Azarlama.
 ʿi. eyle-: Azarlamak.
 i.-di 25a/8
 [=1]
iʿtikād (Ar.): İnanma, inanç.
 i. 20b/4, 20b/5, 21a/6, 21b/13,
 25a/11, 27a/13
 i.+ıla 4b/13, 5b/9, 8a/7

[=9]
ʿivāz (Ar.): Bedel, karşılık.
 i.+ın 14b/8
 [=1]
iyi: İyi, güzel.
 i. 39a/12
 [=1]
ʿizzet (Ar.): Büyüklük, ululuk.
 i.+ler 15b/12

[=1]

Kk

kaç: Ne kadar, nice.
 ķ. 30b/9, 38b/9

[=2]

kaç-: Birinden veya bir şeyden
 uzaklaşmak, kaçmak.
 ķ.-arlardı 9b/13
 ķ.-maḵdan 10b/9
 ķ.-up 40a/9

[=3]

kaçan: Ne zaman, her ne zaman, nasıl,
 ne suretle, ne vakit.
 ķ. 3b/11, 3b/12, 8a/7, 8b/6,
 8b/12, 13b/6, 14a/4, 14a/5,
 14a/8, 14a/10, 14a/11, 14a/12,
 18a/13, 22a/6, 23b/7, 28b/7,
 30b/6, 31a/5, 34a/12, 35b/13,
 37b/3, 38a/7, 40a/13

[=23]

ķab: Kap, kase.

ķ. 33a/3, 34a/10

ķ.+da 32b/13

[=3]

ķabīle (Ar.): Topluluk.

ķ. 30b/1

ķ.+sinde 38b/12

ķ.+sinden 39a/1

[=3]

ķabūl (Ar.): Razı olma.

ķ. eyle-: Razı olmak.

ķ.-dūñūz 19a/5

[=1]

ķabż (Ar.): Tutma.

ķ. eyle-: Tutmak.

ķ. 30a/9

[=1]

ķadar (Ar.): Ölçüsünde, miktarında, kadar.

ķ. 2a/6, 15a/8, 18a/11, 18a/12,

18a/13, 18b/1, 22a/7, 23b/4,

30a/5, 30a/6, 30a/10, 31a/9,

32a/6, 34a/13, 35b/8, 36b/6,

38a/8, 38a/9

ķ.+ı 38a/6

ķ.+dur 34a/4

ķ.+ısa 36b/6

[=21]

ķadem (Ar.): Adım.

ķ. 2b/1

ķ.+dür 38a/7

[=2]

ķādir (Ar.): Güç sahibi.

ķ. 38b/3

ķ.+dür 6a/1

[=2]

ķāfir (Ar.): Allah'ın varlığına ve birliğine inanmayan.

k. 6b/8, 8a/6, 12a/2, 23b/9,

24b/4, 25a/12, 38a/10

k.+dür 7a/11, 24b/9

k.+ler 9b/11

k.+lerden 7a/8

k.+lerdür 7a/5, 7b/8

k.+leri 4a/7

k.+lerle 10b/8

k.+lerle 15a/7

k.+lerūñ 12b/6

[=17]

ķāfirlik (Ar.+T.): İncancı olmama durumu.

k.+i (ķāfirliği) 7a/12

[=1]

ķāğıd (Far.): Kağıt.

k. 30b/7, 30b/7

[=2]

ķahr (Ar.): Derin üzüntü, keder.

ķ. 4a/7

[=1]

ķaķı-: Öfkelenmek, kızmak.

ķ.-dı 25b/1

ķ.-mağıla 19a/3

ķ.-maķ 19b/5

[=3]

kal-: Olduğu yerde durmak.

ķ.-an 20a/6, 36b/7, 36b/10

ķ.-anuñ 24a/13

ķ.-maya 23b/4

ķ.-maz 8b/3

ķ.-sa 30b/7

ķ.-ısar 26b/6

ķ.-ısdur 7a/13

[=9]

kal'a (Ar.): Kale.

ķ.+dur 40a/10

[=1]

kalb (Ar.): Kalp, yürek.

k.+ini 24a/2

[=1]

kaldur-: Bulunduğu yerden çekmek.

ķ.-a 37b/9

[=1]

kalem (Ar.): Yazı yazmaya yarayan araç.

ķ. getir-: Yazmak.

k.-dük 2a/13

[=1]

kan: Atardamar ve toplardamarların içinde dolaşarak hücrelerde özümleme, yadımlama görevlerini sağlayan plazma ve yuvarlardan oluşmuş kırmızı renkli sıvı, can.

k. 10b/1, 10b/7, 11a/4

k.+ı 34a/5

k.+lar 5b/1

k.+ına 5b/3

[=6]

kanat: Uçmayı sağlayan açılır kapanır bir çift organ, kanat.

ķ.+ı (kanadı) 28a/11, 28b/4

ķ.+ların 28a/1

ķ.+ın (kanadın) 28b/3

[=4]

ķanda: Nereye, nerede.

ķ. 18b/4, 18b/4

[=2]

ķangı: Hangi.

ķ. 9b/5, 9b/7, 10a/8, 21a/1, 31a/8

ķ.+sın 31b/10, 37b/2

ķ.+sına 1b/12

[=8]

ķapla-: Bir şeyin dış yüzünü örtmek, üstüne başka bir madde geçirmek, sarmak.

ķ.-ya 28b/11

[=1]

ķapu: Kapı.

ķ.+sından 37a/7

[=1]

ķara: Koyu renk, siyah.

ķ. 2b/11, 8a/13

[=2]

ķarañu: Karanlık.

ķ. 31a/4

[=1]

ķarañulıķ: Karanlık.

ķ.+ndan (ķarañulıķından) 31a/1

[=1]

karavaş: Cariye, köle, hizmetçi.

ķ. 4a/8

ķ.+lar 4a/9, 4a/10

[=3]

kardaş: Kardeş.

ķ. 27a/3

ķ.+a 27a/3

ķ.+ını 30a/1

[=3]

karışıl-: En az iki şeyi birbirine karmak, bulamak.

ķ.-an 33a/13

ķ.-sa 33a/1

[=2]

karpuz: Kabakgiller familyasından sürüngen gövdeli bir yıllık bitki.

ķ. 33b/9

[=1]

karşu: Bir şeyin, bir yerin, bir kimsenin ilerisi.

ķ. 6b/6, 14a/4, 14a/5

[=3]

kaşd (Ar.): Niyet, amaç.

ķ.+ıla 10b/1

ķ.+ımı 26a/3

kaşd eyle-: Amaçlamak.

ķ.-meye 5b/3

[=3]

kat: Makam.

ķ.+ına 6b/8, 28b/2

ķ.+ında 2b/10, 9b/5, 9b/8, 11a/9,

14a/12, 18a/7, 25a/13, 34a/11,

34b/2, 34b/9, 34b/12, 35a/7,

35a/12, 35b/2, 38b/4, 39b/12

[=18]

kat-: Bir şeyin üstüne başka bir şey eklemek.

ķ.-salar 33a/4, 33a/7, 33a/11,

33b/2

[=4]

katı: Çok, fazla.

ķ. 19a/5, 22b/3

[=2]

katıl-: Eklenmek.

ķ.-lan 33b/2

[=1]

katır: Erkek eşek ile dişi atın çiftleşmesinden doğan melez hayvan.

ķ. 37a/13, 37b/1

[=2]

katıraķ: Daha çok, daha fazla.

ķ. 19b/1

ķ.+dur 29a/2

[=2]

kaṭre (Ar.): Damla.

ķ. 2a/6

[=1]

kaṭl (Ar.): söz, kelam.

ķ.+inden 11a/12

[=1]

qavm (Ar.): Aynı soydan gelen insan topluluğu.

q. 28b/7, 28b/10, 28b/12

q.+i (1) 28b/11

q.+i (2) 20b/8, 31a/1

q.+uñ 23b/11

[=7]

qavun: İki qenekliler sınıfının kabakgiller familyasından, sürüngen gövdeli bitki.

q. 33b/9

[=1]

qaynat-: Pişirmek, haşlamak, kaynatmak.

q.-salar 33b/8

[=1]

qayır: Kum ve qakıl taşları.

q.+a 37b/6

[=1]

qaz-: Topraqı herhangi bir şeyle yarıp eşerek yerinden qıkarma.

q.-alar 36b/7

[=1]

qazā (Ar.): bk. qazā.

q. 4a/4

[=1]

qazā (Ar.): 1. Kaderin, Allah tarafından ezelde tāyin ve tespit edilen biçimde ve zamanda gerçekleşmesi.

q. 4a/4

2. Vaktinde kılınmayan namazın usul ve kaidesine göre sonradan ödenmesi.

q.+sı 38b/5

[=2]

qazf (Ar.): Suq atma.

q. eyle-: Suq atmak.

q.-mekden 10b/10

[=1]

kebāir (Ar.): Büyük.

k. 10b/12, 11a/1, 12b/13, 13a/13, 24b/3

[=5]

keçi: Geviş getirenlerden, eti, sütü, derisi ve kılı için yetiştirilen, memeli dişi hayvan.

k. 35b/11, 35b/11

k.+nūñ 36a/4

[=3]

keci: Kedigiller familyasının evcilleşmiş yegāne türü olan meşhur hayvan.

k. 37a/11

[=1]

kefāret (Ar.): İşlenmiş bir günah, suq veya kabahatin affı için şariat hükmünce verilmesi veya yapılması gereken şey

k. 29a/5

[=1]

kelām (Ar.): Söz, ifade.

k.+dur 17b/4

[=1]

kelebek: Kurtların gelişmiş şekli olan, vücutları ve kanatları rengârenk çok ince pullarla kaplı, dört kanatlı böceklerle verilen ortak ad.

k.+e (kelebege) 22a/10

k.+ler 22a/6

[=2]

kelici: Elçi.

k.+ler 21b/5, 31b/7

k.+lerden 21b/6

[=3]

kelime (Ar.): Söz, sözcük.

k.+lerden 2a/10

[=1]

kerâmet (Ar.): Tabiat üstü iş.

k.+inden 35b/9

[=1]

kerpüç: Tuğla gibi kalıplara dökülerek güneşte kurutulmuş samanlı balçık, çiğ tuğla.

k.+e 37b/6

[=1]

kes-: Bıçak, makas vb. bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak, parçalamak, doğramak.

k.-eler 33b/11

k.-er 13a/5

k.-mek 11a/12

k.-memekdür 26a/11

k.-mezse 26a/13

k.-ün 26b/2

[=6]

kesil-: Kesilmek.

k.-ür 16b/11

[=1]

kığ: Koyun, keçi dışkısı.

ķ.+ıla 36a/4

[=1]

ķıl: İnsan ve hayvan vücudunda biten

kalınca tüy.

ķ. 26b/2, 29a/11

ķ.+ı 35b/11

[=3]

ķıl-: Yapmak anlamında yardımcı fiil.

ķ.-a 39a/7, 39a/8, 39a/10, 39a/10, 39b/6

ķ.-alum 18b/8, 22b/7

ķ.-am 18b/10, 40a/7

ķ.-anlar 32a/9

ķ.-asın 3b/2, 3b/6

ķ.-dı 1b/7

ķ.-duğ 14b/11, 16b/2

ķ.-duğum 13b/3

ķ.-duğlarınca 2a/11, 2b/1

ķ.-dururlar 39a/3

ķ.-mağ 12a/2, 34b/4, 35b/8, 39a/4

ķ.-mağdur 5a/7, 40a/5

ķ.-mayam 18b/13

ķ.-sa 13a/8, 38b/4, 38b/11

ķ.-sun 38b/9, 38b/9

ķ.-turlar 39a/5

ķ.-up 40a/6	[=3]
ķ.-ur 14a/2, 14a/2, 18a/12, 18b/1	ķina-: Kınamak, yargılamak.
ķ.-urım 18b/3	ķ.-duğından 16b/9
ķ.-ursa 14a/9, 36a/1, 38b/9	ķ.-yup 27a/1
ķ.-ıvire 17a/1	[=2]
‘amel ķ.-duñ 16a/4	ķırba: Su kabı.
ķ.-sa 14b/13	ķ. 35b/6
beyān ķ.-uravuz 2a/8	[=1]
rivāyet ķ.-ur 2b/8, 8b/4, 9a/4, 9b/3, 10a/11, 10b/4, 14b/1, 14b/2, 14b/10, 15a/3, 17b/3, 17b/8, 18a/2, 18a/7, 19b/11, 20b/6, 21a/7, 21a/11, 21b/3, 23a/6, 29b/11, 39b/8	ķırķ: Otuz dokuzdan sonra gelen sayının adı.
rūzī ķ.-a 2b/4	ķ. 36a/12
ķ.-ıvire 27a/12	[=1]
ķ.-ıvirsün 32a/10	ķırķ birinci: Sırada kırktan sonra gelen sayı.
ķ.-up 1b/6, 12b/13,	ķ. 12a/12
[=72]	[=1]
ķıldur-: Bir işi yaptırmak.	ķırķ ikinci: Sırada kırk birden sonra gelen sayı.
ķ.-urlar 39a/9	ķ. 12a/13
[=1]	[=1]
ķılıc: Uzun, düz veya eğri, ucu sivri, bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde bele takılan, çelikten silah.	ķırķ üçünci: Sırada kırk ikiden sonra gelen sayı.
ķ.+dan 7a/10	ķ. 12a/13
[=1]	[=1]
ķılın-: Bir işin yapılması.	ķırķ dördünci: Sırada kırk üçten sonra gelen sayı.
ķ.-a 32b/6	ķ. 12a/13
ķ.-mış 38b/10	[=1]
ķ.-nur 39a/4	ķırķ beşinci: Sırada kırk dörtten sonra gelen sayı.
	ķ. 12b/1
	[=1]

kırk altıncı: Sırada kırk beşten sonra
gelen sayı.

ķ. 12b/2

[=1]

kırk yedinci: Sırada kırk altıdan sonra
gelen sayı.

ķ. 12b/2

[=1]

kırk sekizinci: Sırada kırk yediden
sonra gelen sayı.

ķ. 12b/3

[=1]

kırk dokuzuncu: Sırada kırk sekizden
sonra gelen sayı.

ķ. 12b/4

[=1]

kırkıncı: Sırada otuz dokuzdan sonra
gelen sayı.

ķ. 12a/10

[=1]

ķıyāmet (Ar.): İnanışa göre takdir
edilen zamanı gelince bu âlemin
ve bu âlemdeki canlı cansız her
şeyin bir anda mahvolup yok
olması, ölülerin dirilmesi, ahiret
hayatının başlaması olayı ve bu
olayın meydana geldiği zaman.

ķ. 3b/11, 3b/11, 4a/3, 4a/5,
4a/12, 8a/9, 13b/6, 14b/6,
14b/13, 15a/1, 15a/4, 24a/5,
24b/7, 26b/5, 28b/13, 29a/8,
29b/10, 30b/4

ķ.+ün 4a/2

[=19]

ķız: Kız.

ķ. 9b/12

ķ.+dan 6a/2

ķ.+larını 4a/7, 7b/10

[=4]

ķızdur-: Öfkeliendirmek, kızdırmak.

ķ.-duķ 26b/7

[=1]

ķızıl: Altın (para).

ķ. 29a/11

[=1]

ķızlık: Kız olma durumu.

ķ. 12a/13

[=1]

ķi (Far.): Bağlama edatı.

k. 3a/10, 3a/12, 3b/5, 3b/10,
4a/13, 8a/4, 8b/4, 8b/11, 8b/13,
9a/4, 9a/6, 9b/3, 9b/4, 9b/6,
9b/9, 10a/2, 10a/9, 10a/11,
10b/4, 10b/5, 10b/10, 10b/12,
10b/13, 11b/12, 13a/8, 13b/1,
14a/1, 14a/7, 14b/3, 15a/4,
15a/6, 15b/9, 16a/5, 16b/6,
16b/8, 17a/12, 17b/3, 17b/9,
17b/11, 18a/3, 18a/3, 18a/5,
18b/2, 18b/3, 18b/9, 18b/11,
18b/13, 19a/4, 19a/6, 19a/10,
19a/11, 19a/13, 19b/6, 20a/1,
20a/13, 20b/7, 21b/4, 21b/10,
21b/11, 22a/1, 22a/4, 22a/5,

23a/7, 23a/8, 23a/8, 23a/12,
23b/2, 23b/4, 24a/4, 24b/4,
24b/6, 24b/8, 25a/4, 25b/9,
25b/11, 26a/2, 26a/3, 26a/4,
26a/6, 26a/7, 26a/9, 26a/10,
26a/12, 26a/13, 26b/8, 26b/9,
27a/4, 27a/4, 27a/5, 27b/4,
27b/11, 28a/6, 29a/1, 29b/6,
29b/12, 30a/2, 30a/4, 30b/3,
30b/4, 31a/8, 31a/8, 31a/10,
31a/11, 31b/2, 31b/8, 32a/3,
32a/5, 32a/7, 32b/8, 33b/11,
34b/2, 39a/2, 39a/3, 39b/8

[=114]

kibr (Ar.): Büyüklük taslama, kendini
yukarıdan görme.

k. 16b/10

[=1]

kim: Bağlama edatı, ki.

k. 1b/5, 1b/9, 1b/11, 1b/12, 2a/5,
2a/11, 2a/13, 2b/8, 2b/11, 3a/4,
3a/4, 3a/5, 3a/12, 3a/13, 3b/6,
3b/7, 4a/3, 4a/5, 4a/6, 4b/1, 4b/6,
4b/7, 4b/8, 4b/10, 4b/12, 5a/1,
5a/1, 5a/4, 5a/10, 5a/13, 5b/2,
5b/2, 5b/4, 5b/6, 5b/7, 5b/9,
5b/13, 6a/6, 6a/8, 6b/2, 6b/4,
6b/5, 6b/6, 6b/7, 6b/9, 6b/13,
7a/3, 7a/5, 7b/13, 8a/5, 8a/7,
8a/7, 8a/9, 8b/6, 8b/10, 8b/12,
9a/1, 9a/2, 9a/7, 9a/8, 9a/10,
9a/12, 9b/1, 9b/2, 9b/11, 10a/5,

11b/12, 12a/4, 13a/2, 13a/8,
13a/9, 13b/1, 13b/6, 13b/12,
13b/13, 14a/1, 14a/4, 14a/5,
14a/10, 14a/12, 14b/4, 14b/6,
14b/7, 14b/11, 14b/13, 15a/12,
15b/3, 15b/5, 15b/6, 15b/10,
16a/4, 16a/9, 16a/13, 16b/2,
16b/5, 17a/2, 17a/5, 17a/7,
17a/12, 17a/12, 17b/1, 17b/13,
18a/7, 18a/10, 18a/13, 18a/13,
19a/3, 19a/5, 19a/6, 19a/7,
19a/7, 19a/12, 19b/2, 19b/4,
19b/13, 20a/4, 20a/5, 20a/7,
20a/8, 20a/11, 20b/3, 21a/2,
21a/4, 21a/8, 21a/12, 21b/5,
22a/6, 22a/7, 22b/2, 22b/6,
22b/8, 22b/8, 22b/11, 22b/13,
23a/2, 23a/9, 23a/10, 23a/13,
23b/3, 23b/7, 23b/8, 23b/10,
24a/1, 24a/2, 24a/5, 24a/8,
24a/8, 24b/1, 24b/2, 24b/6,
24b/8, 24b/10, 25a/3, 25a/5,
25a/6, 25a/8, 25a/10, 25b/1,
25b/13, 26b/4, 26b/4, 27a/13,
27b/5, 27b/6, 28a/9, 28a/10,
28a/13, 28b/1, 28b/3, 28b/7,
29a/4, 29a/7, 29b/2, 29b/3,
29b/6, 30a/1, 30a/10, 30b/1,
30b/11, 30b/13, 31a/5, 31a/13,
31b/5, 32a/12, 32b/1, 32b/4,
32b/5, 32b/6, 33b/9, 34a/5,
34a/8, 34a/12, 34b/3, 35b/5,

35b/9, 36b/13, 37b/3, 37b/4,
38a/7, 38b/5, 39a/5, 39a/8,
39a/11, 39b/5, 39b/9, 39b/10,
40a/8, 40a/13

[=208]

kim: Hangi kimse, bağlama zamiri.

k. 13a/3, 18a/3, 19a/8
k.+de 8a/5
k.+dür 4b/7, 17b/11
k.+üñ 23a/13

[=7]

kimse: Herhangi biri.

k. 5b/11, 6a/2
k.+den 6a/2
k.+ler 19b/4
k.+lerdür 24a/7
k.+nüñ 5b/2, 11a/7
k.+ye 5b/11
k.+yi 12b/10, 12b/11

[=10]

kitāb (Ar.): 1. Mensur eser.

k. 7b/9, 28b/1
k.+uñ 2b/4, 2b/5
kitāb-ı Risāle-i İslāmiyye: İslam
Risaleleri kitabı.
k. 1b/1

2. Kutsal kitap.

k. 27a/5, 27a/6
k.+ı 32a/8
k.+larına 8a/8
kitāb-ı ehl: Kitap sahibi
k. 7b/5

[=10]

ķitāl (Ar.): Birbirini öldürme.

ķ. eyle-: Birbirini öldürmek.
ķ.-düm 15a/8
ķ.-dũñ 15a/10

[=2]

ķo-: Bırakmak, koymak.

ķ.-dı 3a/3
ķ.-dılar 28a/9
ķ.-madılar 28a/8
ķ.-mamak 16b/4
ķ.-rlardı 9b/12
ķ.-sa 20a/11, 40a/13
ķ.-salar 14a/13
ķ.-yı 32a/5
ķ.-ya 29b/10
ķ.-yam 14b/7
ķ.-yup 12a/3

[=11]

ķoġa: Kova.

ķ. 36a/10, 36a/12, 36b/8, 36b/13,
38a/13
ķ.+nuñ 36b/13
ķ.+sı 36b/10, 36b/11, 36b/12
ķ.+yıla 36b/12, 37a/1, 37a/1

[=12]

ķoġu: (bk. ķoķu)

ķ.+sı 26a/8

[=1]

ķoķu: Nesnelerden yayılan küçücük
zerrelerin burun zarı üzerindeki

özel sınırlarda uyandırdığı
duygu.

ķ.+sın 33a/3

[=1]

ķol: 1. Bölüm, yol, taraf.

ķ. 35a/5

2. Kol, uzuv.

ķ.+nuñ 38a/1

[=2]

ķonşı: (bk. ķonşı) Evleri birbirine
yakın veya bitişik olan
kimselerin birbirlerine göre
aldıkları ad.

ķ. 11b/1

[=1]

ķonşı: (bk. ķonşı.) Evleri birbirine
yakın veya bitişik olan
kimselerin birbirlerine göre
aldıkları ad.

ķ.+ñ 10a/9

[=1]

ķop-: Gerçekleşmek, meydana çıkmak
(kıyamet ile ilgili.).

ķ.-acağın 3b/12

ķ.-ar 3b/11

ķ.-asınuñ 4a/6

ķ.-ıncaya 28b/13

[=4]

ķopar-: Koparmak, ayırmak.

ķ.-virsün 32a/11

[=1]

ķork-: Korku duymak, dehşete
kapılmak, ürkmek.

ķ.-arvan 19b/1

ķ.-asız 22b/9

ķ.-dı 22b/3

ķ.-sa 38a/9, 38a/11, 39a/3

ķ.-uban 10a/6

ķ.-uñuz 19a/5

[=8]

ķorku: Bir tehlike veya tehlike
düşüncesi karşısında duyulan
kaygı, üzüntü.

ķ.+sından 24a/5

[=1]

ķoyun: Geviş getirenlerden, eti, sütü,
yapağısı ve derisi için yetiştirilen
evcil hayvan..

ķ. 31b/9, 31b/10, 35b/11, 36a/13

k.+uñ 36a/3

[=5]

ķöpri: Bağ, bağlantı, köprü.

k.+sine 8a/12

[=1]

ķöşk (Far.): Bahçe içine yapılan süslü
ev, kasır.

k.+ler 30b/10

k.+üñ 30b/10

[=2]

ķöyündür-: Yakmak.

k.-ür 31a/11

[=1]

ķudret (Ar.): Güç, kuvvet.

ķ. 8b/10

ķ.+ile 13b/7

[=2]

ķul: Allah tarafından yaratılmış olan insan.

ķ. 4a/8, 8b/2, 22b/11

ķ.+dan 2a/5

ķ.+dur 3b/1

ķ.+lar 5b/7, 9a/7, 9a/12

ķ.+ların 9a/8, 9b/1

[=10]

ķulağuzla-: Yol göstermek.

ķ.-ğıl 8b/5, 39b/13

ķ.-mak 12b/11

ķ.-sa 30a/1, 30a/5

ķ.-yalum 39b/10

ķ.-yan 30a/6

[=7]

ķulaķ: Başın her iki yanında bulunan işitme organı.

ķ.+larına 24b/7

ķ.+ına (ķulağına) 15a/1, 31b/11

[=3]

ķum: Silisli kütlelerin, kayaların, doğal etkenlerle parçalanarak ufalanmasından oluşan, deniz kıyısı, dere yatağı vb. yerlerde çok bulunan, ufak, sert tanecikler.

ķ.+a 37b/6

[=1]

ķupķuru: Çelimsiz, çok zayıf.

ķ. 26b/6

[=1]

ķurbağa: Küçük göl ve derelerde yaygın olarak bulunan, yumurta ile üreyen, derisi çıplak, sıçrayıcı ve yüzücü, kendine has bir ötüşü olan küçük hayvan.

ķ. 34a/7

[=1]

ķurtar-: Kurtarmak, kurtulmasını sağlamak.

ķ.-dum 25b/13

ķ.-ur 7a/11

[=2]

ķurtıl-: Sıyrılmak, tehlikeli veya kötü durumu atlatmak.

ķ.-caķ 40a/10

ķ.-urlar 31a/2

[=2]

ķuru: Kara, toprak.

ķ.+dağı 31a/4

[=1]

ķurşun: Ağır, yumuşak, kolayca dövülebilen, mâviye çalan gri renkli madde.

ķ. 24b/7

[=1]

ķuş: Yumurtlayan omurgalılarından gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı, vücûdu tüylerle kaplı, uçucu hayvanların ortak adı.

ķ. 2a/6

ķ.+lar 37a/12

[=2]

ķuvvetlen-: Güçlenmek, gücü artmak,
sağlamlaşmak.

ķ.-e 4a/7

[=1]

ķuyı: bk. ķuyu.

ķ. 35a/9, 35a/10, 35a/12, 35a/13,
35b/4, 36a/2, 36a/4, 36a/9
ķ.+ya 35a/7, 35b/3, 36a/2, 36a/5

[=12]

ķuyu: Belli bir maksatla kazılmış,
derinliķi bu maksada göre az
veya çok olabilen çukur.

ķ.+36b/3

ķ.+da 37a/2

ķ.+nuñ 36b/4, 36b/5, 36b/10,
36b/11

ķ.+ya 36a/7, 36a/8, 36b/1

[=9]

ķüçük: Ölçüleri bakımından aynı
cinsteki benzerlerinden daha
alçak, daha dar, daha kısa ve
daha ufak olan, büyük karşıtı.

k. 36b/3

[=1]

ķüfr (Ar.): Kötü söz.

k. 2a/10, 23b/5

ķ.+ine 23b/8

[=3]

ķüllı (Ar.): Tamamen.

k.+si 25b/6

[=1]

ķüpe: Genellikle kulak memesine
takılan takı, süs.

ķ.+ler 25b/4

[=1]

Ll

lāyık (Ar.): Uygun, yaraşır, münasip.

l. 4b/2

[=1]

lāzım (Ar.): Gerekli, lüzumlu.

l. 38b/5

[=1]

lezzet (Ar.): Tat, çeşni.

l+ in 33a/11

[=1]

Mm

ma‘āza’llāh (Ar.): “Allah saklasın,
Allah esirgesin, Allah
göstermesin.” anlamına gelen
ifade.

m. 31b/7

[=1]

madde (Ar.): Nesne.

m.+si 16b/10

[=1]

maḥdūm-zāde: (Ar.+Far.): Efendi
oğlu.

maḥdūm-zāde-i mu'azzam:
Yüce efendioğlu.
m. 2a/2
[=1]
maḥlūk (Ar.): Yaratılmış olan canlı,
insan, yaratık.
m.+a 11b/12
[=1]
maḥlūkāt (Ar.): Bütün canlılar,
yaratıklar.
m. 28a/3
[=1]
maḥbere (Ar.): Mezarlık.
m.+de 26b/10
[=1]
maḥbūl (Ar.): Kabul edilen,
reddedilmeyen.
m. 18a/6
m.+dur 38b/5
[=2]
maḥşūd (Ar.): Söylenilmek,
belirtilmek istenen.
m.+uñ 16a/9
[=1]
māl (Ar.): Bir kimsenin, bir tüzel
kişinin mülkiyeti altında
bulunan, taşınır veya taşınmaz
varlıkların bütünü.
m. 16a/3, 27a/6, 31b/2
m.+ı 5a/8
m.+larıñ 5b/1
m.+ın 10b/8, 11a/6

m.+ına 5b/2
m.+u 16a/5
m.+uñ 16a/8
[=10]
māldār (Ar.+Far.): Mal sahibi kimse.
m. 16a/2
[=1]
mālik (Ar.): Sahip.
m. 10b/2, 29a/12, 29b/6, 30b/5,
31a/2, 35a/4, 35a/6
[=7]
ma'lūm (Ar.): Herkes tarafından
bilinen, öğrenilmiş olan.
m. 4b/12, 7a/4, 7b/13, 10b/11,
10b/12, 16a/13, 24b/7, 37a/3
m.+dur 20a/13
[=9]
ma'nā (Ar.): Kelime, söz, hareket,
davranış vb.nin ifâde ettiği şey,
anlatılmak istenen veya onlardan
anlaşılan şey, anlam.
m.+sı 40a/10
m.+sından 4b/12, 19b/3
[=3]
ma'nī (Ar.): Mana, anlam.
m. 40a/8
m.+si 4a/12, 6b/3, 7a/3, 10a/5,
11b/11, 17a/5, 17a/12, 20a/5,
25a/3, 27b/4, 32b/4
[=12]
maḥara (Ar.): Soyтары, şaklaban
kimse.

m.+ya 12b/13
[=1]
masharalık (Ar.+T.): Soytarılık.
m. 12b/12
[=1]
ma'siyet (Ar.): Günah.
m. 2b/3, 23b/5
m.+leri 2a/9
[=3]
mazlûm (Ar.): Haksızlığa, zulme uğramış kimse.
m.+ı 12a/3
m.+a 11a/6
[=2]
meclis (Ar.): Bir konuyu görüşmek için toplantı yapılan yer, içtima.
m. 22b/3
m.+inde 31b/5, 31b/7
[=3]
mefhar (Ar.): Kendisiyle övünülen, övünme nedeni.
mefhar-ı mevcûdât: Hz. Muhammed.
m. 1b/8
[=1]
meğerki: Bilinmeyen, farkında olunmayan bir durum için söylenen söz, oysa, oysaki.
m. 8a/2, 17b/10
[=2]
mekr (Ar.): Hile, aldatma.
m.+inden 11a/11

[=1]
mekrûh (Ar.): İslâm dininde haram olmadığı halde hoş görülme-yen veya yapılması yasaklanan durum, davranış.
m.+dur 37a/12
[=1]
menhî (Ar.): Yasak, dinin yasakladığı şey.
m. 2a/9
[=1]
menzile (Ar.): Rütbe, makam, paye.
m.+sindendür 34b/8
[=1]
merdûd (Ar.): Kabul görmeyen.
m.+dur 18a/6
[=1]
mertebe (Ar.): Kademe, derece.
m.+ye 4b/1
[=1]
mescid (Ar.): Genellikle minaresiz, minbersiz küçük cami, namaz kılmak için mekan.
m. 28b/8
m.+de 40a/5
m.+lere 40a/4, 40a/5
[=4]
meşel (Ar.): Örnek.
m.+i 31a/3, 31a/10, 31b/2, 31b/8
m.+ine 22a/5
m.+üm 22a/5, 22a/9
[=7]

meselā (Ar.): Örnek olarak.

m. 33a/3, 33b/1, 34b/6

[=3]

mes'ele (Ar.): Çözüme kavuşturulması gereken sorun.

m. 29a/7

[=1]

mes'ūd (Ar.): Saadete ermiş, mutlu, bahtiyar.

m. 9b/3, 19b/10, 23a/5

[=3]

meşgūl (Ar.): Bir şeyle uğraşan, bir iş yapmakta olan.

m. 39a/4

[=1]

mevcūdāt (Ar.): Varlık.

mefhār-ı mevcūdāt: Hz.

Muhammed.

m. 1b/8

[=1]

meyl (Ar.): Bir kimse veya şeye diğerlerinden fazla eğilim, sevgi, istek ve ilgi gösterme, temayül.

m. 28b/9

[=1]

meyyet (Ar.): Ölmüş.

m.+çün 26b/12, 26b/13

[=2]

mezkūr (Ar.): Söz edilen, bahsedilen.

m.+dur 28a/10

[=1]

mi: Soru edatı.

m. 21b/7, 25a/4, 25a/4, 25a/9, 27b/7, 27b/7

m.+sin 4b/6, 9a/7, 9a/8

m+sız 21b/9

m.+sız 19a/4, 21b/9

[=11]

mīl (Fr.): Uzaklık ölçüsü birimi.

m. 38a/6, 38a/7

[=2]

millet (Ar.): Herkes, bir yerde bulunan kimseler.

m.+e 22a/3

m.+üñ 22a/2

millet-i Hānife: Ebu Hanife milleti.

m.+dür 21b/10

[=3]

mīrās (Ar.): Başka birisine yahut bir nesne aktarılan maddi-manevi şey.

m. 28a/7, 28a/8

m.+ın 28a/9

[=3]

mismil (Ar.): (<bismil) Temiz, pak.

m. 34a/13, 35a/11, 35b/1, 35b/9, 36a/10, 36a/12, 36b/8

m.+dür 35b/11, 35b/13, 36b/10, 37a/9

[=11]

mu'azzam (Ar.): Çok büyük, ulu, yüce.

maḥdūm-zāde-i mu'azzam:
Yüce efendioğlu.
m. 2a/2
[=1]
muḡallaza (Ar.): Kabalaşan.
m. 34a/12
[=1]
muhaffefe (Ar.): Hafif duruma
getirilmiş.
m. 34b/3
m.+nün 34b/2
[=2]
muḡālefet (Ar.): Karşı koyma, karşı
çıkma, aksini savunma.
m. 11a/13, 14a/12
[=2]
muḡtāc (Ar.): İhtiyaç duyan kimse.
m. 26b/4
[=1]
muḡadder (Ar.): Alın yazısında
bulunan şey, kader.
m. 2b/7
[=1]
mulāzemet (Ar.): Bir şeye veya bir
kimse bağlanmak.
m. 16b/11
[=1]
mum (Far.): Bal mumu, erimiş iç
yağı, parafin, stearik asit gibi
maddelerden daha çok çubuk
şeklinde dondurularak yapılan
ve ışığından faydalanmak için

ortasına yerleştirilmiş bir fitili
üst kısmından yakmak sûretiyle
kullanılan basit bir aydınlatma
aracı, şem'.
m. 26b/7
[=1]
mūnis (Ar.): Sıcakkanlı, cana yakın.
m. 16b/6
[=1]
muntazır (Ar.): Bekleyen, gözleyen.
m. 40a/6
[=1]
murād (Ar.): Arzu edilen, istenen şey.
m. 17a/6, 23a/1
[=2]
murdār (Ar.): Kirli, pis.
m. 34a/3, 35a/10, 35b/12, 36a/2,
36a/4, 36a/6, 36a/7, 37a/4, 37a/8
m.+dur 18a/6, 37a/11
m. eyle-: Kirlletmek.
m. 34a/4, 34a/6, 34a/8, 35b/13,
36a/8
[=16]
murdārлық (Ar.+T.): Kirlenmiş olma
durumu.
m.+ından (murdārlığından)
35b/10
[=1]
muşḡaf (Ar.): Kur'ân-ı Kerim.
m. 28b/2
[=1]
muşībet (Ar.): Bela, dert, sıkıntı.

m.+lere 40a/3

[=1]

mustakīm (Ar.): Doğru yol.

m. 20a/9

[=1]

musta'mel (Ar.): Kullanılmış,
kullanılan.

m. 34a/10, 34b/10, 35a/5

m.+dür 34b/2

[=4]

musteḥab (Ar.): Tavsiye edilen, sevap
kazandıran, dince makbul
davranış.

m. dur 38a/5, 38b/7

[=2]

muṭāla'a (Ar.): Etraflıca düşünme.

m. 2a/11, 2b/1, 32a/8

[=3]

mu'teber (Ar.): Saygı gören, hatırı
sayılır kimse.

m. 7a/6, 38b/13

m.+dür 36b/11

[=3]

muṭī' (Ar.): İtaat eden, boyun eğen
kimse.

m. 17a/8, 17b/13, 22b/10

[=3]

muṭlaḳ (Ar.): Kayıtsız şartsız,
eksiksiz.

m. 8a/6, 24b/9

[=2]

mübārek (Ar.): Hürmete layık,
mukaddes.

m. 3a/2, 19b/12

[=2]

mübāreklik (Ar.+T.): Mukaddes,
kutlu olma durumu.

m.+ile 2b/6

[=1]

müffessir (Ar.): Kur'ân-ı Kerim
ayetlerini tefsir usulüne göre
açıklayan, bu hususta eser yazan
kimse.

m.+ler 25a/5

[=1]

müftī (Ar.): Hatip, müezzin.

m.+ler 28a/13

[=1]

müşkül (Ar.): Zor, güç, çetin.

m.+dür 37a/13

[=1]

mü'min (Ar.): İman sahibi kimse,
müslüman.

m. 5a/3, 5a/13, 5b/2, 7a/1, 7b/2,
7b/4, 7b/5, 7b/6, 7b/7, 7b/7,
8b/3, 23b/5

m.+dür 23a/11, 23a/13, 23b/2

m.+ler 32b/5

[=16]

mümkin (Ar.): Olması, gerçekleşmesi
imkân dâhilinde olan, olabilir,
kâbil, muhtemel.

m. 36b/5

[=1]

münāfık (Ar.): İnkâr eden, inanmayan
ancak inanmış gibi görünen
kimse, iki yüzlü.
m. 6a/12, 14a/8
m.+dur 14a/10
m.+lar 6a/13, 7a/3, 7a/5, 7b/1
m.+laruñ 14a/7

[=8]

münezzeh (Ar.): Eksik, noksan, kötü
gibi özelliklerden arınmış olan,
insanlara mahsus her türlü
sıfattan uzak olan, hiçbir şeye
ihtiyacı bulunmayan.
m.+dür 6a/1

[=1]

müslmān (Ar.): İslâm dininden olan
kimse, müslüman.
m. 5b/4, 30a/1, 32a/12
m.+a 12a/2
m.+lar 4a/8, 5b/5, 24a/12, 30a/4
m.+lara 29b/1
m.+lardan 4a/9
m.+laruñ 12a/6

[=11]

müsmil (Ar.): Temiz, pak.
m. 35b/6

[=1]

müstaḥiḳḳ (Ar.): Hak etmiş, layık.
m.+lere 16a/6

[=1]

müyesser (Ar.): Kolaylıkla yapılan.

m. 2b/7

[=1]

müzd (Far.): Ücret, mükafat.
m.+i 21a/10
m.+in 29a/12

[=2]

Nn

nāḥaḳḳ (Far.+Ar.): Haksız.

n. 10b/1, 10b/7, 11a/4

[=3]

namāz (Far.): İslâm dinince belli
kurallara göre günde beş vakit
yapılması müslümanlar üzerine
farz kılınmış olan ve İslâm'ın
beş şartından birini teşkil eden
ibadet.

n. 5a/7, 11b/2, 13a/8, 14a/9,
18b/10, 32b/4, 34b/1, 34b/4,
34b/5, 34b/9, 35b/7, 36a/1,
36a/1, 37a/5, 37b/4, 38b/4,
38b/4, 39a/4, 39b/6, 40a/6

n.+a 32b/6, 40a/6

n.+dur 32b/2

n.+ı(1) 12a/1, 34b/4, 34b/9,
34b/11

n.+ı(2) 14b/11

n.+ın 12a/1, 14a/2, 39a/8, 39a/9

n.+ına 38b/10, 39a/2, 39a/5

n.+larıñ 37a/6, 40a/4

[=37]

naşıb (Ar.): Bir kimsenin payına düşen şey.
n. 28a/9

[=1]

naşıhat (Ar.): Bir kimseye doğru yol gösterme.
n. 31b/6, 31b/7

[=2]

naşrānī: Hristiyan.
n.+ler 21b/8, 26b/9
n.+lere 26b/10

[=3]

ne: Ne, nasıl, hangi, ne kadar.
n. 3a/4, 3a/11, 3b/5, 12a/4, 13a/9, 13b/1, 13b/5, 13b/13, 15a/6, 15b/5, 16a/4, 17a/12, 18a/11, 19a/11, 20a/12, 20b/3, 21a/3, 21b/6, 22a/7, 22b/7, 24a/7, 26a/7, 27a/4, 30a/5, 35b/8, 36a/5, 36b/6, 37a/3, 38a/2
n.+dür 9a/8, 9a/9
n. it-: Ne etmek, ne yapmak.
n.-elüm (nidelüm) 22b/7

[=32]

necāset (Ar.): Pislik, murdar.
n. 34b/12
necāset-i muğallaza: Çoğalan murdarlık.
n. 34a/11,
necāset-i muḥaffefe: Hafifleşen murdarlık.

n.+ün 34b/2, 34b/3

[=4]

necis (Ar.): Pis, murdar.
n. 33b/13

[=1]

neden: Ne sebepten, niçin.
n. 17b/1, 21a/4

[=2]

nefs (Ar.): Bir kimsenin kendi varlığı.
n.+ile 40a/11
n.+in 7a/10
n.+inden 32b/9
n.+ine 5b/2
n.+ini 31a/10
n.+lerin 5b/1
n.+ün 8b/10

[=7]

nehy (Ar.): Birini bir şeyden alıkoyma, engelleme.
n. it-: Yasaklamak.
n.-üp (idüp) 17b/1

[=1]

nesne: Şey, mal, eşya.
n. 4b/12, 5a/5, 9a/5, 16a/11, 18a/6, 19a/13, 21b/12, 23a/8, 23a/9, 27a/2, 30a/11, 32a/2, 32b/9, 33a/1, 33a/13, 33b/2, 34a/3, 38b/5, 39b/10
n. den 5a/10
n.+dür 3a/4, 3a/11, 3b/5, 24a/7
n.+ler 19b/3, 34a/7, 40a/7
n.+lerden 19a/12, 27a/11

n.+lere 6a/10, 7b/2, 8b/2, 40a/11
n.+leri 2a/9, 6a/8, 8b/11, 17a/8,
17a/9, 23b/7, 26b/8
n.+lerüñ 40a/9
n.+nüñ 26b/12
n.+ye 6a/1, 11b/8, 20b/5, 21a/6,
25a/10, 39b/10, 39b/13
n.+yi 24a/10

[=50]

neūzubillāhi (Ar.): “Allah’a
sığınırız.” anlamına gelen ifade.
n. 16a/13, 19b/10, 23b/9
Neūzubillāhi min zālike: “Bu
düşünceden Allah’a sığınırız.”
anlamına gelen ifade.
n. 5a/11

[=4]

nice: Çok, birçok.
n. 19b/8, 34a/13

[=2]

niçün: Niçin, neden, ne sebepten.
n. 35b/9, 36b/9

[=2]

nihāyet (Ar.): Son.
n.+i 24a/12
n.+leri 27a/8

[=2]

niķaħlan- (Ar.+T.) Evlenmek,
nikahlanmak.
n.-urvan 19a/8

[=1]

ni‘met (Ar.): İnsanın iyi yaşamasını
sağlayacak her türlü şey, servet,
refah, dirlik düzenlik, sağlık vb.
n. 31b/3
n.+i 16a/6
n.+ler 16a/3

[=3]

nitekim: Nitekim, bunun gibi.

n. 5a/5, 5b/12, 6a/3, 6a/13, 7a/9,
7b/11, 10a/3, 11b/10, 13a/6,
17a/4, 17a/10, 24b/5, 25a/1,
25a/12, 27b/2, 29b/4, 31a/4,
32b/2, 38b/2

[=19]

niteküm: (bk. nitekim)
n. 3b/12

[=1]

nitelik: Bir şeyin belirgin özelliği,
vasfı.
n.+ini (niteligini) 2a/7

[=1]

niyyet (Ar.): Bir şeyi yapmayı
önceden isteyip düşünme,
maksat, amaç.
n. 37b/3, 37b/4, 38a/4, 38a/5,
38a/5
n.+ine 28b/2
n.+üñ 13b/2, 13b/4, 15a/11

[=9]

niyyetsüz (Ar.+T.): Niyeti, amacı
olmayan.
n. 38a/4

[=1]

nohūd (Far.): Baklagillerden yemek veya leblebi yapılan, besleyici maddesi zengin, bol nişastalı yuvarlak tânesi.
n.+ı 33b/6, 33b/7

[=2]

nol-: Ne olmak.
n.-dı 25b/11

[=1]

nūr (Ar.): Kalp gözüyle his ve idrak edilen gönül açıcı aydınlık.
n.+dan 22b/2, 29a/9
n.+yıla 24a/3

[=3]

Oo

od: Ateş.

o. 22a/5, 22a/6, 22a/10, 26a/4
o.+dan 22a/8
o.+ına 22a/12
o.+ından 22a/11, 25b/13
o.+uñ 22a/7, 22a/9

[=10]

oğlan: Erkek evlat, oğlan.

o. 4a/4, 4a/9
o.+a 12a/11
o.+lar 9b/11
o.+ların 4a/7
o.+laruñuzı 10a/6

o.+ın 10b/6, 20a/3

[=8]

oğlancuğ: Oğlan.

o.+laruñı 9b/10

[=1]

oğul: Erkek evlat, oğul.

o.+a 27a/2
o.+dan 6a/2
o.+ların 7b/10
o.+ın 27a/2

[=4]

oğurluğ: Hırsızlık.

o. eyle-: Hırsızlık yapmak.
o.-mek 12a/3

[=1]

oķı-: (bk. oķu-)

o.-duñ 15b/9
o.-maduñ 15b/9

[=2]

oķu-: Okumak, kıraat etmek.

o.-dı 20a/4
o.-duğın 11b/6
o.-dum 15b/7
o.-duñ 15b/10
o.-maķ 28b/2
o.-salar 28b/8
o.-yalar 28b/13
o.-yan 7b/6, 7b/6, 7b/7

[=10]

oķuyucı: Okuyan kimse.

o.+dur 15b/11

[=1]

ol: 1. O, işaret sıfatı.

o. 1b/5, 1b/8, 3a/8, 3b/2, 3b/3,
3b/8, 4a/1, 4a/8, 4a/10, 4b/4,
4b/9, 6a/1, 6b/9, 8b/2, 8b/3,
8b/9, 8b/10, 8b/12, 9a/2, 9b/7,
10a/2, 10a/7, 11a/1, 13a/4,
13a/5, 14a/8, 14a/9, 14a/13,
14b/5, 14b/7, 14b/9, 14b/13,
15a/5, 15a/6, 15a/11, 15a/12,
15b/4, 15b/6, 15b/8, 15b/9,
15b/12, 16a/4, 16a/5, 16a/8,
16a/11, 16b/6, 17a/1, 18a/5,
18a/5, 18a/12, 19a/11, 19b/6,
19b/13, 20a/7, 20a/8, 20a/12,
20a/13, 20b/1, 21a/1, 21a/1,
21a/9, 21b/1, 21b/6, 22a/7,
22a/8, 22a/10, 22a/10, 22a/12,
23a/8, 23a/10, 23a/11, 23a/12,
23b/1, 23b/3, 23b/6, 23b/7,
23b/7, 23b/9, 23b/12, 23b/12,
24a/2, 24a/6, 24a/10, 25a/7,
25a/11, 25b/1, 25b/10, 26b/8,
26b/12, 27a/5, 27b/11, 27b/12,
28a/1, 28a/9, 28b/1, 28b/4,
28b/10, 28b/11, 28b/12, 29a/7,
29a/9, 29a/10, 29b/10, 30a/2,
30a/5, 30a/6, 30b/4, 30b/7,
30b/8, 30b/8, 30a/10, 31a/1,
31a/5, 31a/6, 31a/13, 31b/1,
31b/3, 31b/10, 33a/4, 33a/5,
33a/7, 33b/2, 33b/4, 33b/6,
33b/12, 33b/13, 34a/1, 34a/2,

34a/3, 34a/9, 34a/10, 34a/11,
34b/2, 34b/4, 34b/10, 34b/13,
35a/3, 35a/4, 35a/7, 35a/9,
35b/6, 36a/6, 36a/9, 36a/12,
36b/5, 36b/6, 36b/7, 37a/1,
37a/5, 37b/1, 38a/3, 38b/2,
38b/12, 39a/1, 39b/1, 39b/4,
39b/10, 39b/13

2. O, üçüncü tekil kişi zamiri.

o. 3b/8, 3b/13, 4b/12, 5b/11,
6a/2, 7b/3, 10b/12, 13a/8, 14a/8,
15a/12, 18b/6, 30a/2, 31b/9,
33a/7, 33a/9, 33a/10, 33a/11,
35a/1, 35b/5
o.+dur 3a/5, 3a/12, 3b/6, 4a/3,
4a/6, 4a/13, 5a/13, 5b/2, 5b/4,
5b/7, 6a/8, 9a/12, 9b/1, 9b/9,
10a/9, 14a/1, 14a/4, 14a/10,
34b/3

[=195]

ol-: Olmak, gerçekleşmek, meydana
gelmek anlamında yardımcı fiil.

o.-a 2b/2, 2b/7, 4a/4, 4a/6, 5b/5,
8a/2, 13b/13, 15b/4, 24a/9,
24a/10, 29a/2, 29a/2, 30b/8,
30b/11, 31a/10, 32b/9, 32b/10,
34a/9, 36a/12, 36b/9, 36b/13,
37a/1, 39a/3, 39a/11, 39b/5

o.-acak 36a/6

o.-acağdur 20a/12

o.-acaklardır 7a/9

o.-alar 2b/2, 4a/10, 4a/10, 4b/3

o.-alardı 7b/2, 7b/5, 7b/7
o.-am 21b/7
o.-an 16b/1, 17b/5, 17b/6, 23b/5,
24a/13, 27a/4, 32b/2, 35b/12
o.-ar 21a/5
o.-asız 22b/10
o.-dı 4b/5, 7a/1, 7b/13, 16a/13,
22b/2, 24b/8, 26a/7, 28a/10,
32b/5
o.-duğı 21a/9, 28a/5
o.-duğundan 32a/12
o.-duķ 22b/2
o.-dum 15a/9
o.-ğıl 32a/1, 32a/2, 32a/3
o.-ıcaķ 14a/1, 16b/7, 28b/4
o.-ınca 33b/1
o.-ısar 22b/12
o.-ıсарdur 7a/12, 20b/11
o.-ısarlardur 20b/8
o.-idi 16a/9
o.-m 8b/8, 23b/8
o.-maduñ 15a/10
o.-mağa 8b/1
o.-mağıl 32a/4, 32a/4
o.-maķ 11a/5, 11a/11, 23b/6,
35b/6, 37b/5, 38a/3
o.-maķdur 10a/13, 40a/6
o.-masa 13a/11, 33b/13, 37a/3,
38b/4, 38b/11
o.-maya 7a/8, 13b/13, 17b/12,
20b/6, 21b/12, 28a/13, 34a/5
o.-mayalar 17b/11

o.-mayan 18a/1
o.-mayıсар 26b/5
o.-mayiceķ 36b/5
o.-maz 5a/1, 5a/4, 5a/4, 5a/11,
6a/12, 7b/4, 8a/1, 8a/6, 13a/13,
16b/10, 28b/5, 33b/4, 33b/6,
33b/10, 35b/9, 36a/4, 36a/7,
38b/5
o.-mazlar 7b/6, 7b/8
o.-sa 13a/10, 13b/6, 14a/8,
18a/5, 21b/1, 21b/12, 23b/9,
33b/3, 34a/2, 34a/9, 36b/4,
37a/3, 38a/6, 38a/8, 38a/9,
38a/10, 38b/11, 39a/4, 39b/1,
39b/3
o.-salar 17b/13, 34a/6
o.-sun 1b/9, 1b/11, 13b/2,
22b/13, 23b/11, 23b/12, 28a/12,
34b/11, 36b/3, 36b/3
o.-uñ 17a/8
o.-ur 4a/5, 4b/3, 4b/12, 5b/2,
7a/2, 7a/5, 8a/3, 8a/5, 8a/6, 8b/3,
10b/12, 11b/13, 13a/3, 13a/9,
13a/12, 13b/1, 13b/7, 14a/8,
16b/7, 16b/7, 16b/8, 17a/7,
17a/10, 17b/2, 19a/6, 19a/7,
19a/7, 20a/8, 21a/6, 23b/8,
23b/9, 24b/4, 25a/12, 26b/11,
26b/11, 28b/5, 29a/6, 30a/6,
32b/8, 35a/10, 35a/11, 35a/13,
35b/1, 35b/4, 35b/4, 35b/6,

36a/2, 36a/6, 36a/10, 36b/8,
38b/1, 38b/2, 40a/10, 40a/12

o.-urlar 28b/10

o.-urmısaydı 7b/1, 7b/5

o.-ursa 27a/5, 35a/1, 35a/2,
35a/3, 36a/6, 36a/7, 36a/11,
36a/11, 36b/5, 36b/13, 38a/3,
39a/1, 39a/4

o.-usarlardır 7a/4

[=226]

on birinci: Sırada ondan sonra gelen
sayı.

o. 11a/9,

[=1]

on ikinci: Sırada on birden sonra
gelen sayı.

o. 11a/10,

[=1]

on üçüncü: Sırada on ikiden sonra
gelen sayı.

o. 11a/10,

[=1]

on dördüncü: Sırada on üçten sonra
gelen sayı.

o. 11a/11,

[=1]

on beşinci: Sırada on dörtten sonra
gelen sayı.

o. 11a/12,

[=1]

on altıncı: Sırada on beşten sonra
gelen sayı.

o. 11a/13,

[=1]

on yedinci: Sırada on altıdan sonra
gelen sayı.

o. 11b/1,

[=1]

on sekizinci: Sırada on yediden sonra
gelen sayı.

o. 11b/2,

[=1]

on toğuzuncu: Sırada on sekizden
sonra gelen sayı.

o. 11b/3

[=1]

on-: Düzelmek.

o.-da 31a/10

[=1]

onar: Üleştirme sayısı. On kadar, on
tane.

o. 33b/13, 34a/2

[=2]

oñıl-: İyileşmek, şifa bulmak.

o.-maz 30b/5

o.-mazdur 30b/1

[=2]

onıncı: Sırada dokuzdan sonra gelen
sayı.

o. 11a/8

[=1]

orta: İki uca aynı uzaklıkta olan orta
nokta.

o. 36b/12, 36b/13, 37a/1

o.+dağı 20a/10
[=4]
ortak: Bir şeyi paylaşan kimseler,
şerik.
o.+ı (ortağı) 5b/10, 13a/3
o.+laruñ 14b/4
[=3]
ortaklık: Bir şeyi biriyle paylaşma
durumu.
o.+ı (ortaklığı) 27b/8
o.+ından (ortaklığından) 14b/4
[=2]
ortaklık: bk. ortaklık.
o.+um (ortaklığum) 27b/9
[=1]
oruç (*Far.*): Tanrı'ya ibadet amacıyla
yeme, içme vb. şeylerden belli
bir süre veya biçimlerde kendini
alıkoyma.
o. 11b/3, 13a/10, 14a/9
o. tut-: Oruç tutmak.
o.-am 18b/12
o.-arvan 19a/6
o.-asın 3b/1
o.-ğıl 8b/9
o. dut-: Oruç tutmak.
o.-mağdur 5a/9
[=9]
otur-: Oturmak, çökmek, yerleşmek.
o.-a 31b/5
o.-dı 3a/1
o.-mağ 12b/1

o.-salar 28b/8
o.-ur 7b/9, 20a/2
o.-urken 25a/6
[=7]
otuz birinci: Sırada otuzdan sonra
gelen sayı.
o. 12a/2
[=1]
otuz ikinci: Sırada otuz birden sonra
gelen sayı.
o. 12a/3
[=1]
otuz üçüncü: Sırada otuz ikiden sonra
gelen sayı.
o. 12a/4
otuz dördüncü: Sırada otuz üçten
sonra gelen sayı.
o. 12a/5
[=1]
otuz beşinci: Sırada otuz dörtten sonra
gelen sayı.
o. 12a/5
[=1]
otuz altıncı: Sırada otuz beşten sonra
gelen sayı.
o. 12a/6
[=1]
otuz yedinci: Sırada otuz altıdan sonra
gelen sayı.
o. 12a/7
[=1]

otuz sekizinci: Sırada otuz yediden
sonra gelen sayı.

o. 12a/8

[=1]

otuz tokuzuncu: Sırada otuz sekizden
sonra gelen sayı.

o. 12a/9

[=1]

otuzuncu: Sırada yirmi dokuzdan
sonra gelen sayı.

o. 12a/2

[=1]

oyna-: 1. Eğlence amaçlı bir şeylerle
oyalanmak.

o.-mağdur 12b/5

2. Dans etmek maksadıyla müzik
eşliğinde oynamak.

o.-mağışün 25a/4, 25a/9

o.-mağ 12b/7

o.-mağdur 24b/13

[=5]

oyuncu: Oyuncu, oynayan kimse.

o.+lar 25b/2

o.+lardan 25b/1

[=2]

Öö

öde-: Bir şeyin karşılığını vermek,
ödemek.

ö.-gil 8b/8

ö.-r 28b/4

ö.-rler 28a/1

ö.-ye 15a/6

[=4]

ög-: Övmek.

ö.-dügünden 16b/9

ö.-eler 13b/9

ö.-sünler 14b/12

[=3]

öğren-: Eğitim yoluyla belli bir konu
üzerinde bilgi kazanmak,
taallüm etmek.

ö.-dügi 31b/6

ö.-düm 15b/6

ö.-dügün 31b/1

ö.-mege 29a/5

ö.-mek 29b/1, 29b/2

ö.-miş 15b/4

ö.-se 29a/7, 29b/7, 29b/9,
31a/13, 32a/4

[=12]

öğrenci: Öğrenen kimse.

ö. 32a/2

[=1]

öğret-: Bir konu üzerine bilgi vermek,
öğretmek.

ö.-düm 15b/7

ö.-e 31a/9

ö.-ivire 4b/11

ö.-mege 31a/9

ö.-mese 31b/1

ö.-miş 15b/4

[=6]

öksüz: Annesiz kalan kimsse.

ö.+ler 10b/8, 11a/5

[=2]

öl-: Yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek.

ö.-düğü 30a/13, 30b/1

ö.-dügünden 30b/2

ö.-ecek 36a/11

ö.-eler 36b/6, 36b/6

ö.-miş 37a/7

ö.-ürse 22b/11

ö.-se 30b/6, 36a/9, 36a/13, 36a/13, 37a/8

[=13]

ölçek: Birim kabul edilen herhangi bir şeyin alabildiği kadar ölçü.

ö.+i (ölçeği) 12a/8

[=1]

öldür-: Bir canlının hayatına son vermek, canına kıymak.

ö.-esin 9b/10

ö.-mek 10a/5

[=2]

ölü: Hayatı sona ermiş olan, artık yaşamıyor olan, diri karşıtı.

ö.+nün 38b/12, 38b/13

[=2]

ölüm: Bir insan, bir hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, mevt, vefat.

ö. 30b/3

ö.+den 8b/1

[=2]

ömrehumā (Ar.): Bir ömürden fazlası.

‘ö. 2a/4

[=1]

öñdin: Sonra.

ö. 5b/6, 37b/2, 38b/8

[=3]

ört-: Bir şey ile üstünü kapamak, kaplamak.

ö.-er 28b/11

[=1]

ötürü: Dolayı.

ö. 25a/7

[=1]

ötri: bk. ötürü.

ö. 35a/1, 35b/10

[=2]

öyle: Öyle, ona benzer.

ö. 39a/8

[=1]

Pp

pādišāh (Far.): Hükümdar, padişah.

p.+ına 1b/5

p.+lar 1b/5

p.+ven 14b/3

pādišāh-ı ‘ālem: Alemin

padişahı.

p.+dür 10a/3

[=4]

pāre (*Far.*): Parça.

p. 26a/4

p.+sine 34b/6

[=2]

parmağ: İnsan ve hayvanların el ve ayaklarının son bölümü, parmak.

p. 37b/13

p.+ında (parmağında) 25b/9,
26a/2

p.+ından (parmağından) 25b/12

[=4]

perde (*Far.*): Utanma duygusu, ar.

p.+si 7a/11

[=1]

pes (*Far.*): Ya, peki.

p. 7a/4, 7b/13, 8a/4, 16a/13,
24b/7

[=5]

peygāamber (*Far.*): Allah tarafından emirlerini kullarına bildirmekle görevlendirilmiş kimse, Tanrı elçisi.

p. 2b/9, 3a/1, 3a/2, 3a/5, 3a/11,
3b/5, 3b/11, 4a/2, 4b/4, 4b/6,
4b/9, 5a/12, 5b/4, 6b/4, 6b/6,
6b/11, 8b/5, 8b/7, 8b/13, 9a/4,
9a/6, 9b/4, 9b/5, 9b/8, 9b/13,
10a/8, 10a/11, 10b/4, 14a/6,
14b/1, 14b/2, 14b/10, 15a/4,
17a/9, 17a/13, 17b/3, 17b/6,

17b/8, 17b/9, 17b/12, 18a/2,
18a/3, 18a/10, 18b/2, 18b/4,
19a/2, 19a/2, 19a/10, 19b/5,
19b/11, 19b/11, 20a/8, 20b/2,
20b/7, 20b/7, 20b/10, 21a/7,
21a/7, 21a/11, 21a/12, 21b/4,
21b/7, 21b/12, 22a/4, 22a/13,
22b/8, 23a/6, 23a/7, 23b/10,
23b/13, 24a/3, 24b/5, 25a/5,
25a/8, 25a/12, 25a/13, 25b/9,
25b/10, 26a/2, 26a/6, 26a/9,
26a/13, 27b/6, 27b/7, 27b/10,
27b/13, 28a/2, 28b/6, 29a/1,
29a/4, 29a/13, 29b/6, 29b/11,
29b/11, 30a/4, 30a/7, 30a/13,
30b/3, 30b/6, 30b/12, 31a/2,
31a/8, 31a/13, 31b/4, 31b/11,
32a/1, 39b/8, 39b/8, 40a/1,
40a/12

p.+den 6b/10

p.+e 6b/10, 7a/2

p.+ler 24b/2, 24a/9, 28a/7

p.+lerden 25b/7

p.+lerine 1b/10, 3a/7

p.+lerün 28a/7

p.+ün 3a/3, 18a/10

[=122]

pişür-: Isıda tutarak yenecek duruma getirmek.

p.-seler 33b/6

[=1]

pirinç (*Far.*): Bakır ve çinkodan elde edilen sarı renkte alaşım.

p. 25b/5, 26a/5, 26a/6

[=3]

put (*Far.*): Haç, tapınma amacıyla bir ilâhı veya ilâhların bazı niteliklerini temsil edecek şekilde oluşturulmuş nesne.

p. 26a/7

[=1]

Rr

rahmet (*Ar.*): Allah'ın yaratıklarına olan merhameti, acıma ve esirgemesi

r.+in 28b/11

r.+inden 11a/12

[=2]

rahmetullahı 'aleyhi (*Ar.*): “Allah'ın rahmeti -onun- üzerinde olsun.” anlamına gelen ifade.

r. 34b/13, 35a/4, 35a/12, 35b/2

[=4]

rahmetullahı 'aleyhi (*Ar.*): “Allah'ın rahmeti -onun- üzerinde olsun.” anlamına gelen ifade.

r. 34b/10

[=1]

ra'yyet (*Ar.*): Bir hükümdârın yönetimi altında olan, vergi

veren ve devlet tarafından korunan halk.

r.+lerinden 27a/1

[=1]

râzı (*Ar.*): Hoşnut ve memnun olmak.

râzı ol-: Rıza göstermek.

r.-maya 17b/12

r.-mayan 18a/1

r.-mayalar 17b/11

r.-mış 23b/8

r.-sa 23b/9

[=5]

raziyallāhu 'anhā (*Ar.*): “Allah ondan razı olsun.” anlamına gelen ifade.

r. 30b/3

[=1]

raziyallāhu 'anhu (*Ar.*): “Allah ondan razı olsun.” anlamına gelen ifade.

r. 2b/8, 8b/4, 9a/3, 9b/3, 10a/10, 10b/2, 10b/4, 14a/6, 14b/1, 14b/10, 15a/3, 17b/2, 17b/8, 18a/7, 19b/10, 20b/6, 21a/6, 21a/11, 21b/2, 21b/3, 22a/4, 22a/13, 23a/6, 29a/1, 29a/3, 29a/13, 30a/3, 30a/7, 30b/5, 31a/2, 31a/7, 31a/12, 31b/4, 39b/7

[=31]

raẓiyallāhu ‘anhumā (Ar.): “Allah
ondan razı olsun.” anlamına
gelen ifade.
r. 18a/2, 19a/10

[=2]

raẓuallāhı ‘aleyhim ecma’in (Ar.):
“Allah onların hepsine rahmet
eylesin.” anlamına gelen ifade.
r. 23a/1

[=1]

reng (Far.): Renk.
r.+in 33a/2, 33b/5
r.+ine 33a/8
r.+ini 33a/4, 33a/8

[=5]

resm (Ar.): Biçim, tarz.
r.+e 21a/3, 38a/2, 38a/3
r.+in 12b/6

[=4]

resül (Ar.): “Allah’ın elçisi” Hz.
Muhammed.
r. 9a/2, 9a/11
r.+i 4b/8, 9a/10
r.+idür 3b/1
r.+ine 6b/13
r.+isin 6b/7
r.+lerine 8a/9

[=8]

resülullah (Ar.): Hz. Muhammed.
r. 9a/10, 9b/7, 10a/8, 20b/13,
21b/4, 21b/6, 22b/4, 22b/6,
39b/13

[=9]

resülullahu (Ar.): Hz. Muhammed.
r. 8b/5, 9b/4, 17b/11

[=3]

revā (Far.): Layık, uygun, yerinde.
r. 21b/12, 33b/4, 33b/5, 33b/7,
33b/10, 34a/1, 34b/1, 34b/4,
39b/5
r.+dur 33a/10, 33a/13, 33b/8,
33b/11, 35b/7, 35b/8, 37a/10,
37b/7, 38b/1, 38b/12, 39a/5,
39b/1

[=21]

revān (Far.): Akan, akıp giden.
r. 22b/2

[=1]

ribā (Ar.): Fazlalık.
r. 10b/8, 12a/5
r.+dan 16b/13

[=3]

ribāṭ (Ar.): Bağ.
r.+a 40a/7
r. ṭur-: Bağlanmak, bağlı olmak.
r. 40a/7

[=2]

risāle (Ar.): Bir konu hakkında
yazılmış kitap.
r.+yi 2a/12
Risāletü’ül-İslām: İslam
Risaleleri.
r. 2b/5

[=2]

rivāyet (Ar.): Bir haberi, söz veya

olayı nakletme, anlatma.

r.+inde 19a/10

r. it-: Anlatmak.

r.-er (ider) 10b/3

r. kı1l-: Anlatmak.

r.-ur 2b/8, 8b/4, 9a/4, 9b/3,

10a/11, 10b/4, 14b/1, 14b/2,

14b/10, 15a/3, 17b/3, 17b/8,

18a/2, 18a/7, 19b/11, 20b/6,

21a/7, 21a/11, 21b/3, 23a/6,

29b/11, 39b/8

[=24]

riyā' (Ar.): İki yüzlülük.

r. 13b/13, 14a/1, 15a/13, 16b/1,
16b/5

r.+dan 16b/2

r.+nuñ 16b/10

r.+suz 16b/3

r.+yıla 13a/8, 13a/9, 14b/12

[=11]

rükū' (Ar.): Namazda elleri dizlere dayayıp vücûdun belden yukarı kısmı yere paralel gelecek şekilde eğilme.

r.+ın 14a/2

[=1]

rūsbī (Far.): argo. Para karşılığı cinsel birliktelik yaşayan kimse, fahişe.

r. 10b/11

[=1]

rūzī (Ar.): Rızık.

r. kı1l-: Rızık etmek.

r.-a 2b/4

r.-ıvire 27a/12

r.-ıvirsün 32a/10

r.-up 1b/6, 12b/13,

[=5]

rızık (Ar.): Allah tarafından herkese takdir edilen nimet.

r. 10a/1

r.+ı 10a/7

r.+ın 10a/2

[=3]

Ss

sa'adet (Ar.): Mutlu olma, mutlu ve mesut yaşama, mutluluk, bahtiyarlık.

s. 9a/2

[=1]

sā'at (Ar.): Bir günlük sürenin yirmi dörtte birine eşit, altmış dakikalık zaman dilimi, zaman parçası.

s. 4b/5, 4b/5, 8b/2

[=3]

şābit (Ar.): Yerinde duran, durağan.

ş. 2b/1

[=1]

şabr (Ar.): Tahammül gösterme.

ş. 40a/3
[=1]
saç: Başı kaplayan kıllar.
s. 2b/11
s.+1 35b/10
[=2]
şadağa (Ar.): Karşılık beklenmeden verilen mal, yapılan yardım.
ş. 13a/10, 26b/12
ş.+lar 14a/5
[=3]
sādāt (Ar.): Büyük ve yüce kimseler, ileri gelenler.
s. 1b/7
[=1]
şaf (Ar.): Sıra, dizi.
ş.+ında 32a/10
[=1]
şāğ: Vücudun kalbin karşı tarafında bulunan bölümü, sağ.
ş. 20a/1, 37b/9, 37b/12
[=3]
sağış-: Saymak, sayılmakı hesap etmek.
s.-ınca 29a/12, 30b/9
[=2]
sağu: Ağıt.
s. sağ-: Ölünün meziyetlerini sayarak ağlamak, ağıt yakmak.
s.-mağ 12b/4
[=1]

şahābe (Ar.): Hz. Muhammed'in sohbetinde bulunmuş olan müslümanlar.
ş.+ler 20b/2, 21a/2, 24a/9, 24b/2, 39b/13
ş.+lerden 18a/7, 25b/7
ş.+lere 39b/9
ş.+lerüm 21a/3, 21a/4
[=10]
şakal: Erkeklerde çene ve yanaklarda çıkan kılların tümü.
s. 26a/11
s.+uñuzdan 26b/2
[=2]
şakla-: Saklamak, kaldırmak.
s.-salar 18a/1
s.-ya 16b/3, 16b/13
s.-yivire 13a/1, 27a/11
[=5]
şakın-: Kaçınmak, esirgemek, çekinmek.
s.-ğıl 32a/3
s.-uñ 10b/5, 17a/9, 23a/4
s.-urlar 19a/12
[=5]
şalavāt (Ar.): Hz. Muhammed'e e onun soyundan gelenlere okunan dua.
efdalü'ş-şalavāt: (Salavatın en üstün olanı) Hz. Muhammed.
ş. 1b/7
[=1]

şâlih (Ar.): Dinin emrettiği hususlara uygun davranan, iyi amel sâhibi, günah işlemekten kaçınan kimse.
ş. 10b/9

[=1]

sallâllâhu ‘aleyhi ve sellem (Ar.): “Allah’ın selamı onun -Hz. Muhammed’in- üzerine olsun.” anlamına gelen ifade.
s. 2b/9, 5a/12, 14b/2, 39b/9

[=4]

salma: Salık, gezgin.
s. 37a/11

[=1]

şaman: Tahılların taneleri alındıktan sonra kalan sapları.
ş.+1 34a/4

[=1]

şan-: Düşünmek, tasavvur etmek, zannetmek.
ş.-ma 7a/1
ş.-mek 11a/9
ş.-up 19b/9
ş.-urdı 6b/12

[=4]

saña: İkinci tekil kişi zamirinin yönelme hali.
s. 6b/8, 15a/12, 15b/12, 16a/10, 16a/11, 25b/10, 26a/7

[=7]

şan‘at (Ar.): Duygu, tasavvur ve fikirleri etkili bir biçimde ve

göze gönle hitap edecek şekilde söz, yazı, resim, heykel vb. ile ifade etme hususundaki yaratıcılık.

ş. 24b/11, 26b/3

[=2]

saplan-: Saplanmak, keskin biçimde girmek.
s.-a 35b/5

[=1]

sapulan-: bk. saplan-.
s.-sa 35b/9

[=1]

şarar-: Sararmak, solmak.
ş.-dur 33a/5

[=1]

sarāy (Far.): 1. Hükümdarın yaşadığı yer.

s.+lar 4b/2

2. Dünya.

d. sarāyı: Dünya.

s.+nda 26b/6

[=2]

şarıl-: Birbirine geçip, bağlanmak.
ş.-up 30b/1

[=1]

şatılık: Para veya menfaat için satılığa çıkarılan.
ş. 39b/3

[=1]

şavaş: Kavga, mücadele.
ş. 15a/10

[=1]

sebeb (Ar.): Neden.

s.+ile 4a/10, 31a/5

[=2]

secde (Ar.): Genellikle namaz kılarken alını, el ayalarını, dizleri ve ayak parmaklarını yere getirerek alınan durum.

s. eyle-: Secde etmek, secdeye kapanmak.

s.-mek 11b/10

s.-se 11b/12

[=2]

sefer (Ar.): Yolculuk.

s.+den 2b/11

[=1]

sekizinci: Sırada yediden sonra gelen sayı.

s. 11a/7

[=1]

selâmet (Ar.): Emin olma, kurtuluş.

s. 5b/5

[=1]

sen: İkinci tekil kişi zamiri.

s. 3b/7, 3b/12, 6b/7, 7a/1, 13b/9, 13b/11, 15a/10, 16a/6, 16a/8

s.+den 22b/7, 26a/7

s.+i 3b/8, 25b/13

s.+üñ 8b/10, 14b/8, 16a/11, 25b/11

s.+üñçün 13b/4, 15a/7, 15b/6, 15b/7, 15b/7, 16a/7

[=23]

sergerdān (Far.): Sersemlemiş, şaşırılmış, ne yapacağını bilemeyen.

s. 21b/9

[=1]

sev-: Bir şeye ya da bir kimseye sevgiyle bağlılık duymak.

s.-dügün 16a/6

s.-erse 9a/1

s.-ersen 31b/10

s.-mek 12b/6, 12b/8

s.-se 23b/11

[=6]

sevāb (Ar.): İyi ve güzel davranışlar karşısında Allah tarafından verilen mükafat.

ş. 30a/5, 30a/6

ş.+ı 13a/12

ş.+larına 39b/7

ş.+ın 16b/3

ş.+uñ 15b/13, 16a/11

[=7]

sevici: Seven kimse.

s. 32a/3

[=1]

seyyid (Ar.): Efendi, önder, reis.

seyyidi-i sādāt: Efendiler efendisi.

s. 1b/7

[=1]

sıçan: Sıçangillerden, fâreden daha iri,
10 – 25 santim boyunda, çıplak
uzun kuyruklu, siyahımsı koyu
gri tüylü, evlerde ve lağımlarda
yaşayan, pek çok türü bulunan
memeli, kemirgen, zararlı
hayvan.
s. 36a/8, 37a/2, 37a/7, 37a/12

[=4]

şifat (Ar.): Bir kimseye ait olan
nitelik, özellik.
ş.+larına 6a/5

[=1]

şığır: Gevişgetirenlerden manda,
öküz, inek vb. büyükbaş,
boynuzlu, evcil hayvanların
ortak adı.
ş. 36a/4

[=1]

sığrak: İki parmak arasındaki boşluk.
s.+nuñ (sığrağınuñ) 37b/11
s.+ıla (sığrağıla) 37b/13

[=2]

sık-: Çevresine sarılarak veya bir şey
sararak sımsıkı kavramak.
s.-mağıla 33b/12
s.-mayınca 34b/1

[=2]

sıkıl-: Bir şeyin sarılıp kavranması.
s.-up 33b/9

[=1]

şınık: Kırık.

s.+dur 30b/1

[=1]

sırr (Ar.): Bilinmesi gizli tutulan şey,
giz.
s.+ı (sırrı) 6b/10
s.+ların 6b/12

[=2]

şırāt (Ar.): Düz yol.

ş. köprüsi: Sırat köprüsü.

ş.+ne 8a/11

[=1]

şıva-: Sıvamak, örtmek, sürmek.
s.-mağ 26b/13

[=1]

sihr (Ar.): Büyü, efsun.
s. eyle-: Büyü yapmak.
s.-mekden 10b/7

[=1]

sil-: Silmek, temizlemek.

s.-e 37b/8, 37b/10, 37b/11,
37b/13, 38a/1

[=5]

silk-: Sallamak, sarsmak.

s.-ip 22b/2

[=1]

siñek: Çift kanatlılardan, karasinek,
sivrisinek vb. pek çok çeşidi
olan uçucu böceklerin ortak adı,
sinek.
s. 34a/6

[=1]

siñerle-: Saklamak.

s.-se 23a/12
[=1]
sinle: Mezar, mezarlık.
s.+de 26b/7, 26b/11
s.+yi 26b/13
[=3]
sipās (Far.): Şükür ve övgü.
sipās-ı bī-nihāyet: Sonsuz şükür ve
övgü.
s. 1b/4
[=1]
sirke (Far.): Salatalara, yemeklere
ekşilik vermek için kullanılan
ekşimiş üzüm, elma, limon vb.
suyu
s. 33a/10, 33b/2
[=2]
siz: İkinci çoğul kişi zamiri.
s. 2a/1, 19a/3, 21b/6, 21b/8,
22a/12, 32a/9
s.+e 4b/10, 10a/7, 17a/13,
21b/10, 22b/8
s.+i 13a/1, 17b/1, 20a/7, 25a/4,
25a/9, 39b/10
s.+lerden 26a/3, 40a/13
s.+leri 16b/13, 27a/10
s.+ün 22a/11, 22b/12, 27b/9
[=24]
şohbet (Ar.): Sohbet etme.
s. kııl- 18b/13
[=1]

şol: Vücudun kalbin tarafında olan
kısmı.
s. 20a/1, 37b/9, 37b/13
[=3]
şonlu: Sonu olan, fanî.
s. 11a/9
[=1]
şoñra: Daha ileri bir zamanda,
müteakiben.
ş. 2a/1, 8b/1, 8b/9, 9a/11, 16b/8,
18b/8, 19a/1, 20a/3, 21b/7,
22b/7, 22b/12, 32a/13,
32b/1, 35b/5, 37b/12, 39b/12
[=17]
şor-: Birine soru yöneltmek herhangi
bir konuda bilgi istemek, sual
etmek.
ş.-a 15a/5, 15b/5, 16a/4
ş.-alar 30a/11
ş.-arsanız 24a/6
ş.-dı 10a/7
ş.-dılar 17b/11, 18a/10, 20b/13,
27b/6
ş.-up 32a/4
[=11]
şorucı: Soran kimse.
ş. 32a/2
[=1]
şovuḳ: Soğuk.
ş. 40a/2
[=1]
sög-: Sövmek, söylenmek.

s.-mege 23a/13

s.-se 23a/12

[=2]

söyke-: Söylemek, demek.

s.-di 3a/2

[=1]

söyle-: Düşündüğünü veya bildiğini
dile getirmek, ifade etmek.

s.-mek 11a/7, 12a/7, 14a/10

s.-rlr 21b/5

s.-rse 12a/4

s.-rsin 15b/8, 15a/9, 16a/8

s.-sünler 13b/5

s.-ye 14a/11, 31b/7

s.-yeler 23a/8

[=12]

söz: Bir düşünceyi eksiksiz anlatan
kelime dizisi, kelimeler, ifade.

s.+lerin 22b/10

s.+lerün 17b/3

[=2]

şu: Hidrojenle oksijenden oluşan, sıvı
durumunda bulunan, renksiz,
kokusuz, tatsız madde, ab;
akarsu, nehir.

ş. 32b/8, 32b/9, 33b/9, 34a/5,
34a/8, 34a/10, 34a/10, 34b/2,
35a/3, 35b/7, 36a/6, 36a/7,
36a/12, 37b/1, 38a/9, 38a/12,
38b/6, 39a/12, 39b/1

ş.+da 35a/5

ş.+dan 33a/7, 33a/13, 33b/3,
38a/6, 38a/8, 38a/10

ş.+lara 33a/1

ş.+larla 32b/12

ş.+nuñ 33a/4, 33b/4, 38a/12

ş.+yı 32b/10, 32b/10, 32b/11,
32b/11, 33b/10, 33b/11, 34a/6,
34a/7, 34b/13, 35a/10, 35b/13,
36a/8, 38a/8, 38a/11, 38a/12,
38b/3, 39b/3

ş.+ya 33a/3, 33a/7, 33a/13,
33b/1, 33b/4, 33b/6, 33b/12,
34a/10, 34a/11, 35b/13

ş.+yıla 33a/6, 33b/6, 33b/7,
34a/13, 37b/1, 38b/2, 38b/3

ş.+yın 36b/1, 36b/2, 36b/4,
36b/5, 40a/13

ş.+yından 35b/1, 35b/4

s.+yuñ 33a/11

[=73]

su: bk. şu.

s. 34b/10

[=1]

su'āl (Ar.): Soru.

s. 4b/7

s.+i 4b/4, 4b/9

[=3]

subhānehu (Ar.): “Her kusurdan
münezzeh.” anlamına gelen
ifade.

subhānehu ve ta'ālâ: Yüce ve
noksan sıfatlardan uzak.

s. 16b/11, 27a/10, 32a/8

[=3]

sucūd (Ar.): Secde etme.

s.+ın 14a/2

[=1]

şuç: Günah.

ş.+ı 27a/5

ş.+uñ 27a/5

[=2]

şuçlu: Günahkar.

ş. 27a/4

[=1]

şulıķ: (bk. şulıķ)

ş.+dan 33a/5

[=1]

şulıķ: Su bulunan yer.

ş.+dan 33a/9, 33a/12, 33b/1,

33b/3

[=4]

şuñak: Su kabı.

ş. 35b/6

[=1]

şūr (Ar.): Kıyamette Hz. İsrail'in

üfleyeceği boru.

şūr-ı hısāb: Kıyamet borusu.

ş. 8a/13

[=1]

şūret (Ar.): 1. Tarz, yol.

ş.+i 5a/1, 38a/1

2. Biçim, görünüş.

ş.+i 20a/8

ş.+inde 13b/7

[=4]

şusızlık: Su bulunmama durumu.

ş.+dan 38a/11

[=1]

sūd: Süt.

s. 33a/8, 33b/2

[=2]

sūkūnet (Ar.): Durgunluk, sakinlik.

s. 28b/9

[=1]

sülālet (Ar.): Soy sop.

sülāletü'l-ekābir: Yüce, büyük

soy.

s. 2a/3

[=1]

sūñūk: Kemik.

s. 26b/6

s.+i (sūñūgi) 35b/12

[=2]

sūnnet (Ar.): Hz. Muhammed'in

müslümanlarca uyulması

gereken sözleriyle örnek iş ve

davranışlarının tamamı.

s. 17a/3, 27a/11

s.+den 18a/5

s.+dür 17a/7

s.+in 26b/11

s.+ine 17a/10

s.+ler 27a/9

s.+leridür 26b/9

s.+lerümi 18a/1

s.+üm 21a/9, 22b/13

s.+ümden 19a/4, 19a/8
s.+üme 21a/8, 21b/13, 23a/3
s.+ümle 21a/13
[=17]
sür-: 1. Sürmek, değdirmek.
s.-meye 37b/7
2. Götürmek.
s.-yüp 15b/2, 16a/1, 16a/12
[=4]
süri: Evcil hayvanlar ve özellikle
koyun, keçi topluluğu.
s. 31b/9
[=1]

Şş

şart (Ar.): Bir şeyin varlığının veya
meydana gelebilmesinin
kendisine bağlı olduğu şey, bir
şeyin var olabilmesi için gerekli
olan husus, koşul.
ş. 38a/6
ş.+dur 38a/5
ş.+larından 17a/3
[=3]

şatranc (Ar.): İki kişi ile, altmış dört
kareli bir tahta veya yüzey
üzerinde şah, vezir, kale, fil, at,
piyon adlarını alan, farklı biçim
ve büyüklükteki on altışar taşla
oynanan bir oyun, satranç.

ş. 12b/5
[=1]
şehīd (Ar.): Allah uğruna din yolunda
ölen kimse, şehit.
ş. 15a/6, 15a/8, 15a/10, 21a/10
ş.+e 15a/5
ş.+i 15a/5
ş.+lerden 15a/4
[=7]
şehīdlik (Ar.+T.): Şehit olma durumu.
ş.+ün (şehidlüğün) 15b/1
[=1]
şehr (Far.): Nüfusunun çoğu ticaret,
sanayi, hizmet veya yönetimle
ilgili işlerle uğraşan, genellikle
tarımsal etkinliklerin olmadığı
yerleşim alanı, kent.
ş. 29a/10
[=1]
şehvet (Ar.): Arzu, istek.
ş. 28b/9
[=1]
şeksüz (Ar.): Şüphe götürmeyen,
kesinlikle bilinen, şüphesiz.
ş. 6a/6, 21b/1
[=2]
şerr (Ar.): Kötülük, fenalık.
ş. 3a/8, 8a/10, 23b/12
ş.+inden 21b/1
[=4]
şerī (Ar.): Şeriatla ilgili, şeriata
uygun.

ş. 27a/7

ş.+si 4a/6, 38a/11

[=3]

şerī'at (Ar.): Allah'ın kulları için peygamberleri vâsıtasıyla koymuş olduğu îman, ahlâk, ibâdet ve hukukla ilgili kural ve hükümlerin bütünü, din.

ş. 27a/11

ş.+dan 18a/5, 21a/5, 24b/13, 26a/1, 26a/5, 26a/9, 26a/12, 26b/8

ş.+inden 17b/6

ş.+üm 18a/4

[=11]

şerik (Ar.): Ortak.

ş. 14b/5, 14b/8

[=2]

şeytân (Ar.): Hz. Âdem'e secde etmediği için cennetten kovulan, insanları Allah'ın emirlerine karşı kıskırtan, kötülüğe yönelten cin, iblis.

ş. 20a/2, 20a/9, 20a/9, 20a/9, 20a/9, 20a/9, 20a/9, 20a/9, 20a/9, 20a/11, 20a/11, 29a/3

[=14]

şimdi: Şu an, içinde bulunduğumuz zaman.

ş. 21b/11

ş.+ki 24a/11, 27a/7

[=3]

şirk (Ar.): Allah'a eş ve ortak koşma, ortak isnat etme.

ş. 8b/8, 9a/13, 9b/2, 9b/6, 10a/12, 10b/6, 11a/3, 13a/2, 13a/4, 13a/9, 13b/9, 14b/7

ş.+e 13b/9

ş.+ile 13b/6

[=14]

şol: Şu işaret sıfatı.

ş. 4b/1, 6b/5, 10b/5, 14b/6, 15a/8, 18b/1, 19a/11, 19b/3, 21a/1, 22a/5, 23a/8, 23a/9, 25a/6, 30a/10, 31a/9, 31a/10, 31b/2, 31b/5, 31b/8, 32a/6, 32b/8, 39b/10

[=22]

şolok: Şu işaret sıfatı.

ş. 4b/5, 8b/2

[=2]

şöyle: Öyle, onun gibi.

ş. 3b/7, 5b/9, 7b/9, 9b/11, 13b/2, 13b/5, 18b/2, 19b/2, 21b/13, 22b/1, 24b/10, 26b/5, 28a/13, 36b/13, 39a/11

ş.+dür 19a/10, 20a/13

[=17]

şu: Şu işaret sıfatı.

ş.+ña 8a/9, 13b/12

ş.+nlar 17b/10, 17b/13

ş.+nlardan 19a/3

[=5]

şu'al (Ar.): bk. su'âl.

ş. 31a/11

[=1]

şu'lelen-: Alevlenmek, yanmak.

ş.-se 22a/6

[=1]

şükr (Ar.): Verdiği nimetler için Allah'a karşı duyulan minneti dile getirme.

ş. 4a/4, 12a/11

şükr-i bî-'aded: Sayısız şükür.

ş. 1b/4

[=3]

Tt

tā (Far.): -a kadar, -ıncaya kadar, kadar.

t. 9b/2, 28b/13, 32b/7, 32b/8, 38b/2, 40a/7

[=6]

ta'ālâ (Ar.): “Şanı yüce olsun.” anlamına gelen ifade.

Hak ta'ālâ: Allah.

t. 6b/4, 6b/12, 13b/8, 14b/3, 14b/13, 15a/5, 15b/4, 15b/8, 15b/12, 16a/7, 16a/12, 17a/4, 17a/10, 17a/12, 18a/6, 18b/4, 20a/5, 20a/10, 20b/1, 24a/2, 24b/3, 25a/1, 25a/3, 25a/7,

27b/2, 29a/7, 29a/10, 29b/10, 31b/2, 38b/4, 39b/12

t.+dan 14b/3, 19b/1, 22b/9

t.+nuñ 2a/5, 13b/7, 19b/13

Tanğrı ta'ālâ: Allah.

t. 2b/3, 3a/8, 5b/10, 5b/13, 6a/3, 6a/13, 7b/11, 9a/9, 9b/5, 12b/4, 12b/13, 13a/6, 13b/8, 13b/9, 15a/9, 15b/3, 16a/2, 16a/2, 16a/4, 16b/12, 23a/10, 24a/5, 25a/10, 27a/10, 27b/12, 28b/12, 30a/8, 32a/8, 32b/3, 39b/10

t.+nuñ 5b/8, 6a/5, 9a/7, 9a/12, 9b/1, 11a/8, 13a/2, 20a/2

t.+yı 3b/7

t.+ya 13a/4

[=77]

ta'ām (Ar.): Yiyecek.

ta. 18b/11

ta.+lar 12b/5

[=2]

ta'at (Ar.): Allah'ın emirlerini yerine getirme, ibadet.

ta. 13a/9, 13b/1, 13b/3, 13b/12, 16b/4, 18a/11, 18b/3, 18b/6, 18b/8, 25a/11, 29b/3

ta.+ı 38b/4

ta.+a 16b/11

ta.+den 2a/8, 5b/6

ta.+ıla 16b/6

ta.+lar 19b/4

ta.+laruñ 29b/2

ʔ.+uñ 13a/12
 [=19]
ʔabaqa (Ar.): Bir yüzeyin üzerindeki
 düzgün olarak yayılmış kısım,
 böyle kısımlardan her biri, kat,
 katman.
 ʔ.+sında 7a/9
 [=1]
tābūt (Ar.): İçine ölü konan sandık.
 t. 26b/13
 [=1]
tağyir (Ar.): Değişirme, bozma.
 t. 33a/11
 [=1]
ṭāhir (Ar.): Temiz, pak.
 ʔ. 38b/7
 [=1]
taḥiyyāt (Ar.): Selam verme.
 t. 1b/8
 [=1]
ṭāʾife (Ar.): Kabile, kavim.
 ʔ. 23a/8, 23a/8
 [=2]
taḫdīr (Ar.): Beğenme, değerini
 bilme.
 t. 3a/8
 t.+iledür 8a/10
 [=2]
ṭalāk (Ar.): Nikahlı eşini boşama,
 boşanma.
 ʔ. 28a/12
 [=1]

ṭaleb (Ar.): İsteme, dileme.
 ʔ. eyle-: İstemek, dilemek.
 ʔ.-se 29a/5
 [=1]
ṭālib (Ar.): İsteyen, talep eden.
 t.+lerin 1b/9
 [=1]
tamām (Ar.): Tüm, tam olarak.
 t. 5a/4, 8a/3, 8a/5, 14a/2, 14a/3,
 14a/8, 22b/4, 22b/5, 35a/10
 [=9]
tamāmraḳ (Ar.+T.): Daha tam, daha
 doğru.
 t.+dur (tamāmraḳıdur) 22a/2
 [=1]
ṭamu (Soğd.): Cehennem.
 ʔ. 22a/11, 22a/12, 25b/11
 ʔ.+dan 26a/4
 ʔ.+dın 30b/8
 ʔ.+nuñ 7a/3, 7a/9, 7a/12
 ʔ.+ya 8a/11, 13b/10, 15b/1,
 15b/2, 16a/1, 16a/13, 16b/1,
 20b/9, 20b/12, 29b/10, 32a/5
 [=19]
Tangrı: Tanrı, Allah.
 t. 3a/7, 3a/12, 3b/7, 4b/8, 5b/7,
 5b/10, 5b/13, 6a/3, 6a/5, 6a/13,
 7b/9, 7b/11, 8b/10, 9a/7, 9a/8,
 9a/10, 9a/11, 9b/1, 9b/5, 9b/8,
 11a/8, 12a/10, 12b/4, 12b/13,
 13a/2, 13a/3, 13a/6, 13b/3,
 13b/8, 13b/9, 15a/9, 15b/3,

16a/2, 16a/2, 16a/3, 17a/6,
17b/4, 17b/5, 19a/12, 23a/9,
24a/5, 25a/10, 27b/12, 28b/12,
30a/8, 31b/2, 39b/10, 40a/11
t.+dan 3a/12, 10a/1, 11b/7, 19a/5
t.+çün 13b/13, 29b/3
t.+nuñ 3a/6, 3a/7, 3a/13, 4b/8,
6b/7, 8a/8, 8a/10, 11a/10,
11a/11, 17a/5, 28b/10
t.+ya 3a/6, 3b/6, 7a/1, 8b/7,
9b/6, 10a/12, 10b/6, 11a/4,
13a/8, 13a/12

[=75]

tanuqlıq: bk. tanuqluq.

t. 11b/4, 11b/5

[=2]

tanuqluq: Şahitlik.

t. 3a/12, 3a/13, 6b/7, 10b/3

[=4]

taraf (Ar.): Cihet, yön.

t.+ın 16b/4

[=1]

tarıka (Ar.): Yol, tarik.

t.+sın 21a/2

t.+um 21a/2

t.+yıla 4b/10

[=3]

tartıl-: Tartılmak, ölçmek.

t.-duğına 8a/12

[=1]

taş: Kimyasal veya fiziksel durumu
değişiklikler gösteren, rengini

içindeki maden, tuz ve
oksitlerden alan sert ve katı
madde.

t.+a 37b/6

[=1]

taşra: Dışarı, öte.

t. 17b/6, 18a/5, 19b/9, 20b/5,
21a/5, 32a/3

t.+dur 24b/13, 26a/1, 26a/5,
26a/9, 26a/12, 26b/8

t.+ğı 19a/4

[=13]

tavuk: Sülüngillerden, dünyânın her
tarafında yetiştirilen, eti ve
yumurtası için üretilen, kanatları
kısa ve küt, evcil kümes
hayvanı.

t. 37a/11

[=1]

tekebbürlik (Ar.+T.): Kibirlenme
durumu.

t. 11a/9

[=1]

ten: Vücut, beden.

t.+den 34b/12

t.+e 34b/10

t.+inde 2b/12

[=3]

terāzū (Far.): Terazî.

t.+ya 8a/12

[=1]

terk: Terk etme, bırakma.

t. eyle-: Terk etmek.
t.-mege 2b/3
t.-mek 11b/2, 11b/3, 11b/4,
12a/1
t. it-: Terk etmek.
t.-megil 32a/4
t.-se 5a/10
[=7]
ters: Dışkı.
t.+i 36a/2, 36a/4, 36a/7
[=3]
tesbîh (Ar.): Allah'ı takdis ve tenzih
etme, Hakk'ın her türlü
kusurdan ve noksandan uzak
olduğunu dile getirme.
t. 28b13
[=1]
teşbîh (Ar.): Benzetme, benzetilme.
t. eyle-: Benzetmek,
benzetilmek.
t.-mişdür 1b/12
[=1]
teṭavvu' (Ar.): Farz ve vaciplere ilâve
olarak ibadet yapma.
t. 38b/9
[=1]
tevbe (Ar.): İşlediği bir hatadan, suç
veya günahtan pişmanlık duyup
bir daha yapmamaya karar
verme.
tevbe-i tevfiḳ: Edilen övbe.
t. 2b/4

[=1]
tevfiḳ (Ar.): Uyuma, uygunlaştırma.
t. 2b/4
[=1]
tevfiḳahumâ (Ar.): İyi işler yapan.
t. 2a/4
[=1]
teyemmüm (Ar.): Suyun bulunmadığı
ya da kullanılmasının mümkün
olmadığı durumlarda kum,
toprak vb. ile abdest alma.
t. 37b/2, 37b/7, 38a/3, 38a/4,
38b/7, 38b/8, 39a/1, 39b/6
t.+de 38a/2, 38a/4
t.+e 37b/3
t.+le 38b/1, 38b/4, 38b/9
t.+üñ 38a/1
t. eyle-: Teyemmüm almak.
t.-mege 37b/4
t.-meye 39a/6
t.-ye 39a/13, 39b/3
t. al-: Teyemmüm almak.
t.-maḳ 37b/3, 38a/13
t.-maya 39a/9
t.-sa 38b/11
t.-uban 39a/4
[=24]
teyemmmsüz (Ar.+T.): Teyemmüm
almama durumu.
t. 38b/6

[=1]

tiz: Bacakta uylukla baldırın birleştiği

oynak kısım, diz.

t.+dür 34b/7

[=1]

toğ-: Doğmak, dünyaya gelmek.

t.-cağ 9b/12, 9b/12

t.-madı 6a/2, 6a/3

[=4]

toğrı: bk. toğru.

t. 1b/12, 4b/13, 8a/7, 19b/7,
19b/12, 20a/6, 20a/11, 20b/1

[=8]

toğru: Doğru, gerçek.

t. 5b/9, 20a/1, 20a/10

[=3]

toğur-: Doğurmak, dünyaya getirmek.

t.-a 4a/11

t.-alar 4a/5, 4a/9

[=3]

toğuzuncı: Sırada sekizden sonra
gelen sayı.

t. 11a/7

[=1]

tol-: İçine giren bir şeyle dolu hâle
gelmek, boş olmaktan çıkmak.

t.-ınca 36b/7

[=1]

toldur-: Dolu hale getirmek,
dolmasını sağlamak.

t-a 24a/3

[=1]

tolın-: Doğmak, ortaya çıkmak.

t.-sa 31a/6

[=1]

ton: Kıyafet, elbise.

t. 2b/11, 34b/7, 37a/4

t.+a 34a/13, 34b/10

t.+dan 34b/12

t.+ıla 34b/4

t.+ında 2b/12

[=8]

toprak: Yer kabuğunun, toz
durumuna gelmiş türlü kütle
kırıntılarıyla, çürümüş organik
cisimlerden oluşan ve canlılara
yaşama ortamı sağlayan yüzey
bölümü.

t. 37b/7

t.+a (toprağa) 37b/5, 37b/9

t.+dan 37b/8

[=4]

toz: Toz, pislik.

t. 2b/13

[=1]

tunç: Bakır, kalay ve çinkonun
birlikte eritilmesiyle elde edilen
alaşım, bronz.

t. 25b/5

[=1]

tur-: Durmak, sabit kalmak.

t.-dum 4b/6

t.-mağıla 32b/13

t.-sa 34a/11

t.-u 22b/3

ṭ.-urduḡ 2b/10

[=5]

ṭur-: -durmak yardımcı fiili.

ribāt ṭ.-ur 40a/7

bingeşüp ṭ.-urdum 9a/5

ḡılı ṭ.-urlar 39a/5

yete ṭ.-a 14a/3

[=4]

ṭut-: Bir şeye devam etmek, ilerlemek.

ṭ. 31b/10

ṭ.-alar 37a/4, 37a/8

ṭ.-alardur 21a/3

ṭ.-am 18b/12

ṭ.-arvan 19a/6

ṭ.-asn 3b/1

ṭ.-asız 22b/10, 22b/13

ṭ.-dı 20b/2

ṭ.-ḡıl 8b/9

ṭ.-maḡa 2b/3

ṭ.-maḡıl 32a/5

ṭ.-maḡ 12b/13

ṭ.-sa 31b/1

ṭ.-uñ 17b/1, 23a/3

ṭ.-up 14a/9

[=17]

tüy: Hayvanlarda deri üstünde

bulunan ince kıl.

t.+i 35b/11

[=1]

Uu

ucıḡ-: Sona ermek, bitirmek.

u.-unca 14a/3

[=1]

ucub (Ar.): Kendini beğenme, kibir.

u. 16b/10

u.+dan 16b/13

[=1]

uçmaḡ (Soḡd.): Cennet.

u. 9a/1, 27b/12, 29a/10, 30b/9

u.+a (uçmaḡa) 8a/10, 8b/6,

13a/5, 13b/11, 17b/10, 17b/12,

18a/1, 20b/9, 20b/12, 20b/13,

21b/2

u.+dan 13a/4

[=16]

uḡraş-: Savaşmak, çarpışmak.

u.-ıcaḡ 10b/9

[=1]

ulemā (Ar.): Alimler, bilginler.

u. 32a/6

u.+lardan

ulemā-i danā-dil: Gönül

gözüyle gören alimler.

u.+ler 32a/10

[=3]

ulu: Yüce, ulu, büyük.

u. 9b/6, 9b/9, 10a/1, 10a/9,

10a/12, 11a/2, 28a/9, 34a/2,

36b/13, 37a/1

u.+dur 9b/8, 10a/8

u.+sın 13a/13
u.+sına 34b/4, 34b/8
u.+sından 34b/3, 34b/5, 34b/8

[=18]

ululan-: Büyüklenmek, yücelmek.

u.-mak 29b/7

[=1]

ululuk: Büyüklük, yücelik.

u.+ı (ululuğu) 30b/10

[=1]

'umre (Ar.): Hac mevsimi dışında
Kâbe'yi ve Mekke'nin diğer
kutsal yerlerini ziyaret etme.

'u. 29a/12

[=1]

unut-: Akılda kalmamak,
hatırlamamak.

u.-mak 11b/6

[=1]

urış-: bk. uruş-.

u.-a 37b/5, 37b/9

u.-tuñ 15a/11

[=3]

uruş-: Savaşmak, cenk etmek.

u.-dum 15a/8

[=1]

uşacuk: Küçücük, ufak.

u. 9b/9, 10a/6

[=2]

uy-: Bir inanca, bir anlayışa, bir
duruma veya egemen bir güce

uygun davranışta bulunmak,
riayet etmek.

u.-a 20b/4

u.-acağ 27b/1

u.-alar 19b/9

u.-arsa 1b/12

u.-dı 21b/13

u.-uñ 17a/7, 17a/10, 20a/6

[=8]

uyku: Dış uyaranlara karşı bilincin,
bütünüyle veya bir bölümünün
yittiği, tepki gücünün zayıfladığı
ve her türlü etkinliğin büyük
ölçüde azaldığı dinlenme
durumu.

u.+sın 18b/9

[=1]

uyu-: Uyku durumuna girmek.

u.-mayam 18b/10

u.-rvan 19a/7

[=2]

uzun: Uzunluk, boy.

u. 14a/2

u.+ını 36b/6

[=2]

Üü

üç: İkidenden sonra gelen sayının adı.

ü. 14/7, 14/8, 18a/8, 18a/9,
18b/8, 19a/11, 28a/12, 33a/1,

34b/1, 34b/1, 37a/3, 37a/3,
37a/5, 37a/5

[=14]

üç yüz: İki yüz doksan dokuzdan
sonra gelen sayının adı.

ü. 36b/9

[=1]

üçün: bk. için.

ü. 15b/9

[=1]

üçünci: Sırada ikiden sonra gelen
sayı.

ü. 5a/7, 10a/13, 10b/7, 11a/4

[=4]

üküş: Çok.

ü. 16b/2

[=1]

ümerā (Ar.): Beyler.

ü. 2a/2

[=1]

ümīz (Far.): Ümit.

ü. 11a/12

ü.+dür 2a/13

[=2]

ümm (Ar.): Ana, anne.

ümmü'l-veled: Çocuğu olan kul.

ü. 4a/10

[=1]

ümmet (Ar.): Bir peygambere inanıp
bağlanan cemaat.

ü.+inde 1b/9

ü.+m 17b/10, 20b/10, 21a/9,
26b/1

ü.+müñ 30b/12, 31b/12

ü.+ne 27b/4

[=8]

üründe: (bk. üründi.)

ü.+leri 31b/12, 31b/13

[=1]

üründi: Seçkin, seçilmiş, en iyi.

ü.+leri 31b/13

[=1]

üst: Bir şeyin yukarı, göğe doğru olan
yanı, fevk, alt karşıtı.

ü.+ine 35b/7

[=1]

üstüvār (Far.): Sağlam, dayanıklı.

ü. kı1-: Kuvvetli olmak.

ü.-dı 1b/7

[=1]

üşüle-: Yanmak, yakmak; sıyırmak.

ü.-seler 22a/8

[=1]

üşütle-: (?) Toplamak (halkı).

ü.-düñ 15b/11

[=1]

üvez: Sivrisinek benzeri böcek.

ü. 34a/6

[=1]

üzere: Olduğu gibi, üzere.

ü. 15b/2

[=1]

üzeri: Üst.

ü.+nde 9a/7, 9a/9, 9a/12, 9b/1,
28a/11

ü.+ne 1b/9, 1b/11, 2b/6, 3a/3,
5b/7, 16a/1, 25b/11, 27b/8,
27b/9, 28a/5, 28a/6, 28b/4,
28b/9, 32b/5

ü.+nedür 5a/5, 6a/7, 29b/13

ü.+ ñüze 22b/12

[=23]

üzüm: Asma adı verilen ağaççığın
salkım durumunda ufak taneli,
çekirdekli, ince kabuklu, sulu,
etli, glikoz ve vitamin
bakımından zengin, yetiştiği
yere göre pek çok çeşidi
bulunan, tâzesi ve kurusu yenen
meyvesi.

ü. 33b/10

[=1]

üzre: (bk. üzere)

ü. 16a/12

ü.+ler 31a/6

[=2]

Vv

vâcib (Ar.): Dini bakımdan farzdan
sonra gelen ve yapılması zaruri,
terki caiz olmayan ilahi emir.

v. 5b/7

[=1]

va'de (Ar.): 1. Ölüm vakti, ecel.

v.+sine 11a/13

2. Söz verme, taahhüt, ahit.

v.+ye 14a/11

v. eyle-: Sözleşmek, söz vermek.

v.-se 14a/11

[=3]

vakt (Ar.): Zaman.

v. 12a/12, 19a/6, 19a/6, 19a/7,
25a/6, 32b/2, 37a/3, 38b/8, 39a/8

v.+ıla 32b/2, 32b/6

v.+ın 15a/11, 21a/9, 33b/11,
40a/7

v.+uñ 38b/6, 38b/7

[=17]

vaktlu (Ar.+T.): Vakitlice.

v. 32b/5

[=1]

vaktulu (Ar.+T.): Vakitlice.

v. 32b/2

[=1]

va'llâhi (Ar.): “Allah’a and olsun ki,
Allah hakkı için.” anlamında
yemin ifadesi.

v. 19a/5

[=1]

var: Mevcut olan şey.

v. 1b/6, 7a/10, 12a/1, 13a/3,
19b/2, 35a/3

v.+ıdı 9a/6

v.+dur 14a/7, 22a/2, 27a/6,
35a/5, 39a/12

v.+ısa 5a/8, 30b/9, 36b/11
 [=15]
var- : Varmak, sonuca ulaşmak, gitmek.
 v.-a 5a/10, 31b/6, 31b/8, 31b/10
 v.-ıcağ 6b/9
 v.-ğıl 13b/9, 14b/7
 v.-mağa 3b/2, 11b/8
 v.-mamak 11b/9
 [=10]
varak (Ar.): Kitap yaprağı.
 v. 30b/7, 30b/7, 30b/8
 [=3]
varlık: Mevcut olma, var olma durumu.
 v.+ına (varlığına) 8a/13
 [=1]
vaşf (Ar.): Bir kimse veya şeyin taşıdığı hal, sıfat, nitelik.
 v.+ından 33a/2
 [=1]
vaşiiyet (Ar.): Bir kimsenin sözlü veya yazılı olarak bildirdiği, ölümünden sonra arkasından yapılmasını istediği şey.
 v. 22b/6
 v.+üm 22b/8, 23a/2
 [=3]
vāy: Seslenme edatı.
 v. 19b/6, 36a/5
 [=2]
važ (Ar.): Düzenleme, belirleme.

v. +ın 2b/5
 [=1]
va'z (Ar.): Nasihat, öğüt.
 v. 22b/1, 22b/4, 31b/6
 v.+ına 22b/5
 [=4]
ve: Ve bağlama edatı.
 v. 1b/4, 1b/6, 1b/7, 1b/8, 1b/8, 1b/10, 1b/10, 1b/10, 2a/1, 2a/2, 2a/4, 2a/4, 2a/4, 2a/4, 2a/7, 2a/7, 2a/8, 2a/8, 2a/9, 2a/9, 2a/10, 2a/10, 2a/10, 2a/12, 2a/13, 2b/1, 2b/2, 2b/3, 2b/4, 2b/5, 2b/7, 2b/8, 2b/10, 2b/11, 2b/12, 2b/12, 2b/13, 3a/3, 3a/6, 3a/6, 3a/7, 3a/8, 3a/8, 3a/10, 3a/13, 3b/1, 3b/1, 3b/2, 3b/3, 3b/4, 3b/7, 3b/8, 3b/10, 3b/13, 4a/1, 4a/4, 4a/7, 4a/8, 4a/8, 4a/12, 4b/8, 4b/11, 4b/13, 5a/1, 5a/4, 5a/4, 5a/7, 5a/8, 5a/10, 5a/11, 5a/12, 5a/13, 5b/1, 5b/1, 5b/1, 5b/2, 5b/3, 5b/3, 5b/3, 5b/5, 5b/6, 5b/7, 5b/8, 5b/9, 5b/10, 5b/10, 5b/11, 5b/13, 6a/1, 6a/2, 6a/2, 6a/2, 6a/5, 6a/6, 6a/6, 6a/7, 6a/9, 6b/1, 6b/8, 6b/13, 7a/2, 7a/3, 7a/6, 7a/10, 7b/2, 7b/6, 7b/7, 7b/10, 8a/2, 8a/5, 8a/8, 8a/8, 8a/9, 8a/9, 8a/10, 8a/10, 8a/11, 8a/11, 8a/11, 8a/12, 8a/12, 8a/12, 8a/13, 8a/13, 8b/1, 8b/2,

8b/8, 8b/12, 8b/12, 9a/8, 9a/10,
9a/11, 9a/13, 9a/13, 9b/7, 9b/12,
10a/4, 10a/7, 10a/7, 10a/13,
10b/1, 10b/7, 10b/8, 10b/11,
11a/1, 11a/2, 11a/4, 11a/5,
11a/5, 11a/6, 11a/6, 11a/7,
11a/7, 11a/8, 11a/9, 11a/10,
11a/10, 11a/11, 11a/12, 11a/13,
11b/1, 11b/2, 11b/3, 11b/3,
11b/4, 11b/5, 11b/5, 11b/6,
11b/7, 11b/8, 11b/9, 11b/13,
12a/1, 12a/2, 12a/5, 12a/5,
12a/6, 12a/7, 12a/9, 12a/10,
12a/11, 12a/12, 12a/13, 12a/13,
12b/1, 12b/2, 12b/2, 12b/3,
12b/4, 12b/5, 12b/5, 12b/6,
12b/7, 12b/7, 12b/8, 12b/9,
12b/10, 12b/10, 12b/11, 12b/12,
13a/2, 13a/3, 13a/3, 13a/5,
13a/6, 13a/7, 13a/9, 13a/10,
13a/10, 13a/10, 13b/1, 13b/3,
13b/4, 13b/5, 13b/10, 13b/12,
14a/1, 14a/2, 14a/2, 14a/2,
14a/3, 14a/5, 14a/5, 14a/6,
14a/9, 14a/11, 14a/12, 14a/13,
14b/2, 14b/5, 14b/9, 15a/1,
15a/3, 15a/8, 15a/10, 15a/11,
15b/2, 15b/4, 15b/7, 15b/7,
15b/10, 15b/11, 15b/12, 16a/1,
16a/3, 16a/5, 16a/6, 16a/7,
16a/9, 16b/2, 16b/4, 16b/7,
16b/10, 16b/10, 16b/11, 16b/12,

16b/12, 16b/12, 16b/13, 17a/1,
17a/2, 17a/3, 17a/3, 17a/6,
17a/7, 17a/7, 17a/8, 17a/9,
17a/9, 17a/10, 17a/12, 17b/1,
17b/6, 17b/6, 17b/7, 17b/10,
18a/1, 18a/4, 18a/5, 18a/6,
18a/6, 18a/8, 18a/9, 18a/11,
18b/1, 18b/1, 18b/4, 18b/5,
18b/7, 18b/8, 18b/11, 18b/12,
18b/12, 18b/13, 19a/1, 19a/8,
19b/1, 19b/1, 19b/2, 19b/3,
19b/4, 19b/7, 19b/13, 19b/13,
20a/1, 20a/1, 20a/3, 20a/12,
20b/1, 20b/1, 20b/2, 20b/3,
20b/3, 20b/3, 20b/4, 20b/4,
20b/5, 20b/6, 20b/10, 20b/12,
21a/2, 21a/3, 21a/4, 21a/13,
21a/13, 21b/7, 21b/8, 21b/9,
21b/11, 22a/2, 22a/2, 22b/3,
22b/9, 22b/9, 22b/11, 22b/13,
23a/1, 23a/1, 23a/1, 23a/2,
23a/3, 23a/5, 23a/9, 23a/11,
23a/12, 23a/13, 23a/13, 23b/2,
23b/5, 23b/5, 23b/5, 23b/10,
23b/11, 23b/13, 24a/3, 24a/7,
24a/8, 24a/9, 24a/9, 24a/12,
24b/1, 24b/2, 24b/4, 24b/9,
24b/10, 24b/10, 24b/11, 24b/11,
24b/12, 25a/1, 25a/4, 25a/11,
25b/2, 25b/4, 25b/5, 25b/5,
25b/5, 25b/7, 25b/7, 25b/8,
25b/13, 26a/3, 26a/4, 26a/7,

26a/8, 26a/11, 26a/11, 26b/1,
26b/2, 26b/3, 26b/7, 26b/9,
26b/10, 26b/11, 26b/12, 26b/12,
26b/13, 26b/13, 27a/1, 27a/2,
27a/2, 27a/3, 27a/7, 27a/8,
27a/9, 27a/10, 27a/10, 27a/11,
27b/1, 27b/1, 27b/1, 27b/11,
27b/13, 28a/2, 28a/3, 28a/3,
28a/4, 28a/6, 28a/7, 28a/8,
28a/10, 28b/6, 28b/10, 28b/11,
28b/11, 29a/6, 29a/9, 29a/10,
29a/11, 29a/12, 29b/1, 29b/7,
30a/1, 30a/9, 30a/9, 30a/11,
30a/12, 30b/8, 30b/11, 30b/13,
31a/4, 31a/9, 31b/1, 31b/3,
31b/3, 31b/6, 31b/11, 31b/12,
31b/13, 32a/2, 32a/4, 32a/5,
32a/8, 32a/9, 32a/9, 32a/10,
32b/7, 32b/9, 32b/10, 32b/11,
32b/11, 32b/11, 32b/12, 33a/5,
33a/6, 33a/6, 33a/10, 33a/10,
33a/12, 33a/13, 33b/3, 33b/4,
33b/4, 33b/5, 33b/5, 33b/6,
33b/7, 33b/7, 33b/7, 33b/8,
33b/8, 33b/9, 33b/10, 33b/10,
33b/11, 33b/12, 33b/12, 34a/1,
34a/1, 34a/7, 34a/7, 34a/8,
34b/1, 34b/5, 34b/7, 34b/7,
34b/7, 34b/9, 34b/10, 34b/12,
35a/2, 35a/4, 35a/6, 35a/6,
35a/12, 35a/13, 35b/5, 35b/6,
35b/6, 35b/6, 35b/7, 35b/7,

35b/8, 35b/8, 35b/10, 35b/10,
35b/11, 35b/11, 35b/11, 35b/12,
35b/12, 35b/12, 36a/1, 36a/2,
36a/3, 36a/3, 36a/3, 36a/4,
36a/6, 36a/7, 36a/8, 36a/10,
36a/12, 36b/1, 36b/3, 36b/3,
36b/5, 36b/6, 36b/8, 36b/10,
36b/12, 37a/2, 37a/5, 37a/6,
37a/7, 37a/7, 37a/8, 37a/10,
37a/10, 37a/10, 37a/10, 37a/11,
37a/11, 37a/11, 37a/12, 37a/13,
37b/1, 37b/2, 37b/3, 37b/5,
37b/6, 37b/6, 37b/6, 37b/6,
37b/6, 37b/7, 37b/12, 37b/12,
38a/2, 38a/3, 38a/4, 38a/4,
38a/6, 38a/10, 38a/10, 38b/1,
38b/3, 38b/4, 38b/8, 38b/9,
38b/9, 38b/10, 38b/12, 38b/13,
39a/2, 39a/8, 39a/11, 39a/13,
39b/1, 39b/3, 39b/4, 39b/5,
39b/9, 39b/11, 39b/12, 40a/2,
40a/3, 40a/3, 40a/6, 40a/10,
40a/10

[=601]

veda: Ayrılırken hayırlar dileme,
esenleşme.

v. it-: Vedalaşmak.

v.-er (ider) 22b/5

[=1]

veled (Ar.): Çocuk.

ümmü'l-veled: Çocuğu olan kul.

v. 4a/10

[=1]

ver-: (bk. vir-)

v.-ürin 10a/6

[=1]

veyā: Ya da, yahut.

v. 33b/9, 34a/6

[=2]

veyāhūd: Yahut, ve.

v. 16b/9, 32a/2, 34a/9, 36b/2,
36b/8, 38b/3

[=6]

vir-: Üzerinde, elinde veya yakınında
olan bir şeyi birisine eriştirmek,
iletmek.

v.-dügine 12a/10

v.-dügün 16a/5

v.-di 22b/1

v.-diler 18a/13

v.-dük 2b/5

v.-e 29a/12, 30b/10, 31b/3

v.-eler 30a/12

v.-en 10a/2

v.-esin 3a/12, 3a/13

v.-gil 3a/4, 3a/10, 3b/5, 3b/10,
4a/1, 31b/9

v.-medün 16a/8

v.-mek 11b/5, 12a/9, 31a/12

v.-mekdür 5a/8, 10b/3

v.-mezse 39b/2

v.-mişdi 16a/3

v.-mişlerdür 28b/1

v.-se 29b/12

v.-sün 14b/9

v.-ür 6b/4, 13a/6, 17a/11, 25a/1

v.-ürse 39b/2, 39b/4

v.-ürüz 6b/7

[=36]

viril-: Elden çıkarılmak, verilmek.

v.-ür 21a/10

[=1]

Yy

ya: Kıyaslama bağlacı.

y. 28b/2, 29b/7, 29b/8, 32b/13,
33a/2, 33a/2, 33a/3, 33b/2,
33b/2, 33b/2, 35a/1, 36a/13,
38a/8, 38a/8, 38a/13, 38a/13

[16]

yā (Ar.): Ey, seslenme edatı.

y. 3a/4, 3a/9, 3a/10, 3b/4, 3b/4,
3b/9, 3b/10, 3b/13, 4a/1, 4b/6,
8b/5, 8b/7, 9a/7, 9a/10, 9b/4,
9b/7, 10a/8, 13b/9, 13b/11,
15a/7, 15b/6, 16a/5, 17b/11,
20b/13, 21b/4, 21b/6, 21b/8,
22b/4, 22b/6, 25a/4, 25a/8,
27b/4, 39b/13

[=33]

yabān (Far.): Bilinmeyen yer.

y.+a 25b/12, 36a/10, 36a/12

[=3]

yad: Yabancı.

y. 12a/13

[=1]

yağmur: Atmosferdeki su buharının yoğunlaşmasıyla oluşan ve yeryüzüne düşen yağışın sıvı durumunda olanı, yağar, yağış, baran, bereket, rahmet.
y. 32b/10

[=1]

yāhūd (*Far.*): Veya.

y. 32a/1, 35a/3, 38a/9, 38a/10, 38a/11, 38b/11, 38b/12, 40a/5

[=8]

yahūdī (*Ar.*): Hz. Mûsâ'nın dinine mensup kimse, Mûsevî.
y.+ler 21b/8, 26b/9
y.+lerden 21b/4
y.+lere 26b/10

[=4]

yağ-: Yanmasını sağlamak veya yanmasına yol açmak, tutuşturmak, ateşlemek.
y.-sa 26b/10

[=1]

yağa: Giysilerin boyun kısmı, yaka.
y.+dur 34b/7

[=1]

yağdur-: Yaktırmak.
y.-acak 26b/11

[=1]

yağın (*Ar.*): Kesin bilgi.
y.+leri 2b/2

[=1]

yağın: Zaman ve uzaklık bakımından az mesafe bulunan.
y. 4a/3, 4a/12
y.+da 39a/12

[=3]

yalan: Doğru olmayan, gerçeğe uymayan söz, aldatma.
y. 10b/1, 10b/3, 11b/5, 11b/7, 14a/10, 15a/9, 15b/8, 16a/8

[=8]

yalancı: Yalan söyleyen, aldatan kimse.
y.+lardur 7a/2

[=1]

yalıncağ: Çıplak, üryan.
y. 4a/13

[=1]

yalun: Çıplak, üryan.
y. 4a/13

[=1]

yaluñuz: Yanında başkaları bulunmayan, yalnız, tek başına.
y. 7a/5, 7a/7, 7a/13, 7b/4, 8a/1, 8a/2, 12a/1, 20a/13, 20b/8, 20b/11, 29a/7, 30b/2, 30b/7

[=13]

yan: Taraf.
y.+ı 33b/13, 34a/2
y.+a 29b/9, 38a/10
y.+ın 20a/1, 20a/1
y.+ına 39a/12

y.+nda 8b/3

[=8]

yan-: Tutuşmak.

y.-sa 30b/8

[=1]

yandur-: Tutuşturmak.

y.-ana 22a/10

y.-mak 26b/7

y.-ur 22a/6

[=3]

ya'nî (Ar.): Yani, sözün kıyası.

y. 4a/5, 4a/11, 4b/2, 5b/1, 6a/8,
7b/6, 10b/11, 11a/13, 14b/7,
14b/11, 17a/7, 17a/13, 17b/5,
21a/3, 21a/5, 21a/9, 21b/13,
28b/9, 29a/2, 31b/7, 32a/4,
32a/13, 33a/1, 33a/2, 34a/12,
35a/13, 35b/3, 37a/13, 38a/12,
40a/4

[=30]

yap-: Ortaya koymak,
gerçekleştirmek, oluşturmak,
meydana getirmek.

y.-mak 26b/13

y.-vire 29a/11

[=2]

yapış-: Uymak.

y.-a 21a/8, 31b/11

y.-makdur 17a/3

y.-uñ 17a/5, 23a/2

[=5]

yaprak: Bitkilerde solunum, karbon

özümlemesi, terleme vb.

olayların oluştuğu, çoğu

klorofilli, yeşil ve türlü

biçimdeki bölümler.

y. 33b/4

[=1]

yapuş-: Bir yere ya da şeye
ayrılmayacak şekilde tutunmak.

y.-ır 22a/11

[=1]

yaradıl-: Yaratma işine konu olmak.

y.-ma 11b/9

[=1]

yarat-: Olmayan bir şeyi var etmek.

y.-dım 25a/4

y.-duğı 12b/4

y.-dum 25a/5, 25a/9

[=4]

yardum: Elindeki imkânları ve
gücünü ihtiyacı olan biri için
kullanma, muavenet.

yardum eyle-: Yardım etmek.

y.-mek 12a/3, 12a/8

[=2]

yarlıga-: Affetmek, bağışlamak,
merhamet etmek.

y.-ya 29a/9

[=1]

yarsuz (Far.+T.): Bilinmeyen, tanıdık
olmayan.

y. 21b/6

[=1]

yaş: Gözyaşı.

y. 22b/2

[=1]

yat-: Bir yere veya bir şeyin üzerine
boyly boyunca uzanmak,
yatmak.

y.-urvan 19a/7

[=1]

yavuz: Fena, kötü.

y. 5b/3, 12b/11

y.+ı 17b/5

[=3]

yavuzluğ: Kötülük.

y.+dan 10b/10

[=1]

yaz-: Söz veya düşünceyi harflerle
anlatmak.

y.-avuz 2a/11

[=1]

yazuğ: Günah.

y. 9b/5, 9b/6, 9b/8, 10a/8

y.+dan 10b/5

y.+lar 10a/12, 10b/12, 11a/1,
11a/2

y.+lardan 9b/9, 10a/9

y.+lardandır 24b/4

y.+larına 29a/5

y.+larından 13a/1

y.+larıñ 13a/13

y.+ın (yazuğın) 18b/5, 18b/5,
29a/9

[=18]

yazul-: Yazılı duruma gelmek.

y.-dı 32b/5

[=1]

yedi: Altıdan sonra gelen sayının adı.

y. 10b/5, 30b/10

y.+dür 10b/12

[=3]

yedinci: Sırada altıdan sonra gelen
sayı.

y. 10b/9, 11a/6.

[=2]

yegrek: İyi, daha iyi.

y.+idür (yegregidür) 21b/11

[=1]

yemiş: Meyve.

y.+den 33b/9

[=1]

yeñ-: Üstün, galip gelmek.

y.-emezler 22a/8

[=1]

yengeç: Ayaklarının ilk çifti kısaç
hâlinde gelişmiş olan, eti için
avlanan, suda yaşayan eklem
bacaklı böcek.

y. 34a/7

[=1]

yeñi: Sonradan ortaya çıkmış, yeni.

y. 17b/5, 17b/7, 23a/4, 23a/4

[=4]

yeñil-: Mağlup olmak.

y.-mezsiz 22a/12

[=1]

yer: 1. Yer, mekan.

y.+de 22a/5

y.+den 40a/5

2. Durum, mevki.

y+.ine 25a/11, 28b/5, 35a/9

[=5]

yet-: Yetmek, kafi olmak.

y.-e 14a/3

y.-erse 39b/5

[=2]

yetmiş bir: Yetmişten sonra gelen

sayının adı.

y. 20b/9

[=1]

yetmiş iki: Yetmiş birden sonra gelen

sayının adı.

y. 20b/8, 20b/12

[=2]

yetmiş üç: Yetmiş ikiden sonra gelen

sayının adı.

y. 20b/11

[=1]

yeyni: Önemssiz.

y. 39b/3

[=1]

yığ-: Engellemek, yasak olmak.

y.-ar 34b/4, 34b/9

y.-arsa 17b/1

y.-mağ 12b/10

y.-maz 34b/6, 34b/9, 34b/11

y.-sa 24a/2

[=8]

yığlan-: Yasaklanmak.

y.-alar 21a/5

y.-duğusa 21a/4

[=2]

yılan: Omurgalı hayvanlardan,

bacakları olmayan, üzeri pullarla

kaplı, çatal dilli, büyük bir kısmı

zehirli olan, uzun sürüngen

hayvan.

y. 37a/12

[=1]

yılduz: Işıklı ve sâbit bir nokta hâlinde

görülen gök cisimlerinden her

biri.

y. 31a/6

y.+lar 28a/6, 31a/5

y.+lara 1b/11, 31a/4, 31a/7

[=6]

yılış-: Yakışmak, yapışmak.

y.-urlar 22a/9

y.-ursız 22a/12

[=2]

yırtıcı: Vahşi hayvan türü.

y. 37a/10, 37a/11

[=2]

yırtıl-: İki veya daha fazla parşaya

ayrılmak.

y.-ısdur 7a/12

[=1]

yi-: Yemek.

y.-mek 11a/6, 12a/5

y.-mekden 10b/8, 10b/8
y.-meyem 18b/11
y.-rven 19a/7
[=6]
yigirmi: On dokuzdan sonra gelen sayının adı.
y. 11b/4, 36a/9
[=2]
yigirmi birinci: Sırada yirmiden sonra gelen sayı.
y. 11b/4
[=1]
yigirmi ikinci: Sırada yirmi birden sonra gelen sayı.
y. 11b/5
[=1]
yigirmi üçüncü: Sırada yirmi ikiden sonra gelen sayı.
y. 11b/6
[=1]
yigirmi dördüncü: Sırada yirmi üçten sonra gelen sayı.
y. 11b/6
[=1]
yigirmi beşinci: Sırada yirmi dörtten sonra gelen sayı.
y. 11b/7
[=1]
yigirmi altıncı: Sırada yirmi beşten sonra gelen sayı.
y. 11b/8
[=1]

yigirmi yedinci: Sırada yirmi altıdan sonra gelen sayı.
y. 11b/9
[=1]
yigirmi sekizinci: Sırada yirmi yediden sonra gelen sayı.
y. 11b/13
[=1]
yigirmi dokuzuncu: Sırada yirmi sekizden sonra gelen sayı.
y. 12a/1
[=1]
yigirminci: Sırada on dokuzdan sonra gelen sayı.
y. 11b/3
[=1]
yigrek: İyi, daha iyi.
y. 19a/13
y.+dür 27b/7, 30b/2
y.+i (yigregi) 17b/3, 17b/4
y.+idür (yigregidür) 22a/1
[=6]
yin-: Yenmek.
y.-ür 37a/9
[=1]
yir: 1. Yer, mekan.
y. 36b/10, 38a/8, 39a/12
y.+de 11a/1, 12b/1, 30b/8, 37a/1
y.+den 2a/6
y.+deki 28a/3
y.+i 34a/13
y.+lere 16a/6

2. Durum.

y.+de 10b/1, 10b/1, 10b/7, 11a/4

y.+e 11b/7

[=16]

yir-: Yermek, eleştirmek.

y.-mek 12b/5

[=1]

yiryüzi: Üzerinde yaşadığımız yer

küresinin kabuğu, yeryüzü.

y.+ndeki 31a/3

[=1]

yit-: Yetmek, yeterli gelmek.

y.-erse 3b/2, 5a/9, 11b/9

y.-mese 23b/1

y.-mezse 39b/5

[=5]

yiyr-: Kokmaki teaffün etmek.

y.-rse 32b/13

[=1]

yoh: (bk. yok)

y.+sa 27b/7

[=1]

yohsul: Yoksul, fakir.

y.+lar 4b/1

[=1]

yok: Mevcut olmama durumu.

y. 2b/13, 3a/1

y.+ıdı (yoğıdı) 9a/5

y.+dan 1b/5

y.+dur 3a/13, 5b/11, 6a/1,

15b/13, 16a/11, 22a/3, 24a/12,

26a/8, 27a/7, 27a/8, 30a/2

y.+ıken (yoğıken) 10b/10

y.+sa 36b/12

[=17]

yol: 1. Karada, havada, suda bir yerden bir yere gitmek için aşılın uzaklık, yolculuk.

y. 31a/5, 34a/12

y.+a 27b/11, 27b/13

y.+da 27b/11

y.+dan 2b/12, 31a/6

y.+ına 28a/2, 28b/3

y.+larından 27b/12

2. Tutum, davranış biçimi.

y. 2a/1, 19b/7, 20a/6, 20a/10,

20b/1, 20b/2,

y.+a 3b/2,

y.+dur 20a/10

y.+ı 20a/11

y.+ıdur 19b/13, 20b/1, 20b/1

y.+ın 2b/3, 2b/3

y.+ında 40a/11

y.+ınuñ 20a/2

y.+lar 20a/7, 20a/10

y.+lara 20a/6

y.+larıdur 20a/11

y.+larına 20a/12

y.+umdan 20a/7

y.+umdur 20a/6

[=33]

yol-: Yolmak, koparmak.

y.-mağdur 26a/12

[=1]

yolcı: Yola çıkan kimse.

y.+lar 31a/6

[=1]

yoldaş: Yolculuk eden kimseler.

y.+ında 39b/1

y.+ndan 39b/2

[=2]

yu-: Yıkamak, temizlemek.

y. 37a/4

y.-mayınca 34b/5

y.-ya 39b/11

y.-yalar 34b/1, 37a/6

[=5]

yun-: Yıkanmış.

y.-miş 38b/2

[=1]

yuyucu: Temizleyici.

y. 40a/1

[=1]

yüce: Büyük, ulu.

y. 4b/2, 4b/2

[=2]

yüñ: Koyun, keçi, deve gibi hayvanların vücudunu örten post.

y.+i 35b/11, 35b/11

[=2]

yüri-: Adım atarak ilerlemek.

y.-mezsem 28a/11

y.-yen 4a/13

[=2]

yürü-: bk. yüri-.

y.-miş 28b/5

[=1]

yüz: 1. Yüz, surat; kişi.

y. 10b/9, 12a/7, 36b/8, 36b/9, 37a/1,

y.+i 15b/2, 16a/1, 16a/12

y.+in 26b/6, 29b/9, 32a/5

y.+inde 26b/5

y.+ine 6b/6, 9a/1, 9a/2, 12b/8, 14a/4, 14a/5, 37b/8

2. Yüzey, üst, kısım.

y.+in 38a/1

y.+inden 37b/11

y.+ünde 15a/7

[=22]

yüz: Doksan dokuzdan sonra gelen sayının adı.

y. 21a/10, 36b/9, 37a/2

[=3]

yüzük: Parmağa takılan, genellikle altın, gümüş vb. halka.

y. 25b/4, 25b/10, 26a/1, 26a/3, 26a/5, 26a/6

y.+i (yüzüğü) 25a/7

y.+in (yüzüğün) 25a/6

[=8]

Zz

zāde (Ar.): “Çok olsun, artsın.” anlamına gelen ifade.

z. 2a/4

[=1]

za'ferān (Ar.): Süsengiller familyasından, baharda güzel çiçekler açan, uyarıcı, soğanlı çok yıllık bitki, safran.

z. 33a/4

[=1]

zāhid (Ar.): Dünyayı terk edip dinin emirlerine çok titizlikle riayet eden, züht ve takva sahibi, dindar kimse.

z.+leri 16b/12

[=1]

zāhir (Ar.): Açık, aşikar.

z.+in 12b/3

[=1]

zaḥmet (Ar.): Sıkıntı, eziyet.

z. 27a/3

[=1]

zālīm (Ar.): Zulüm yapan kimse.

z. 12a/4

z.+e 12a/3

[=2]

zamān (Ar.): Vakit.

z.+da 23a/7, 24a/11, 27a/7

z.+ınıñ 30b/13

z.+uñ 31a/1

[=5]

zebānī (Ar.): Cehennemlikleri ateşe atmakla görevli melek, cehennem bekçisi.

z.+ler 15b/1

z.+lere 15b/13, 16a/12

[=3]

zekevat (Ar.): Zekat, zenginlerin sahip olduğu mal ve paranın kırkta birinin dağıtılmasını öngören, İslam'ın beş şartından biri.

z. 5a/8, 13a/10

z.+ı 8b/8, 11b/3

[=4]

zencīr (Far.): Zincir.

z.+ler 25b/5

[=1]

zerrāt (Ar.): Zerre, zerreler.

z. 26b/5

[=1]

zerrin (Far.): Altın gibi sarı ve parlak olan.

z.+e 37b/6

[=1]

zeyn (Ar.): Süs, bezek.

zeynü'l-ümerā-i sülāletü'l-ekābir: Büyük soyun bezenmiş efendileri.

z. 2a/3

[=1]

zihī (Ar.): Ne güzel, ne hoş.

z. 9a/2

[=1]

zīkr (Ar.): Anma, söyleme.

z. it-: Söylemek, dile getirmek.

z.-ivirevüz (idivirevüz) 2a/9

z.-dügümüz 6a/8, 32b/11

z.-düklerümüz 25b/6

z.-elüm (idelüm) 24a/13

[=5]

zinā (Ar.): Nikahsız birleşme.

z. eyle-: Nikahsız birlikte olmak.

z. 11a/5

z. it-: Nikahsız birlikte olmak.

z. 10a/10

[=2]

zinhār (Far.): Sakın, asla.

z. 23a/3

[=1]

zīrā (Far.): Çünkü.

z. 9b/11, 16b/5, 16b/6, 23b/4,

24b/1, 25b/9, 26a/2, 26a/6,

26a/9, 26a/12, 26b/8, 28b/3,

33b/11, 39a/2

[=14]

ẓulm (Ar.): Haksızlık, eziyet.

z. 11a/6

[=1]

ÖZEL ADLAR DİZİNİ

‘Abdurrahman bin ‘Avf: Hz. Muhammed’e ilk iman eden ve cennetle müjdelenen on sahâbîden biridir. Metnimizde ‘Abdullah ibn-i ‘Avf olarak geçer. Abdurrahman b. Avf olarak bilinen sahâbî, hem Câhiliye döneminde hem de İslâm devrinde ticaretle meşgul olarak büyük bir servet kazanıp servetini Allah yolunda harcamıştır. Hz. Muhammed’den hadis rivayet etmekte son derece titiz davrandığından pek fazla hadis nakletmemiştir. Kaynaklarda ondan rivayet edilen 65 hadise rastlanmaktadır.

‘Abdullah ibn-i ‘Avf 30a/7

[=1]

‘Abdullah bin Mesūd / ‘Abdullah ibn-i Mes‘ūd: Mekke’de doğmuş ve genç yaşta Müslüman olmuştur. İslamiyet’i ilk kabul edenlerden biri olarak, erken dönemlerde Hz. Muhammed’in yanında önemli bir rol oynamıştır. Hz. Muhammed’in vahiylerini dinleyen ve öğreten bir kişi olarak Kur’ân-ı Kerîm’i anlayıp ezberleyen ilk sahâbelerden biridir. Sahâbe arasında ahlak ve yaşayış bakımından Hz. Muhammed’e en çok benzeyen kişi olarak kabul edilmiştir. Hz. Muhammed ile aynı dönemde yaşamış ve Hz. Muhammed’in ölümünden sonra İslamiyet’in yayılmasına katkıda bulunmuştur.

‘Abdullah bin Mesūd 9b/2-3

‘Abdullah ibn-i Mes‘ūd 19b/10

[=2]

‘Abdullah bin ‘Ömer / ‘Abdullah ibn-i ‘Ömer / ‘Ömer bin el-Hattâb: İbn Ömer diye anılır. Babasıyla birlikte Müslüman olup Medine’ye hicret etmiştir. Hz. Muhammed’in kayınbiraderi olması, ona Hz. Muhammed’in, birçok sahabenin görüp duyma imkânını bulamadığı davranış ve sözlerinin Müslümanlara intikal etmesine olanak sağlamıştır. Kaynakların belirttiğine göre, Hz. Muhammed’in hayat tarzına harfi harfine uyma ve onun emirlerini aynen yerine getirme hususunda ashâb-ı kirâm içinde İbn Ömer’in müstesna bir yeri vardır. Rivayet ettiği 2630 hadis ile Ebû Hüreyre’den sonra en çok hadis rivayet eden yedi sahâbînin ikincisidir. İbn Ömer’in en önemli özelliklerinden biri de hadisleri Hz. Muhammed’den duyduğu haliyle

rivayet etmeye son derece dikkat etmesi, bunların benzer kelimelerle değiştirilmesine asla izin vermemesidir.

‘Abdullah bin ‘Ömer 20b/6

‘Abdullah ibn-i ‘Ömer 10a/10, 14b/9

‘Ömer bin el-Hattâb 2b/8, 4b/3

‘Ömer 4b/6, 4b/7, 21b/3, 21b/8, 23a/1

‘Ömer +den 21b/3

[=11]

‘**Abdullah ibn-i Revâh:** Hz. Muhammed’in şair sahabelerinden biridir. İslamiyet’in ilk dönemlerinde Hz. Muhammed’e iman eden ilk kişilerdendir. Sanatını yalnız Hz. Muhammed’i ve İslâm dinini savunmak, müşrikleri hicvetmek yolunda kullanmıştır. İslamiyet öncesi dönemde Arabistan’da yaşamış, İslamiyet’i kabul ettiği andan itibaren İslam davetini yayma ve Müslümanlara destek olma konusunda aktif bir rol oynamıştır. Ahlaki değerlere ve İslam’ın öğretilerine olan bağlılığı ile İslam’ın erdemlerini yaşamında uygulamaya çalışmış ve Müslüman toplumunun gelişimine katkıda bulunmuştur.

‘Abdullah ibn-i Revâh 18a/9

[=1]

‘**Abdullah İbn-i Saḥîre:** (?) Metne göre Hz. Muhammed’in yanında yer almış Müslümanlardan birisidir.

‘Abdullah İbn-i Saḥîre 29a/3

[=1]

‘**Alâeddin-i Türkistânî:** Metne göre Türk yurdundan bir alim olduğu düşünülmektedir.

‘Alâeddin-i Türkistânî 10b/13

[=1]

‘**Alî:** Hz. Ali, ashâb-ı kirâm arasında Kur’ân, hadis ve özellikle fıkıh alanındaki bilgileriyle kendini kabul ettirmiş bir otoritedir. Rivayet ettiği hadislerin çoğu fikhî konulara dair olup bunları Hz. Peygamber’den ve Hz. Ebu Bekir, Ömer, Mikdâd b. Esved ve hanımı Hz. Fâtîma’dan duymuştur. Kendisi hakkında diğer sahabeler pek çok rivayette bulunmuştur. Kendisinin rivayet ettiği hadislerin tamamı 586’dır. Kur’ân-ı Kerîm konusundaki derin bilgisinden faydalanmak isteyenleri kendisine

soru sormaya teşvik eder, ayetlerin nerede ve ne zaman nazil olduğunu çok iyi bildiğini söylemiştir. Hz. Muhammed hayatta iken Kur’ân-ı Kerîm’in tamamını ezberlemiştir.

‘Alî +dür 18a/8, 23a/1

[=2]

Allah: İslamiyet inancına göre bütün evrenin yaratıcısı Allah’tır. Allah’ın kendisini anlatan tek ad olan “Allah”, onun diğer özelliklerini anlatan adlar da Allah’ın tasvirinin yapılabileceği adlar olarak kabul edilmiştir.

Allah 6a/1

Allahu Ta‘âlâ: “Yüce Allah” anlamında Arapça ifade.

2b/3

[=2]

‘**Amr bin ‘Abese:** İslamiyet’i kabul eden ilk sahabelerden birisidir.

‘Amr bin ‘Abese 40a/12

[=1]

‘**Arabî:** Irak, Şam, Ceziret-ül-Arab, Hicaz, Yemen ile Mısır’da ve Afrika’nın güneyinde bulunan kavmin genel adı Arab’dır. Bu yerlerden olan kişilere Arabî denir.

‘Arabî 8b/4, 8b/7, 8b/9, 8b/12

‘A.+den 2a/12

[=5]

‘**Arbâz bin Sâriye:** İrbâd b. Sâriye olarak bilinen sahâbî, ilk Müslümanlardan biridir. İrbâd b. Sâriye, Hz. Muhammed’den ve Ebu Ubeyde b. Cerrâh’tan rivayette bulunmuş, rivayetleri Kütüb-i Sitte’nin dört süneninde yer almıştır.

‘Arbâz bin Sâriye 22a/12

[=1]

Âişe: Babası Ebû Bekir b. Ebû Kuhâfe, es-Sıddîk lakabıyla tanındığı için kendisine Âişe es Sıddîka binti’s-Sıddîk denilmiştir. İbn İshak, Hz. Ebû Bekir’in daveti ile Müslüman olanları sıralarken Hz. Âişe’nin de adını verir. Hz. Peygamber ile nikâhı hicretten önce Mekke’de kıyılmıştır. Hz. Muhammed’e hanımları içinde yalnızca Âişe ile birlikte bulunduğu kendisine vahiy geldiğini açıklaması, onun diğer

hanımlarından daha faziletli olduğunu ve Hz. Peygamber'in ona duyduğu ilâhî kaynağa dayandığını göstermektedir.

Âyişe 18a/2, 19a/9, 30b/2

[=3]

Câbir bin 'Abdullah: En çok hadis rivayet eden sahâbîlerden biridir. Babası Uhud Savaşında ilk şehit düşen sahâbî Abdullah b. Amr'dır. Uhud Savaşında babası şehit düşünceye kadar hiçbir savaşa katılmamıştı. Daha sonra ise Hz. Muhammed ile birlikte 19 savaşa katılmıştır. Hudeybiye'de bulunmuş ve Hz. Peygamber'in orada bulunan 1400 kişiye hitaben, "Bugün sizler yeryüzünün en hayırlı insanlarıdır." dediğini rivayet etmiştir. Hayatının son yıllarında bu olaydan söz ederken, eğer gözlerini kaybetmemiş olsaydı altında biat ettikleri ağacı gösterebileceğini söylemiştir. Câbir b. Abdullah; Hz. Peygamber'den ve diğer sahâbîlerden pek çok hadis rivayet etmiştir. Binden fazla hadis nakleden altı sahâbîden biri olarak 1540 rivayeti bulunmaktadır.

Câbir bin 'Abdullah: 17b/2, 21b/2

[=2]

Cebrâ'îl: İlâhî emirleri meleklerle ve peygamberlere ulaştıran vahiy meleğidir. Cebrâîl, Yahudilik ve Hristiyanlıkta büyük meleklerden olup Kitâb-ı Mukaddes'te adı geçen üç melekten biridir. Yahudi ve Hristiyan kaynaklarında adı Gabriel şeklinde geçmektedir.

Cebrâ'îl 4b/10

[=1]

Cüneyd bin 'Abdullah: Hadis ve fıkıh âlimidir. İbnü'l-Cüneyd olarak da anılır. Fıkıhı sadece rivayet metinlerini nakleden bir ilim olmaktan çıkarıp usule ilişkin bazı prensipler ortaya koyan ilk şahıslardan birinin İbnü'l-Cüneyd olduğu bilinmektedir.

Cüneyd bin 'Abdullah 31a/7

[=1]

Ebü Bekir: İlk Müslümanlardan olup Hulefâ-yi Râşidîn'in birincisidir. Mekke döneminde Hz. Peygamber'in Erkam b. Ebü'l-Erkam'ın evinde bulunduğu sırada İslâmiyet'i kabul etmiştir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra onun devlet yönetimi görevini üstlenmiştir. Bekir adlı bir çocuğu olmadığı halde kendisine Ebu Bekir künyesinin niçin verildiği konusunda kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Ebu Bekir'in

İslâmiyet’i ilk kabul eden kişi olup olmadığı konusundaki çeşitli rivayetlere yer verilmiştir. Hz. Peygamber’in onun üstünlüğünden söz ederken kendini herkesin yalanladığı bir sırada Ebu Bekir’in inandığını ve İslâmiyet için her şeyini feda ettiğini söylemesi ilk Müslümanlardan olduğunu göstermektedir.

Ebû Bekir 23a/1

[=1]

Ebû Derdâ: Bedir Savaşı sırasında ve ensardan en son kişi olarak Müslüman olduğu rivayet edilmektedir. Hz. Muhammed hayatta iken Kur’ân-ı Kerîm’i ezberleyerek tamamını ona okumuştur. Onun rivayet ettiği hadislerin sayısı 179’dur.

Ebû Derdâ 27b/10, 30a/13

[=2]

Ebû Hureyre: Çok fazla hadis rivayet etmesiyle bilinen sahâbîdir. Başta Hz. Muhammed olmak üzere diğer sahâbîlerden ve Kâ’b el-Ahbâr gibi tâbiîlerden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de sayıları 800’e varan pek çok sahâbî ve tâbiî rivayette bulunmuştur. Kendisinden hadis rivayet edenler arasında Mekke, Medine, Kûfe, Basra, Dımaşk, Mısır ve diğer önemli beldelerde kadılık yapmış olan tanınmış otuz yedi şahsiyetin bulunması öğrencilerinin değeri hakkında fikir vermektedir. Ebû Hüreyre, Hz. Osman’ın vefatından itibaren İbn Abbas, İbn Ömer, Ebû Saîd el-Hudrî ve Câbir b. Abdullah ile beraber Medine’de fetva istemek için kendisine yöneltilen soruları hayatının sonuna kadar cevaplamaya devam etmiştir.

Ebû Hureyre 8b/4, 10b/3, 14a/6, 14b/1, 15a/3, 17b/8, 21a/6, 22a/3, 28b/6, 29b/11, 30a/3, 31a/12, 31b/4, 39b/7

[=14]

Ebû Saîd el-Hudrî: Çok hadis rivayet eden sahâbelerden biridir. Hz. Muhammed’e iman eden sahâbeler arasında ilk sırada yer alır. Genç sahâbelerin en fakihî olarak bilinen Ebu Saîd el-Hudrî “imam” ve “Medine müftüsü” lakaplarıyla anılmış, pek çok fetvası kaynaklarda yer almıştır. Rivayet ettiği 1170 hadis ile binden fazla hadis rivayet eden yedi sahâbî arasına girmiştir.

Ebû Saîd el-Hudrî 21a/11

[=1]

Ebû Yûsuf: Ebu Hanîfe’nin önde gelen öğrencisidir. Devrinin ilmi geleneğini takip ederek temel dersleri alıp hadis tahsil ettikten sonra fıkıh öğrenimine yönelmiştir.

Fıkıh ve hadis bilgisinin yanı sıra tefsir, siyer, megâzî ve eyyâmü'l-Arab sahalarında da dönemin âlimleri arasında yer almıştır.

Ebū Yūsuf 34b/1, 35a/11

[=2]

Enes bin Mālik / Enes ibn-i Mālik: Hz. Muhammed'e yakınlığıyla tanınan ve en çok hadis rivayet eden sahâbilerdendir. Hz. Muhammed'in hizmetinde bulunduğu yıllarda ondan birçok hususu öğrenmesi, uzun hayatı boyunca Hz. Muhammed'den öğrendiklerini öğretmeye çalışması Enes b. Mālik'in en önemli yönünü teşkil eder. Hz. Muhammed'in eğitim ve öğretim tarzına, insanlara, özellikle de çocuklara karşı hoşgörüsüne ve diğer ahlaki davranışlarına dair birçok bilgi onun vasıtasıyla rivayet edilmiştir. Rivayetlerinin sayısının tekrarlarıyla birlikte 2286'yı bulduğu söylenir.

Enes 18a/7

Enes bin Mālik 10b/2, 30b/5, 31a/2

Enes ibn-i Mālik 29a/12

[=5]

Habeşî: Habeşistan halkından olan kimselere verilen ad.

Habeşî 22b/11

[=1]

Hak Ta'ālâ: Cenab-ı Allah.

Hak Ta'ālâ 6b/4, 6b/12, 13b/8, 14b/3, 14b/13, 15a/5, 15b/4, 15b/8, 15b/12, 16a/7, 16a/12, 17a/4, 17a/10, 17a/12, 18a/6, 18b/4, 20a/5, 20a/10, 20b/1, 24a/2, 24b/3, 25a/1, 25a/3, 25a/7, 27b/2, 29a/7, 29a/10, 29b/10, 31b/2, 38b/4, 39b/12

Hak Ta'ālâ+dan 14b/3, 19b/1, 22b/9

Hak Ta'ālâ+nuñ 2a/5, 13b/7, 19b/13

[=37]

Hak Sübhānehu ve Ta'ālâ: Cenab-ı Allah.

s. 16b/11, 27a/10, 32a/8

[=3]

Hulefâ-i el-Râşiddîn: Hz. Muhammed'den sonra gelen ilk dört halifeye verilen ad.

Hulefâ-i el-Râşiddîn +den 22b/13-23a/1

[=1]

İbn-i 'Abbas: Hz. Muhammed'in amcasının oğlu, tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite kabul edilen ve çok hadis rivayet edenler arasında yer alan sahâbîdir. Naklettiği 1660 hadisin bir kısmını bizzat Hz. Muhammed'den duymuş, çoğunu ise Hz. Ömer, Ali, Muâz, babası Abbas, Abdurrahman b. Avf, ve diğer sahâbelerden öğrenmiştir. Kendisinden de 197 kişi hadis nakletmiştir.

İbn-i 'Abbas 28b/13

[=1]

İlâhî: Allah, Tanrı.

İlâhî 15a/7, 15b/6, 16a/5

[=3]

İmâm-ı Â'zam Ebû Hanîfe: Hanefî mezhebinin kurucusu olup asıl adı "Numan İbnü Sâbit"dir. Ebû Hanîfe hakkında döneminden itibaren, değişik görüşteki birçok âlim ve müellif tarafından çok şey söylenmiş ve yazılmıştır. İslâm'da hukukî düşüncenin ve icihad anlayışının gelişmesinde önemli payı olup daha çok Ebû Hanîfe veya İmâm-ı Âzam diye şöhret bulmuştur.

Hanîfe +dür 21b/10

İmâm-ı Â'zam Ebû Hanîfe 34a/11

İmâm-ı Â'zam 35a/7

[=3]

İmâm Mâlik: Mâlikî mezhebinin imamıdır. Mâlik b. Enes olarak bilinen İmam Mâlik, güçlü hafızası ve derin anlayışının yanında sabır disiplin ve ihlâs özellikleri bulunan hadis ve fıkıh âlimidir. Bu alanlarda kendi zamanında ve daha sonra gelen âlimler tarafından övgüyle büyük bir âlim olarak anılmıştır.

İmâm Mâlik 35a/4, 35a/6

[=2]

İmâm Züfer: Ebu Hanîfe'nin öğrencisi, Hanefî mezhebinin imamlarından biridir. Önceleri hadis alanında ilerlemiş, daha sonra Ebu Hanîfe'nin Kur'ân ve sünnet üzerinde tahliller yapıp çıkarımlarda bulunma şeklindeki fıkıh/re'y yöntemine ilgi duymuş ve fıkıh ilmine yönelmiştir.

İmâm Züfer 34b/12, 35a/5

[=2]

İncîl: Hz. İsa'ya indirilen kutsal kitap.

İncil 7b/6

[=1]

İslām: Allah'ın Kur'ân-ı Kerîm ile vahiy ettiği ve esasları Hz. Muhammed tarafından bildirilen din, Müslümanlık.

İslām 1b/6, 2a/7, 2b/5, 3a/11, 3a/11, 4a/6, 5a/4, 17a/2, 18a/4, 19b/9, 21b/9, 21b/10, 22a/1, 30b/4

İslām +ı 5a/11

İslām +ları 2b/2

[=16]

İslāmiyye: İslam ile ilgili.

İslāmiyye 1b/1

[=1]

İsrā'îl: Akdeniz'in güneydoğu kıyılarında yer alan Yahudi devleti.

İsrā'îl 1b/9, 20b/8

[=2]

Ka'b bin Mālik: Hz. Muhammed'in şairidir. İslamiyet'i kabulünden önce de şiirleriyle tanınan, Müslüman olduktan sonra Hz. Muhammed'in şairi sıfatıyla anılıp Medine'nin beş büyük şairinden biri olarak Hassân b. Sâbit'ten sonra geldiği kabul edilmektedir.

Ka'b bin Mālik 29b/6

[=1]

Ḳāil: (?) Metne göre, şair olduğu düşünülmektedir.

Ḳāil 11b/10

[=1]

Ḳur'ân: Hz. Muhammed'e indirilen kutsal kitap.

Ḳur'ân 5b/12, 6a/3, 6a/13, 7b/11, 10a/3, 13a/6, 15b/7, 15b/10, 17a/3, 17a/4, 17a/11, 20b/1, 25a/1, 27b/2, 28b/8, 29b/4

Ḳur'ân +a 17a/7

Ḳur'ân +da 24a/8

Ḳur'ân +dan 11a/2, 20b/3, 20b/5

Ḳur'ân +dur 17a/6

[=22]

Medīne: Hz. Peygamber'in mescidiyle kabrinin bulunduğu hicret yurdu, İslâm'da iki Harem bölgesinden biri, Resûl-i Ekrem ve Hulefâ-yi Râşidîn döneminin başşehri.

Medīne 2b/13

[=1]

Mu'âz bin Cebel: Metnimizde Ma'âz adıyla geçmektedir. Her zaman Hz. Muhammed'in yanında bulunmaya gayret etmiştir. Hz. Muhammed'in kendisini sevdiği söylenir, bazen Ufeyr adlı eşeğinin tergisine bindirmiş. Metnimizde bu rivayetlerden birisi geçmektedir. Hz. Muhammed'den 157 hadis rivayet etmiştir.

Ma'âz 9a/3, 9a/7, 9a/9

[=3]

Muḥammed: Hz. Peygamber'in adıdır. "Birçok defa hamd ve sena olunmuş, tekrar tekrar övülmüş" anlamına gelmektedir.

Muḥammed 1b/8, 3a/4, 3a/9, 3a/10, 3a/13, 3b/4, 3b/4, 3b/9, 3b/10, 3b/13, 4a/1, 17b/4, 25a/3, 25a/4, 25a/8, 27b/4, 34b/9, 35b/2

[=18]

Mūsā: İsrailoğulları'na gönderilen ve kendisine Tevrat indirilen peygamberdir. İsrailoğulları'nı Firavun'un zulmünden kurtarıp özgürlüklerine kavuşturmuş bir liderdir.

Mūsā 21b/11

[=1]

Muṣṭafā: Hz. Muhammed'in adlarından birisidir.

Muṣṭafā 1b/8

Muṣṭafā +ya 25a/4

[=2]

'Osmān: İlk Müslümanlardan, Hulefâ-i Râşidîn'in üçüncüsü, Hz. Muhammed'in cennet ile müjdelenmiş sahâbelerinden birisidir. Kur'ân-ı Kerîm'i ezberleyen ve Hz. Peygamber'in sağlığında fetva veren birkaç sahâbî arasında yer alır. Hadisleri tam olarak rivayet etme konusunda çok titiz davranmıştır. Hz. Muhammed'den 146 hadis rivayet etmiştir.

'Osmān 23a/1

[=1]

‘Osmān ibn-i Ma‘zun: Ebu Bekir vasıtasıyla on üçüncü kişi olarak İslamiyet’i kabul etmiştir. İbadete düşkün olan Osman b. Maz‘ûn günah işlemekten son derece sakınır, kendisini tamamen ibadete vermiştir. Hz. Muhammed’in Osman b. Maz‘ûn’u ailesinden biri olarak gördüğü, öldüğü vakit kabrinin başucuna taş koyarak “Ailemden ölenleri de buraya gömerim.” dediği rivayet edilir.

‘Osmān ibn-i Ma‘zun 18a/8

[=1]

Ramāzan: Arabî ayların şâban ve şevval arasında kalan ve devâmı boyunca oruç tutulan dokuzuncu ayı.

Ramāzan 3b/1, 5a/8, 8b/9

[=3]

Taṅrı Ta‘ālâ: Cenab-ı Allah.

Taṅrı Ta‘ālâ 2b/3, 3a/8, 5b/10, 5b/13, 6a/3, 6a/13, 7b/11, 9a/9, 9b/5, 12b/4, 12b/13, 13a/6, 13b/8, 13b/9, 15a/9, 15b/3, 16a/2, 16a/2, 16a/4, 16b/12, 23a/10, 24a/5, 25a/10, 27a/10, 27b/12, 28b/12, 30a/8, 32a/8, 32b/3, 39b/10

Taṅrı Ta‘ālâ +nuñ 5b/8, 6a/5, 9a/7, 9a/12, 9b/1, 11a/8, 13a/2, 20a/2

Taṅrı Ta‘ālâ +yı 3b/7

Taṅrı Ta‘ālâ +ya 13a/4

[=40]

Tevrât: Hz. Mûsâ’ya indirilen kutsal kitap.

Tevrât 7b/6

[=1]

Türkî: Türk dili, Türkçe.

Türkî +ye 2a/13

[=1]

Türkistan: İran’ın Horasan bölgesinden başlayarak Kuzey Afganistan dahil Pamir ve Hindukuş-Kunlun (Karanlık) Dağlarının kuzey eteklerinden Çin’in Tun-huang bölgesine kadar uzanan, oradan Mançurya’nın batısına ulaşan, Moğolistan ile birlikte Güney Sibirya’nın tamamını içine alan, batıda Ural Dağları ile Volga Irmağı’nın Hazar Denizi’ne ulaştığı noktaya kadar devam eden geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu alanın tarihî kaynaklardaki adı 14. yüzyıl ortalarına kadar “Türk Yurdu” anlamına gelen Türkistan’dır.

Türkistan 10b/13

[=1]

Ya'kūb bin Yaḥşī Beg: Metne göre *Risālet 'ül-İslām*'ın ithaf edildiği kimse.

Ya'kūb bin Yaḥşī Beg 2a/3

[=1]

Zebūr: Hz. Dâvut'a indirilen kutsal kitap.

Zebūr 7b/7

[=1]

SONUÇ

Bu tez çalışmasında, Koç Üniversitesi Suna Kırâç Kütüphanesi Yazma Eserler Koleksiyonu numara 367’de yer alan *Risâletü’l-İslâm* adlı eserin çeviri yazısı verilip, ses bilgisi ve biçim bilgisi bakımından incelemesi yapılmıştır.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Risâletü’l-İslâm*’ın beş nüshası bulunmaktadır. Bunlar; Koç Üniversitesi, Topkapı Sarayı, Millî Kütüphane, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi nüshalarıdır. Millî Kütüphane nüshasının müstakil diğer iki nüsha ile mukayese edildiğinde aynı doğrultuda ilerlemediği görülmüş, bu neden bu nüsha üzerinde inceleme yapılmamıştır. Çalışmada tama en yakın olan ve oluşturulma zamanı bakımından daha önceki bir zamana ait olduğunu düşündüğümüz Koç Üniversitesi nüshasını esas aldık. Metni kurarken eksik ya da tereddüt edilen bölümlerin tamamlanmasında ise Topkapı Sarayı nüshasından yararlandık.

Nüshalar üzerinde yaptığımız incelemelerde eserin müellifi ve müstensihisi ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Aynı şekilde nüshalarda eserin telif ve istinsah tarihi ile ilgili bir kayıt yer almadığından oluşturulma zamanı ile ilgili de kesin bir bilgimiz bulunmamaktadır. Ancak çalışmada esas aldığımız Koç Üniversitesi nüshasının söz varlığı ve dil özellikleri üzerine yapılan incelemelerden yola çıkarak eserin yazıldığı zamanın 14. yüzyıl dolayları olduğunu söyleyebiliriz.

Risâletü’l-İslâm genel olarak sahabe rivayetleri üzerine oluşturulmuş bir eserdir. Bu rivayetlerin yanında Hz. Muhammed’in hadislerine yer verirken ahlakî doğruluk ve güzel ahlak, ibadet etmenin önemi ve doğru ibadetin gerekleri, günah işleme ve nefsin günahlardan arındırılması, iyilik ve sevap işlemenin faydaları, namaz kılmanın gerekleri ve önemi, cehennem azabı, cennet ve cehennemin farkları gibi pek çok konuyu ele almıştır.

Eserin dikkat çeken özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- /t/ > /d/ değişimi bulunmaktadır. Kelime başında ince ünlülerin yanında /d/ ünsüzüne geçiş yapılmışken kalın ünlülerin yanında ikili

kullanım da yer almaktadır: *dile-* (2a/5), *diri* (8b/1), *deve* (35b/11) vs. *toğuzuncu* (11a/7), *ıamu* (22a/11), *ton* (37a/4) ~ *don* (34b/6), *tut-* (31b/10) > *dut-* (20b/2) vs.

- /k/ > /h/ değişimi kelime başında uygulanmamış, /k/ standart olarak kullanılmıştır: *kağısına* (9b/5), *kanda* (18b/4).
- /b/ > /v/ değişimi Eski Anadolu Türkçesi için standart olup metnimizde şu kelimelerde görülmektedir: *bar* E.T. (EDPT s.353) > *var* (19b/2), *bar-* E.T. (EDPT s.354) > *var-* (11b/9), *bir-* E.T. (EDPT s.354) (29b/13) > *vir-* (21a/10).
- nl-nsz uyumu bulunmaktadır. Eski Anadolu Türkçesinde kelime tabanına getirilen eklerde dil uyumuna önem verilmektedir. Metnimizde, istisna durumlar dışında Türkçe kökenli kelimelerin tamamında bu uyuma riayet edilmiş, alıntı kelimelerde getirilen ekin uyuma göre getirildiği gözlemlenmiştir.
- Dudak uyumu konusunda Eski Anadolu Türkçesi yuvarlaklaşma temayülünde bulunmaktadır. Dudak ünsüzleri ve /ğ/, /g/ seslerinin düşmesi yuvarlaklaşmanın ana nedenleridir: *yavuz* (5b/3), *demr* (25b/3), *kapu* < *kapığ* (37a/7) gibi. Bu iki ana neden dışında Eski Anadolu Türkçesi eklerinin umumiyetle yuvarlak ünlülü ya da düz ünlülü yer alması dudak uyumunun sağlanamadığını göstermektedir.
- Söz konusu bu ağız özellikleri dışında Kaşgarlı Mahmud'un Oğuzca için verdiği /t/ > /d/ ve /d/ > /y/ değişimleri, kelime başında /b/ > /m/ değişmesi yerine /b/ tercih edilmesi, kelime sonunda /g/, /ğ/ düşmesi, görülen geçmiş zaman ve bazı hl eklerinin tonlu biçimde yer alması Eski Anadolu Türkçesi ağızlarındaki ortak özelliklerdir.

Rislet'l-İslm, söz varlığı ve dil özellikleri bakımından Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait bir eser olup ağız özellikleri barındırmaktadır. Metnimizde tesadüf ettiğimiz ağız özellikleri şunlardır:

- Metnimizde dil uyumu gözlemlenmektedir. İstisna olarak kabul ettiğimiz *-iken* zarf-fiili ve yazımı yanlış olduğu dşnlen kelimeler

dışında kelime tabanlarına getirilen eklerin uyumu sağladığı görülmektedir.

- Metnimizde kelime başında *kağısına* (9b/5) ve *kanda* (18b/4) örneklerinde gördüğümüz üzere /k/ sesi muhafaza edilmiş, kelime içinde bazı örneklerde sızıcılaştığı görülmüştür: *yoğsullar* (4b/1), *koğusu* (26a/8) vb. *Dahı* kelimesi eserin genelinde standart olarak /h/ ile verilmiştir: *tağı* E.T. (EDPT s.466) > *dahı*
- Metnimizde *gibi* edatı 40 yerde geçerken bunlardan 2 tanesinde göçüşmeye uğrayarak *bigi* şeklinde yer almıştır.

Bu özellikler göz önüne alındığında *Risâletü'l-İslâm*'ın; dil uyumunun bozulmaması, *ben* zamiri ve *gibi* edatı, /k/ > /g/ tonlulaşması ve kelime başında /b/ > /p/ tonsuzlaşması ile karakterize edilen birinci ağız grubu özelliklerini taşıdığı görülmektedir. Aynı zamanda kelime içinde /k/ > /h/ sızıcılaşması ve *gibi* ~ *bigi* göçüşmesinin yer alan örnekleriyle ikinci ağız grubuna da yakınlık göstermektedir.

Eserin dikkat çeken genel özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Klasik tertip ile oluşturulmasına özen gösterilmiştir. Eserin Allah'ın zatına değindikten sonra Hz. Muhammed'in övülmesiyle başladığını görüyoruz. Hemen sonrasında ise eserin yazılmasını isteyen ve ithaf edildiği kişi olan Yakup bin Yahşi Bey'in adı zikredilmiştir.
- Eserin başında Arapça ibarelerin fazlaca yer alması ve ağır bir üslubun kullanılması, müstensihin övgüleri dizerken cömert davranmasından kaynaklanmaktadır: *Şükr-i bî-'aded ve sipâs-ı bî-nihâyet ol pâdişâhlar pâdişâhına kim bizi yokdan var eyledi ve ezelde bize İslâm rûzî kılup gönlümüzde imân üstüvâr kıldı ve seyyidi-i sâdât 'aleyhi efdalü 'ş-şalavât ve ekmelü 't-taḥiyyât ve ol mefḥar-ı mevcûdât Muḥammed Muṣṭafâ üzerine olsun kim ümmetinde tāliblerin beni İsrâ'îl peygâmbەرlerine beñzetdi ve anuñ âli ve aşḫâbı ve ehl-i beyti üzerine olsun kim anları gökdeki yılduzlara teşbîh eylemişdür.* (1b/2-12).

- Müstensih, övgüler eşliğinde girizgahı tamamladıktan sonra eserin yazılış nedeni ve amacını verip Arapçadan Türkçeye tercüme bir eser olduğunu belirtmiştir: *...buyruklarına icābet eyledük. İşbu risāleyi 'Arabīden Türkīye dönderdük ve kaleme getürdük.* (2a/12-13).
- Eserin adı ve oluşturulma biçimi verilmiştir: *Ve bu kitābuñ adın Risāletü'l-İslām virdük ve bu kitābuñ vaz'ın faşillar üzerine binā eyledük.* (2b/4-6).
- Fasil bölümlerinde eserin dilinin sadeleştiğini, cümlelerin nispeten kısaldığını ve anlatımın anlaşılır hale geldiğini görüyoruz: *Rivāyet kılur 'Ömer bin el-Ḥaṭṭāb razıyallāhu'anhu ve eydür kim: "Günlerde bir gün peygāMBER ḥazret-i sallāllāhu 'aleyhi ve sellem katında tururduk. Añsuzın bir gişi geldi.* (2b/8-10).
- Metin içerisinde anlatılan konu ile ilgili sıklıkla ayet ve hadislerle yer verilmiş, bazı ayetlerden kısmî iktibaslar yapılmıştır. Ayet ve hadislerden sonra çoğunlukla anlatıcının *ma'nāsi budur ki* şeklinde geçiş yaptığı ve Türkçe anlamını açıkladığı görülmektedir: *Ma'nāsi budur ki: "Eyit Yā Muḥammed, ümmetüñe! Kim bilenler ile bilmeyenler berāber degüldür."* (27b/4-5)
- Metinde sıklıkla dua mahiyetinde Arapça kalıp cümleler yer almaktadır: *Allahu ta'ālā tevbe-i tevfiḳ rüzī kıla. İn-şāa'allāhu ta'ālā* (2b/3-4).
- Metinde sayısal verilerden yararlanılmıştır. Sıralama sayılarının yanında *yüz* ve *bin* gibi sembolik sayılar da yer almıştır: *on birinci tekebbürlik eylemek ve on ikinci gendüzün görmek ve on üçüncü Tanḡrınıñ mekrinden emīn olmak ve on dördüncü Tanḡrınıñ rahmetinden ümīz kesmek ve on beşinci kavlinden dönmek ya'nī va'desine muḥālefet eylemek ve on altıncı... (11a/9-13). Her kim benüm sünnetüme yapışa ya'nī benüm sünnetüm dutsa ümmetüm helāk olduğı vaktın ol gişiye yüz şehīd müzdi virilür.* (21a/8-10). *Her kim bir yaluñuz mes'ele öğrense Ḥaḳ ta'ālā ol gişinüñ boynına*

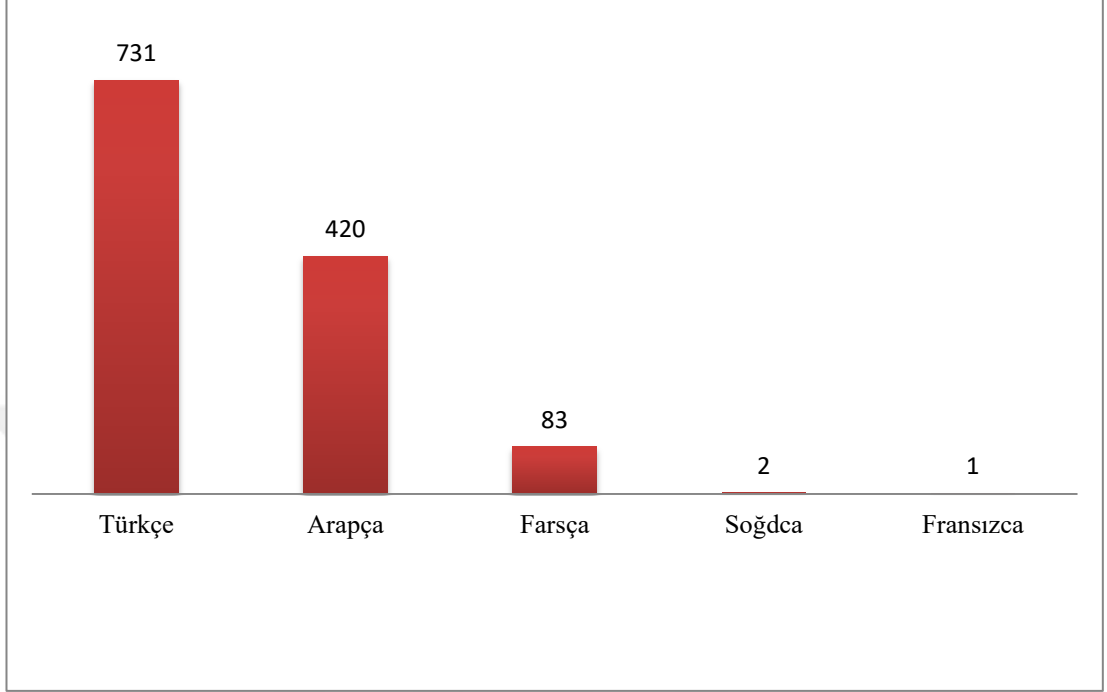
kıyāmet güninde biñ boğmağ dağar nūrdan ve dağı ol gişinüñ biñ yazuğın yarlığaya. (29a/7-9).

- Metin içinde *Faşl* şeklinde başlık kabul ettiğimiz ayrımlar, genel itibariyle bir konudan diğerine geçiş yapmak için kullanılmıştır. Aynı zamanda anlatıcının aynı başlık altında benzer konuları aktarırken geçiş amaçlı *ağbārda*, *haber gelmişdür* gibi ifadelerle yer verdiği görülür: ...*dağı ağbārda şöyle gelmişdür kim kaçan kıyāmet günü olsa şirkile ihlāş ikisi dağı Hağ ta 'ālānuñ kudretile ādemī şüretinde olur. (13b/5-7).*

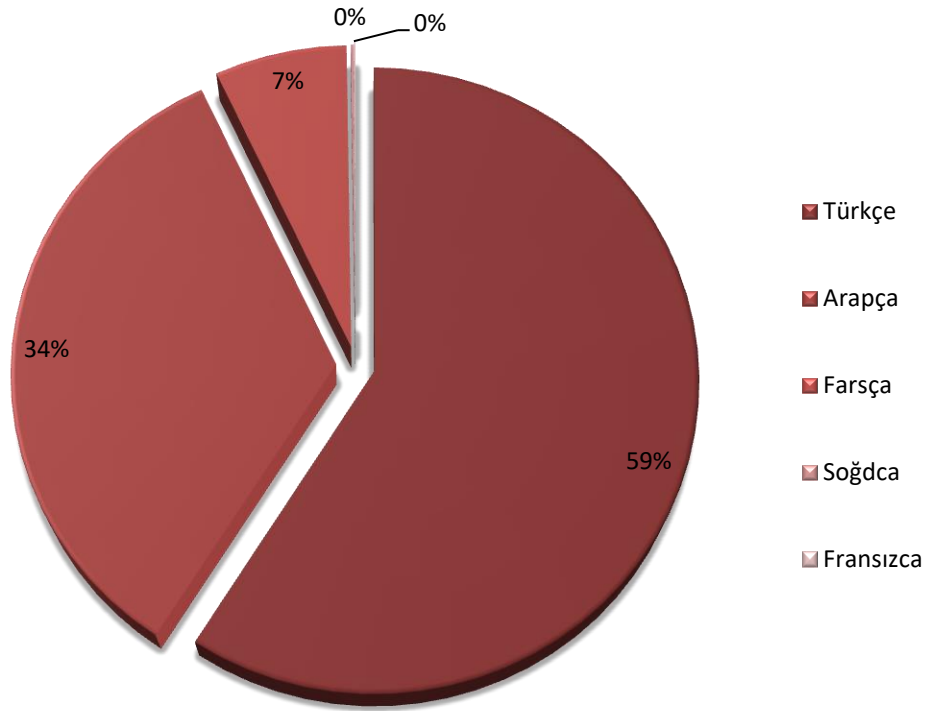
Sade, canlı ve akıcı bir üsluba sahip olan *Risāletü'l-İslām*; din eğitimine ışık tutacak, öğüt verici, tasavvufî ve ahlakî yönü kuvvetli bir ilmihal kitabıdır. Dil özellikleri ve söz varlığı bakımından Eski Anadolu Türkçesinin 14. yüzyıl dolaylarında değerlendirilir. Çeşitli fonolojik ve morfolojik unsurları yansıtan eser, *Dil İncelemesi* bölümünde detaylıca ele alınmıştır.

Bu çalışma, *Risāletü'l-İslām*'ın 1b-40a sayfaları üzerine oluşturulup metin oluşturulurken metne çeviri yazı harfleri ile yer verilmiştir. Metnin taşıdığı ağız özelliklerinin doğal bir sonucu olarak yazımda ikili kullanımlar, birtakım yazım yanlışları ve özellikle Türkçe kökenli kelimelerde ses olayları gözlemlenmiştir. Metni kurarken esere olabildiğince sadık kalınmış, tereddüt edildiği takdirde Topkapı Sarayı nüshasına başvurulmuştur. Çalışmanın en hacimli bölümünü oluşturan sözlük, dizin şeklinde hazırlanmış olup metinde geçen bütün kelimeleri ve bu kelimelerin metinde kullanılan anlamlarını içermektedir. Toplam 1237 madde başı kelime bulunmaktadır. Bunun 697 tanesi Türkçe, 417 tanesi Arapça, 79 tanesi ise Farsça, 2 tanesi Soğdca, 1 tanesi ise Fransızca kökenlidir. Ayrıca 22 kelime Arapçadan, 12 kelime ise Farsçadan Türkçeleştirilmiştir. 4 kelime Arapçadan Farsçalaştırılmış, 3 kelime Farsçadan Arapçalaştırılmıştır. Sözlüğün devamında özel adların yer aldığı “Özel Adlar Dizini” için 51 madde başından oluşan ayrı bir bölüm hazırlanmıştır.

METİNDEKİ KELİMELERİN İSTATİSTİKÎ DÖKÜMÜ

Şekil 4.1.: Metindeki kelimelerin istatistikî dökümü sütun grafiği

Şekil 4.2.: Metindeki kelimelerin istatistikî dökümü daire grafiği

KAYNAKÇA

- Ağca, Ferruh: “Eski Türkçe Metinlerde /ñ/ ~ /g/ Değişkenliği Üzerine”, **Türkbilig**, S.23, 2012, s. 69-82.
- Akar, Ali: **Oğuzların Dili Eski Anadolu Türkçesine Giriş**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2018.
- Akar, Ali: **Türk Dili Tarihi**, 5. baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2012.
- Aksan, Doğan: **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**, 7. baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2020.
- Arat, Reşit Rahmeti: “Anadolu’da Yazı Dilinin Tarihi İnkişafına Dair”, **V Türk Tarih Kongresi 1956**, Ankara, 1960, s. 225-232.
- Arat, Reşit Rahmeti: “Türk Lehçe ve Şiveleri”, **Türk Dünyası El Kitabı**, C. II, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2002, s. 59-69.
- Arat, Reşit Rahmeti: “Türkçe Metinlerde e/i Meselesi”, **Makaleler**, C. I, Ankara, 1987.
- Alyılmaz, Cengiz: “Yorı- (...> Yürü-) Eylemi Nereden Geliyor?” **BUGU Dil ve Eğitim Dergisi**, S.1, 2020, s. 1-19.
- Aydınlı, Abdullah: Ebü’d-Derdâ, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 10, 1994, s. 310-311.
- Banguoğlu, Tahsin: **Türkçenin Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Bayraktar, Nesrin: **Türkçede Fiilimsiler**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004.
- Bedir, Murteza: Züfer b. Hüzeyl, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 44, 2013, s. 527-530.
- Caferoğlu, Ahmet: “Türkçemizdeki -ğıl ve -gil Emir Eki”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten**, C.19, 1971, s. 1-10.
- Caferoğlu, Ahmet: **Türk Dili Tarihi I-II**, Ankara, Altınordu Yayınları, 2015.

- Canan, İbrahim: Enes b. Mâlik, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 11, 1995, s. 234-235.
- Cerrahoğlu, İsmail: Abdullah b. Mes'ûd, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 1, 1988, s. 114-117.
- Clauson, Sir Gerard: **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish**, Oxford, At The Clarendon Press, 1972.
- Çağatay, Saadet: “Eski Osmanlıca Üzerine Bazı Notlar”, **Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1978.
- Çağatay, Saadet: “Türkçede /ñ/~ğ/ Sesine Dair”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten** C.2, 1954, s. 15-30.
- Çakan, İsmail Lütfi; Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 1, 1988, s. 76-79.
- Eroğlu, Muhammed: “Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılması”, **Turkish Studies**, C III/3, Bahar, 2008.
- Develi, Hayati: “Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılmasında Morfolojik Esaslar”, **Türkbilig**, S 2002/4, s. 212-230.
- Devellioğlu, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 29. baskı, Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 2012.
- Deny, Jean: **Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)**, çev.: Ali Ulvi Elöve, İstanbul, Maarif Vekâleti Yayınları, 1941.
- Deny, Jean: **Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları (Türkiye Türkçesi)**, çev.: Oytun Şahin, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995.
- Dilaçar, Agop: “Batı Türkçesi”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten**, C I, 1953, s.73-92.
- Doerfer, Gerhard: “Eski Türkçe ile Halaçça Arasında Şaşırtıcı Bir Koşutluk”, çev.: Semih Tezcan, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten**, C. 21-22, S. 1973-

- 1974, s. 1-12.
- Durukoğlu, Gökçen: **Dîvânu Lugâtî't-Türk'e Göre 11. Yüzyıl Türk Dili Grameri**, Doktora Tezi, Elazığ, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- Dilçin, Cem: **Yeni Tarama Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.
- Duman, Musa: "Eski Türkiye Türkçesi Dönemine Ait Bazı Metinlerdeki Dil Uyumuna Aykırı Örnekler Üzerine", **Makaleler**, İstanbul, Kesit Yayınları, 2008, s. 11-20.
- Emre, Ahmet Cevat: **Türk Lehçelerinin Mukayeseli Grameri (İlk Deneme)**, İstanbul, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1949.
- Emre, Ahmet Cevat: "Türkçede Bulanık e (é) Fonemi", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten**, S. III / 6-7, 1946, s. 487,497.
- Eraslan, Kemal: **Eski Türkçe'de İsim-Fiiller**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1980.
- Ercilasun, Ahmet Bican: **Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, 20. baskı, Ankara, Akçağ Yayınları, 2019.
- Ercilasun, Ahmet Bican: "Türkiye Türkçesinde Yardımcı Ses", **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, S.585, Eylül 2000, s. 219-220.
- Ercilasun, Ahmet Bican; Akkoyunlu, Ziyat: **Kaşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâtî't-Türk Giriş - Metin -Çeviri - Notlar - Dizin**, 4. baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2020.
- Erdal, Marcel: **A Grammar of Old Turkic**, Leiden-Boston, Brill, 2004.
- Erdal, Marcel: **Old Turkic Word Formation I-II**, Wiesbaden, 1991.
- Erdem, Sargon; Kılıç, Abdullah b. Revâha, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 1, 1988, s. 129-130.
- Eren, Hasan: **Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü**, Ankara, Bizim Büro Yayınları, 1999.
- Ergin, Muharrem: **Dede Korkut Kitabı II. İndeks-Gramer**, Ankara,

- 1963.
- Ergin, Muharrem: **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Yayınları, 2013.
- Fayda, Mustafa: **Âişe, TDV İslam Ansiklopedisi**, 2, 1989, s. 201-205.
- Fayda, Mustafa: **Ebû Bekir, TDV İslam Ansiklopedisi**, 10, 1994, s. 101-108.
- Fırlalı, Ethem Ruhi: **Ali, TDV İslam Ansiklopedisi**, 2, 1989, s. 371-374.
- Gabain, Annemarie V.: **Eski Türkçenin Grameri**, çev: Mehmet Akalın, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- Gencan, Tahir Nejat: **Dilbilgisi**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1979.
- Gülsevin, Gürer: **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, 5. baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.
- Gülsevin Gürer, “Türk Dilinde Kelime Başı Ünsüzü Üzerine”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten**, C 35, 1987, s. 173-200.
- Gülsevin, Gürer; Boz, **Eski Anadolu Türkçesi**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2004.
- Erdoğan:
- Güven, Ömer: **Kitâb-ı Esrârü'l-‘Ârifîn: Dil İncelemesi - Metin - Sözlük - Tıpkıbasım**, Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Hacıeminoğlu, Necmettin: **Türk Dilinde Edatlar**, İstanbul, MEB Yayınları, 1992.
- Harman, Ömer Faruk: **Mûsâ, TDV İslam Ansiklopedisi**, 31, 2020, s. 207-213.
- Hünerli, Bülent: **Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Zarf-fiiller**, Edirne, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2012.
- Kaçalin, Mustafa S.; **Kaşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâtî't-Türk: Türk Dilinin İlk Sözlüğü**, İstanbul, VakıfBank Kültür Yayınları, 2023.
- Mehmet Ölmez:
- Kanar, Mehmet: **Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü**, Say Yayınları, 2.

- baskı, İstanbul, 2018.
- Kandemir, M. Yaşar: Abdullah b. Ömer b. Hattâb, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 1, 1988, s. 126-128.
- Kandemir, M. Yaşar: Ali, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 2, 1989, s. 375-378.
- Kandemir, M. Yaşar: Câbir b. Abdullah, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 6, 1992, s. 530-532.
- Kandemir, M. Yaşar: Ebû Hüreyre, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 10, 1994, s. 160-167.
- Kandemir, M. Yaşar: Kâ'b b. Mâlik, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 24, 2001, s. 4-6.
- Kandemir, M. Yaşar: Muâz b. Cebel, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 30, 2020, s. 336-338.
- Kandemir, M. Yaşar: Osman b. Maz'ûn, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 33, 2007, s. 470-471.
- Karaağaç, Günay: **Türkçenin Dil Bilgisi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2012.
- Karaağaç, Günay: **Türkçenin Ses Bilgisi**, 2. baskı, İstanbul, Kesit Yayınları, 2012.
- Karahan, Leylâ: “Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda Yazı Dili - Ağız İlişkisi”, **Turkish Studies**, Vol. I/1, Summer 2006, s. 9-18.
- Karahan, Leylâ: **Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması**, 2. baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Karahan, Leylâ: “Türkiye Türkçesi Ağızlarında ñ > y Değişmesi”, Ankara, **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Dr. Himmet Biray Özel Sayısı, 2000, s. 99-105.
- Koç, Nurettin, **Yeni Dilbilgisi**, 2. baskı, İstanbul, İnkılap Kitapevi, 1996.
- Korkmaz, Zeynep: “Anadolu’da Oğuz Türkçesi Temelinde İlk Yazı Dilinin Kuruluşu”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten**, S. 2009/2, s. 61-69.

- Korkmaz, Zeynep: “Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten**, C. 54, S. 2004/2, s. 99-105.
- Korkmaz, Zeynep: **Türk Dili Üzerine Araştırmalar I-II [e-kitap]**, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2023.
- Korkmaz, Zeynep: “Türkçe’de -n Zarf-Fiil Eki İle -pan/-pen Eki ve Türemeler”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten 1984**, C. 32, s. 155-165.
- Korkmaz, Zeynep: **Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi**, 4. baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014.
- Korkmaz, Zeynep: **Türkiye Türkçesinin Temeli: Oğuz Türkçesinin Gelişimi**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013.
- Köktekin, Kazım: **Eski Anadolu Türkçesi**, Erzurum, Fenomen Yayınları, 2008.
- Kubbealtı Lugati: (Çevrimiçi) <http://www.lugatim.com/>
- Küçük, Raşit: Ebû Saîd el-Hudrî, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 10, 1994, s. 223-224.
- Mansuroğlu, Mecdut: “Türkçe’de -gay/-gey Eki ve Türemeleri”, **Jean Deny Armağanı**, Ankara, 1968, s. 171-184.
- Mansuroğlu, Mecdut: “Türkçede Zamir Çekimi”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, III, 1949, s. 501-519.
- Öğüt, Salim: Ebû Yûsuf, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 10, 1994, s. 260-265.
- Önkal, Ahmet: Abdurrahman b. Avf, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 1, 1988, s. 157-158.
- Önkal, Ahmet: Amr b. Abese, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 3, 1991, s. 79.
- Özel, Ahmet: Mâlik b. Enes, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 27, 2003, s. 506-513.
- Özkan, Mustafa: **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu**

- Türkçesi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2009.
- Özkan, Mustafa; Tören, Hatice; Esin, Osman: **Yüksek Öğretimde Türk Dili, Yazılı ve Sözlü, Anlatım**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2006.
- Öztürk, Erol: **Eski Anadolu Türkçesi El Kitabı**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2017.
- Polat, Salahattin: İrbâd b. Sâriye, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 22, 2000, s. 438.
- Şahin, Hatice: **Eski Anadolu Türkçesi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2003.
- Şahin, Hatice: “Türkiye Türkçesindeki Bazı Kelimelerin Başındaki y Sesinin Düşme mi Türeme mi Yaşadığı Üzerine”, **Journal of Turkish Studies-Türklük Bilgisi Araştırmaları**, Harvard University, C.1, S.42, 2014, s. 277-284.
- Şemsettin Sami: **Kâmûs-ı Türkî**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015.
- Taşagıl, Ahmet: Türkistan, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 41, 2012, s. 556-560.
- Tekin, Şinasi: “XIV’üncü Yüzyıla Ait Bir İlm-i Hâl Risâletü’l-İslâm”, **Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes**, Wiener, Band, 76, Wien, 1986, s. 279-292.
- Tekin, Talat: **Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Cilt- Dizi - Sayı 1507, 2022.
- Tekin, Talat: “Türk Dillerinde Ökseste y- Türemesi”, **Türk Dilleri Araştırmaları**, C 4, Ankara, 1994, s. 51-66.
- Tiken, Kamil: **Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarflar**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004.
- Timurtaş, Faruk Kadri: **Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat

- Fakültesi Yayınları No. 2157, 1977.
- Timurtaş, Faruk Kadri: **Eski Türkiye Türkçesi**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1994.
- Timurtaş, Faruk Kadri: “Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri”, **Türkiyat Mecmuası**, C 18, 1976, s. 331 -368.
- Tokyürek, Hacer: **Eski Türkçede (VIII. YY.-XII. YY.) Yardımcı Fiiller**, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- Tuna, Osman Nedim: **Türk Dil Bilgisi (Fonetik ve Morfoloji)**, Malatya, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü Ders Notları:3, 1986.
- Turan, Fikret: **Eski Oğuzca Sözlük: Bahşayış Lügati**, İstanbul, Bilimsel Akademik Yayınlar, 2001.
- Turan, Fikret: Türkçede Zarflar Üzerine, **Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı**, 1998, 301-306.
- Türk Dil Kurumu **Tarama Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1965-1977.
- Türk Dil Kurumu **Türkçe Sözlük**, 12. baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2023.
- Türk Dil Kurumu **Yazım Kılavuzu**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk, Vahit; Doğan, Şaban; Şerifoğlu, Yasin: **Eski Anadolu Türkçe Dersleri** İstanbul, Kesit Yayınları, 2011.
- Uyar, Mazlum: İbnü'l-Cüneyd, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 21, 2000, s. 5-6.
- Uygun, Aslı: **Karışık Dilli Bir Kur'an Çevirisi Yazamanın 144b-183a Yaprakları Üzerinde Dil İncelemesi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2 Cilt, 2007.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, 2. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1969.

- Uzunpostalcı, Mustafa: Ebû Hanîfe, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 10, 1994, s. 131-138.
- Yılmaz, Emine C.: “Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü”, **Türk Dilleri Araştırmaları**, Ankara, 1991, s. 151-165.
- Yiğit, İsmail: Osman, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 33, 2007, s. 438-443.
- Zengin, Aslı: “Risaletü'l-İslâm”, **Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü Projesi** <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/risaletu-l-islam>.

TIPKIBASIM

بولور سیز و میشد و بوندن کس و سنداوند
 کار اعظم و محمد و مرزا و معظمین الامر
 سلاله الاکابر یعقوب بن یحیی بن ادهم الله
 عمرهما و زاد و دوتهما و توفیقهما ابو مقیر و خدیو
 قولدن و لیدر که حقیقاً لیل علی و کردند
 برنج قطره قوش بر سبکه الدوغی قدر و میش کپیر کردن
 جمع اید و راوز و انوک ایچنه ایمان و اسلام نیکو
 بیان قیلور و ز و در لود و لوطا اعتدن و عیادتدن
 ذکر اید و روز و معصیت لیری و مناهی سنلری
 اید و ز و کفر کلملردن و عجایب و غرایب کلملردن
 باز و ز کیم مطالعه قلد قارنجه فاند کولور
 و بویز قلمیند اجابت ایلد و ک اشو رسال الله صید
 ترکیه دندردک و قلمه کتوردک امیددکن

H26

H3

هذا دعا ایمان دعا الی
 زکرا و لود و لبسم الله الرحمن الرحیم
 اللهم انی ایدر و عیادت
 اشک و بارک و شفاء و اله
 اللهم و استغفر لما اعلو
 انک علام الغیوب
 ۳

مُطَالَعَةً قَدْ قَلْبُكُمْ دِينٍ وَدِيَانَتٍ أَجْنَدَةً ثَابِتَةً قَدِيمَةً
أُولَئِكَ أَيْمَانُكُمْ وَأَسْلَامُكُمْ بِرُكْنٍ أَوَّلِهِ يَتَمَيَّنُ لَكُمْ أَيْمَانُكُمْ
يُولِنُ طَوْعًا وَمَعَصِيَتٍ يُؤَلِنُ تَرْكُهَا إِلَهُ تَعَالَى
تَوْبَةً تَوْفِيقُ رُوحِ قَلْبِهِ أَنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى وَبُوكَيْنَاكُمْ
أَدْنَى رِسَالَةِ الْإِسْلَامِ وَرُودُكُمْ وَبُوكَيْنَاكُمْ وَضَعُكُمْ
فَصَلُّوا وَزِدْنَاهُ بِأَيْدِيكُمْ مَبَارَكًا كُلَّكُمْ خَتَمَ
مُبْتَسِرًا وَمُقَدَّرًا أَوَّلَهُ أَنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى **فصل**
رَوَايَاتُ قُلُوبِ عُبَيْدِ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَأَيْدِيكُمْ
كُونُوا لَكُمْ بِرُكْنٍ يَغْنَمُ مِنْكُمْ حَضَرَتْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَبِأَمْرٍ قَتَلْتُمْ طُورَ رُوحِ أَكْثَرِ بَرَكَتِي كَلْبِي كُودُكُمْ
كَمِ طُورِ كِيَانِي بِي كِيَانِي وَهِيَ سَفَرُكُمْ كَلْبُكُمْ
بِكُودُكُمْ وَارَاقُ بُولَدُكُمْ كَلْبُكُمْ طُورُكُمْ وَتَعْتِدُكُمْ
تُوزُنُكُمْ بِوَقْوَ وَهِيَ مَدِينَةُ أَهْلِكُمْ بِرُكْنِي أَنْفِي

H. 3a

بِلَو زُوقِ كَلْدِي بَغْا مَبْرَحْضَر تَن اَيْنْدَا اَو تَوْدِي
 اِكِي دَرَن بَغْا مَبْرَحْضَر تَن اِكِي مَبَارَك دَرَنه سَوِيكْدِي
 وَ اِكِي اَلْبَن بَغْا مَبْرَك اِكِي دَرِي اَو دَرَنه قُوْدِي اَنْدَن
 اَيْنْدِي كِيَر يَا مُحَمَّد خَبَر وَ رِيكَل اَكَا كِيَر اِيْمَان نه كَسْنَدَن
 بَغْا مَبْرَعَلِيه اَلْت لَام اَيْنْدِي اِيْمَان اَو لَدَر كَر اِنْتَا سَر
 تَن كَرِيه وَ دَخِي اِنْتَا سَر تَن كَرِيك فَر شَهَارَه وَ دَخِي
 اِنْتَا سَر تَن كَرِيك بَغْا مَبْرَعَلِيه وَ دَخِي اِنْتَا سَر تَن كَرِي
 خَالِي خَيْر وَ شَر تَن دَرِي لَدَر كَرِيه دَرِي وَ اَو كَرِي
 بُو جَو اَلْكُرِي اَشْد جَل كَر جَل اَيْنْدَا يَا مُحَمَّد دَرِي
 وَ اَنْدَن كِيَر وَ اَيْنْدِي يَا مُحَمَّد خَبَر وَ رِيكَل اَكَا كِي
 اَسْلَام نه كَسْنَدَن دَرِي بَغْا مَبْرَعَلِيه اَيْنْدِي اَسْلَام
 اَو لَدَر كَرِي طَانَقَلق وَ رَا سَر كِي تَن كَرِي دَر اَبَرَق تَن كَرِي
 يُوْقِيه وَ دَخِي طَانَقَلق وَ رَا سَر كِي مُحَمَّد تَن كَرِي وَ اَنْت

قُلِدْ رَوْحُ رَسُولِدْ دُرْدِي دُرْدِي مِصْطَانِ اَيْنِي اُورُجْ طَوْنِ
وَدِي حَجَّ قِلَاسِنِ اَكْرَاوُلْ يُولَهْ وَاَرْمَقَهْ كُوجَكْ نِيَرَهْ
دُرْدِي وَاوَلْ كِشِي بُو خَبَرْ كُري اَشِدْ جَكْ كُوجَكْ اَيْنِدْ
يَا مُحَمَّدْ دُرْدِي وَاَنْدَنْ كِرُو اَيْنِدِي يَا مُحَمَّدْ خَبَرْ
وَرِكَلْ بَكَا كَهْ اَحْسَانْ نَهْ نَسْنَدْ رَسِيغَا مَبَرْ عَلِيهِ السَّلَامْ
اَيْنِدِي اَحْسَانْ اُولَهْ كِي عِبَادَتْ قِلَاسِنِ تَكْرِيهْ
شُو بَلَكْ كَمَرْ تَكْرِي قَالِي كُورْ رِكْبِي وَاَكْرَسْنِ اَيْنِي
كُورْ مَرْسَكْ اُولْ خُودْ سَنِي كُورْ دُرْدِي وَاوَلْ
بُو خَبَرْ دِي اَشِدْ جَكْ كُوجَكْ اَيْنِدْ يَا مُحَمَّدْ دُرْدِي
وَاَنْدَنْ كِرُو اَيْنِدِي يَا مُحَمَّدْ خَبَرْ وَرِكَلْ بَكَا
قِيَامَتْ جَنِّ قُوسْ دُرْدِي بِيغَا مَبَرْ اَيْنِدِي قِيَامَتْ
جَنِّ قُوسْ جَنِّ نِي كَم سَن بِلَزْسِنِ بِنْدِي بِلَزُونْ
دُرْدِي وَاوَلْ اَيْنِدِي كُوجَكْ اَيْنِدْ يَا مُحَمَّدْ دُرْدِي

واندن کبر و ابتدای محمد خبر و در کل کا اول
 قیامت بر علا مت کردند و در دی اندن بیضا مت بر
 آید و قیامت یقین کلجان علا مت کردی اولد ز کبر
 قرآ و شکر جوق اوله کند و کرن ازا ایلچی اولا
 طوغر لر در دی یعنی در مک اولور کبر قیامت
 قویسینک بر علا متی اولد ز کبر ام چر می جوق^{اوله}
 قوتلکه کافر لری قهر ایلر اوغلا نلرن و فیلر
 و عوز تلرن مسلم نلر قول قرا و شکر اولر و اول
 قرا و شکر مسلم نلردن اوغلا ن طوغور لر اولد
 سبیل اول قرآ و شکر ام اولد اولر اراد اولر
 یعنی کند و کری ازا ایلچی طوغور در و کتک
 معنی بودر و در قیامت یقین کلک بر علا متی
 در خوا اولد ز که کور اس بالان ایاق یا لیاق بودر

مُحْسِنُونَ لَكُمْ جُودًا فَالْيَايُكُنْ شَوْلَ مَرْتَبَةٍ أَرَشَكَكُمْ
يُوجِهْ يُوَجِّهْ سَرَايَكَ بِنَاكَ أَدْرَكَ يَعْنِي بَكَ لِكَا لَا يُوْ
دَكَلْ كَشَلْ بَكَ وَلَا تَرَوْمَكَ أُولُو عَمَرِينَ لِحَقَابِ
أَيْدُرْ أُولُ كَشْتِي بُو سُوَالِ جَوَابِ بِيغَا مَبْرَ حَضَرْتِلَهْ أَيْدُرْ
دَخِي كِرْ لَوْ غَايِبْ أُولْدِي شَوْلُ سَاعَتِ بِنْدِي بِرَسَا
مُورْدُمْ بِيغَا مَبْرَ بِيكَ آيْتِدِي كِمَرِ يَاعَمْرُ هِيْجْ بِلُورْدُمْ
كِمَرِ بُو سُوَالِ اَدَنْ كَشْتِي كِمْدُ دِدِي عَمَرِ آيْدُرْدُمْ
آيْتِدُمْ كِمَرِ تَنَكْرِي بِلُورْ وَدَخِي تَنَكْرِي بُولُكْ دَسُولِ بِلُورْ
دِدُمْ بِيغَا مَبْرَ حَضَرْتِ آيْتِدِي أُولُ سُوَالِ اَدَنْ بِيكَ
جَبْرَ بِنْدِ اَدِي اَنَزْ كِيچُونْ كَلْدِي كِمَرِ طَرِيقِلَهْ سَبْرَهْ
دِي كُوْدِي اَوَكْرَهْ دِي وَرَهْ دِدِي وَدَخِي بُو حَدِيثِ
مَقْسَمِدَنْ أُولُ مَعْلُومْ أُولُورْ كِمَرِ بُو اَلِي نَسْنِيَهْ اَخْلَاقِلَهْ
وَطَوغْرِي اَعْتِقَادِلَهْ اِنْتَا جِيحْ كَشْتِي اِيْمَانِي دَرْمُسْ

اُولَئِكَ دَرِي وَاِيْمَانِ كَوْرُمَكَ صُوْرَتِ بُوْدَرَمَرْدِي سَنَمِ
 اَمْتُ بِاللّٰهِ وَمَلَايَكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ
 وَالتَّوْبَةِ خَيْرُهُ وَشَرُّهُ دِيْنُهُ بُوْلَه دِي مَسْجِدِ كَشِي مُؤْمِنِ
 اَمَلَاذ وَاِيْمَانِ مَنَامِ دُرُسْتِ اَمَلَاذ وَاِيْمَانِ كُلِّ كَلِمَةِ اِسْلَامِ
 دِيْنِيْنِكَ بَغِيَاوِيْنِ سَنَةِ اَوْزَرَنَه دُرُسْتِ كَلِمَةِ اِيْتِرَاكِ
 بِرِيْنِي اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاشْهَدُ اَنْ مُحَمَّدًا
 عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ اَدِمَكَدَرِ اِيْمَانِي مَنَامِ فَلَمَقْدَرِ اَوْ اِيْمَانِي
 مَنَامِ اَوْ اِيْمَانِي زَكُوَّةٍ وِيْرَمَكَدَرِ وِيْرَمَهُ اِيْمَانِي مَضَانِ
 اِيْمَانِي اَوْ اِيْمَانِي دُوْمَقْدَرِ اِيْمَانِي كُوْمِي اِيْمَانِي سَنَةِ حَجَّةِ
 وَاَرَه وِهَرَكُم بُوْلَتِيْنِ سَنَتِيْنِ بِرِيْنِ تَرَا اِيْمَانِي
 اِسْلَامِي دُرُسْتِ اُولَئِكَ نَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ ذَلِكَ وَدَرِي
 بِرِ حَدِيْثِيْنِ بِيْغَا مَبْرَحَضَرِي صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 اَيْدَرِ مُؤْمِنِ اُولَدَرِ كِيْمِ اَدِمَكَدَرِ اِيْمَانِي اَنَا اَنَدَرِ

وَتَسْلُكُنَ وَمَا لَكُنَّ وَقَالُوا لِمَ لِيكَوْنِي وَمَكَ
أُولُو ذِكْرٍ مُؤْمِنِينَ أُولَ ذِكْرٍ كَمِثْلِكَ تَفْسِيحُهُ وَمَا لَنَا
وَيَا شَيْئَهُ وَقَائِنَهُ يَوْمَ قَصْدِ أَيْمَانٍ وَدَخِي بِرَحْمَتِهِ
يَغْفِرُ مَا بَرَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَيْدٍ مُسْلِمَانِ أُولَ ذِكْرٍ
مُسْلِمَانِ أَنْكَ الْبِنْدَنَ وَدَلِيلَنَ سَلَامَتِ أُولَ أُمْدٍ
بَلْ كُلُّكُمْ طَاعَتَنَ وَجَمَلُهُ عِبَادَتَنَ أُولَ ذِكْرٍ عَاقِلٍ
وَبَالِغٍ قَوْلُهُ أُولَ ذِكْرٍ وَاجِبٍ أُولَ ذِكْرٍ شَكْرِي
تَعَالَيْتُكَ بِرَأْسِكَ دَلِيلُهُ أَقْرَارُ أَدْرُكُ وَدَخِي
كُلُّكُمْ لَرَلَهُ إِنَّا نَكْرُ وَهُوَ غُرُوعُ عَقَادِهِ شُوبُهُ بِاللَّزْكِ
شَكْرِي تَعَالَى بِرُودٍ أُولَ ذِكْرٍ وَدَخِي وَبَكْرُ شَيْ
يُوقَدُ دَكْمَتُهُ أَكَا بَكْرُ نَزْ وَكَمْسِيَّةُ دَخِي أُولَ بَكْرُ نَزْ
نَبِيكُمْ قُرْآنُ أَجِينْدَهُ بِوَرْدٍ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ
السَّمِيعُ الْبَصِيرُ وَدَخِي بَلْ كُلُّكُمْ شَكْرِي تَعَالَى

دُكَلِ نَسْنِيَه فَادِرْدُ دُرْ عَاجِرْ لِي بُو قُدُرْ وَ اَوَّلُ لَهِ مُنَزَّهْ دُرْ
 اَوُعْلَدَن وَ قَزَدَن وَ اَوَّلُ كَمِسَدَن طُوغْمَدِي وَ كَمِسْ
 دَخِي اَنَدَن طُوغْمَدِي نِي كَمِ تَكْرِي عَالِي قُرْآنِ لِحِنْدَه
 اَيْدُرْ كَمِ بِلْدِ وَ كَمِ بُو لَدِ وَ كَمِ بِي كُنْ لَهْ كُفُو لَهْ
 دَخِي تَكْرِي عَالِي نِي دُو كَلِي اَز لَوْنَه وَ صِفَتِ لَوْنَه
 شَكْسَزْ وَ كَمَا شُرْ اَنَامِقْ كَرَكْ وَ بِلْ كَلِ كَمِ
 اَيْمَانِ اِكِي اَنْدَامْ اَوْرَزَرْنَه دُرْ بَرِسِي دِلْدُرْ وَ بَرِسِي كُوطَلْدُرْ
 يَعْنِي اَيْمَانِ اَوَلْدُرْ كَمِ بُو ذِكْرَانْدِ وَ كَمُوزْ شَاكُرْ
 دِيلِكْ اَقْرَارْ اَيْلَسَه اَمَّا كُو كَلِيلِكْ اَنَانَه وَ اَكْرْ
 بَرَكِشِي بُو رِيْدِ كَمُوزْ شَاكُرْ دِيلِكْ اَقْرَارْ اَيْلَسَه
 اَمَّا كُو كَلِيلِكْ اِنْكَارْ اَيْلَسَه اَمْسَه اَنُوكْ اَيْمَانِ
 دُرْسَتْ اَوَّلَا اَز اَنُوكْ كَمِ شَيْئَه مُنَافِقْ دِرْ لَسْ
 نِي كَمِ تَكْرِي عَالِي مُنَافِقْ حَقِيقَتِن قُرْآنِ لِحِنْدَه

بیورر ان المناقبین کاذبون وبردخی
ایتد بیورر ایدر کیم ان المناقبین
فی الذکر الأسفل من النار اولکی ایتد معنی
بودر کیم حقیقاً الی خبر ودر پیغمبر
حضرت شول کیشیلرول حالندن کیم
پیغامبر حضرتنک یوزنه قرشو ایدر کردیکم
بزطائق وروروز کیم سن شکر نوک حق رسول
سن سکا اکاندق در کردی وکرو کافر قایت
وارحق انکار ایدر کردی ایدر کردیکم بز اول
پیغامبر انانمدق در کردی بوسری پیغامبر
کز کردی پیغامبر اندی کوجک ایمان کوردر
صانوددی حقیقاً انلرول کزلو سدر لوفی
اشکاره ایلدی ودرخی رسولنه بلدردی در پیغمبر

انلري سن كرجك دن مومين اولدي صمه انلر شكرمه
 وبيغا ميره انا نما مشكوردو بلان جلدو درد مكال اولور
 دكخي ايونك معنيسي بودوركيم بايق منافعلا كادونك
 كي اشقا سينده اولوسروردو بسن بوايتا كوردن بو معلوم
 اولوركيم منافعلا كادونك اولوردر بالاكوزد لكرله
 ايمان كوردك ده وكرمي معنيزد كلدو دوح
 بونلرونك بالاكوزد لكرله اقرار ائتدو كارلرونك هر كس
 اخيرتد فائده يي اولما بلكه كافر كردن دكخي اشغه
 طبقتيندن اولجف كوردو طامنك نيكه كردن امانا نبد
 فائده يي وار كند و نفس باش خراجيندن و حقد
 قور نازور حقيقتدن سمان كافر در اخيرتد برونه يي
 بريتلسروردو كافر لكيا اشكاره اولوسر و طامونك ديبند
 ابدالايدين فالسوردو نعوذ بالله اكرب بالاكوزد لكرله

اقرار ايليك ايمان اولور مسيدير منافعك بر كوزدن
مومن اولاردي و اكبر كشتي بوديدو كوموز شسلا
كوكيله اناشسه اما ديكيله اقرار ايلسه اولدجي
مومن اولماز اكبر يا كوز كوكيله بليك ايمان
اولور مسيدير دو كلى كتاب اهل هب مومن اولاردي
اما مومن اولماز لوبعني انجيل اوقين و توريت اوقيد
وزبور افيان دو كلى مومن اولاردي اما مومن
اولماز لوكا افرلر دز ديللر يلك اقرار ايلدو كارند
اونور دو كتاب اهل دو كلسي شويله بلور لرتا كرف
كند و اوغللر و قزلرن بليدو كلري كيني بلور اما
ديللر يلك اقرار ايلر لرتا كيم تسكرى تعالى قران
ايجنه بيورر الذين اتينا هم الكتاب يعرفونه
كما يعرفون ابناء مملر پس معلوم اولدو كيم

یا الکو ز کو کلپله انا نغ دخی ایمان اولماز دپله اقرار ایلیجه
 مکر کیده دیسوز اوله و دخی دیسوز کیشیک ایمان یا الکو ز
 کو کلپله انا نسه ایمان تمام اولور اکر دپله دخی اقرار
 ایلمز سه بنم مکر دپله اقرار ایلمسه کو کلپله
 انا نسه ایمان تمام اولور و مکر کونجه اکر سندن یغوا
 بولنسه ایمان درست اولماز مطلق کافر اولور بلکل
 کیم فتنه یز کینی طوغری اعتقاد له ایلمسه کیم ایمان
 تکریر نول فرشتلر نه ایماندم انوک کینا بلر نه ایماندم
 انوک رسول لر نه ایماندم قیامت کونیه ایماندم شوکیم
 خیر و شر تکریر نول نقد بر پله ز ایماندم او جماعه
 و ما مویه ایماندم درید از کومرکا ایماندم صراط
 کبر یسنه ایماندم عملک لوطر نلد و غنه و ترارویه ایماندم
 صوبه حساب دار لغنه و کو کدن اق بیک و قمر بنار

هر کیم بر دعای کنده
 اوج کر ۱۳ افسه هونه
 مراد دارد سه حامل
 اولور دیر بر یول
 اول مبارک دعا بود از
 کرا لور اهرادی حاصل
 اللهم

گفت که نه و آن اندر اومدین مکره کردی و لمود دپس
بود و کلی سنکر انتد و اقرار لکسه اول قول شوق ساعته
مؤمن اولوز اول کشتنک پناختن هیچ کمان قلز
ابو هریره رضی الله عنه روایت قیلور ایدر کدیر اعراچی
بیغامبر حضرت نه کلدی ایدر یار سول الله قولغوز افلا
بنی بر عمکه کیم یقین بنی انبی اسلم او جماعه کومردو
بیغامبر حضرت ایدر یی با اعراچی عبادت ایاکل تنکریه
و اکاشیرک کتور مکمل دبی فرض اولمش زکوة اول کل
دبی رمضان این اویج طونفل دوی اندن مکره اول اعراچی
ایندی اول تنکری حقیقون کیم سنک تنسک انوک فدی
السنه در بو تنسک دبی کیم بیوردک ارغوز مدین
و اکملدین اسلم دوی و اول اعراچی حقیق کیم کوف
دوندیسه کیم بیغامبر حضرت ایدر یی حقیق

سوریه

سوز سه کمر او چاقا اهلان یوزنه بقیه اشبو کشتنک
یوزنه بقسون ووی زهی سعادت اول کشتنک کمر رسول
حضرت اولاد حقینده بواشارت ایلدی معاذ رضی الله عنه
روایت قیلور ایدر که بن پیغمبر امیر حضرت ائمه
بن کسب طور دردمر اولکله بومر ارامده هیچ سننه بوغده
الا ایلرک ادر خاسی وادی پیغمبر ایلدی که
یامعاده بلور مسین کمر تگری عاالینک قولدی ورنه
حقینده و دخی بلور مسین که قولورک تگری
عقالی اوزرنده حقینده و دی معاذ ایدرین ایدم
بونکمر یار رسول الله تگری بلور و دخی اولور رسول
بلور و دمر و بوندن صکر رسول حضرت ایلدی تگری
عقالینک حق قولدی اوزرنده اولد کمر اکا عبادت
ایلیک و دخی اکا ایلرک کور میلر و دی و دخی

قَوْلُهُ لَوْ أَنَّكَ تَكُونُ تَكَوِي تَقَالِيكَ أَوْ زَنْدَ أَوْ لَدَرْ كِيمُ
أَكَا شَرِكْ كَتُورْ مِيَا لَرَا كِيمُ عَذَابُ آيَلِيهْ دِرْدِي عَبْدُ اللَّهِ
بَنِ سَعُودِ رَضِي اللَّهُ عَنْهُ رَوَايَتِ قَلُوزْ أَيْدُوكْ بِرْ كَشُورْ
كَ لَدِي بَيْغَا مَبْرُ حَضْرَتِ آيَنْدِيهِ كِهْ يَارْ سَوَّلَ اللَّهُ
قَنْغِي يَارْ دُورْ بِيُوكْ دُرْدِي تَكَوِي تَقَالِي قَتْنِ بَيْغَا مَبْرُ
حَضْرَتِ آيَنْدِيهِ كِي أُولِيَا دُورْ تَكَوِيهِ شَرِكْ كَتُورْ مَكْ دُرْ
دِرْدِي وَأَوْرْ كَشُورْ كِي رَوَايَنْدِي بَارْ سَوَّلَ اللَّهُ رَضِي قَنْغِي
يَارْ دُورْ أُولُودُورْ تَكَوِي قَتْنِ دِرْدِي بَيْغَا مَبْرُ حَضْرَتِ
آيَنْدِيهِ أُولُويَا دُورْ بَرِ سِيَهْ بِيْجِي أُولُودُوكْ أَوْ شَجُورْ
أَوْ غَلَا شَجُورْ كِي أُولُودُورْ سِنِ بَسَلَرْ مِيَمَرْ دِيرْدِي
زِيرَا كَا فِرْ كَوَا عَايَتِ شُؤْيَكْ آدِي كَوَا رَاوْغَلَا رِي
طَوِغْ بَسَلَرْ دِرْدِي وَ قَزْ لَوِغْ دِيرْدِي كَوَمَهْ قَوْرْ دِيرْدِي
بَسَلْمَكْدَنِ قِيَارْ دِيرْدِي هَمَّ عَارْ دِيرْدِي بَيْغَا مَبْرُ حَضْرَتِ

بُوکا اُولو کُناه دُر دِری اَنو کُچون اَنلَر زَرَق تَنگَر دُر
 بِلَن لَر دِی حَال بُو دُر کُ دُو کُلی خَلایِفان دِر زَقین وِرَن اُول
 یار شَاه عالم دُر نِتا کُچم قُرآن اِجِنده بُو دُر و مَکَمین دَالِه
 فِی الْأَرْضِ الْأَعْلَى اللَّهُ دُر قُتَا دِخِی بَر اَیَتَن بُو دُر
 لَانَقُشَلُو اُولَا دُکُم مِّنْ مَّلَاقٍ مَّعِیْنِی بُو دُر کُچم اُولَا دُکُم
 اَو شَاجِق اَو عَلَن کُچم کُچم بَسْمَل کُچم قُور قُورَن وِر دُر
 دِر زَق سِرَه دِخِی وَا نَلَرَه دِخِی وَا وَل کُچم دِکُر وُور دُر
 یار سُولُ اللَّهِ دِخِی قُتَغِ یَارَق اُولو دُر دِری بَیغَا مَکَم
 اَیَن دِی اُولو یار قُکُور دُر بَر سِی دِخِی وُلَد دُر کُچم قُوشَن کُچم
 حَلَا لَه زَنَا دُ سِرَن جَر دِی عِبَدُ اللَّهِ اِبْنِ عَمَر دِخِی اَللَّهُ عَزَّ
 دِو اَیَت قُور اَیَد دُر کُچم بَیغَا مَکَم حَضَرَت اَیَن دِی
 اُولو یار قُکُور دُر دُر لُو دُر دِری بَر سِی تَنگَر یَه شَرِک
 کُچم مَسکَد دِری اِکُچِی اَنَا یَه اَنَا یَه عَاق اُولَمَقَد دُر اِکُچِی

ناحق پرده فان ایله کدر و در دینی قصد لایان پرده
اند ایچم کدر در دینی آتش بن مالک رخصی الله عنه و وایت
اورد ایدر لایان طاشلق و پر مکدر در دینی ابو صریه
رضی الله عنه و وایت قلو ایدر کدر پینا امیر حضرت
ایتدی ساقند شول ایدی یاز قدن کینه انار هلاک
ایلیجی در امر او غلامی در دینی اولت کربیه شریک کتور مکدر
ایچنی سحر ایلمکدن اوچنی ناسحق پرده فان ایلمکدن و در
ربا یلمکدن و کینجی او کسوز کومالین یلمکدن الینی کافیه
او غلامی یوز و ونه و در بجمه قدن ایدی چنی صالح اورد
کینه یوز قدن خبری بویکن قدن ایلمکدن
یعنی روسی در مکدن در دینی و در دینی بوحیدر قدن ایلمکدن
اول معلوم اولور کینه کجا یاز قلدی ایدی در امکا
علمالردن بر عالم کینه اکا علماء الدین ترکستان

11
در کوه غنچه الله بغض آید و اول کتاب را باز قاری بر برد
جمع آیدش خواندن و حمد پشدن چهره پیش او بدار قاری
عند آیدش التماس روت در دیش اول شیرک کور ملک
تکریه ایکنی بالحق برده فان ایلمک و او بیخی انا لایه
عاری اولی و در بیخی زنا ایلمک و بشیخی او کسوز
ما این ملک و آلتی از ملک و بدیخی خط لومنه ظلم ایلمک
و سگریخی غیبیت سو ایلمک و طغوز بیخی کسند عین
ایلمکده جاسوز لو ایلمک و او بیخی تکری عین ایلمک
داشتن بشا و سوز صمک و اون بر بیخی تکری ایلمک
و اون ایکنی کسندوزن کور ملک و اون و بیخی تکری
مکریندن آیین اولی و اون در بیخی تکری
دستیندن امید کسمک و اون بشیخی قایلیدن و اون
بعی و عهد یسند مخالف ایلمک و اون آلتی

قَوْشِي عَوْرَتِهِ خِلَانَتِكَ اَيْلَكَ وَاَوْن يَدِيْجِيْ اَمَانَتَهُ
خِلَانَتِكَ اَيْلَكَ وَاَوْن سَكْرِ يَجِيْ مَنَازِ تَرْكِ اَيْلَكَ
وَاَوْن طُغُوْرِيْجِيْ اَوْ رُجْ تَرْكِ اَيْلَكَ وَيَكْرِ مَنِيْ زَكُوْرَتِ
تَرْكِ اَيْلَكَ وَيَكْرِ مَرِيْجِيْ طَافَلِقْ بِلُوْبْ كَرْمَلَكْ
وَيَكْرِ مَرِيْجِيْ يَكْلَانْ طَافَلِقْ وِرْمَكْ وَيَكْرِ
اَوْجِيْجِيْ اَوْ قَدُوْعِنْ كِرْ وَاَوْ نَمَقْ وَيَكْرِ مَرِيْجِيْ
يَكْلَانْ يَرَهْ اَنْدِ اَيْمَكْ وَيَكْرِ مَرِيْجِيْ تَكْرُوْدَنْ اَرْقْ
سَنَآيَهْ اَنْدِ اَيْمَكْ وَيَكْرِ مَرِيْجِيْ حَجَّهْ وَاَرْمَقْ
كُوْجِيْ يَرْسَهْ وَاَرْمَقْ وَيَكْرِ مَرِيْجِيْ بَرَاوَلِشَهْ
سَجْدَهْ اَيْلَكَ يَكْرِ قَايِلْ اَيْدَرْ وَمَنْ مِّنْ الْخَلْقِ جَاوِ
يَسْجُدْ فَهُوَ كَشْفُ الصَّابِ يَسْجُدْ بُوَيْتِكَ مَحْسُوْ
بُوْدَرْ كِيْ هَرْ كِيْ بَرِ مَخْلُوْقَهْ سَجْدَهْ اَيْلَسَهْ حَجَّهْ عِبَادَتِ
اَيْلَشْ كِيْ يَدَرْ دِيْمَكْ اُولُوْدْ وَيَكْرِ مَرِيْجِيْ جَمْعَهْ

نماندن ترك ايلك و بگيرد ملطوزنجي جماعت واركن نكاز
 بالشدن قلم و او نوزنجي مسلمانان كافر دملك او نوزنجي
 مظلوم قوايت ظالمه يارد مر ايلك او نوزنجي او غرلوق
 ايلك او نوزنجي بر ملا لم بوسا نكم سويكسه كوتله
 يش ديمك و او نوز دوردنجي ربايلك و او نوز بشنجي
 اليجيت ايلك و او نوز الشنجي مسلمانان و عيبد
 سويلك و او نوز يدنجي اكي دعوجنك برينه بوزكورد
 حسوزينه يارد مر ايلك او نوز سگيرنجي او بجا كنج
 دوتب حقي اكلك و ديمك و او نوز طفوزنجي عورتلوك
 سندن و ريكه بر اورد و دوتب و قورنجي شكري و ريكه
 شكر ايلك و قورق يدنجي اكل او غلانه جماع ايلك
 و قورق اكلنجي عورت حيص كورد و دوتب جماع ايلك
 و قورق اكلنجي قورق ايلك و قورق دوردنجي يارد عورتلوك

خلوت برد او تورمق و فرق بشیخی دلسوز جانده و ره
جماع ایملک و فرق انشیخی جاز و لق ایملک و فرق بدشیخی
ظاهیرن ابو کونسترب باطنی جریکن ایملک و فرق سکشیخی
ساغونساغق و فرق طغوز شیخی تکریمی عالی برد و
طعاملری برمک و آلشیخی شطرنج اوینماقدز و آلشیخی
کافرلر و ده رستم سونک و آلشیخی چلغوز کلک
و آلشیخی چلغوز کوسنه اوینمق و آلشیخی دردی و دنیا
سونک و آلشیخی حلالیدن ارق عورتک بوزنه بقو
و آلشیخی او ایشیک دستوریشوز او اچینه کومک
و آلشیخی کیمسه بولاشدن یخق و آلشیخی سکشیخی
کیمسه یا و زایشه قلامغز مق و آلشیخی طغوز شیخی آدمیلره
مسخر قی ادر کولشد رمد و آلشیخی آدمیلری
مسخریه طومق تکریمی عالی روزی قلوب بو کباب

satrang

ياز قورندون سيزي ديمي و برفه خي سستلي اوردن انشا الله
 قتالي و ديمي لک کمر شريك کورمک شكري قالكند
 اور تاي و انباري دارمک اولور و هر کي شكري
 تخالينه شريك کورسه بللو بايق اول کيني اوچماقدن
 اراق ايلو کسر و ديمي اول کيني اوچماقه کرميسر
 نیکم شكري قتالي قران اچيند بورور و خبر و رور
 و من شريك بالله فقد حسن مرالله عليه الجنة و ديمي اباد
 کلسه درکي هر کي در ايله نماز قلسه اول شكريه
 شريك کورميش اولور و ديمي نه در لوطاغت کيرد ايله
 اولسه اولمخ کي و رکوع کي و صدقه کي و حج کي
 اخلاصيله اولسه خلف کورميش کچور خاق
 شكريه انبار ايليش اولور اندر کي طاعتك قواب
 اولماز بلكه کمايد ناز قلدوک اولورين ايليش کي

۱۰
اُولُو زَمَانٍ اَبْلَ كُلِّ كِم مَرْنَدُ دَر لَو خَبِر و طَاعَت كِه اَشْكَد
اَيَسَنَك اَوَّل كَنَد و كَو كَو كَد نِيَتَك شَوِيلَه اَوَّل سَو
اَشَبُو قَالِد و غَم طَاعَت و خَيْر تَكْرِيحُونْدَر دِيَا سَر
نِيَتَن حَقَّ اَدَه سَن وَا نَدَن كِر و خَلَق سَن كُچُون
نَه كَر كَسَه سَو بَكْسُونَا و دَر خِي اَخْبَار اَدَه شَوِيلَه كَلَشْد
كِم حَقْن قِيَامَت كُون اَوَّل سَه شَرِكِه اِخْلَاص
اَكِسِي دَر خِي حَقَّ اَلِيَن قَدَر نِيَلَه اَدَمِي صُورَتِن اَوَّل
تَكْرِي عَالِي حَضَرَتِه كَلَا كَر حَقَّ اَلِي اَلِيَن دَر لَو
چو كَلَر تَكْرِي عَالِي شَرِكِه اَيَد يَا شَرِك وَا رَغَل سَن
كَنَد وَا هَلُو كَلَه طَا مَوِيَه كِر كَل دِيَه و دَر خِي اِخْلَاصَه
اَيَد يَا اِخْلَاص سَن دَر خِي كَنَد وَا هَلُو كَلَه اَوْ جَمَاعَه
كِر كَل دِيَه اِخْلَاص دِيُو شُو كَا اَيَد اَلَر كِم خَيْر و طَاعَت
مَر نَكِم اَشِير سَه تَكْرِيچُون اَوَّلَه اَنَدَه چِيح رِيَا اَوَّلِيَا

وَأَيْتُمْ شَرُّكُمْ رِبَاً أَعْلَنَ عَلَامَتِي أُولَدَكُمْ خَلَقَ لِيْجْنِدَ الْيَوْمَ
مَنَازِلَ أُولَؤُنْ فَلَوْ زَوْرُكُمْ وَتُجُودُ مَنَامَ فَلَوْ زَوْرُكُمْ
أَوْ جَوْنِيْكُمْ كَرَسَمَ بَنِيْ طُورٍ أَرْكَانِيْ مَنَامَ أَيْلِيْكُمْ وَدِيْكُمْ
بِرِّ عَلَامَتِيْ أُولَدَكُمْ فَجَنُّ بُوْرِيْهِ فَارْشُواكُمْ لِكَيْ خَيْرَ لَكُمْ
وَصَدَقَ لِرَأْيَانِهِ وَجَنُّكُمْ بُوْرِيْهِ فَارْشُواكُمْ لِكَيْ خَيْرَ لَكُمْ
مَرْكَزِ خَيْرِ أَيْلِيْكُمْ وَدِيْكُمْ أَبُوْ مَرْيَمَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِقَالِهِ
حَضَرَتْ بَكَايَتِيْ دِيْكُمْ مَنَافِقُ لَوْكُ أَوْجِ عَلَامَتِيْ وَارْشُواكُمْ
فَجَنُّ أُولَؤُنْ عَلَامَتِيْ بَرَكِيْشِيْكُمْ أُولَؤُنْ مَنَافِقُ لَوْكُ
أَكْرَجِيْكُمْ أُولَؤُنْ دِيْكُمْ طُوبُ وَنَسَازِ دِيْكُمْ فَلَوْ زَوْرُكُمْ
مَنَافِقُ دِيْكُمْ بَرَكِيْشِيْكُمْ فَجَنُّكُمْ سُوْبَلِكُ أَيْلِيْكُمْ
سُوْبَلِكُ وَرَايِيْكُمْ فَجَنُّكُمْ بَرَكِيْشِيْكُمْ وَنَسَازِ أَيْلِيْكُمْ وَنَسَازِ
مُخَالَفَتِ أَيْلِيْكُمْ وَأَوْجِيْكُمْ فَجَنُّكُمْ أُولَؤُنْ قَاتِيْكُمْ أَمَانَتِ
فَوْسَلُ أُولَؤُنْ أَمَانَتِ خِيَانَتِيْ أَيْلِيْكُمْ وَدِيْكُمْ بَرَكِيْشِيْكُمْ

أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَوَيْتُ فَلَوْ رُبِّيَا مَبْرَ حَضَرَ تَنْدَرُ
 بِيغَامْبَرِ حَضَرَ مَكِّي اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَوَيْتُ فَلَوْ رَحُو
 تَعَالَيْدَن جَلَدِ كَرُ حَقَّ قَالِي أَيْدُرْ كَيْدَن بَنِي بَادِ شَاه
 وَنَ أَوْزَنَ قَارُوكَ أَوْزَنَ قَالِغَنَدَن مَرُ شِي كِيمَرِ أَبُو مَكَل
 أَشَلَسَهَ وَأُولَ أَشَلَدَ وَكِي مَكَلَدَ أَيْرُوقَ كِشِيلَهَ بَنِي شَرِيك
 أَيْلَسَهَ كَرُوكَ كِيمَرِ قِيَامَتَ كُونَتَن بَنَدِخِي بَنِي شُولَ بَكَا
 شَرِيكَ أَيْلَدَ وَكِي كِشِيلَهَ قَوْمِ بَعْنِي أَيْدَمَكِيمَ وَارِغَلِ أَمْدِي أُولَ
 بَنُومَلَهَ شَرِيكَ أَيْلَدَ وَكُونُوكَ كِشِي سَنَكَ أَشَلَدَ وَكَلَنَ مَمْلَكَ عَوْرُ
 أُولَ وَرُسُونِ رَجَمَ دُوبِي وَدَخِي بِرَحْمَتِنَدَن عَبْدُ اللَّهِ ابْنِ عُمَرَ
 رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَوَيْتُ فَلَوْ رُبِّيَا مَبْرَ حَضَرَ تَنْدَرَن أَيْدِي
 مَرُ كِشِي كِيمَرِ قَالِدُ وَغِي تَارِي خَلَفَهَ أَشْتَدُورُمَهَ بَعْنِي أَدَمَلَرُ
 بَنِي أَوْسُونَلَرُ دَسَهَ أَيْوُوكِشِي مُمْتَنَرِ سُونَلَرُ دَسَهَ رِيَا لَكَلَمَل
 فَلَسَهَ كَرُوكَ كِيمَرِ حَقَّ قَالِي قِيَامَتَ كُونَتَن أُولَ كِشِي سَنَكَ

بَدَنَامِ لَغِي دَو كَلِي خَلَقَن فَوَلَاغَن اَشْتَدُوز وَدَخِي اَنِي قِيَامَت
 كُونَتَن جَمِيع خَلَقَن اَكْسِنَدَن خَوُر وَحَقِير اَيْلَك
 وَدَخِي بِر حَدِيثَن اَبُو مُرَيَّة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ رَوَايَت قِيلُو
 بِيغَا صَبَر حَضَرَتَن اَيَدُ كَرِيه قِيَامَت كُونَتَن شَهِيدُ رُو
 بِر شَهِيدِي حَقَّ عَلَي حَضَرَتَن كَوَر كَر اَوَّل شَهِيد صُو
 اَيَدُ كَر دُنْيَا دَه بَنِمُجُون نَه عَمَل اَشْكُوك دِيَه اَوَّل شَهِيد
 اَيَدُ كَر يَا اَلَهِي دُنْيَا بُوَرُتَن سَنَجُون كَا فِرُو لَه جَنَّت
 اَيَدُ كَر اَوُرُشْدُ مَرُوشُو لَقَدَر دُورُشْمَر قَتَال اَيَلْدُ وُشْتَرِي
 اَوَلْدُ وُ مَرِدِيَه تَن كَرِي تَعَالَى اَكْت يَلَاقَن سُو بِلَكْسِين بَنِمُجُون
 شَهِيد اَوَلْدُوك وَبَنِمُجُون قَتَال اَيَلْدُوك بِلَكْسِين صُو
 اَيَلْدُوك اَوُرُشْتُك اَوَلْدُوك قَتَال كَوَلَكْدَه بِنَتَن وَغَرَضَتَن
 اَوَل اَيَلْدُوك خَلَق سَكَا بَر اَوُرُشْدُ دِيَه كَر دِي اَمْدِي اَوَل اَيَلْدُوك
 اَوُرُشْدُ دُنْيَا دَه دِنَلْدِي بُو كُونَكِي كُون رِيَا اَيَلْدُوك اَوَل

شهید لکون جراسی بود در دیوبن طاموید یون زبانیاز
 بوزی اوزره سور یوب طاموید برغلر و دخی عالم کردن
 بر عالم تنگ ری تعالی حضرتنه الدب لکرم علم
 او کوشش و دخی ایرقلره او کوشش او که حق تعالی اول عالمه
 صوره آید کیم بنویسجون دنیان نه عمل ایشلدون
 دینه اول عالمه دخی آید کیم با الهی علم او کوند مسکون
 و صم او کوند مسکون و قران او قدم سنجون دینه
 حق تعالی آید اول عالمه بکاف سویدرسن دینه بنویسجون
 او قنادک بلکه شول غرض لیجون او قدون که خلق بکاء عالم
 دسونکر دیو و قران انجون او قدون کیم خلق بکاء
 ابو حافظ و ابو اوفیو سیدر دسونکر دیو ایشلدون دینه
 حق تعالی آید اول غرضنکر و خورمت کر سگادنیاز
 دغلدی بو کونکر کون بوندن ثوابک بقدر دیوبن زبانی

بیور بوزی اوزرنه سور بوی طاموید برعلکر و دخی بر
 مالدا کیتی تگری تعالیٰ حضرتنه کوزره کرتگری تعالیٰ
 اکاد مناده جوق مال و جوق نعمتار ورمیشدی تگری
 تعالیٰ اول کیشیه صوره این کمر دیندن بئجیون نه عمل
 قلدوک دینه و دخی اول کیتی این که بالایی وردد کل مالو
 نعمتی مستحقدر و سن سور کل برلر خرج ایلدن
 و جوق خیرلر ایلدن سنکچون دینه حق تعالیٰ کادین
 یلان سوبلرسن بئجیون ورمدک بلکه سن اول مالک
 خرج ایلدوک کو کلکده مقصودک و غرضک اول ایدیکم
 خلق سکا جومره در دسونلر دیواندوک امدی یایو
 اول سننه سکا دینلری بو کونکه کون سنک ثوابک بقدر
 دینه حق تعالیٰ بیور زبانیلر اخی بوزی اوزرنه سور بوی
 طاموید برعلکر نعوذ بالله بسن معلوم اولدی کیم

ربا ايله اولان عملك اخيرتدن جزايني طامويه كرمك مشر امدني
كي اركرك كسم از او كمش قالدغي خيبر و احسان بر ياد
صت كيه اخيرتدن تو اين بوله امدني بر اسر عمل اشلماك
اكن دوشو آردن و يب خيبر و طاعت طرفين الدن قومو
كرك زير ايميشلر دوز كير ربا ايله عمل اشلنو اشلنو
لخلامه دوزد ميشلر دوز زير كه كوكل اول طاعتله موسر
اولوز و مسم خور اولوز بوبله او ينجو خالوتله خالو
ازاسي اكابر ابر اولوز لخلامه دوز بوندن صكر كه
اخلامه اوردني خلق آني او كد كندن و يا خود قينا دغند
انك كوكلنه عجب و كبير حاصيل اولوز و دري ريانك ماده
طاعتنه و خيره ملازمت ايله حيله كسلور حق سبحانه
و تعالى جمله عايد كوي و زاهد كوي و خيبر اشلين كوي
ربارن و محبدين معالي ان شاء الله تعالى سيزلري دوز

وَبَرَكْرِي دِي خِي اُولَ عِبَادَتِ اَهْلِيك بَلَو كِنْدَن قَلِي وَرَدَن
 شَكَوَاهُ تَعَالَى **فصل** بَلَكَلِ كَمِ اِيَان وَاِسْلَام
 شَرَطْلَرِنْدَن بَرِسِي دِي قُرْآن وَحَدِيث وَسَنَتِ اَيْنَه بَالِي شَقْد
 نِي كَمِ حَقِ تَعَالَى قُرْآن اِيچِينْدَن بِيُوْرَدَن وَاعْتَصَمُوا
 بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا مَعْنِي بِيُوْرَدَن كَمِ بِلَا اِيَشَلَك تَكْرِيوْكَ
 اَيْنَه تَكْرِيوْكَ اِيچِي دِرُوْ كِنْدَن مُرَاد قُرْآنْدَر وَحَدِيثْدَر
 وَسَنَتْدَر يَعْنِي دِي مَنك اُولُوْز كَمِ قُرْآنَه اُولُوْكَ وَحَكْمَلَرِي
 مُطِيع اُولَك وَدِي خِي اِيَشَلَك دِيو بِيُوْرُوْلَن سَنَه كَرِي اِيَشَلَك
 وَ اِيَشَلَك دِيو بِيُوْرُوْلَن سَنَه كَرِي اِيَشَلَك صَفِيك وَبِقَامَر
 حَدِيثَه وَسَنَتَه اُولِيك دِي مَنك اُولُوْز نِي كَمِ حَقِ تَعَالَى
 خَبَر دِرُوْر قُرْآن اِيچِينْدَن وَمَا اَتَاكُمُ الرَّسُولُ
 مَعْنِي بِيُوْرَدَن كَمِ حَقِ تَعَالَى بِيُوْرُوْر وَاَيِدُر كَمِ
 بِيُقَامَر عَلَيَه السَّلَام سِرَه كُوْرُسَه يَعْنِي بِيُوْرُسَه

اَيُّ طَوْلَدِ اَشْلَكُ وَتَدْنِكُمُ سِرِّي نَهِي اَيْدُو بَغَرْ سَهْ اَيُّ
 اَشْلَكُ دَر مَدَاوُلُو زَجَلَا بَيْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَوَايَتُ
 قَلُو زَبِيغَا مَبْرَحَضَر تَنَدَن اَيْدُو كَدِ سُرُو وَن يَكُو كُجِي
 تَنَكُو كِي كَلَامِي دُر هِدَا اَيْتَلُو ك يَكُو كِي مُحَمَّد هِدَا اَيْتَلُو
 اَشْلُو وَن يَاوُزِي يَكِي اُولَان اَشْلُو دُر بَعْنِي تَنَكُو كِي بِي رَغْدَن
 وَبِيغَا مَبْرَحَضَر تَنَدَن طَشْرُو اُولَان اَشْلُو دُر وَهَر
 يَكِي اَشْلُو بِي دَعْتَدُر وَهَر بِي دَعْت اَرْغُو نَقْدُر دِي
 اَبُو صَرِيح رَضِيَ اللَّهُ رَوَايَتُ قَلُو زَبِيغَا مَبْرَحَضَر تَنَدَن
 اَيْدُو كِي بِيغَا مَبْرَحَضَر عَلَيْهِ السَّلَام اَيْتَلُو دِي دُو كَلُو
 اَوْفَتُمُ الْجَمَاعَه كَبِيرُ الْاَمَكُر كِي شُو نَلَر كِي مِيلَرُو كِي
 رَا ضِي اُولِي كَر دِي صُو رِد لَر كِي يَار سُو لَلَّهِ كِي دُر
 اَوْجَمَاعَه كِي مَكَّة رَا ضِي اُولَا يَد رِي دِي كِي بِيغَا مَبْرَحَضَر
 عَلَيْهِ السَّلَام اَيْتَلُو دِي شُو نَلَر كِي بِيغَا مَبْرَحَضَر اُولَسَه

وَسْتَدْرِي صَفَا سَلَامُ أَنْزَا أَوْجَاهَهُ كَرَمَكَ دَاخِي أَوْلِيَاءُ
أَنْزَا دُرْدِي عَالِيَةً رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا رَوَايَاتُ قَلَوُزِ بَيْغَامْبَرِ
حَضَرْتَن دَن آيْدُرْ كِي بَيْغَامْبَرِ آيْنِدِي كِي مَرْصُومُ
أَسْلَامُ دِ بَنِي أَلْجَنْدَن وَبَنُمُ شَرِيعَتُ لُجَنْدَن بَرَكْتِي بَرِشَرِ
أَشْلَسَكِي أَوْلَا شَرِ سَتَن دَن وَشَرِ بَعْتَن طَشَرِ أَوْلَسَهْ أَوْلَا
نَسَنَهْ مَرْدُ دُورُ وَ مَرْدُ دُورُ وَ مَقْبُولُ دَكَلَهْ حَقِ عَقَالُ
فَتَنَدَ اَنْزَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَوَايَاتُ قَلَوُزِ صَحَابَهْ لُورْدَن كِي
أَوْجُ كِشِي دُرْ بَرِ سِي عَلِيْدَن وَ بَرِ سِي عُثْمَانُ بِنِ مَعْطُورَهْ بَرِ
وَ بَرِ سِي عَبْدِ اللَّهِ بِنِ دَوَاخُ دِرْ لُورْ آيْدِي بُوَاوُجُ كِشِي كَلْدِيلُ
بَيْغَامْبَرُ وَ لُورْ خَاوُ نَلَرَهْ صُورُ دُورُ كِي بَيْغَامْبَرِ
حَضَرَتِ دُونِ أَلَكُ كُونِ لُجَنْدَن نَهْ قَدَرِ طَاعَتِ وَ عِبَادَتِ
قَلَوُزِ دِرْ دِيلُورْ بَزْ دِخِي أَوْ لَقَدَرِ عِبَادَتِ أَلَكُ لُورُ دِرْ دِيلُورُ
فَچَنَكِي بُوَاوُجُ كِشِي لُورْ خَبَرُ وَ دِرْ دِيلُورُ كِي اَشْبُوقَدَرُ

فیلور و شولقدن و بو خبری شد چک بوندلر و لشد
 کوک الینه شویله دوشدیکه بیغامبر حضرت
 از ابق طاعت فیلور میش و دکر اما کو و آیدیلر که
 بیغامبر حضرت قند و بز قند دکر حق قالی اند
 کج میش یازوغن و کلجک یازوغن بغشکیبدن عجب
 دکلدر اکرا اول از ابق طاعت دخی ایدرسه ددیله
 و تراکاکا بگز دوز ددیله بزومر کنا هموز حقه
 بز دخی طاعت فیلور ددیله و بوندن کوه بوام کشف
 فکر اندیلر برسی آیدیکه بن هر کزدون او بوق
 او یومنیام از تیدکن لماز قیام عبادت ایلیم دوی
 و برسی دخی آیدیکه بن هر کز کوندن طعام مییم
 دایم اوردوج طومر و عبادت ایلیم دوی و برسی دخی
 آیدیکه بن هر کز عوز نکه صحت قلمیم و هر کز

چنگلیمه دایم عبادت ادم در دی و بوندن صکره
 بوخبری پیغامبر حضرت ایشند و ردی پیغامبر
 حضرت کلدی انلره ققمخاله ددی که سیز شولرد
 دکلیم که بنوم ستمدن طشره غی ایشلری که کلدوز
 قبول ابله و کوز و الله بلك کج تکریدن کی قتی فوز کوز
 که بن و ن وقت اولور کیم اوردی طوتارون دقت
 اولور کیم برون وقت اولور کیم یانورون اولور
 و عودتله نگاه لورون هر که بنوم ستمدن
 اعراض ایدرسه بندن دکلیم در دی عایشه
 رضی الله عنهما را بندن شریلدی که پیغامبر
 حضرت اول و بی کشتی حقیقه ایتند که نه کلدی شول
 کیشلره کج بن اشلد و کوم تکریدن سقینور و کوز
 حقیقونکه بن انلردن دخی بکرت بلورین هر نسنه

وَحَقُّ تَعَالَى دَن وَدَخِي آنکَر دَن فَاثِي رُق قُودُ فَرُون بَن
دِیدِي وَدَخِي شُونِیکَه بِلَاک کِه عَقْلِي وَار کِشِي بُو حَدِيثِ
مَغْنِاسِنْدَن جُودُ دُرُو شَسَنکَر اَکَلَسَه کُرُک وَدَخِي شُول
کِمَسَلُ کِم طَاعَتُکَر وَعِيَادَتُکَر اَر نُو رُز کُر ایدِي
بِغَا مَبَر حَضَرَتِ عَکِي السَّلَام قَاقِق بَر کِه اَنلَرَه بُولِکَه
دِیدِي وَايَا اُول بَنَجَت کُر کِه دُر لُود دُر لُود عَتَلَر
اَشَلِیکَه کُر وَطَغَرِي بُول بُو دُر دِیُو دَعْوِي ایدَر کُر
بَحْجَه بَد بَنَجَت دَخِي اَنلَرِي کُور جَک کِر جَک
مَسُوب اَنلَرَه اَو بَکَر اِسْلَام دَايرَه سِنْدَن طَشَرَه
دُو شَر کُر نَعُوذُ بِاللّٰهِ عَسَدُ اللّٰهِ اَبِي مَسْعُود رَضِيَ اللّٰهُ
عَنْهُ رَوَايَتِ قِلُو بِبِغَا مَبَر حَضَرَتِنْدَن لَیدِر بِبِغَا مَبَر
حَضَرَتِ مَبَارَك بَر مَغِي کِه بَر طَغَرِي جِزِي جِزِي
وَایِنْدِ بَکَر اَشْبُو حَق تَعَالَى لَیْن کِه بُولِید دُر وَانْدَن اُول

بول حق قال بوليد قرآن و حدیث بولید و اول طغری
 بول بیغامبر علیه السلام موندی و صحابا کز دوتدیگر
 و درخی کنی قرآن و حدیث دن نه کوریلورسه و لشدسه
 اکا اعتقاد ایلکه اناذ و اکا اویده و انوکله عمل ایلکه
 قراندن و حدیثدن طشره ابرق نسید اعتقاد ایلکه
 و اولمایه عبدالله بن عمر رضی الله عنه روایت قیلور
 بیغامبر حضرتتدن ایدر بیغامبر علیه السلام این بیکه
 بنی اسرائیل قومی یمیش کی بولک اولسرورد زیال کور
 بر بلوکی او جماعه کیر سرد و یمیش بر بلوکی طاموکیه
 کیر سرد و درخی بیغامبر حضرتت ایدر بنی اسرائیل
 درخی یمیش او پنج بلوک اولسرورد زیال کور بر بلوکی
 او جماعه کیر سرد و یمیش کی بلوکی طاموکیه
 کیر سرد و درخی مودر دیکر یار سول الله او جماعه

اهل بیت

كَجَلْ اُولَ بُولْ قَسِي بُولْ دَر اُول بُولْ شُول
 بُولْ دَر كَم بُولْ طَر بُولْ وَ حَا بُولْ طَر بُولْ سِين
 طُولْ اُولْ دَر بُولْ وَ حَا بُولْ دَر رَمَنَه دَر اُولْ دَر
 اَنكُر دَر بُولْ اَنكُر دَر وَ حَا بُولْ دَر وَ حَا بُولْ دَر
 اَنكُر دَر بُولْ بُولْ دَر بُولْ دَر بُولْ دَر
 سَنِيَه اَعْتِقَاد اَلِيَسَه لَو دَر اُولْ دَر اُولْ دَر رَضِيَه
 عَن رَوَايَت فَيَا لَو بُولْ دَر بُولْ دَر بُولْ دَر
 عَلِيَه اَلَسَا اَمِيَن دَر مَر كَم بُولْ دَر بُولْ دَر
 بُولْ دَر دَر اَمْتَم هَكَو اُولْ دَر بُولْ دَر
 كَسِيَنَه بُولْ دَر سَمِيَد مَر دَر بُولْ دَر دَر
 اَبُو سَمِيَد خُدَ دَر بُولْ دَر دَر دَر دَر دَر
 حَسَن دَر بُولْ دَر مَر مَر مَر مَر مَر مَر مَر
 حَلَال يَسَه دَر بُولْ دَر مَر مَر مَر مَر مَر مَر

اَدْمِيْلُو اَنُوْز شَرَبْدَن اَمِيْن اَوْلُسْ هِيْج شَكْسْز اَوْلَكِيْ
اَوْجِيَاغَه كِرَه دِرِي جِيَاوِيْن عِبْدُ اللهِ رَضِي اللهُ عَنْهُ
رَوَايَت قِيلُوْز عَمْرُوْن اَيْدُرْ عَمْرُوْ رَضِي اللهُ عَنْهُ كَالِدُ
يِيْغَا مَبْرَحَضَرِيْتَه اَيْتِدِي كِر يَار سُوْلُ اللهِ بَرِيْه اَوْدُوْدُوْ
عَبِيْ كَلِيْ كِر اَيْتِدُوْز دُوْز كِر سُوْيَلُوْز بَرِيْه خُوْشْ كَلُوْ
نَه يُوْز دِيْس يَار سُوْلُ اللهِ اَوْل كَلِيْ كِر دُن بَرِيْجَه سُوْز يَار سُوْ
اَوْتِي دِيْدِيْلُوْ وَبُوْنْدَن صُكْرَه يِيْغَا مَبْرَحَضَرِيْتَه اَيْتِدِي
بَا عَمْرُوْ سُوْز دِيْجِي يَهُوْدِيْلُوْ وَنَه اَيْتِدِيْلُوْ كِي دِيْز كُوْز
بَلُوْز مِيْزِر دِرِي اِسْلَام اِيْچِنْدَه حَيَوَان وَسُوْكُوْز اَرْمِيْز
بَن سِيْرَه اِسْلَام كُوْز دُوْز كِر مِلِيْ حَسِيْفَه رُوْز دُوْز
دِيْنَلُوْز اَيْكُر كِيْدُر وَاكُر شِمْد كِيْجَالِدَه سُوْز
يِيْغَا مَبْر دِرِي اَوْلُسْ دِيْ هِيْج نَسْنَه رَوَا اَوْلِيَا
نِدِي اَلْبَنُوْز سُنْمَه اَوْبِدِيْ جِي اَعْتِقَاد شُوْيَلَه

ایدون که اسلام دین د و کالی دین لرونک یگر کیدد
 و تمام رنجی دور و د و کالی و لکن اکا احسناج وارد
 بزوم ابرق یلکنه احسناج یقصد در دین ابو مرز
 رضی الله عنه ایدون که پیغامبر حضرت ایدد
 بنوم مشلم شول کینی مشلم بکوز که بزورده او د
 یاندور و ز فیکه او د شعله کینه کلک کوز دین
 اول او د که اچینه د و شکر نه قدر کوز د ایلو
 دور شستار اناری او د دن او شول ستر یکمزل اول
 او د که اچینه میلشور که امید یی بیه و سخی مشلم
 اول او د یاندور نه بیکر ز سز اول کلک که بکوز سز
 بن سیز که آنکو کوزه بابوشور طامو او د دن بری چکا دن
 سیز یکمزل سز اول طامو او د نه میلشور سز دین عربان
 بن ستار دینه رضی الله عنه ایدد بکون پیغامبر

حضرت بزه عظیم کور کلو و غرض اری و زدی شویله
 اولدوق کور کور و زدن یا ش سلاکت روان اولدی
 و کور کور قری نور قدی بزکشی مجلس اهلندن طر
 کالدي آیتدی بار سول الله اشو آیتدن کن و عظم مقام
 و دایع ادر کیشی و عظیمه بکوز مقام بر ماله اسناشور
 بکوز یار سول الله امیدی بزه وصیت ایلک کیم
 سندن صکوره ندلور نه قللم ددی بوندن صکوره
 پیغامیر حضرت آیتدی کیم وصیتیم بود هر سوره کیم
 حق قالی دن قور قاسیز و دخی خلیفکورد و ایمان کورد
 سوز کون طونه سیز بیر قلرینه مطیع اولاسیز
 اکو چینه بر حبشی قول دخی اولور سره و دخی بلك کیم
 بوندن طکره حق چکش کور اولسوز سیز اولور کور
 اولسون کیم بنم ستم طونه سیز و دخی خلفاء الراشدین

اولجق

دَن مُرَاد اَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُمَانُ وَعَلِيدُ وَرَضْوَانُ اللَّهُ
 عَلَيْهِمُ السَّلَامُ وَدَخَى وَحِينَئِذٍ بَوُورُكُمْ بِالْأَشْكَ
 بَوْمُ سُنْمَةٍ طَوْنُكَ إِنِّي دُشَارُ وَكُوزُ إِلَهٍ وَزَنْهَارُ
 سَارِقُكَ يَكِي دُورُوكُنْ أَشْكَ دَن هَرِكِي أَشْنُ بَدَعْدَرُ
 وَهَرُ بَدَعْدَرُ زَغُونُودَرُ دِرِي اَبْنُ مَسْعُودُ
 رَضِي اللَّهُ عَنْهُ رَوَايَتُ قِيَالُورُ بَيْغَا مَبْرُ حَضَرَتِي
 آيْدُرُكِ بَيْغَا مَبْرُ حَضَرَتِ آيْتِدِي اَخِرُ زَمَانْدُ
 بَرطَانِفَه كَلَه كِه اُولُ طَائِفَه سُوْلِيكُو شَوْلَسْنِدَه
 إِنِّي أَشْكَو مَرُورُ وَدَخَى شَوْلَسْنِدَه ^{أَشْكَو} كِمَرْتَكُرِي
 خَنَالِي بَوُورُ مَدِي هَرُ كِمَرُ اُولُ فِعَالُ وَاوَدُ مَبْلَرِي
 لُجْنِسَه اِلَى إِلَه دُوكَسَه اُولُ كِشِي مُوْمِنْدَرُ وَدَخَى
 هَرُكِ اَلَرِي لُجْنِسَه سُوْكَسَه وَبِسْكَارَسَه اُولُ خَمْرُ
 مُوْمِنْدَرُ وَهَرُ كِمَزُ كِمَرُ دُوكَسَه وَسُوْكَسَه

کوچی بتمسه کوک لینه اندری کره کورسه اول کشتی
 دخی مؤمیدد و هرک اشبو عملو کیشیلاری
 کوک لینه کره کورسه بکک کور اول کشتی
 خردل داسنی قدد ایمان قلبه دردی زیر آک
 مؤمن اولان کشتی کفر و معصیت و فسق و بدعت
 کره کورسه کرگد اول ایشلردن اراق اولق کرگد
 فخر کم اول سنلری کوک لینه کره کورسه اول
 ایشلره راضی اولمش اولود هر کیم بره کین کفره
 راضی اولسه اول دخی بکه کافر اولور غود بالله
 و دخی بر حدیثدن پیغامبر حضرت بیورد هر کیم
 بر قومک عملی سوسه کرگسه خیر اولسون و کرگسه
 شر اولسون اول دخی اول عمل ایشلین کینیدد
 اندر و حله برابر دودری و دخی بر حدیثدن پیغامبر

حضرت بیورده رکعتی که بر بدعت اهلین ایشلدو
 بدعتدن بغنه کرک که حق تعالی اول کیشدن قلیو
 ایمان نوزیکه طولدوره ددی و دخی بر حدیث پیغنا
 حضرت بیورده رکعتی فیکه بدعت اهلین خورسه کرک
 که تنگویی تعالی قیامت کوی نور قوسندن آمین
 ایلکه اول کچی ددی امدی عزیز کر صو زار سکوزد
 دیدکلری نده سنده و دخی بدعت ایتی که مسکوز
 دسکوز بلك که هریش که قراند و دخی حدیث
 بیورده اوله و دخی پیغنا مبرک و صحا ابلر ایشلدو
 اوله بدعت دیرلر اول سننه اشعلیت بدعت ایتی دیرلر
 امدی عزیز کر شیم دیکه زمانه خود بدعتلر و
 حد و نهایت یوقدرا متا یزغ بلالورن مسلمانلر ایچ
 ذکر این لوم عقل اول کیشی قلا بن دخی اشکالا

وَبِخِي بِلِكُلٍ بِدَعْتِ لَدُنَّ بِرِسِي جَانُ جَالِدُ لِمَقْدَرٍ زِيَارَتِ
بِغَا مَبْرُورٍ وَصَحَابَهُ لِرَافِي اِشْمَدِ لِرَافِي اِشْمَدِ لِرَافِي
حَقِّ تَعَالَى بِوَرْدِ مَدِي بِلِكُلٍ جَانُ جَالِدُ مَقْبَلِ
يَا زُفَرُ دُنْدُرٍ وَهَرَكِي جَانُ جَالِدُ حَلَالِ دِرَسَه كَا فِرَاوَلُ
نَزَكِي بِغَا مَبْرُورِ حَضَرَتِ بِرِ حَدِيثِ دَخِي بِوَرْدِ زَايِدِ
هَرَكِي جَانُ جَالِدُ دِلَسَه كَرَكِي حَقَانِدِ
فَوَلَقَرَنَه قِيَامَتِ كُونَتِ فَرُشُونِ اِقْدَا لِرَدِي بِسَعْلُ
اُولَدِ بِكَمِ اِشْبُو حَدِيثِ جَانُ حَرَامِدُ هَرَكِي حَلَالِ
حَرَامِ دِرَسَه وَحَدَامِ حَلَالِ دِرَسَه مُطْلَقِ كَا فِرَدُ رَفُودِ
يَا اَللهِ وَحَقِيقَتِ شُوبِلَه بِلِكُلٍ جَانُ حَرَامِ وَهَمِ
بِدَعْتِ دِرَافِي صَنَعَتِ اِدِينُوبِ جَالِدِ وَدَخِي جَالِدِ
دِلَكِينِ بِدَعْتِ اُسَيْدِ دِرَدِي وَدَخِي بِدَعْتِ لَدُنَّ
بِرِسِي اَزَكِيه اُولِي مَقْدَرِ بُوَدِ دَخِي شَرِي عَدَنِ طَشَرِه دَر

نَرْكُمُ حَقَّ تَعَالَى قُرْآنِ اِیچِنْدَن بُوْرُزْد وَ خَبَرِ وُرْدُور
 لَحْسِبُهُ لَمَّا خَلَقْنَاكُمْ عَيْنًا وَ اَنكُمُ الْاِنْسَانُ اَلْجَمُوعُ
 بُوَايْتَن مَعْنَسِي بُوْرُكُم حَقَّ تَعَالَى خُطَّابِ ایدُر مُحَمَّدُ
 مُصْطَفَايَه ایدُر كِه يَا مُحَمَّدُ بَن سِرِي عِبْنِي بَرْتَدُم وَ اَوْتَجُونِ
 بَرْتَدُم مُفْشِر لَو اِنْمِشَلَر دُر كُم بُوَايْتَن بِنِغَامِ بَر حَفَرَتِ
 شَوْلَدَت ایدُر كِم بَر كُون اَوْتَر كُون بَر مَعْنَدَن بَر وَ كُون
 چَوْر دُرِي حَقَّ تَعَالَى اَوْتَر وَ كُونِي چَا وُرْد وَ كِنْدَن اَوْتَر
 بِنِغَامِ بَر حَفَرَتِ عَنَابِ ایلَدِي ایدُر كِم يَا مُحَمَّدُ
 بَن سِرِي اَوْتَمَّا عَجُونِ مِي بَرْتَدُم دِر دِرِي اَمْدِي عَزِزُور
 هَر كِشِي كِم تَكْرِي تَعَالَى اَحْرَامِ ایلَدِي نَسْنَسِي
 حَلَالِ دِ بُوَا عِيقَادِ ایلَسَه وَ اَوْتَر دَعَتْ طَاعَتِ رِیْنَدِ
 كُورَسَه فِي الْخَالِ كَا اَفْرَا وُرْدَن كِم بِنِغَامِ بَر حَفَرَتِ
 قَتْنَدَن بَر كِشِي بَر مَعْنِ چَنَلَت دُرِي بِنِغَامِ بَر حَفَرَتِ

دَخِي اُولَ كَشِيهَ فَاَقْدِي اَيْتِدِيكُم بِن اَوِيُوخِلَرْدَن دَكَلَر
اَوِيُوخِلَر بِنْدَن دَكَلَر دِي وَدَخِي بَدَعْتَلَرْدَن بَرِي
دَمُود اَلِن كُورُوب كِيْمَكَلَر بُولَرِي كُورُومَلَن دَخِي بَدَعْتَلَر
دَمُور بُولَر كِي دَمُور بُولَر كِي دَمُور كِي لَر كِي بُولَر
بُولَر بُولَر دَخِي بُولَر دَقَمَق كِي تَوُج وَبَرِيخ وَكُشَر اَلِن
بُولَر دَخِي دَمُور كِي بُولَر اَشْبُود كُر اَتَدُوكَلَر مَر كَلَسِي
بَدَعْتَلَر بِيغَا مَبَر كُرْدَن وَصَحَا اَلَرْدَن وَاَوَلِيَا اَلَرْدَن
هِيچ بَرِي بُولَر بَدَعْتَلَر كِي كِيْمَدِيلَر وَدَقَمَا دِيلَر
زِيَا كِي بِيغَا مَبَر حَضَرَت بَر كُون بَر كِي شَن كِي بَر مَغْنَدَه دَمُود
بُولَر كُور دِي بِيغَا مَبَر حَضَرَت اُولَ كَشِيهَ اَيْتِدِي سَكَا
نُولَدِي كِي بِن سَنَك اوزدُوكُن طَا مَوَا هَلَن كِي بَر كُون كُور دَمُود
دِي دِي فِي اَلْخَال بَر مَغْنَدَن چَاكَلِي چَمَر دِي بِيَاكَه بَر قُدُود
بَاكَل كِي سَنِي جَهَنَّم اَوْدِيْنَدَن قُورُور دَمُود دِي وَدَخِي

ارکشی که التون بوزک کیمک بدعتد شرعیتدن طشرد
 زیراکه پیغامبر حضرت برکون برکشینک بر معین التون
 بوزک کوردی و دخی آیتدی که همدی ایدر سیرلرد
 بروکزی که برپاره اودی طامودن آینه کجور و دخی و دخی
 برنج بوزک کیمک دخی بدعتد شرعیتدن طشرد
 زیراکه پیغامبر حضرت برکشینک آینه برنج بوزک
 کوردی آیتدی که نه اولدی سگاسندن بکا طام و پ
 قوسل کور و دخی ارکشی حریر کیمک بقدر بدعتد
 شرعیتدن طشرد و زیراکه پیغامبر حضرت آیتدی
 هرکشی که دنیا ده حریر کیسه اخیرتدن حله کیمبه
 ددی و دخی بدعتد بر سنی بیو کسممکد و سقا
 بولقد بونکر دخی شرعیتدن طشرد و زیراکه
 پیغامبر حضرت آیتدی هرکشی که بیغن کسممک

بَنُو امْتَوْم دَکَلدَر دِ دِی وَ دِخِی بَر سَد پِشَن بَیَق
کَسَوک دِ دِی مَقَل کَوَز دَن بَر قِبَل کِدَر مَن دِ دِی وَ دِخِی
بَد عَتَلَر دَن بَر سِی دِ لَحْلَک ایلَکَدَر وَ دِخِی اَنی مَنَعَت
اَدَنکَدَر هَر کِشِی کِی مَحْتاج دِ کَوَل ایلَکَن دِ لَکَنه کَوَل کِی
قِیامَت کَوِئَن اَنک بُو زَن دَن بَر دَره اَت اَو مَایَسَر شَوِیَلَه
قَبِر وُ سَو کَوَل قَالِی سَر دُنیا سَر اِیَن دَن خَلَقَنک بُو زَن
قِر دَر دِخِی وَ دِخِی سِنَلک مَوْمِر جِراق یانَدَر مَو دِخِی
بَد عَتَلَر شَر بَیَتَدَن طَشَره دَر زِیَر اَکَه اَو لَسَنکَره
نَضرا نِیَلَر وِی هُو دِی کَر اَدَر اَنلَر وُک سَتَلَر بَد هَر کِشِی کِی
مَقَبِر دَه جِراق یَقَسَه نَضرا نِیَلَر وِی هُو دِی کَر بَکَر مَشَر
اَو لُو زَن اَنلَر وُک سَتَلَر اَشَلِش کِی اَو لُو سِنَلک یَقَدَر جَو
نَسَنک بَر سَن صَدَقَه اِیَن کَر وُک اَو لُو مَشِجُون وَ دِخِی
سِنَلکِی کِی جِلَه بَیَق وَ صَو مَن وَ مَشِجُون نَابُون ایلَک

دخی بدعت لرد ندر و دخی بکله رعیت لردن فنا بود
 سنه الموقد دخی بدعت دز وانا چون او غله و او غلوز
 انا به و برقر دار چون برقر دار شه خشم الیوب دخت
 ایلک بدعت دز صجلو اولان کیشک هر که نه دز لو
 صوچیکه اولور سنه اول صوچک کتاب یچین حکم لری
 وار دز کتاب بیر غنجه حکم ادر کر جر و یب مال
 الموقد شرح یچینده یقده و شمدیکه زمانه بدعت لردن
 حدی و نهایت لری یقده کون کلد و غنجه دخی
 بدعت لردن نور دز سنت لردن و فریضه لردن کسلی و ورور
 حق سبحانه و تعالی سیز لری و یز لری دخی بدعت
 سن لردن صفای و زه سنت و شریعت یچینده
 عمل ایلک روزی قیل یوپره ان شاء الله تعالی
 فصل کلدک امیدی عزیز لردن کلدک غنجه

اَدَجَك كَشِيْلَك وَدِيْدُو كَرِيْنَه اَوْجِيُو وَدُعَا وَهِيْمَت
 اَسْتِيَه جَك كَشِيْلَك عَالِمِلَر دُرِيْنَكُم حَقَّقَالِي قُرَان
 اُجْبِنْدَه يُوْرُز قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِيْنَ يَعْلَمُوْنَ وَالَّذِيْنَ
 لَا يَعْلَمُوْنَ مَعْنِيْ بُرُوْر كِه اَيْت يَا مُحَمَّد اَمْتُو كِه
 كَم بِلِيْلَر اَيْلَه بِلِيْلَر بَرَا بَر دَكَلْدَر اَبُو اَمْتَام
 اَيْدُر يَز كُون بِيْغَامْبَر حَضَرْتَه صُوْر دَكُر كِه
 عَالِمِلَر مِي يَكُر كَدُر نَحْسَه عَالِيْدَر مِي دِيْدِيْلَر بِيْغَامْبَر
 حَضَرْت اَيْتِيْدِي عَالِمِلَر اَرْتَقِلِيْغِي عَالِيْدَر اُوْر دَنَه
 سِيْر كِي اَد نَاكُوْر اُوْر دَنَه بَنُوْم اَرْتَقِلُوْم كِيْبِيْدُر
 دِيْدِي اَبُو دَر دَا اَيْتِيْدِي بِيْغَامْبَر حَضَرْت اَيْتِيْدِي
 هَنُو كِه عِيْلَم اَسْتَمَك اُجِيُوْن بُوْلَه كَرَسَه وَاول بُوْلَه
 عَالِم اَسْتَسَه تَكْرِيْمَقَالِي اول كِيْشِي اَوْجَمَاق بُوْلَرِيْنَد
 بَر بُوْلَه كِيُوْر دَر دِي وَدَسِي بِيْغَامْبَر حَضَرْت

آيندي بايق فرشته لک فتنلرين دوشلر اولم
 استيغناک بولنه و دخی پيغامبر حضرت عالم لک اچون
 کوردکی فرشته لک و زده کی مخلوقات و دگر دکی
 بالقل استغفار ایدر لک عالم لک اچون دردی و دخی
 عالم لک و ک فضیلتی عابد لک اوزر نه ای بدر اولدخی
 کیند زیلد لک اوزر نه دیدی و دخی آید بیکه
 بايق عالم لک پيغامبر لک مبرات خورده لک دویغا
 النون و کومش قوم دیکر الاعملم مبرات
 قودیلر هر کیم اول علیه مبرات الدیسه اکن اولو نصیب
 الدی دردی و دخی فتوالک اچیند مذکور دز کیم
 بیکشی آیدنه بن فرشته لک قنادی اوزرین یورمزم
 عودنه اویج طلاق بوش اولسون درسه چاره ندر چاره
 این لومر کیم عودت بوش اولماله مفتی کوشوبله

۹۴۶۵۶۱
 ۶۸۴۰۷۴
 البرای بندی

فتوی و پر مشلرد ر کیم اول ایلد دین کیشی بر کیناب
یا بر مصحف کونتر بر عالم قیت کیر او فدا قیتیت
زیرا کیم علم استوار کید نول بولن فرشته لقاؤ
دو شرایله اولنجی اول کیشی فرشتک قنادی اوزرنه
بود و میش اولور اندی یرینه کلور عورت بوش اولور
دی دی و دخی ابو حریره ایدد پیغامبر حضرت
ایندی چنکیم بر بلوک قوم کند اولریدن کلسک
مسجد پنجه اولور سکر قران اولر اولر اولر
اوزرنه سکونت اتر یعنی کیشک کوکلی شهوت میل
ایلمکدن آمین اولور و دخی ایندی اول قوم نکرک
رحمتن اورت و دخی فرشته لقا اول قوم قیلک و دخی
شکری عالی اول قوم لچون امر اپن فرشته لقا
تسبیح اوقالر نافیامت قونجه دکن دی دی بر عتاب

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَيْدُرُ بَيْغَا مَبْرَحَضَرَتِ آيَتِدِي بِرْ عَالِمِ
 فَقِيرِ أَوْلَه بَعْنِي فَصْرَ عَلَيْنِ بِلُورِ أَوْلَه أَنْوَكِ بِيكِي عَالِمِ قَرَقَرْدُرْ
 شَيْطَانِ بِيكِي عَالِدِ دَنْ دِرْ دِي عِبْدِ اللَّهِ ابْنِ سَخِيرِ رَضِيَ اللَّهُ
 عَنْهُ أَيْدُرُ بَيْغَا مَبْرَحَضَرَتِ آيَتِدِي هَرْ كِشِي كِي عَالِمِ
 أَوْ كَرْمَكِ طَلَبِ أَيْلَسَه كَجَمِشِ يَارِ قَلَرِيَه كَفَارَتِ
 أُولُورِ دِرْ دِي وَدَخِي أَخْبَارِ آيَتِدِي خَبَرِ كَلِمَتِ
 هَرْ كِي بِرْ نَالِكُوزِ مَسْئَلَه أَوْ كَرَسَه حَقِيقَتِ أُولِ
 كِشِيكِ بُوَيْيْنَه قِيَامَتِ كُونِدَه بِيكِ بُوَغْمُوزِ
 دَقَرِ نُورِ دَنْ وَدَخِي أُولِ كِشِيكِ بِيكِ يَارِ وَغْنِ يَارِ لَغِيَه
 وَدَخِي أَوْجَاهِ آيَتِدِي أُولِ كِشِيكِ حَقِيقَتِ بَرِ شَهَرِ
 يَابِي وَرَه فِرْزِ النُّونِ دَنْ وَدَخِي كُودِ سِنْدِ كِه فَبِيلِ
 سَا عِشْتِي حَجْ وَغْمَرِ مُزْدَنْ وَرَه دِرْ دِي اسْتِزْنِ مَالِكِ
 رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَيْدُرُ بَيْغَا مَبْرَحَضَرَتِ آيَتِدِي عَالِمِ

کاشان

عده ده

اَسْتَمَكْ وَاوَكْرَمَكَ فَرِيضَةً دُرُكِي مُسْلِمًا اَنْلَرَه دُرُي
اُمِدِي اِي عَزِيْزْ لَرِي اِيْل كُلْ كَمَر عَلِم اَوَكْرَمَكَ دُرُحِي طَاعَتْلَرَه
بِرِسِنْدَرَه طَاعَت اَخْلَه صِلَه نَكْرِي چُون كَرَك كَمَر فَالِه
اِيْلَه رِنَكَمَر قُرْآن اِيچِنْدَرَه سُوْر كُونُوْر بَايْتِيْر
يَا كُنْتُمْ قُلُوبُ الْكِتَابِ وَيَا كُنْتُمْ رُءُوسُ
كُتُبٍ بَيْنَ الْمَالِكِ اَيْدَرَه بِيغَا مَبْرَحْضَرَه يَا اَيْتِيْدِي هَر كَمَرَك
عَلِم اَوَكْرَمَنَسَه عَلِيْلَرَدَن اُولُو كُنْتُمْ دُرُحِي كَمَر چُون يَا فَيْدَه
اِيْلَه بَحْت اِيْدَرَه بِيْجَكُشْتُمْ حُجَّة لَشْمَكُون يَا خَالِفَات
بُوزْن كَنْدُوْرَن بِيْكَادُنْدَرَه مَكُون اَوَكْرَمَنَسَه حَق
نَعَالِي قِيَامَت كُوشِيْدَه اُولُو عَالَمِي طَامُونَه قُوِيَه دُرُي
اَبُو هَرْبَرَه رَوَايَت قُولُوْر بِيغَا مَبْرَحْضَرَه تِيْدَن بِيغَا
اَيْتِيْدِي هَر كَمَر عَلِم سُوْر فَتَوِي وِرْسَه بَر بَايْل اَشْيِي
يَه كُوبَه اَشْلَشْتَه اَنْد كُنَا فِي فَتَوِي وِرَن اَدْرَنَه

و هر کس بر مسلمانان قدایشی نرساند قول آخر کند بدو
 کند اول باشد خبر بعد از این اول کمال خیر است
 این کس بدزدی و بی امانی و بی رحمی و بی ادبی
 بیغامت و حضرت آید و هر کس مسلمانان را بی امانی
 قول آخر کند اول کمال است که بفرستد ثواب بولورده
 فالعزایان دخی اول قدر ثواب حاصل و بولورده
 عبد الله بن عوف رضي الله عنه آید بیغامت و حضرت
 آید بی سگرمی و بی عدالتی و بی رحمی و بی ادبی
 عالمی و قبضه ای که و علی و اسلم که و بی و مالک
 شول قدر کس که کمال و بی امانی و بی ادبی
 اول و اول و اول و اول و اول و اول و اول و اول
 و بکر کند و اول و اول و اول و اول و اول و اول
 بود و آید بیغامت و حضرت آید بیغامت و اول و اول

بر صفت در کیم صا رب او کج در قبیله بر کردن اولدو
بیکو کدو بالکوز بر عالم اولدو کندن دردی عایشه
رضی الله عنها ایدر کیم پیغمبر حضرت ایتدی اولو
ایسلام در دین کدو کدو کیم اول کدو کدو قیامت کیم
هر کیم او کیم دردی انورین مالک رضی الله عنه
ایدر پیغمبر حضرت ایتدی چمن بر کیم اولسه
علی کندن بر بالکوز ورق قلعه کاغذ اولدو ورق کاغذ
اول کیشیک ملاکودین یات برده اولدو دردی اولدو ورق
اجینده قانع حرف و ارسه انوک سنا غیشجه اوچماق
اجیندن کوشک کورده هر بر کوشک اولدو ایتی بدی
بور نیاچه اولدو دردی دردی اخبار اچین کلیدیم
پیغمبر حضرت ایتدی عالم کیم بنومر امومل چراق
لریدور و هر بر عالم کندن و ماسینک چراقیم

اَوَّلُهُ اَوَّلَ زَمَانٍ قَوِّمُوا اَبْدَانَكُمْ لِمَا جَاءَكُمْ قَرَأُوا لِقَائِهِ
 قَوِّمُوا اَبْدَانَكُمْ لِمَا جَاءَكُمْ قَرَأُوا لِقَائِهِ
 حَضَرَتْ اَيَّدِي يَزِيدُ زَيْنُ الدِّينِ عَالِمُ الْمَشْرِقِ كَوْنُ يَزِيدُ
 يَلِدُ زَكْرِيَّا بَكْرُ قَرَأُوا دُونَ الْجَنَّةِ نَسْكَمُ دَكْرُ دِي وَفَرْدُ
 كَشِيرُ اَوَّلُ يَلِدُ زَكْرِيَّا سَبِيحَةَ بُولُ بُولُ لَوْ سَبِيحَتُكُمْ
 يَلِدُ زَكْرِيَّا بُولُ جَلُ بُولُ اَزْ زَكْرِيَّا عَالِمُ الْمَشْرِقِ اَوَّلُ
 يَلِدُ زَكْرِيَّا بَكْرُ دِي جَنَّةُ بَنِي عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ
 اَيَّدُ دِي عَالِمُ الْمَشْرِقِ اَيَّدُ دِي فَتَنِي عَالِمُ الْمَشْرِقِ
 اَوَّلُ دِي خَيْرُ اَوَّلُ دِي اَوَّلُ دِي اَوَّلُ دِي اَوَّلُ دِي
 اَوَّلُ دِي كَنْدُ نَفْسِي اَوَّلُ دِي بُولُ دِي مَشْرِقُ نَفْسِي
 بَكْرُ دِي كَنْدُ دِي كَوْنُ دِي دُرُ خَلْقُ شَعْلُ
 دِي مَكُونُ دِي اَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اَيَّدُ
 بَنِي اَمِيرِ حَضَرَتْ اَيَّدُ دِي اَوَّلُ دِي كَشِيرُ اَوَّلُ دِي

انْدَن اُول اوْگَرَنْدُو غِيْطُوْشَه اِيْرُقْلَرَه اوْگَرْمَسَه اَوْتَمَسَه
اَنُوْگ مَشْلِيْ شَوْل كِشِيَه نَكْرَزَكِه تَكْرِيْ قَالِي اَكَا مَال
وَنَحْت وَرَه اُول دِيْخِي اِيْ حَرَج اِيْلِيَه كِرْلِيَه وَخَرِيْشَه
اِيْلِيَه دِيْ اَبُوْ هَرِيْزَه رَضِيْ اَللهُ عِنْدَه اَيْدُرْ بِيْغَامْبَر
حَضَرَت اَيْتِيْ شَوْل كِشِيَكُم بَرَعَلِيْكَ مَجْلِسِيْنده وَرَه
وَعَط وَنَحْت اَيْتِيْ اَنْدَن وَرَه دِيْخِي بُو اوْگَرَنْدُو كِيْ
نَحْت بَرَعَلِيْسِيْنده كِرْلِيَه مَالَا يَغْنِيْ كَلِيْ اَبُوْ سُوْ بِلِيْكَ
اَنُوْگ مَشْلِيْ شَوْل كِشِيَه نَكْرَزَكِه وَرَه بَرَجُوْبَانَه اَيْدَن
بَكَا بَر اَبُوْ قِيُون وَرَكَل دِيْه اُول دِيْخِي سُوْ رِيْ اِيْجَنه كِرْسَن
قَتْنِيْس سَوْرَسَك طُوْت دِيْه اُول وَرَه قِيُون دِيْوِيْزَكِه
قَوْلَاغْنَه يَاسَه دِيْ وَرَه اَخِي بَرَحَدِيْنده بِيْغَامْبَر
حَضَرَت اَيْدُرْ اَمْتَمَك اَرُوْنْد كِرِيْ عَالِيْ كِرْدُوْ بُوْ نَلَك
اَوْدُوْ كِرِيْ حَلِيْم كِرْدُوْ دِيْخِي وَرَه اَخِي بَرَحَدِيْنده

بِيَعَا مَبْرَحَ حَفَرَتِ اَيْدِي عَالِمِ اُولِ غَيْبِلِ يَا خُوْدَ عَالِمِ اُولِ
 نَسَنَه صُوْرِي دَاوَدِ كَوْنِي اُولِ غَيْبِلِ وَبَا خُوْدَ عَالِمِ اُولِ
 سَوْنِي اُولِ غَيْبِلِ كِي مَقْنَعِلِ بُو اَشْدَن كَشَرِ دَر دِي
 اُولِ غَيْبِلِ بَقِي جَاهِلِ اُولِ غَيْبِلِ وَصُوْرِي اُولِ غَيْبِلِ رَلِ
 اِنْ كَلِ عَالِمِ اُولِ غَيْبِلِ شَانِ طُوْغَلِ كِي بُوْرِي قُوِي طَلُوْ
 دُوْشَرِي دِي اَمْدِي عَزِيْزِ كِي عِلْمِ حَقِيْقِيْنَ شُوْقَدِ
 حَذِيْزِ كِي كَلِشِدَرِ كِي بُوْدِ دُكَلَرِ مَزُوْزِ كِي
 بِيْشِي دُكَلَرِ حَقِ سِيْحَانِ وَدَقَالِي بُوْشِي تَابِ مَطَالُوْ
 قِلْمِ لَوِي وَبِيْزِ دِي وَبِيْزِ دِي بِلْدِ وَكَمُوْزِ كِي عَمَلِ اَلِي
 دُوْشَرِي قِي اَوْرِسُوْنِ وَخِرَتِيْ عِلْمِ اَوْرِسُوْنِ وَبِيْشِي
 قِيْزِي وَبِيْشِي اِنْ شَاوَالله تَعَالٰی **فصل**
 بِلْ كَلِ كِي كِي اِيْمَانِه كَلِ مُسْلِمَانِ اُولِ دُوْشَرِي
 صَكْرِيْ بَقِي اَشْهَادِه اِلَه اِلَه اَلله وَكَمُوْزِ اِنْ شَاوَالله

عَبْدًا وَرَسُولَهُ دَدُو كِنْدَن صُكْرَهٗ اَوَّلُكُمْ حَاجَةً
اَوَّلُنْ اَكَا بَشَرُ وَقْتِ مَنَادَدُو وَ قَتَلُو وَ قَبْلَهُ نَزَكُمُ
حَرَقَالِي بُوَرْدُ اِنَّا لَصَلَوَهٗ كَلَانَتْ عَلَي الْمُؤْمِنِينَ
كِتَابًا مَوْفُوتًا مَعْنِي بُوَدُكُمْ بَالِقِ مَنَادُ
فَرَضَ اَوْلَدِي مُؤْمِنَكَ اَوْ ذَرَنَهٗ يَا زَلَدِي كِمُ وَقَلُو
وَقَبْلَهُ قَلْبَهُ اَمْدِي بَلْ كُلُّكُمْ مَنَادُ كِرْمَنُ دُرُسْت
وَكُلُّ نَا اَبْدَسْتُ اَمْسِيحَهٗ وَاَبْدَسْتُ اَلْمَاقُ دُرُسْتُ دَكُلُ
نَا صُوبُو اَمْسِيحَهٗ اَبْدَسْتُ شَوْلَهٗ دُرُسْتُ اَوَّلُكُمْ
اَوَّلُ صُوكَنَدُو نَفْسِنَدَن اَرِي اَوْلَهٗ وَ هَرَسَنَهٗ
اَرِي دَجِي اَوْلَهٗ يَغْمُورُ صُوبِي كِي وَ چَشْمَهٗ كَر صُوبِي كِي
وَرَكِي زَكَر صُوبِي كِي وَ بِيكَارُ كَر صُوبِي كِي وَ اَشْبُو زَكَر
اَبْدُو كَمُوزُ صُوكَرَهٗ اَبْدَسْتُ اَلْمَقُ وَ عَسَلُ اَيْلَكُ دُرُسْتُ
اَكْرَجِهٖ بَرَقَالِدُ يَا بَرَبَرْدُ جُوقُ طُورُ مَعْلَهٗ بَرَسَهٗ

دخی یعنی بودید و کموز صوکه نشنه قار شلنه اولج
 و صفیدن بر سین کد رسته یعنی یار نکی یار ادین
 یا ققوس ابر ققسه مثلاً بر قاب صویه بر اکی درم
 زعفران قاشکر اول صونک رنکینی دوندورن
 و صار دد امانا صولقدن چقرمز ک و اول
 صویه ابدست و غسل ایلمک درست در واکر
 بر صویه اول صودن قاشکر از جق اول درخی انک
 رنکینی دوندورن اغرد رسته سود رنکینه دوزنه
 اولانی صولقدن چقرمز انوکله دخی ابدست الم
 و غسل ایلمک روادر و اول برز ازرق سیرکه
 قشکر اول دخی صونک لذین تخیر ادر امانا
 صولقدن چقرمز انوکله ابدست الم و غسل
 ایلمک روادر و دخی صویه قار شلن نشنه صود

صویه

اَرْتَقْ اَوْ بَیْحَهْ مَوْلَقْدَن جِغَرَمَز مَنَلایِر جَنَقْ صَوْبَهْ اَکِجَنَو
 یَا بَر بَیْحَقْ جَنَقْ سَوَد یَا سِرْکَهْ یَا بَال قَسْکَر اَوَل قَالَن سَنَهْ
 صَوَدَن غَالِبْ اَوَلَهْ وَاپی مَوْلَقْدَن جِغَرَسَهْ اَنو کَلَهْ اَبَدَسَتْ
 وَاغْشَلَر وَا اَوَلَر وَا کَر بَر سَوید بَیْرَقْ دَو کَلَسَهْ اَوَل هَوَنَد
 رَا کَر دَو هَوَدَن اَکِی سَن بَیْلَه کِدَرَسَتْ اَنو کَلَهْ اَبَدَسَتْ وَاغْشَلَر وَا
 اَوَلَر اَکَر صَوْبَهْ بَقْلَی وَاغْخَوْدِی بَشَر سَاکَر اَوَل صَوْبَهْ
 اَبَدَسَتْ وَاغْشَلَر وَا اَوَلَهْ وَا کَر بَقْلَی وَاغْخَوْدِی صَوْبَهْ
 اَصْلَتَسَلَر قَبَدَسَلَر اَنو کَلَهْ اَبَدَسَتْ وَاغْشَلَر وَا دَر دَر خِی صَر
 مَو کَر صَوْبَهْ جِغَرَسَهْ اَنجَدَن وَا یَا مَیْسَهْ دَن قَاوَن وَا قَا بَر بَوَر
 صَوْبَهْ کِی اَنو کَلَهْ اَبَدَسَتْ وَاغْشَلَر وَا اَوَلَر وَا دَر مَر جِی اَعْلَهْ
 وَفَتِن کَسَلَر صَوْبَهْ اَنو کَلَهْ اَبَدَسَتْ وَاغْشَلَر وَا دَر دَر بَر کَر
 اَوَل کَنَد وَا سِی جِغَر مَقَالَهْ وَا کَمِکَلَهْ جِغَر مَز وَا کَر بَر صَوْبَهْ
 بَخِیْسَر دُشَسَهْ اَوَل کَوَل جَو غَد دَر فِت یَا پی اَوَن اَر شَوَن اَوَل سَا

اول کوه بکندن ابدست امن و غسل ايک روا دکلدر واکر
 اول کوه بکدن دوت ياني اوزار شون اولسه آکا اولو
 کوه بکدن ديزلر اول اقا رصو حکميند هيج مرد آرنسته آخي
 مرزا ايلز اقا رصونک حادي قدردر بر صماني کونز
 هر جانلو جانور جفکر کيم انلرک اقر فاني اوليا انلر صو
 ايجيند اولسکر صوي مرزا ايلز اوز کي سکن کي ويا يالو
 کي اوز کي و عقرب کي قريبا و نيک کي بو شستار صوفي
 مرزا ايلز و دخی بر صو کيم جنانيت دن غسل ايلتمش
 اولکه ويا خود ابدست سز کشي ابدست المير اولسه اول
 صويه مستعمل صودر لک اول صوير قاب ايجينه اکر لست
 طودسه اول صويه امام اعظم ابو حنيفه قيتن نجاست
 مغلظه در لک يعني بول حکميند در فخر کيم بر اي
 قد دريجه طونه دکسته دکد کي بري کيو مسيل صو يالده

بوی نه بقی کرک تعلیم یلمد کرک

اوجکزیو یالرو اوجکزی صفینجه نماز روا دکلدر ابو یوسف
قتید اول سوکده مستعمل در نجاسیت محققون حکمند
نجاسیت محققه اولدر کیم کتاسینان درت الوسیدن
بر الوسینه دگسه نماز یغز اول طونله نماز قلمق روا دکلدر
بومینجه واکر درت الوسیدن اکسوکنه دگسه نماز
یغز کینه سیند هر بر پاره سینه بر دون در کرینک در
وینش در ویزد در وینا دور دن بونلرک هر بر پاره
میزکه سیندن در بونلرک درت الوسیدن بر اولسینه دگسه
نمازی یغز واکسک دگسه نمازی یغز امان محمد قتید
رحمة الله علیه اول مستعمل سوادی در طونه وسته
دگسه نمازی یغز کرگسه از اولسون اما اردیجی دکلدر
طون دن ویتندن نجاسیت کیدرمز امان در فتنده
رحمة الله علیه اکول سووی استیعال ایدن کینی حبابند

یا ابدست سز لعدن او تر دکمش اولورسه اول اردو اما
 اریجی کلدز واکر جنبه کلکن غسل ایش اولسه
 یا خود ابدست وارکن ابدست المیش اولورسه اول صو
 اردو وهم اریجی در امان مالک رحمه الله علیه اول
 مستعمل موده اکی قول واردو بر امان ز فردی کت لیر
 دد و دخی بر سبی امان مالک دد کنلین در و دخی اکو
 بر جنب کشتی قویا دوشنه امان اعظم قیتند اول
 جنبک جنبکلی کتیز اکلین غسل ایلک کوکدز
 اول قوی اچیندا اصلند و غی حیناب دکلدر غسل بر نه
 کچسز بلکه قوی دخی مردار اولور صوفی نام چکب
 دو کمد کوکدز اندن مسیلا اولور اما ابو یوسف
 قیتند رحمه الله علیه جنب دخی و قوی دخی حاکم
 اولور یعنی جنب دخی کیر و بی اغلین و قوی دخی

کړو بیا غلین مښل اولور هېچ صویندن چکمه
حاجت دکلدر امان محمد فینده رحمه الله علیه اکیو
دخی آری دزبعنی فویه دوشمکه جنبلی کدر
آری اولور قوی دخی آری اولور هېچ صویندن چکمه
حاجت دکلدر واندن حکوه هر دخی کمر سبکت اول
مښل اولور اولور دبدن فویه وصوکن اولماق واندن
صو اچمک وابدست الحق روادر واندن اوسینه ماز
قلو دخی روادر و دخی ادمردری و خیزبردری نقد
سپوکنسه مښل اولماز پچون انوکچون کور ادمک کرامت
و خیزبرد کچي مراد لغندن او دخی ادمک ساچی
وکاچی قلی قیون بوی دیکچي بوی و دوه بوی مښل د
و دخی مراد اولن جنا و زکوک سکوک و بویوزی دینا
مښلدر بونلر چن صویه دوشسته صوی مراد ایلر

و دخی کشی بونکری کورب نمازد دخی فلورسه نمازد د
 و اگر قوییه ادم زنی دوشسه قوی مر دار اولوز کرگسه
 اذ دوشون و کرگسه جق دوشون و دخی دوشون و قوی
 و کچنک بزی قینه قوی مر دار اولماز اما صغر تر سی
 قوییه دوشسه کورن کشی ای و آبی نه جق و کچنک
 اولورس اولومر دار اولوز و اگر لذن از اولماق
 اولورس صومر دار اولماز و دخی کوکر جین تر سی قوییه
 دوشسه صوی مر دار ایلز و اگر قوییه جین دکلو
 جانور لودن دوشسه اول قوی اچیند اولسه بکر مر
 قوعه چکلر بیانه دوکلر میسل اولوز و اگر کوکر جین
 دکلو دوشنک اولورسه جانور لودن اولجان اولوز
 قوی قوعه چکلر بیانه دوکلر اول صومیل اوله و اگر
 فیون دکلو جانور لودن دوشسه اولسه یا ادم اولسه

دو کلی سوین چکلر د کلر واکر بر جانان و جانور قبولیه
د شسته شسته و باخود داغلاسه دو کلی سوین چکلر
کو گسته یون اولسون و کو گسته چو جان اولسون و اگر قبولیه
کوزلو اولسه قبولین سوین دو کتجه چغار کر
واکر ممکن اولمچکن اولورسه اول قبولین سوین
اولچکر و اننی اوزورنی اولچکر کورد کو نقد رسته اولقه
بر چینی قزاکر اول چوقر طونجه چکلر کر و قزاکر
مسمیل اولور و باخود اکی یوز قوغه چکلر و آجیچور
یوز د جی چکلر او جیوز اوله استیجا چور کر
قله پی مسمیلدر و دخی صریر قبولین کند و قوغا سی
معت بر در اکر قبولین باشنه کند و قوغا سی و ارسه
واکر باشنه قوغا سی یوغسه اوره قغایله چکلر اکمر
شویله اولورسه کیم بر اولو قوغا اوله اوره قوغا نلک

اَكْسِرْ اَلَا اُورْ نَا فَو غَايِلَه اَكِي بُو زَجَكَلَو اُول بَرْدَه اُولُو فَو غَايِلَه
 بُو زَجَكَلَو وَا كَر فَيُو دَه بَر سِجَان بُولُو رَس شَشْمِي دَا غَلِي
 اُولَسَه نَه وَفْت دُشْدُو كِي مَعْلُو مَر اُولَسَه اُوچ كُون اُوچ
 دُونْدَن بَرُو سِن مَر دَا طُو نَا كَر طُون كِي اِي بُو دِي كَرَسَه
 اُول اُوچ كُون دَا اُوچ دُون اِيچِي دَه مَنَا كَر وُودُو دُو دَر دَر
 اِكَلِي بُو يَا كَر اَبْدَسْت وَغُسْل دَر خِي اَلْدَر سَه مَنَا لَرِن كَرُو
 دُونْدُو دَه كَو وَا كَر فَيُو سِنْدَن سِجَان اُولِي شَن بُولُسَه وَشَشْمِي دَه
 اُولَسَه بَر دُونْدَن بَرُو سِن مَر دَا طُو نَا كَر وَدَخِي اَد مَلَكَر اَرْتِي
 اَت اَرْتِي اَتِي بُو زَجَانُو دَر كَر اَرْتِي مَسْمَلَدَر اِيچْمَكَه اَبْدَسْت
 وَغُسْل اَلْمُو زَوَاد دَر وَدَخِي اَت وَخَرِي بَرُو بَرِيچِي جَانُو دَر
 اَرْتِي مَر دَد دَر وَا كَر اَرْتِي وَسَلَه تَا وُق اَرْتِي دَر بَرِيچِي
 فَو شَكَر اَرْتِي يِلَان وَسِجَان اَرْتِي مَكْرُو دَه دَر جَمَلَدَر
 وَفْت يَر اَرْتِي مُشْكُو دَه دَر بَعْنِي كَمَا نَالُو دَر بَر كَشِي

جمار وقتیر آرغندن ابرق صوبولسه اول صوبله هم
 ابدست دخیاله و هم نیمه دخیاله فغیرین کرکته اوکدیر
 السنون و بخت کیم کشتی نیمه لوقه دسه اول نیمه نیت
 ایلکه ایده کیم نیت ایلدیم نیمه ایلکه ناز بکا
 حلال اوغجون دیه اندن اکی الین طیراغه اوره و دخی
 فومه و قیره و طاشه و لچویه و گریوجه و ذریخه
 و سرمایه بونکر طیراق کیم د بونکر و کله نیمه روادز
 اندن اکی الین طیراقدن کتوره بوزنده سیکه اندن ایلکیر
 الین طیراغه اوره کورو قلده اوره صول الینک ایا سیکه صاغ
 الینک اردن سیکه بر مقدر ارمندن در سیکه ادرکن
 بویک بر مق صغر غنک ایلچ بوزندن سیکه در سیکه ادرکن
 و کورو ایا سیکه ادرکن و اندن مکره صاغ الینک ایا سیکه
 صول الینک ارمندن سیکه بویک بر مق صغر غنک کورو

فَوَلِّكَ اِیْحَ یُوْزُنْ سِلَهْ نِیْمَهْ مَن مَوْرُیْ بُودْ ز ایدَسُوْزِ کِشِیْ
 وَجِبْ کِشِیْ نِیْمَهْ بَرَاوَرْ دِیْنِ ایدَسْتْ سُوْزِ کِشِیْ نِیْمَهْ دِیْنِ
 نِیْمَهْ اَوْرَسَهْ وَجِبْ کِشِیْ دِیْنِ اَوْرَسَهْ اَلْمَافِیْ کَرَنَتْ
 وَدِیْنِ نِیْمَهْ نِیْتْ کَرَدَرْ وَنِیْسُوْزِ نِیْمَهْ دِیْنِ دِیْنِ
 اَلْبَتَهْ نِیْتْ شَرْطُ دِیْنِ اَمَّا ایدَسْتْ اَلْمَقْدَرِیْتْ اَبَلْکْ مُسْتَحَبُّ
 شَرْطُ دِیْنِ وَدِیْنِ بَرِ کِشِیْ مَوْدَنْ بَرِ مِیْنِ اَقْدَرِیْ اِدَا اَوْرَسَهْ
 مِیْنِ دِیْنِ دِیْنِ دِیْنِ بَرِ کِشِیْ مِیْنِ اَمَّا ایدَسْتْ مَوْدَنْ دِیْنِ
 مَوْدَنْ مَوْدَنْ بَرِ اَوْرَسَهْ اَوْرَسَهْ یَا صَوْبِیْ بُولِیْسَهْ یَا خُشَهْ
 اَوْرَسَهْ یَا خُودْ خُشَهْ اَوْرَسَهْ مَوْدَنْ مَوْدَنْ مَوْدَنْ
 یَا خُودْ مَوْدَنْ یَا خُودْ مَوْدَنْ اَوْرَسَهْ اَوْرَسَهْ اَوْرَسَهْ
 جَرِیْ کِشِیْ یَا خُودْ مَوْبِیْ اَوْرَسَهْ اَوْرَسَهْ مَوْدَنْ مَوْدَنْ
 مَوْبِیْ کُورَسَهْ مَوْبِیْ اَوْرَسَهْ اَوْرَسَهْ مَوْبِیْ مَوْبِیْ
 یَا اَبْ بُولِیْسَهْ یَا قَوْعَهْ اَوْرَسَهْ کِشِیْ مَوْدَنْ مَوْدَنْ

روادُر تيمم کشتن ابدست درست اولوز و کند و بجای
آری اولوز نکر موبله یونیش کبی ناحتی آگر بر کواول
مونی بولسه و یا خود موبله ابدست و غسل ایلک فاد
اولسه تيمم که نماز قلسه نماز و طاعت حق تعالی قینده
مقبولدر کبر و قضا سنی از بر اولوز اما هر سنه کیم ابد
سوز نیم سوز دخی بر کشتی ایتسه وقتک آخرند کن موبولم
دسه وقتک آخرند کن نیم نماز خیر ایلک مستحبدر
و اگر وقت کرمزدن اوکدین دخی نیم ادرسه درسته
ودخی بر تيمم که فخر قلوبسه قلسون و تطوع قلسون
ابدست که قلمیش کیدر و دخی بر کشتی جنازه نماز نه ایتسه
ابدست اولسه یا خود جنب اولسه نیم سالسه قلسه
روادُر و اگر اول الونک قیلیند دکلسه یا خود
بر معتبر کشتی دکلسه انوچون برز کویکرو اگر الونک

قَبْلَ سِنْدَن اَوْرُسَه اَوَّلِ كَشِبَه نَهْمَر دُرُسْت دَكَلْدَر
 زِير اَكَا كَو بُولَر اَبْدَسْت اَلْجَه وَدَخِي بَرَكَشِي بِيَر اَم نَارَه
 اَرُسَه كِه قِلْد وِرَنه لَوْ فَوْت اَوَلَه دِيُو فَرْقَسَه اَبْدَسْت اَلْجَه
 مَشْغُول اَوْرُسَه مَنَا زَقِلْنُور اَوُسَه نَهْمَر اَوْبَر قِلْمُوكَل
 رَوَادَر اَمَا بَرَكَشِي جُمْعَه مَنَا زَنَد اَرُسَه كِه قِلْمُوكَل
 اَبْدَسْت اَوْرُسَه اَرِشْمِيْمَر دِيَب نَهْمَر اَلْمَه اَلْبَه اَبْدَسْت
 اَلَه اَكَا اَرِشِي بِلُورُسَه جُمْعَه اِمَا اَلْمَه قِلْمُوكَل اَرِشِي
 اَوِيلَه مَنَا زَن قِلْمُوكَل وَدَخِي بَرَكَشِي كَو سَكَمَر جُمَاعَت وَفَت
 مَنَا زَن قِلْمُوكَل وَدُرُكَل اَمَام اَرِشْمِيْمَر نَهْمَر اَلْمَه
 اَلْبَه اَبْدَسْت اَلَه اَرِشْمِيْمَر بِلْمُوكَل اَرِشْمِيْمَر اَلْبَه قِلْمُوكَل
 وَدَخِي بَرَكَشِي اَن كَو كَلَنَه شَوِيلَه غَالِب اَوَلَه كَم
 يَاقِيْن صُوَاوَر دُرُسَه بَرَاوَق اَرِشِي بَرَجُورَه يَاقِيْنَه
 اَسْتَبَه بُولَرُسَه اَبْدَسْت اَلَه دَبُولْمَا اَرُسَه نَهْمَر اَلْمَه

رَوَادُر و دَرِخِي بَرَكِشَن بُولَد أَشَنده صَوَاوَلَسَه اَوَل
 بُولَد أَشَندهن اِسْتِيَدِه و دَرِخِي اَبَدَسْتَاكِه و دَرِخِي
 تَبَسْمُ لَيْكِه و دَرِخِي بَرَكِشَن صَا اِنْدِي صَوْبِي اَوَلَسَه بِيخِي
 بَرَهَاكِه و دَرِخِي و بَوَكِشَن دَرِخِي اَوَل بَرَهَاكِه اَلْمَعْلَكِه كَوِجِي
 يَتَرَسَه و رَهَاكِه و اَكْرَكِه اَلْمَقْلَبِه كَوِجِي يَتَرَسَه اَرْتَقِ
 بَرَهَا اَسْتَرَسَه اَلْمَسِي تَبَسْمُ لَيْكِه مَنَازِقَكِه بَشَا اَلْوَلَدِ
 كِرَوَا اَبَدَسْتَن فَوَا اَبَدَرَه اَبُو هَرَبِه رَضِيَ اَللَّهُ عَنْهُ
 رَوَايَتِ فِلَو زَبِيغَا اَمِيرِ حَضَرَتِيَدِه اَبَدَرَكِه بِيغَا اَمِيرِ
 حَضَرَتِ مَالِي اَللَّهُ عَلَيْهِ وَاَسَلَمُ اَبَدِي صَحَابَكِه كِرِ
 فَا اَعْزَلَا اَلْوَرِ مِيَزِي شَوْلَسَنِيَه كِرِ تَكْرِي فِي عَالِي اَوَلَسَنِيَه
 اَشِيكِيكُن اَنوَكِلَه كِشَن كُنَا اَهَارِي بُوِيَه و دَرِخِي اَنوَكِلَه
 كِشَن حَقِ قَالِي فِتِنِدِه دَرِجَاتِ اَرْقَاو اَبَدِنِه صُكْرِه
 صَحَابَكِه اَبَدِيكِر اَوَل نَسْنِيَه بَرِي فَوَا اَعْزَلَا اَبَدَرَكِه اَبُو اَللَّهُ

دِ دِ کُ وِ اَ نَدَن پِ یَغَا مِ بَر حَفَرَتِ اَ یَ نَدِی کُنَا مَلِکُ یُ بَی
 وَ دَر جَانِکَر اَر تَر جِی کُ کُ لُ وِ اَ دَسْتِ اَلْمَقْدَرِ صُ وُ کُ وِ لُ وِ
 وَ دَخِی حَقْدَن کَلَن بَلَا لُ وِ وَ مُصِیْبَتِ لُ وِ صَبْر اَ یَ کَا دَر
 دَخِی مَسْجِدُ لُ وِ اَدِ مَر جُ وِ غَلَدِ مَقْدَرِ یَغَا دَا یَمِ نَا زَلَن
 مَسْجِدُ دُ وِ قَلَمِ دُ وِ یَا خُ وِ اِ رَاقِ یَر دَن مَسْجِدُ کَر
 کَلَا کَا دَر وَ دَخِی بَر نَا ز قِ لُ وِ کَا لِی مَنَا ز مَسْطَر اُ وِ مَقْدَر
 نَا وِ قَتَن کَا فَا لَمِ دِ یُ وِ اَ مِ دِ ی بُو سَن کَر دِ بَا لُ وِ دِ یَر بَا لُ وِ
 اَ کِی دَر لُ وِ مَعْنِی اَ یَ نِشِ کَر دَر دِ مِشِ کَر دَر کُ مَر اِشْتِ بُو
 اَ یَ نِدُ وِ کُ مَ وِ ز مَسْکُ وِ دِ یَ رِی دِ شَمَدَن قُ جَبِ کِ دِ جَلَدِ
 وَ قُ وِ رِ یَلِی قَلْعَه دَر دِ مَن اُولُ وِ وَ دَخِی یَ مَعْنِی
 بُو سَن کَر تَ کُ وِ ی بُو اَ نَدِ کِ شَن یَ نَفْسِ یَ کَ عَ نَر اَ یَ کَا دَر
 دِ مَن اُولُ وِ عَ مِ رِ بِنِ عَ نَسَه اَ یَ دَر پِ یَغَا مِ بَر حَفَرَتِ اَ یَ نَدِی
 سِ یَر کُ وِ دَن یَر دُ کُ وِ ز خِ یَ کُ مَر اَ یَ دَسْتِ اَلْحَقِ صُ وِ بِنِ اَللّٰهُ